

Collection of Papers  
From the International Academic Conference  
22nd – 23rd of February 2018

**CONSTITUTIONAL, STATUTORY  
AND CRIMINOLOGICAL  
ATTRIBUTES FOR CRIME VICTIMS**

**BRATISLAVA  
LEGAL FORUM 2018**

Zborník príspevkov  
z medzinárodnej vedeckej konferencie  
22. - 23. februára 2018

**ÚSTAVNOPRÁVNE, ZÁKONNÉ  
A KRIMINOLOGICKÉ ATRIBÚTY  
O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV**

**BRATISLAVSKÉ  
PRÁVNICKÉ FÓRUM 2018**

**BRATISLAVA LEGAL FORUM**  
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

**2018**



ÚSTAVNÝ SÚD  
SLOVENSKEJ REPUBLIKY



SYMPOSIA, COLLOQUIA, CONFERENCES  
SYMPÓZIÁ, KOLOKVIÁ, KONFERENCIE

CONSTITUTIONAL, STATUTORY AND  
CRIMINOLOGICAL ATTRIBUTES FOR CRIME  
VICTIMS

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2018

ÚSTAVNOPRÁVNE, ZÁKONNÉ A KRIMINOLOGICKÉ  
ATRIBÚTY O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2018

Collection of Papers from the International Academic Conference  
**Bratislava Legal Forum 2018**  
organised by the Comenius University in Bratislava, Faculty of Law  
on 22nd – 23rd of February 2018  
under the auspices of JUDr. Ivetta Macejková, PhD., LL.M.,  
President of the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie  
**Bratislavské právnické fórum 2018**  
organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou  
v dňoch 22. - 23. februára 2018  
pod záštitou predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky JUDr. Ivetty Macejkovej,  
PhD., LL.M.



UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V B R A T I S L A V E  
P R Á V N I C K Á F A K U L T A  
V Y D A V A T E L S K É O D D E L E N I E

Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
2018

**Reviewers of Papers / Recenzenti:**

- JUDr. Marta Kolcunová, PhD.
- plk. prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.

**Editors / Zostavovatelia:**

- JUDr. Jozef Andraško, PhD.
- JUDr. Juraj Hamulák, PhD.
- Mgr. Michaela Kahounová

© Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2018.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018.

ISBN 978-80-7160-474-7  
EAN 9788071604747

## **CONTENT / OBSAH**

<b>ÚPRAVA PRÁV OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV Z KOMPARATÍVNEHO POHĽADU</b>	
Andrej Beleš .....	7
<b>POSTAVENIE A OCHRANA OBETÍ PODĽA LEGISLATÍVY RUSKEJ FEDERÁCIE</b>	
Anna Belkina.....	16
<b>KTO JE POŠKODENÝ TRESTNÝM ČINOM?</b>	
Radovan Blažek.....	21
<b>PRÁVNE ÚVAHY K POŠKODENÉMU ŠKODE A NÁSLEDKU V PRÍPADOCH VYŠETROVANIA EKONOMICKEJ KRIMINALITY</b>	
Jozef Čentéš, Ján Šanta .....	28
<b>RECENTNÍ OTÁZKY POSTAVENÍ OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ</b>	
Katarína Kandová, David Čep .....	38
<b>NIEKOĽKO POZNÁMOK K TRESTNÉMU ČINU NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA</b>	
Miloš Deset .....	48
<b>OBEŤ AKO ZDROJ INFORMÁCIÍ O TRESTNOM ČINE A JEHO OCHRANA</b>	
Iveta Fedorovičová .....	56
<b>EUROPEIZACE PROCESNÍHO POSTAVENÍ OBĚTI</b>	
Dominik Fojt.....	60
<b>TRESTNÝ ČIN DOMÁCEHO NÁSILIA V ZMYSLE NOVÉHO ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV</b>	
Denisa Hamranová .....	69
<b>VYBRANÉ ASPEKTY POSTAVENIA OBETÍ / POŠKODENÝCH V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY</b>	
Natália Hangáčová .....	79
<b>POSITION OF VICTIM IN HUNGARY WITH SPECIAL REGARD TO THE EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEEDING</b>	
Anna Kiss, Krisztina Farkas .....	86

**COMPLIANCE PROGRAM - NÁSTROJ OCHRANY EKONOMICKÝCH ZÁUJMOV PRÁVNICKÝCH OSÔB**

Lucia Kurilovská, Marek Kordík ..... 98

**OBEŤ TRESTNÉHO ČINU NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA A JEJ POSTAVENIE PO ZMENE PRÁVNEJ ÚPRAVY**

Dominika Kučerová ..... 104

**PROBLEMATIKA APLIKÁCIE NOVELIZÁCIE TRESTNÉHO PORIADKU V SÚVISLOSTI S PRIJATÍM ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV V PRAXI**

Katarína Kupková, Michal Pračko ..... 112

**MAJÚ PRÁVA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV KONZEKVENCIE NA PRÁVO NA OBHAJOBU OBVINENÝCH?**

Ondrej Laciak ..... 122

**NIEKOĽKO ÚVAH O ZÁKONE O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV**

Jakub Ľorko ..... 128

**THE VICTIMS' RIGHTS ON THE FORENSIC EXAMINATION DURING THE PENAL PROCEDURE IN ROMANIA**

Delia Magherescu ..... 136

**SENIORI AKO OBETE TRESTNÝCH ČINOV**

Stanislav Mihálik, Monika Škvarková ..... 144

**PROTECTION OF MINOR VICTIMS OF CRIME IN POLISH CRIMINAL LAW**

Magdalena Nasuta ..... 154

**OBETE PEDOFÍLIE**

Margita Prokeinová ..... 159

**VÝSLECH ZVLÁŠŤ ZRANITELNÉ OBĚTI Z POHLEDU VIKTIMOLOGICKÉHO A KRIMINALISTICKÉHO**

Jan Provazník ..... 168

**PRÁVO OBETE NA OCHRANU PRED OPAKOVANOU VIKTIMIZÁCIOU**

Sergej Romža ..... 178

**NÁHRADA NEMAJETKOVÉ ÚJMY SEKUNDÁRNÍCH OBĚTÍ V ČESKÉ REPUBLICE**

Katarína Rusinková ..... 184

**ROZHODOVACIA ČINNOSŤ SÚDOV VO VZŤAHU K POŠKODENÝM OSOBÁM**

Eva Sihelniková ..... 189

**OBETE ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU V KONTEXTE TRESTNÉHO ČINU OBCHODOVANIA S ĽUĎMI (§ 179 TZ)**

Tomáš Strémy, Natália Hangáčová, Lukáš Turay..... 194

**OCHRANA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV PROSTRIEDKAMI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE**

Eva Szabová..... 214

**OBETE TRESTNÝCH ČINOV A POŠKODENÍ TRESTNÝM ČINOM- STAV DE LEGE LATA A NÁVRHY DE LEGE FERENDA**

Martin Štrkolec..... 222

**VICTIMA V CENTRE ZÁUJMU KRIMINOLÓGIE A VEDY TRESTNÉHO PRÁVA**

Yveta Turayová..... 232

**OCHRANA OBETÍ V KONTEXTE TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU**

Lenka Vráblová..... 237

**MEDIÁCIA – PROCES MEDZI PÁCHATEĽOM A OBEŤOU TRESTNÉHO ČINU**

Michal Žofčák..... 244

# ÚPRAVA PRÁV OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV Z KOMPARATÍVNEHO POHĽADU

Andrej Beleš

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

## Abstract

The submitted contribution compares selected aspects of legal status and rights of victims of crime in Slovakia, the Czech Republic and Austria, respectively compares the implementation of Directive 2012/29 / EU in these legal orders.

## Keywords

victim, injured, expert assistance, legal aid, comparison

## Abstrakt

Predkladaný príspevok sa komparáciou vybraných aspektov právnej úpravy postavenia a práv obetí trestných činov na Slovensku, v Českej republike a v Rakúsku, resp. porovnaním implementácie smernice 2012/29/EÚ do týchto právnych poriadkov.

## Kľúčové slová

obeť, poškodený, odborná pomoc, právna pomoc, komparácia

## Úvod

Základný štandard práv obetí trestných činov na území Európskej únie majú zabezpečovať smernice Rady (a Európskeho parlamentu) č. **2004/80/ES** z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti, resp. č. **2012/29/EÚ** z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Transpozícia úpravy práv a postavenia obetí sa v jednotlivých členských štátoch odlišuje, svojou systematikou, používanými pojmami, resp. aj rozsahom garantovaných práv. Zhoda je teda na úrovni účelov právnych predpisov, avšak jednotlivé právne normy upravujúce práva a postavenie obetí, vykazujú významné odlišnosti. Predkladaný príspevok sa zameriava na preskúmanie vybraných aspektov právnej úpravy práv a postavenia obetí trestných činov na Slovensku, v Českej republike a v Rakúsku. Komplexná analýza rozdielov predmetných právnych úprav by si vyžadovala priestor, ktorý presahuje rozsah predkladaného príspevku. Preto sa príspevok zameriava na vybrané aspekty: systematiku, problematiku definície obete a obzvlášť zraniteľnej obete, problematiku odbornej pomoci. Dôležitou súčasťou skúmaných právnych predpisov je aj problematika odškodňovania obetí, pri ktorej najpodstatnejším rozdielom medzi jednotlivými právnymi úpravami je výška a druhy odškodného, ktoré sú obetiam poskytované.

## Systematika

Vo všetkých troch skúmaných právnych poriadkoch sú právne normy upravujúce práva a postavenie obetí uvádzané najmenej v dvoch právnych predpisoch. Na Slovensku tvorí základ predmetnej právnej úpravy zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len **slovenský zákon o obetiach**), resp. trestný poriadok (**TP**<sup>1</sup>). Hlavnou myšlienkou takého rozdelenia je rozdelenie práv obetí na procesné práva a iné mimoprocesné práva, teda najmä právo na odbornú pomoc, resp. právo na finančné odškodnenie. V Českej republike sa rovnako úprava práv a postavenia obetí nachádza v dvoch právnych predpisoch: zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (ďalej len **český zákon o obetiach**), resp. Trestní řád (**TR**<sup>2</sup>). V Rakúsku tvorí právny základ postavenia a práv obetí trestných

<sup>1</sup> Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

<sup>2</sup> Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) v znení neskorších predpisov.

činov jednak **rakúsky trestný poriadok StPO (Strafprozessordnung)** a jednak osobitný zákon o ochrane obetí (**Opferschutzgesetz**).

Na rozdiel od českého a slovenského právneho stavu sú v podmienkach rakúskeho práva procesné aj mimoprocesné práva obetí trestných činov **inkorporované do trestného poriadku StPO**, zatiaľčo v predpise Opferschutzgesetz je ustanovené výlučne jedno právo - právo na odškodnenie obetí násilných trestných činov, resp. sú ustanovené podmienky výkonu tohto práva. Takáto systematika potláča problém dvojkoľajnosti prameňov práva, v ktorých sú ustanovené postavenie a práva obetí trestných činov. S dvojkoľajnosťou je spojený najmä **problém s nekompatibilitou pojmov** používaných v predpisoch, ktoré vznikli v odlišnom časovom, politickom i právnom kontexte, resp. **problém s neprehľadnosťou právnej úpravy** - právo obetí trestných činov nie je (napr. na rozdiel od obchodného práva) právom profesionálov, ale jeho adresátom je zraniteľná skupina obyvateľstva zväčša bez právnického vzdelania.

Rozdielnosť používaných pojmov ako znak dvojkoľajnosti prameňov sa prejavuje najmä pri rozlišovaní pojmu obeť, ktorý bol v podmienkach Slovenskej republiky do 31. 12. 2017 výlučne kriminologickým, nie právnym pojmom, čo slovenský zákon o obetiach definíciou pojmu obeť v § 2 ods. 1 písm. b) zmenil, a pojmu poškodený podľa § 46 ods. 1 TP<sup>3</sup>. Tieto dva pojmy nie sú totožné, pretože pojem poškodený zahŕňa aj právnické osoby, zatiaľčo pojem obeť sa viaže výlučne na fyzické osoby, na druhej strane pojem poškodený nezahŕňa aj sekundárne obeť trestných činov, čiže, zjednodušene, pozostalých príbuzných a ďalšie osoby po osobe, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť.

V porovnaní s českým právnym stavom viaže slovenský právny poriadok viaceré práva na pojem poškodený podľa TP, ktoré sú podľa českého zákona o obetiach právami prislúchajúcimi obeti podľa osobitného zákona o obetiach. Ide najmä o právo obeti žiadať informácie o stave trestného konania, o výkone väzby alebo výkone trestu obvineného, resp. odsúdeného podľa § 11 českého zákona o obetiach. Predmetnému ustanoveniu v podmienkach slovenského trestného práva zodpovedajú ustanovenia o upovedomovaní poškodeného, resp. o doručovaní písomností poškodenému v zmysle TP, najmä doručenie uznesenia o nezačatí trestného stíhania podľa § 197 ods. 3 TP, resp. upovedomenie poškodeného o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 TP a upovedomenie poškodeného o vznesení obvinenia podľa § 206 ods. 1 a 2 TP. Ďalej predmetnému ustanoveniu českého zákona o obetiach zodpovedá právo poškodeného žiadať o poskytnutie informácií o výkone väzby a výkone trestu obvineného alebo odsúdeného podľa § 46 ods. 8 TP. Podobným príkladom je právo na sprievod dôverníka podľa § 21 českého zákona o obetiach, ktorý sprevádza obeť pri úkonoch trestného konania. Adekvátnym ustanovením v slovenskom práve je ustanovenie § 48a TP, ktoré priznáva právo na sprievod dôverníka poškodenému (opäť nie obeti).

Smernica č. 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, bola už totiž čiastočne transponovaná do slovenského právneho poriadku zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa napr. zaviedla povinnosť informovať poškodeného o možnostiach poskytovania podpory, o súvislostiach podania trestného oznámenia a pod. podľa § 49 TP, čo bolo následne inkorporované do slovenského zákona o obetiach (§ 4 ods. 2), a teda naviazané na pojem obeť a zároveň v TP zrušené; resp. sa napr. zaviedlo právo na sprievod dôverníka podľa § 48a TP, čo zostalo aj po prijatí slovenského zákona o obetiach súčasťou TP, a tým aj viazané na pojem poškodený. Vybrané práva, ktoré vyplývajú z transpozície smernice tak zostali v TP, zatiaľčo v českom právnom poriadku sú ustanovené pre obeť. Nie je jasné, aký význam má viazanie práva na sprievod dôverníka na pojem poškodený, keďže u právnických osôb nevzniká potreba psychickej podpory, ktorú primárne má prítomnosť dôverníka poskytovať.

Dvojkoľajnosť pojmov a priznávania vybraných práv obetiam a poškodeným sa snaží vyriešiť ustanovenie § 3 ods. 6 slovenského zákona o obetiach<sup>4</sup>, ku ktorému adekvátne ustanovenie český zákon o obetiach neobsahuje. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že zákonodarca chce **deklarovať, že obeť môže mať v trestnom konaní postavenie oznamovateľa, poškodeného alebo svedka**

<sup>3</sup> Ustanovenie § 46 ods. 1 TP: "Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody."

<sup>4</sup> Ustanovenie § 3 ods. 6 slovenského zákona o obetiach: "Obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením."



a že ak sa v takom procesnom postavení nachádza, prináležia jej práva, ktoré sú s takým procesným postavením spojené. Zákonodarca v dôvodovej správe upozorňuje, že cieľom tohto ustanovenia nie je priznať oznamovateľovi alebo svedkovi práva, ktoré podľa slovenského zákona o obetiach prináležia obetiam; ustanovením sa podľa dôvodovej správy deklaruje skutočnosť, že obeť môže mať v rámci trestného konania uvedené postavenie<sup>5</sup>. Deklaratórna funkcia je zrejماً. Z ustanovenia a ani z dôvodovej správy však nie je úplne explicitne jasné, či sa všetkým kategóriám obetí podľa zákona o obetiach, teda tak primárnym ako aj sekundárnym obetiam priznávajú také práva, aké má poškodený v trestnom konaní bez toho, aby bolo potrebné skúmať naplnenie definície poškodeného podľa § 46 ods. 1 TP.. Takýto výklad by bol prospešný z hľadiska zmiernenia následkov dvojkoľajnosti právnych predpisov.

Právne najčistejším, avšak aj najkomplikovanejším riešením by bolo **zavedenie jednotnej pojmológie, a teda aj jediného pojmu obeť tak na účely slovenského zákona o obetiach ako aj TP**. Vzorom takého riešenia je jednotný pojem obeť (*Opfer*) podľa rakúskeho trestného poriadku StPO, ktorý rovnako používa aj rakúsky zákon o ochrane obetí. Nevýhodou takého riešenia je okrem komplikovanej legislatívnej zmeny aj následná potreba pod pojem obeť subsumovať aj právnické osoby poškodené trestným činom.

Systematika, ktorá pozostáva z dvoch právnych predpisov používajúcich odlišné pojmy znamená pre adresátov právnych predpisov neprehľadnosť. Tento efekt je ešte umocnený tým, že právne normy, ktoré sa týkajú obetí, resp. ktoré zabezpečujú plnohodnotnú ochranu základných práv a slobôd obetí sa nachádzajú aj v ďalších právnych predpisoch. Český zákon o obetiach katalogizuje tieto právne normy odkazom na jednotlivé právne predpisy podľa § 14 českého zákona o obetiach. Adekvátne ustanovenie slovenský zákon o obetiach neobsahuje. Bolo by vhodné, **keby aj slovenský zákon o obetiach katalogizoval práva s odkazmi na jednotlivé právne predpisy**, a to najmä vo veci oprávnení policajta predovšetkým na oprávnenie vykázat' zo spoločného obydľia podľa § 27a zákona o Policajnom zbore<sup>6</sup>, resp. ďalšie oprávnenia (napr. oprávnenie na zaistenie osoby podľa § 19 zákona o Policajnom zbore), ďalej na oprávnenia príslušníkov iných ozbrojených bezpečnostných zborov<sup>7</sup>, príp. obecnej polície, ďalej právo podať návrh na vydanie neodkladného opatrenia podľa § 325 Civilného sporového poriadku<sup>8</sup> a pod.

### Pojem obeť

Tak slovenský zákon o obetiach<sup>9</sup>, český zákon o obetiach<sup>10</sup>, ako aj rakúsky trestný poriadok StPO<sup>11</sup> definujú pojem obeť, pričom toto postavenie priznávajú tak primárnym, ako aj

<sup>5</sup> Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488> cit. 1. 3. 2018.

<sup>6</sup> Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

<sup>7</sup> Napr. zákon č. 4/2001 Z. z. o zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

<sup>8</sup> Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

<sup>9</sup> Ustanovenie § 2 ods. 1 písm. b) slovenského zákona o obetiach: *„Na účely tohto zákona sa rozumie ... obeťou 1. fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, 2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich, ...”*

<sup>10</sup> Ustanovenie § 2 ods. 2 a 3 českého zákona o obetiach: *“(2) Oběti se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. (3) Byla-li trestným činom způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.”*

<sup>11</sup> Ustanovenie § 65 bod 1.: *„Im Sinne dieses Gesetzes ist 1. Opfer a. jede Person, die durch eine vorsätzlich begangene Straftat Gewalt oder gefährlicher Drohung ausgesetzt, in ihrer sexuellen*

sekundárnym obetiam. V prvom bode definície obeť podľa slovenského a českého zákona je uvedená primárna obeť - osoba, ktorej bola trestným činom spôsobená ujma - a v druhom bode sekundárna obeť - teda osoba, ktorá bola v určitom vzťahu k osobe, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť. Rakúsky trestný poriadok StPO systematicky rozdeľuje definíciu obeť až do troch bodov: v prvom a treťom bode sú uvedené primárne obeť, avšak v prvom bode sú osobitne uvedené obeť, voči ktorým bolo úmyselným trestným činom vykonané násilie alebo hrozba bezprostredného násillia, ďalej voči ktorým bol spáchaný trestný čin proti ľudskej dôstojnosti alebo obeť, ktorej osobnú závislosť páchatel využil; tretí bod následne obsahuje široký diapazón obetí, ktorým bola akýmkoľvek trestným činom spôsobená škoda, resp. do ktorých právom chránených záujmov bolo trestným činom zasiahnuté. Rozlišovnie týchto kategórií primárnych obetí má význam v priznaní nároku na psychosociálnu a právnu pomoc.

Podstatné rozdiely v definícii pojmu obeť v jednotlivých právnych úpravách spočívajú predovšetkým v jednotlivých kategóriách sekundárných obetí. Vymedzenie okruhu sekundárných obetí sa podľa slovenského zákona o obetiach odchyľuje od definície pojmu blízka osoba podľa § 127 ods. 4 a 5 Trestného zákona (TZ)<sup>12</sup>. Na rozdiel od českého právneho stavu v definícii podľa slovenského zákona o obetiach absentuje pojem druh, čím zákon z definície sekundárných obetí vylučuje životných partnerov, ktorí nemali uzavreté manželstvo - táto kategória ľudí môže spadať len pod pojem osoba, ktorá žila v spoločnej domácnosti. Tiež na rozdiel od definície blízkej osoby absentuje širší okruh osôb - osoby, pri ktorých ak by ujmu utrpela jedna z nich, považovala druhá osoba právom za ujmu vlastnú.

Problematickým bodom slovenskej definície sekundárnej obeť je pojem osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť. Dôvodová správa sa k predmetnému bodu nevyjadruje. Trestný zákon definuje pojem závislá osoba v ustanovení § 127 ods. 10 TZ<sup>13</sup>, avšak na účel vymedzenia kategórií sekundárných obetí je táto definícia nepoužiteľná. Osoba môže byť od inej osoby závislá v psychologickom alebo ekonomickom zmysle. Ak by mal zákonodarca na mysli psychickú závislosť, použil by vyššie uvedený pojem, ktorý je súčasťou blízkej osoby - osoby, pri ktorých ak by ujmu utrpela jedna z nich, považovala druhá osoba právom za ujmu vlastnú; v tomto zmysle by mohlo ísť o psychickú závislosť, hoci tento pojem je širší. Pravdepodobnejší výklad sa týka ekonomickej závislosti. V tejto súvislosti je vhodné poukázať na riešenie českého a rakúskeho zákonodarcu: za sekundárne obeť považuje aj osoby, voči ktorým primárna obeť, ktorej bola spôsobená smrť, **ku dňu smrti poskytovala alebo bola povinná poskytovať výživu** - ak tieto osoby už nie sú pokryté inými kategóriami sekundárných obetí - potomkovia, manžel alebo manželka a pod. Preto je namieste nahradiť uvedený pojem odkazom na vyživovaciu povinnosť v zmysle zákona o rodine<sup>14</sup>.

Rakúsky trestný poriadok StPO uvádza najširšie vymedzenie sekundárných obetí, pretože na konci zaraďuje aj kategóriu iných príbuzných primárnej obeť - t. z. príbuzných, ktorí nespádajú do niektorej z kategórií vymedzených vyššie - ktorí boli svedkami trestného činu, ktorým bola primárnej

---

*Integrität und Selbstbestimmung beeinträchtigt oder deren persönliche Abhängigkeit durch eine solche Straftat ausgenutzt worden sein könnte, b. der Ehegatte, der eingetragene Partner, der Lebensgefährte, die Verwandten in gerader Linie, der Bruder oder die Schwester und sonstige Unterhaltsberechtigte einer Person, deren Tod durch eine Straftat herbeigeführt worden sein könnte, oder andere Angehörige, die Zeugen der Tat waren, c. jede andere Person, die durch eine Straftat einen Schaden erlitten haben oder sonst in ihren strafrechtlich geschützten Rechtsgütern beeinträchtigt worden sein könnte,...* Preklad: Na účely tohto zákona je 1. Obeťou a. akákoľvek osoba, ktorá mohla byť úmyselne spáchaným trestným činom vystavená násilliu alebo hrozbe bezprostredného násillia, ktorej sexuálna integrita a sebaurčenie boli narušené alebo u ktorej bola trestným činom zneužitá osobná závislosť; b. manžel, registrovaný partner, druh, príbuzný v priamom rade, súrodenc a iné osoby, voči ktorým siplnila vyživovaciu povinnosť osoba, ktorej smrť mohla byť spôsobená trestným činom alebo iní príbuzní, ktorí boli svedkami trestného činu; c. akákoľvek iná osoba, ktorej bola trestným činom spôsobená škoda alebo do ktorej právom chránených záujmov bolo trestným činom zasiahnuté.

<sup>12</sup> Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

<sup>13</sup> Ustanovenie § 127 ods. 10 TZ: "Závislou osobou sa rozumie osoba závislá od návykových látok alebo od návykových škodlivých činností."

<sup>14</sup> Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

obeti spôsobená smrť. Zákon takto umožňuje veľkoryso pracovať aj s inými príbuznými osobami, ktoré si môžu niesť psychické následky zo skutočnosti, že sa stali svedkami trestného činu, pri ktorom bola spôsobená smrť primárnej obeti, teda zaradením do tejto definície im priznáva právo na psychosociálnu a finančnú pomoc.

### **Pojem obzvlášť zraniteľná obeť**

Slovenský zákon o obetiach<sup>15</sup> a český zákon o obetiach<sup>16</sup> definujú pojem obzvlášť zraniteľná obeť, zatiaľčo rakúsky trestný poriadok StPO<sup>17</sup> vymedzuje pojem obetí, ktoré potrebujú osobitnú ochranu, čo je však adekvátne pojmu obzvlášť zraniteľná obeť. Inštitút obzvlášť zraniteľnej obeti, resp. obeti, ktorá potrebuje osobitnú ochranu vykazuje v skúmaných troch právnych úpravách významné rozdiely.

Rozdiely v právnom postavení "štandardnej"obeti a obzvlášť zraniteľnej obeti spočívajú v spôsobe zaobchádzania s obeťou, resp. v rozsahu plnení, ktoré sú obeti poskytované. V podmienkach Českej republiky (§ 5 ods. 1 českého zákona o obetiach) sa odborná pomoc poskytuje obzvlášť zraniteľným obetiam bezplatne na základe ich žiadosti, ak je táto pomoc potrebná; ďalej má obzvlášť zraniteľná obeť právo na zabránenie kontaktu s osobou, ktorú označila za páchatel'a, alebo proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, ak to nevylučuje povaha úkonu; ďalej právo na výsluch osobou rovnakého alebo opačného pohlavia, ďalej právo na zabránenie opakovanému výsluchu, obzvlášť

---

<sup>15</sup> Ustanovenie § 2 ods. 1 písm. c) slovenského zákona o obetiach: "Na účely tohto zákona sa rozumie ... obzvlášť zraniteľnou obeťou 1. dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak, 2. osoba staršia ako 75 rokov, 3. osoba so zdravotným postihnutím, 4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia, 5. obeť trestného činu spáchaného násillim alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery, 6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obete a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatel'ovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu, ..."

<sup>16</sup> Ustanovenie § 2 ods. 4 českého zákona o obetiach: "(4) Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí a) dítě, b) osoba, která je vysokého věku nebo je postížena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy, c) obět trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku), d) obět trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násillí či pohrůžku násillim, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo obět trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchaní trestného činu nebo závislost na ní. ..."

<sup>17</sup> Ustanovenie § 66a ods. 1.: "(1) Opfer haben das Recht auf ehestmögliche Beurteilung und Feststellung ihrer besonderen Schutzbedürftigkeit nach Maßgabe ihres Alters, ihres seelischen und gesundheitlichen Zustands sowie der Art und konkreten Umstände der Straftat. Als besonders schutzbedürftig gelten jedenfalls Opfer, die 1. in ihrer sexuellen Integrität und Selbstbestimmung verletzt worden sein könnten, 2. Gewalt in Wohnungen (§ 38a SPG) ausgesetzt gewesen sein könnten, 3. minderjährig (§ 74 Abs. 1 Z 3 StGB) sind." Preklad: Obete majú právo na čo najrýchlejšie posúdenie a zistenie potreby osobitnej ochrany vzhľadom na vek, duševný a fyzický stav a druh a konkrétne okolnosti trestného činu. Za obeť, ktoré potrebujú osobitnú ochranu sa vždy považujú: 1. obeť, ktorým mohla vzniknúť trestným činom ujma na ich sexuálnej integrite a sebaurčení, 2. obeť, ktoré mohli byť vystavené násillu v domácnosti, 3. nepľnoleté obeť (pozn. obeť do 18 rokov).

citlivý prístup pri výsluchu a pod. V podmienkach Slovenskej republiky má obzvlášť zraniteľná obeť nárok na bezplatnú a bezodkladnú špecializovanú odbornú pomoc, a to aj po dobu dlhšiu ako 90 dní vzhľadom na potreby obeti (§ 5 ods. 4, § 6 ods. 3 slovenského zákona o obetiach). Výsluch obzvlášť zraniteľnej obeti sa vykonáva ohľaduplne a po obsahovej stránke tak, aby sa už nemusel opakovať; k výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec. Výsluch takejto osoby v rámci trestného konania vedeného pre určité trestné činy vedie osoba rovnakého pohlavia, ak tomu nebránia osobitné dôvody (§ 134 ods. 4 a 5 TP). V podmienkach rakúskeho práva má obzvlášť zraniteľná obeť okrem bezplatnej psychosociálnej a právnej pomoci, na čo však má právo aj širší okruh obetí, aj právo požadovať vedenie výsluchu osobou rovnakého pohlavia (§ 66a ods. 2 rakúskeho trestného poriadku StPO). Ďalej má obzvlášť zraniteľná obeť právo odmietnuť zodpovedať otázky o podrobnostiach trestného činu, ktorých zodpovedanie považujú za neprimerané, resp. otázky na okolnosti z najintímnejšieho života; uvedené právo ide nad rámec štandardov práv obzvlášť zraniteľných obetí na Slovensku a v Českej republike. Ustanovenie § 66a rakúskeho trestného poriadku StPO obsahuje aj ďalšie práva obzvlášť zraniteľných obetí<sup>18</sup>, ktoré vyplývajú z jednotlivých právnych predpisov na Slovensku a v Českej republike.

Určité skupiny obetí sa **vo všetkých troch skúmaných právnych poriadkoch** považujú za **obzvlášť zraniteľné obeť**: a to deti, teda osoby mladšie ako 18 rokov, resp. obeť trestných činov proti ľudskej dôstojnosti. Článok 22 ods. 1 smernice 2012/29/EÚ ustanovuje povinnosť štátov zabezpečiť včasné a individuálne posúdenie na identifikáciu osobitných potrieb ochrany obetí. Tomu zodpovedá aj klauzula obsiahnutá v definícii obzvlášť zraniteľnej obeti podľa slovenského zákona o obetiach, resp. v definícii obeti, ktorá potrebuje osobitnú ochranu podľa rakúskeho trestného poriadku StPO, podľa ktorej takouto obeťou môže byť obeť akéhokoľvek trestného činu, a to na základe individuálneho posúdenia - podľa kritérií ako osobné vlastnosti, vzťah k páchatelovi, závislosť od neho, druh a okolnosti trestného činu a pod. v slovenskej variante; resp. podľa kritérií ako vek, fyzický a duševný stav, druh a okolnosti trestného činu v rakúskej variante. Slovenský zákon o obetiach ešte predpisuje pri individuálnom posúdení povinnosť vziať do úvahy vyššie riziko opakovanej viktimizácie<sup>19</sup>. Český zákon o obetiach individuálne posúdenie príslušnosti k skupine obzvlášť zraniteľných obetí nepredpokladá. Česká definícia obzvlášť zraniteľnej obeti na rozdiel od slovenskej a rakúskej definície osobitne menuje obeť tzv. *hate crimes*<sup>20</sup>, teda trestných činov extrémizmu, ktoré sú tým vždy obzvlášť zraniteľnými obeťami. Takými osobitnými kategóriami sú aj obeť obchodovania s ľuďmi, terorizmu, obeť organizovaného zločinu - tieto kategórie sú obzvlášť zraniteľnými obeťami tak na Slovensku ako aj v Českej republike. Rakúska definícia obzvlášť zraniteľnej obeti tieto kategórie osobitne neoznačuje. Slovenská a česká úprava za osobitne zraniteľnú obeť považujú vždy aj seniorov - v podmienkach Českej republiky osoby vysokého veku, t. j. poberatelia starobného dôchodku a osoby staršie ako 60 rokov, a to len za predpokladu, že vysoký vek bráni plnému uplatneniu v spoločnosti; v slovenských podmienkach osoby nad 75 rokov vždy bez ďalších predpokladov. Slovenský zákonodarca tak príslušnosť ku kategórii obzvlášť zraniteľných obetí neviaže na pojem osoba vyššieho veku podľa § 127 ods. 3 TZ, keďže osoby nad 60 rokov nie sú vždy natoľko zraniteľné, aby požívali tento status, zatiaľčo u osôb nad 75 rokov sa táto vlastnosť už predpokladá. Slovenská a česká úprava za osobitne zraniteľnú obeť považujú vždy ďalej aj osoby so zdravotným postihnutím, resp. fyzickým a mentálnym hendikepom, v Českej republike opäť len pod podmienkou, ak im táto skutočnosť bráni plnohodnotnému uplatneniu v spoločnosti.

Slovenský zákonodarca sa v definícii obzvlášť zraniteľnej obeti dopustil legislatívnej chyby, keď túto **definíciu neviaže zároveň na splnenie znakov obeti všeobecne**. Následkom toho sa javí, akoby definícia obzvlášť zraniteľnej obeti bola samostatnou definíciou, sa teda obzvlášť

<sup>18</sup> Najmä právo žiadať vylúčenie verejnosti, právo na prítomnosť dôverníka, právo na osobitné podmienky počas výsluchu a pod.

<sup>19</sup> Opakovaná viktimizácia môže nastať pri opätovnom kontakte páchatel'a s obeťou, resp. pri opätovnom útoku voči nej. Opakovanou viktimizáciou podľa § 2 ods. 1 písm. g) slovenského zákona o obetiach sa rozumie: *„ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatel'a, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrázaním, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstnením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obete alebo psychickú integritu obete...“*.

<sup>20</sup> Táto kategória bola do definície zaradená novelou českého zákona o obetiach č. 56/2017 Sb.

zraniteľnou obeťou každé dieťa, alebo každá osoba nad 75 rokov bez toho, aby bolo potrebné skúmať, či jej trestným činom vznikla ujma. Uvedenú definíciu je potrebné naformulovať podľa českého vzoru s podmienkou "při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3", príp. podľa vzoru rakúskej právnej úpravy, ktorá v definícii používa pojem obeť (Opfer).

### **Odborná, resp. právna pomoc**

Právna úprava poskytovania odbornej pomoci sa v skúmaných právnych poriadkoch odlišuje jednak rozsahom poskytovanej pomoci, rozsahom bezodplatnosti, resp. subjektmi, ktoré sú oprávnené pomoc poskytovať.

Podľa slovenského zákona o obetiach (§ 5 ods. 3) sa obetiam poskytuje všeobecná odborná pomoc a obzvlášť zraniteľným obetiam špecializovaná odborná pomoc. Všeobecná odborná pomoc zahŕňa poskytnutie a vysvetlenie informácií o právach, právnu pomoc na uplatnenie práv podľa slovenského zákona o obetiach i TP, psychologickú pomoc a poradenstvo na predchádzanie opakovanej viktimizácii. Špecializovaná odborná pomoc zahŕňa všeobecnú odbornú pomoc a ďalšie komponenty (§ 5 ods. 4 slovenského zákona o obetiach). Český zákon o obetiach používa pojem odborná pomoc (§ 4), ktorým sa rozumie psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo, právna pomoc, poskytovanie právnych informácií, resp. restoratívne programy. Rakúsky trestný poriadok StPO (§ 66 ods. 2) stanovuje v rámci odbornej pomoci psychosociálnu a právnu pomoc.

Slovenský zákon o obetiach rozlišuje poskytovanie odbornej pomoci bezodplatne alebo za poplatok. Obzvlášť zraniteľnej obeť sa špecializovaná pomoc poskytuje vždy bezplatne, a to 90 dní alebo podľa potreby (v rozsahu primeranom ujme a vzhľadom na potreby obeť) aj dlhšie - počas celého trestného konania a primeraný čas po ňom. **Bezplatne** sa všeobecná odborná pomoc subjektmi poskytujúcimi pomoc poskytuje 90 dní, ak subjekt získal dotáciu podľa slovenského zákona o obetiach alebo podľa iných predpisov<sup>21</sup>. Všeobecná odborná pomoc sa poskytuje bezplatne pod podmienkou, že si to vyžaduje závažnosť spáchaného činu. Pomoc sa v odôvodnených prípadoch (v súlade s rozsahom ujmy a vzhľadom na osobné potreby) poskytuje bezplatne aj dlhšie ako 90 dní. Pomoc sa poskytuje bez ohľadu na procesné postavenie obeť v trestnom konaní. **Za poplatok** sa všeobecná odborná pomoc poskytuje, ak subjekt nezískal dotáciu podľa slovenského zákona o obetiach alebo podľa osobitných predpisov a ak je zapísaný v registri subjektov poskytujúcich obetiam pomoc (§ 32 slovenského zákona o obetiach). Prvá konzultácia s obeťou sa poskytuje vždy bezplatne.

Podľa českého zákona o obetiach (§ 5) sa odborná pomoc poskytuje bezplatne len obzvlášť zraniteľným obetiam, u ktorých je potreba takejto pomoci, a to neodkladne a na základe žiadosti). Odborná pomoc sa poskytuje **bezplatne** obzvlášť zraniteľnej obeť, ak ide o trestný čin zanedbania povinnej výživy, len ak vzniklo týmto trestným činom nebezpečenstvo núdze alebo trvalo nepriaznivý následok. Uvedené obmedzenie je špecifikom českej právnej úpravy, ktoré slovenská a rakúska právna úprava neuvádza. Vzhľadom na charakter tohto trestného činu a jeho vplyv na obeť ide o výnimku odôvodnenú, ktorú by mal zvážiť aj slovenský zákonodarca. Ostatným obetiam sa poskytuje na rozdiel od slovenskej právnej úpravy odborná pomoc za poplatok, avšak subjekty poskytujúce pomoc môžu na základe vlastného rozhodnutia poskytovať pomoc ostatným obetiam aj bezplatne. Pre právnu pomoc ako subkategóriu odbornej pomoci platí osobitné ustanovenie (§ 6), podľa ktorého sa právna pomoc poskytuje bezplatne za podmienok uvedených v osobitnom predpise. Osobitným predpisom je predovšetkým TR, ktorý upravuje zastupovanie splnomocnencom podľa § 51a. Bezplatné zastupovanie účastníka konania je možné aj podľa občianskeho súdneho rádu (OSŘ<sup>22</sup>), ak sú splnené predpoklady na oslobodenie účastníka od súdnych poplatkov (§ 30 OSŘ)<sup>23</sup>.

Podľa rakúskeho trestného poriadku StPO (§ 66 ods. 2) majú obeť nárok na poskytnutie psychosociálnej a právnej pomoci bezplatne. Nositeľmi tohto nároku sú však len prvé dva okruhy

<sup>21</sup> Napríklad zákon č. 448/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov, zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

<sup>22</sup> Zákon č. 99/1963 Sb. Občiansky súdny rád v znení neskorších predpisov.

<sup>23</sup> GRIVNA, T.: § 6. In GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2014, s. 52-53.

obetí podľa definície - prvý okruh primárnych obetí a sekundárne obeť<sup>24</sup>. Obete, ktoré mohli byť dotknuté trestným činom na svojej sexuálnej integrite, resp. obeť do 14 rokov majú vždy tento nárok. Nositeľom nároku nie je tretia skupina obetí - teda obeť iných trestných činov ako sú vymedzené v prvom okruhu. Z tohto hľadiska možno konštatovať, že bezplatná pomoc sa poskytuje v širšom okruhu prípadov ako v Českej republike, avšak najveľkorysejšia právna úprava (odhliadnuc od obmedzenia na 90 dní) je platná na Slovensku.

V podmienkach slovenského zákona o obetiach poskytujú odbornú pomoc subjekty poskytujúce pomoc obetiam. Ak má tento subjekt záujem získať dotáciu, musí mať udelenú akreditáciu (§ 23 ods. 2 slovenského zákona o obetiach). Osobitnou kategóriou je právna pomoc. Právnu pomocou je jednak poskytovanie právnych informácií, čiže informácií o právach a postavení obetí, možnosti uplatnenia týchto práv a pod., a jednak zastupovanie obeti v trestnom konaní a v civilnom procese. Podľa § 7 ods. 2 slovenského zákona o obetiach obe uvedené kategórie právnej pomoci sú oprávnené poskytovať tri druhy subjektov: Centrum právnej pomoci v rozsahu a za podmienok podľa osobitného predpisu (nejde o zastupovanie obeti v trestnom procese, ale primárne v súkromnoprávných sporoch)<sup>25</sup>, ďalej subjekt poskytujúci pomoc obetiam a advokát. Uvedené subjekty sú uvedené ako rovnako oprávnené na poskytovanie právnej pomoci (avšak Centrum právnej pomoci v obmedzenom rozsahu), a to bezplatne alebo za poplatok ako sme uviedli vyššie. Subjekt poskytujúci pomoc obetiam je organizáciou na pomoc poškodeným podľa § 10 ods. 23 TP a jeho zástupca je oprávnený zastupovať obeť (poškodeného) ako splnomocnenec v trestnom konaní.

V podmienkach českého zákona o obetiach poskytujú odbornú pomoc obetiam subjekty zapísané v registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov. V rámci odbornej pomoci poskytujú aj právne informácie - informácie o právnej úprave, o právach obetí, ich postavení, možnostiach uplatnenia týchto práv a pod. Osobitné ustanovenie o poskytovaní právnej pomoci, ktorou sa rozumie zastupovanie v trestnom konaní, príp. v občianskom súdnom konaní, stanovuje, že právnu pomoc je oprávnený poskytovať len advokát. Ide o významné obmedzenie v porovnaní so slovenským právnym stavom, kde oprávnenie zastupovať má aj centrum právnej pomoci alebo zástupca akéhokoľvek subjektu poskytujúceho pomoc obetiam. Obete majú tak v podmienkach Českej republiky na jednej strane užšie možnosti výberu subjektu pri vzniku potreby právneho zastúpenia, na druhej strane príslušnosť k advokátskemu stavu poskytuje určité garancie (napr. poistenie), ktoré pri zastupovaní iným subjektom neexistujú.

V podmienkach rakúskeho trestného poriadku StPO poskytujú pomoc subjekty na základe poverenia ministerstva spravodlivosti (§ 66 ods. 3). Právnu pomoc v zmysle poskytovania právnych informácií o právach, postavení, resp. uplatnení práv ako aj zastupovania v konaní poskytujú výlučne advokáti (§ 66 ods. 2 tretia veta rakúskeho trestného poriadku StPO). Ide tak o tretí model poskytovania právnej pomoci, a to najreštriktívnejší.

## **Záver**

Stručná komparatívna analýza právnej úpravy práv a postavenia obetí trestných činov na Slovensku, v Českej republike a v Rakúsku poukázala na kreativitu zákonodarcov pri transponovaní právnych aktov Európskej únie. V účeloch a základných predpokladoch narábania s obeťami sa skúmané predpisy zhodujú, avšak rozdiely sú v detailoch, na ktorých často celá problematika stojí a padá.

Z hľadiska systematiky je potrebné sa vysporiadať s problémom dvojkoľajnosti prameňov a z nej vyplývajúcou nekompatibilitou pojmov. Najvypuklejším problémom je vzťah pojmov obeť a poškodený. Rakúsky model systematicky zaraďuje procesné aj neprocesné práva do jedného právneho predpisu - trestného poriadku StPO, čo sa javí byť azda najčistejším riešením, hoci nie úplne kompatibilným s účelom trestného poriadku. Český model zaraďuje viaceré aj procesné otázky do osobitného zákona o obetiach, čím ich viaže na pojem obeť - na rozdiel od slovenského právneho stavu.

Na uváženie slovenskému zákonodarcovi zostáva aj katalogizácia iných práv obetí podľa osobitných právnych predpisov po vzore § 14 českého zákona o obetiach.

<sup>24</sup> Pozri bližšie výklad k definícii pojmu obeť.

<sup>25</sup> Zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi.

V definíciách pojmu obeť sa vyskytujú viaceré nuansy. Vo vymedzení sekundárnych obetí podľa slovenského zákona o obetiach absentuje pojem druh, resp. osoba, voči ktorej mala vyživovaciu povinnosť osoba, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť. Touto kategóriou by bolo vhodné nahradiť pojem závislá osoba. Šírka definície sekundárnej obeť v rakúskych podmienkach je umocnená aj tým, že sa sem zaraďujú aj iní príbuzní, ktorí sa stali svedkami trestného činu.

Slovenská a rakúska právna úprava na rozdiel od českej umožňujú priznať postavenie obzvlášť zraniteľnej obeť obeť akéhokoľvek trestného činu, a to na základe individuálneho posúdenia podľa osobných vlastností obeť a druhu a okolností spáchaného trestného činu. Rakúska definícia uvádza len veľmi úzky okruh osôb, ktoré sú vždy obzvlášť zraniteľnými obeťami, ťažisko leží v individuálnom posúdení. Slovenský zákonodarca by mal viazať štatút obzvlášť zraniteľnej obeť na súčasné splnenie podmienok definície obeť.

Slovenský zákon o obetiach stanovuje veľkorysú podmienku bezplatného poskytovania - ktorejkoľvek obeť, ak si to vyžaduje závažnosť činu, na 90 dní alebo aj dlhšie, resp. ak získal akreditovaný subjekt dotáciu. Český zákon o obetiach garantuje bezplatnú pomoc len obzvlášť zraniteľným obeťam. Rakúsky trestný poriadok len vybranému okruhu primárnych obetí a všetkým sekundárnym obeťam.

V otázke subjektov poskytujúcich právnu pomoc je možné identifikovať v skúmaných právnych poriadkoch tri modely. Zatiaľčo na Slovensku poskytujú právne informácie a môžu zastupovať obeť tak akreditované subjekty ako aj advokát, v Českej republike poskytujú akreditované subjekty len právne informácie a zastupovanie je umožnené len advokátom, v Rakúsku právne informácie i zastupovanie poskytujú výlučne advokáti.

#### **Použitá zdroje**

FUCHS, H. RATZ, E.: *Wiener Kommentar zur StPO*. Dostupný na [rdb.at](http://rdb.at) cit. február 2018  
GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2014, 536 s.

#### **Kontaktné údaje**

JUDr. Andrej Beleš,

[Andrej.Beles@flaw.uniba.sk](mailto:Andrej.Beles@flaw.uniba.sk)

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty

Univerzity Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

810 00 Bratislava

## POSTAVENIE A OCHRANA OBETÍ PODĽA LEGISLATÍVY RUSKEJ FEDERÁCIE

Anna Belkina

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

**Abstrakt:** The author analyses the current status and protection of crime victims under the legislation of the Russian Federation

**Abstrakt:** Autorka sa v príspevku zaoberá otázkami súčasnej úpravy postavenia a ochrany obetí trestných činov podľa legislatívy Ruskej federácie

**Kľúčové slová:** crime victims, the protection of human rights and freedoms, protection, security, redress of the injury

**Kľúčové slová:** obete trestných činov, ochrana ľudských práv a slobôd, bezpečnosť, náhrada škody

Súčasná ruská legislatíva neobsahuje zakotvený v zákone pojem obete trestného činu. Samotný pojem obete je nepriamo spomenutý v niektorých právnych predpisoch, ale neexistuje definícia obete. Hlavným pojmom, ktorý zákonodarca používa na označenie obete trestného činu, je poškodený.

Pojem obete je tradične stanovený v Trestnom poriadku Ruskej federácie, a to v § 42 ods.1, ktorý znie:

"Poškodená osoba je fyzická osoba, ktorej trestný čin spôsobil fyzické, materiálne, morálne škody, ako aj právnická osoba v prípade poškodenia jej majetku a podnikateľskej povesti trestným činom."

Postavenie poškodeného osoba získava až po začatí trestného konania, za predpokladu vydania uznesenia vyšetrovateľom, sudcom alebo súdneho rozhodnutia.

*Znamená absencia pojmu obete a používanie právne stanoveného pojmu poškodeného, že pre obeť trestného činu neexistuje možnosť získať ochranu ešte pred začatím trestného konania?*

Na zodpovedanie tejto otázky sa obrátime na základné právne predpisy, ktoré v Rusku upravujú práva a možnosti ochrany obetí trestných činov.

Medzi základné vnútroštátne legislatívne akty patria:

1) Trestný poriadok Ruskej federácie č. 174-FZ zo dňa 18. decembra 2001

2) Federálny zákon O štátnej ochrane poškodených, svedkov a ostatných účastníkov konania" č. 119-FZ zo dňa 31. júla 2004.

V súlade s ustanoveniami federálneho zákona č. 119-FZ z 31. júla 2004 boli prijaté viaceré právne predpisy, medzi ktoré patrí najmä:

- Uznesenie vlády Ruskej federácie zo dňa 27. októbra 2006 č. 630 O schválení pravidiel uplatňovania niektorých bezpečnostných opatrení vo vzťahu k poškodeným, svedkom a ďalším účastníkom trestného konania" (v znení zmien a doplnení zo dňa 27. júna 2017)



- Uznesenie vlády Ruskej federácie z 13. júla 2013 č. 586 O schválení štátneho programu " Zabezpečenie bezpečnosti poškodených, svedkov a ďalších účastníkov trestného konania na roky 2014 - 2018 ".

Zvážime ustanovenia osobitného zákona č. 119-FZ zo dňa 31. júla 2004 O štátnej ochrane poškodených, svedkov a ostatných účastníkov konania (ďalej len "Zákon č. 119-FZ").

Na prvý pohľad sú medzi subjektmi, ktoré majú právo požiadať o aplikáciu opatrení štátnej ochrany, uvedené len osoby s procesným postavením, získavajúcim ho až po začatí trestného konania. Medzi takéto osoby patria: poškodený, svedok, , podozrivý, obvinený, obžalovaný, obhajcovia a zákonní zástupcovia, odsúdený, oslobodený, odborník, špecialista, prekladateľ atď. § 2 ods. 2 Zákona č. 119-FZ sa však uvádza, že "opatrenia štátnej ochrany sa môžu uplatniť aj pred začatím trestného konania voči oznamovateľovi, svedkovi alebo obeť trestného činu alebo iným osobám, ktoré prispievajú k predchádzaniu alebo odhaleniu trestného činu". Okrem toho sa ochranné opatrenia vzťahujú na blízkych príbuzných, blízkych a blízkych osôb z vyššie uvedených oblastí. Zákon spája všetky osoby, ktoré podliehajú ochrane, pojmom "chránené osoby".

Súčasný právny predpis Ruskej federácie stanovujú **2 možnosti (2 úrovne)** opatrení na zaistenie bezpečnosti poškodeného (obete trestných činov):

1. opatrenia štátnej ochrany (mimo procesné bezpečnostné opatrenia), zriadené Zákonom č. 119-FZ .
2. trestno-procedurálne prostriedky na zabezpečenie bezpečnosti ustanovené Trestným poriadkom Ruskej federácie (§ 11 ods. 3 Trestného poriadku).

Pozrime sa na tzv. *bezpečnostné opatrenia "mimo procesu"*, medzi ktorými patria

(§ 6 Zákona č. 119 - FZ):

- 1) osobná ochrana, ochrana bývania a majetku;
- 2) vydanie osobitných osobných ochranných prostriedkov, komunikačných a výstražných zariadení;
- 3) zabezpečenie dôvernosti informácií o chránenej osobe;
- 4) premiestnenie do iného miesta bydliska;
- 5) nahradenie dokumentov;
- 6) zmena vzhľadu;
- 7) zmena pracoviska (služby) alebo štúdia;
- 8) dočasné umiestnenie na bezpečnom mieste;
- 9) uplatňovanie dodatočných bezpečnostných opatrení pre chránenú osobu vo väzbe alebo v mieste výkonu trestu, vrátane prechodu z jedného miesta zadržania alebo výkonu trestu inému.

Zoznam bezpečnostných opatrení však nie je vyčerpávajúci.

Priradenie vyššie uvedených bezpečnostných opatrení k tzv. "mimo procesným" na prvý pohľad môže znamenať, že obeť trestného činu, ktorý nemá štatút poškodeného, majú právo požiadať o ich uplatnenie. Pri podrobnej analýze bezpečnostných opatrení stanovených v § 6 Zákona č. 119-FZ sa však ukazuje, že nie všetky z nich sa môžu uplatniť, kým sa nezaistí procesné postavenie obeť ako poškodeného a nezačne sa trestné konanie.

Napríklad o takých bezpečnostných opatreniach, ako je presídlenie do iného miesta bydliska, nahradenie dokumentov, zmena vzhľadu a zmena pracoviska a štúdia, zákon jasne definuje nutnosť kvalifikácie trestného činu. Ods. 3 toho istého §6 Zákona č. 119-FZ sa výslovne uvádza, že vyššie uvedené bezpečnostné opatrenia sa môžu uplatňovať iba v prípade závažných a obzvlášť závažných trestných činov, t. j. trestné konanie už má byť začaté.

Z toho vyplýva, že *pred začatím trestného konania možno uplatniť iba tieto bezpečnostné opatrenia*: osobnú ochranu, ochranu bývania a majetku; vydanie osobitných osobných ochranných prostriedkov, komunikačných a výstražných zariadení; zabezpečenie dôvernosti informácií o chránenej osobe; ako aj dočasné premiestnenie na bezpečné miesto.

Stručne sa pozrieme na podmienky a postup uplatňovania bezpečnostných opatrení v súlade so Zákonom č. 119-FZ.

Základom pre uplatňovanie bezpečnostných opatrení sú údaje o existencii skutočnej hrozby pre bezpečnosť chránenej osoby, zničenie a poškodenie jej majetku v súvislosti s jej účasťou na trestnom konaní, ktoré ustanovil orgán, rozhodujúci o vykonávaní štátnej ochrany vo forme bezpečnostných opatrení. Toto je rozšírená a novelizovaná verzia ustanovení Zákona, účinná od roku 2017. V predchádzajúcej verzii zákona namiesto skutočnej hrozby pre bezpečnosť chránenej osoby sa rieši existencia skutočnej hrozby vraždy alebo násillia voči tejto osobe.

Žiadosť alebo súhlas (v prípade iniciatívy iných osôb) o aplikácii bezpečnostných opatrení majú byť podané v písomnej forme.

Rozhodnutie o uplatňovaní bezpečnostných opatrení (alebo odmietnutie žiadosti) prijíma:

- sudca
- vedúci vyšetrovacieho orgánu
- vyšetrovateľ so súhlasom vedúceho vyšetrovacieho orgánu (predtým mohol bez súhlasu).

Časová lehota na takéto rozhodnutie je do 3 dní od prijatia žiadosti o uplatňovaní bezpečnostných opatrení (a to v naliehavých prípadoch, okamžite). Čas na posúdenie možno predĺžiť na 30 dní na základe motivovanej žiadosti orgánu, ktorý vykonáva bezpečnostné opatrenia. Proti rozhodnutiu sa možno odvolať na vyšší orgán, prokurátoru alebo súd. Čas na posúdenie sťažnosti je 24 hodín od momentu jej podania.

Rozhodnutie o uplatňovaní bezpečnostných opatrení v deň jeho vydania sa odošle orgánu, ktorý vykonáva bezpečnostné opatrenia. Orgán, ktorý vykonáva bezpečnostné opatrenia, písomne uzavrie zmluvu s chránenou osobou, ktorá určuje podmienky uplatnenia zvoleného bezpečnostného opatrenia, ako aj práva a povinnosti strán: chránenej osoby a orgánu, ktorý vykonáva bezpečnostné opatrenia. Postup uzatvárania zmluvy je určený regulačnými predpismi orgánov vykonávajúcich bezpečnostné opatrenia.

Napríklad vo vzťahu k chráneným osobám - vojakom a ich príbuzným sa postup uzatvárania príslušnej zmluvy riadi nariadením ministra obrany Ruskej federácie zo dňa 24. novembra 2017 č. 706 O určení postupu uzatvárania zmluvy s chránenou osobou alebo jej nasmerovania na predpisy potrebné na zabezpečenie jej bezpečnosti".

Pokiaľ ide o tzv. *procesné bezpečnostné opatrenia*, základná úprava tejto problematiky je zakotvená v § 11 ods. 3 Trestného poriadku Ruskej federácie, ktorý znie:

"Ak bude dostatočne preukázané, že poškodený, svedok, najbližší príbuzní, príbuzní alebo blízke osoby sú ohrozené vraždou, násillím, zničením alebo poškodením ich majetku alebo inými nebezpečnými nezákonnými činmi, súd, prokurátor, vedúci vyšetrovacieho orgánu, vyšetrovateľ, v rámci svojich kompetencií prijme bezpečnostné opatrenia vo vzťahu k uvedeným osobám", ustanovené v Trestnom poriadku Ruskej federácie.

Medzi bezpečnostnými opatreniami stanovenými v Trestnom poriadku Ruskej federácie sú nasledujúce: zatajenie osobných údajov v protokole vyšetrovacieho konania (§ 166 ods. 9), kontrola a zaznamenávanie telefonických a iných hovorov (§ 186 ods. 2), identifikácia osoby – subjektu

trestného činu v podmienkach pozorovania identifikovateľnej osoby (§ 193 ods. 8), vypočúvanie svedka za okolností, ktoré vylučujú jeho vizuálne pozorovanie inými účastníkmi konania (§ 278).

V praxi sa často stáva, že súčasne s rozhodnutím o začatí trestného konania existujú dve samostatné oblasti:

- 1) kontrola a určenie existencie dôvodov a podmienok pre uplatňovanie opatrení štátnej ochrany na základe Zákona č. 119 - FZ
- 2) preverovanie a preukázanie existencie dôvodov a podmienok pre uplatňovanie tzv. «procesných» opatrení, stanovených v § 11 ods. 3 Trestného poriadku Ruskej federácie.

Posúdenie dvoch úrovní uplatňovania bezpečnostných opatrení súčasne sa vysvetľuje snahou stanoviť ešte v počiatočnom štádiu konania potrebné záruky pre následné vyšetrovanie. Ak dôjde k ignorovaniu dôležitosti včasného prijímania informácií o hrozbách od poškodeného (obeti trestného činu) môže byť ohrozená aj skutočnosť začatia trestného konania. A ak obeť už bola neoprávnené zasiahnutá v súvislosti s možnou pomocou v predbežnom vyšetrovaní, pravdepodobne odmietne takúto pomoc.

Existencia dvoch úrovní uplatňovania bezpečnostných opatrení môže dospieť aj k tomu, že vyšetrovateľ môže rozhodnúť o uplatňovaní opatrení štátnej ochrany na základe federálneho zákona č. 119-FZ a § 11 ods. 3 Trestného poriadku súčasne. Právne predpisy neobsahujú zákaz uplatňovania týchto opatrení. V tomto prípade dôvody na uplatnenie federálneho zákona č. 119-FZ a § 11 ods. 3 Trestného poriadku sa líšia.

Nutnosť použiť okrem tzv. «procesných» opatrení a iné opatrenia na ochranu, vrátane systémov pre ochranu bezpečnosti obetí trestného činu do rozhodnutia o začatí trestného konania, slúžila impulzom k prijatiu federálneho zákona č. 119-FZ. Z praxe vyplýva, že uplatňovanie procesných opatrení na ochranu obetí nie je postačujúce, pretože v niektorých prípadoch, napríklad pri aplikácii dlhodobej ochrany, zmene bydliska, je potrebná primeraná právna a finančná podpora. Prijatím tohto federálneho zákona č. 119-FZ je možné poskytnúť ochranu obetiam a účastníkom trestného konania ešte pred jeho formálnym začatím.

Vychádzajúc z existujúcej praxe ochrany poškodeného (obete trestného činu) v Ruskej federácii, chcela by som upozorniť na dva existujúce problémy.

Pri porovnávejacej analýze postavenia obvineného pri spáchaní trestného činu a poškodeného (obete) je zachovaná nespravodlivosť voči obeti. Na obhájenie tejto tézy je postačujúce odvolávať sa na fakt, že štát nemá povinnosť poskytnúť obeti profesionálneho advokáta bezplatne, zatiaľ čo obvinený má vždy právo na bezplatnú obhajobu. Poškodený (obeť), ktorý s veľkou pravdepodobnosťou je v nestabilnom emočnom a emocionálnom stave, nebude schopný plne chrániť svoje oprávnené záujmy v rámci predbežného vyšetrovania a na súde. To môže viesť k jeho pasívnej pozícii.

Druhým problémom, na ktorý by som chcela upozorniť, je náhrada škody obeti v prípade neprítomnosti vinnej osoby. V tomto prípade, obeť nemôže podať občianskoprávnu žalobu o náhrade škody. Navyše, vychádzajúc z praxe Ruskej federácie, sa ukazuje, že prakticky nie je možné získať náhradu aj v prípadoch, keď sú zločinci odsúdení. Počas uplynulých desiatich rokov približne polovica odsúdených vo väzniciach nepracuje kvôli nedostatku práce. Ak odsúdený pracuje, peniaze, ktoré získal, sú rozdelené v nasledujúcom poradí. V súlade s čl. 107 Zákona o trestnom stíhaní, na začiatku sa vyberajú dane, potom sa vyplácajú alimenty a čiastka, ktorá pokryje náklady štátu na udržanie odsúdenej osoby (náklady na stravu, oblečenie a obuv). Preto na kompenzáciu obete nič nezostane.

Podporujem legislatívnu iniciatívu skupiny právnikov o prijatí federálneho zákona O štátnych zárukách bezpečnosti a ochrany práv obetí trestných činov v časti náhrady škôd, ktoré by stanovil prechod povinnosti na odškodnenie obetí trestných činov na štát v prípadoch, keď osoby uznané vinnými v páchaní trestného činu nebudú stanovené.

Skutočná a plná náhrada škody obete je zriedkavosťou ruskej legislatívy. Legislatívna definícia miery poškodenia morálky a peňažnej hodnoty ľudského života v Rusku zatiaľ neexistuje, takže o tejto otázke rozhodne sudca podľa vlastného uváženia.

Stručne povedané, napriek existencii dvoch úrovní bezpečnostných opatrení, ktoré sa môžu uplatniť voči obete trestného činu, v legislatíve Ruskej federácie stále existuje mnoho otázok, ktoré je potrebné vyriešiť.

**Použitá literatúra:**

ZAITSEV, O.A. On the implementation of the modern criminal procedure policy of the Russian federation//Gaps in Russian legislation. Moscow, 2012. № 5. P. 152-156. ISSN: 2072-31646 eISSN: 2310-7049

EPIHIN, A.U. The main directions of the criminal policy of Russia at the present stage// Bull. Of Udmurtian university. 2012. № 2-3. P. 140-145. ISSN: 2413-2446

DMITRIEVA, A.A. Problems of application of measures of state protection and safety of participants of the process at the stage of initiating of a criminal case. // Society and law. Krasnodar, 2015 №2 (52). ISSN 1727-4125

YAREMENKO, N.E., MAYOROV, A.V. Current issues in the sphere of protecting the victims of crimes under the Russian legislation. Victimology, 2017, № 3 (13). P. 64–68. ISSN 2411-0590.

MAYOROV, A.V. Legal framework for the protection victims of crime in Russia. Victimology, 2016, № 2 (8). P. 16–20.

**Kontaktné údaje:**

Anna Belkina

e-mail: [anna.belkina@flaw.uniba.sk](mailto:anna.belkina@flaw.uniba.sk)

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šafarikovo nam. 6,

84102 Bratislava

Slovensko

# KTO JE POŠKODENÝ TRESTNÝM ČINOM?<sup>1</sup>

Radovan Blažek

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta  
Okresná prokuratúra Malacky

**Abstrakt:** Autor sa zamýšľa nad tým, ako je z teoretického hľadiska vymedzený pojem poškodeného podľa Trestného poriadku, resp. osoba, ktorej bola spôsobená škoda v súlade s Trestným zákonom a či toto teoretické vymedzenie korešponduje s praxou a s tým, komu sa v trestnom konaní priznáva postavenie poškodeného.

**Abstract:** The author considers the theoretical definition of the term "injured party" according to the Criminal Procedure Code, respectively the person who has suffered damage in accordance with the Criminal Code and whether this theoretical definition corresponds to the practice and to whom the right of the injured party is recognized in the criminal proceedings.

**Kľúčové slová:** poškodený, škoda, trestné konanie, adhézne konanie

**Key words:** victim of a crime, injured party, damage, criminal proceedings, adherence

## 1 ÚVOD

V praxi sa často stáva, že v trestnom konaní majú policajti, prokurátor i súd občas problém identifikovať, komu priznať právo poškodeného a komu nie. Je to jednak z toho dôvodu, že Trestný zákon<sup>2</sup> a Trestný poriadok<sup>3</sup> neobsahujú dostatočne kompatibilné definície pojmov „škoda“ a „poškodený“, ale aj z toho dôvodu, že tieto definície sú v praxi vnímané rôzne a preto je niekedy právo poškodeného priznávané aj tým osobám, ktoré by ho inak *stricto sensu* mať nemali. Takisto nastáva problém, že v rámci niektorých trestných činov je problém vymedziť, kto je skutočne poškodeným a kto je iba svedkom a dochádza niekedy k zámene medzi poškodeným a svedkom. V tomto článku som sa pokúsil analyzovať najprv z teoretického pohľadu pojmy „škoda“ a „poškodený“ a následne na príkladoch vybraných trestných činov analyzovať niektoré problémy z praxe.

## 2 POJEM ŠKODA A POŠKODENÝ

Trestný zákon vymedzuje v § 124 ods. 1 a ods. 2 TZ, že „škodou sa na účely tohto zákona rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa rozumie v zmysle odseku 1 aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť.“ Odsek 3 predmetného ustanovenia precizuje, čo sa rozumie škodou pri trestných činoch proti životnému prostrediu. Pre potreby tohto článku nie je potrebné sa zaoberať dôsledne jednotlivými druhmi škody, podstatnejšie je vymedziť, ako škoda vzniká, resp. komu vzniká. Ako je zrejme z definície, tak najdôležitejším znakom uvedenej definície je fakt, že škoda musí byť v príčinnej súvislosti s trestným činom. Druhým podstatným aspektom je, že škoda vzniká poškodenému. Zdanlivo ide o úplne logické a jednoduché vymedzenie, ktoré je prepojené na pojem poškodeného z Trestného poriadku. Pozrime sa však, ako toto vymedzenie škody v Trestnom

<sup>1</sup> Tento článok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 16-0471. This article was supported by the scientific project APVV 16-0471 of the Slovak Research and Development Agency.

<sup>2</sup> Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej aj ako „TZ“.

<sup>3</sup> Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej aj ako „TP“.

zákone korešponduje s vymedzením pojmu *poškodený* obsiahnutom v Trestnom poriadku, konkrétne v prvej vete § 46 ods. 1 TP: „*Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.*“ Za zásadný rozdiel v týchto definíciách považujem práve formuláciu, že poškodený je osobou, ktorej bolo *trestným činom* ublížené na zdraví, bola spôsobená majetková alebo iná škoda.

Trestný zákon teda vymedzuje škodu ako tú, ktorá vznikla *v príčinnej súvislosti s trestným činom*, zatiaľ čo Trestný poriadok vymedzuje škodu *de facto* ako škodu *spôsobenú trestným činom*. Zdanlivo ide len o jemný sémantický rozdiel v pojmovom vymedzení, resp. určitú jazykovú odchýlku, avšak z právneho hľadiska dochádza práve z tohto dôvodu k rozličnému vnímaniu toho, kto môže byť poškodeným v trestnom konaní.

Ide o to, že pojem „*v príčinnej súvislosti s trestným činom*“ možno chápať širšie, ako pojem „*spôsobená trestným činom*“. V príčinnej súvislosti s trestným činom môže byť totiž aj škoda, ktorá vznikla len sekundárne a teda nie je priamym následkom trestného činu, ale možno povedať, že by bez trestného činu nevznikla. Avšak vzhľadom na príliš široké poňatie „*kauzality*“ a vnímanie podmienky pričítateľnosti určitého následku na zodpovednosť páchatelovi len do určitej hranice, nemožno každý následok, aj keď by bez páchatelovho konania nenastal, automaticky pričítať na zodpovednosť páchatelovi. „*Škoda musí byť priamym dôsledkom trestného činu, nie až jeho dodatočným dôsledkom.*“<sup>4</sup> Trestné právo „*zo všetkých zistených príčin vo vzťahu ku konaniu a spôsobenému následku vyberá len tie, ktoré majú zásadný (bezprostredný a rozhodujúci) význam.*“<sup>5</sup> „*Pokiaľ je priebeh príčinného vzťahu pre páchatel'a nepredvídateľný, nie je mu možné ním spôsobené následky klásť za vinu.*“<sup>6</sup> Príkladom je, ak osoba zranená trestným činom bude prevážaná do nemocnice v sanitke a táto havaruje a obeť trestného činu následkom tejto havárie zomrie. Je zrejmé, že smrť obeť trestného činu, aj keď nastala *v príčinnej súvislosti s trestným činom*, nemožno pripísať na zodpovednosť páchatelovi. V predmetnom prípade ide o zrejmu situáciu, ktorá u nikoho nezakladá pochybnosti o tom, že páchatelovi nemožno tento následok pričítať. No je mnoho iných prípadov, pri ktorých to také zrejmé nie je a práve v týchto prípadoch dochádza k neprimeranému rozširovaniu osôb postihnutých trestnými činmi, ktorým sa priznáva v konaní postavenie poškodeného.

V tomto smere považujem za priliehavejšiu definíciu práve tú, ktorú obsahuje Trestný poriadok, teda že poškodeným je len ten, komu vznikla škoda *trestným činom*, čiže v priamej súvislosti s trestným činom a je priamym následkom konkrétneho trestného činu tak, ako ho vymedzuje vo svojej osobitnej časti Trestný zákon a nie *v príčinnej súvislosti s trestným činom*. Pretože „*trestný čin*“ ako určitú právnu konštrukciu vymedzuje Trestný zákon uzavretým komplexom presne definovaných objektívnych a subjektívnych znakov, ktoré v súhrne vytvárajú skutkovú podstatu trestného činu a ktoré musia byť bezpodmienečne naplnené. Aby sa konanie určitej osoby (páchatel'a) mohlo považovať za trestný čin, musia byť naplnené všetky zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, najmä jeho subjektívna a objektívna stránka. „*Škoda*“ musí byť následkom presne tohto konania, ktoré je vymedzené objektívnou stránkou trestného činu a nie časťou konania páchatel'a, ktorá trestným činom nie je. Preto považujem za neprimerané, a dovoľím si tvrdiť aj nezákonné, ak je postavenie poškodeného priznávané aj iným osobám, ktoré nie sú priamo poškodenými *trestným činom*, resp. je poškodeným umožnené, aby si uplatňovali škodu v trestnom konaní, ktorá *nie je škoda, ktorá je spôsobená trestným činom*. Uvedené budem prezentovať na viacerých prípadoch z praxe.

<sup>4</sup> BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 812.

<sup>5</sup> MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 147.

<sup>6</sup> KRATOCHVÍL V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 2009, s. 226.

### 3 POŠKODENÝ AKO SUBJEKT TRESTNÉHO KONANIA

#### 3.1 Priznanie postavenia poškodeného osobám, ktorým toto právo neprislúcha

Ako jedným z najčastejších problémových trestných činov v tejto oblasti možno spomenúť trestné činy ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158 Trestného zákona. Ide o spôsobenie ublíženia na zdraví z nedbanlivosti, v praxi najčastejšie spôsobené pri dopravných nehodách.

Ako poškodení sa tu často uvádzajú aj osoby, ktoré boli účastné na dopravnej nehode a vznikla im akákoľvek majetková škoda, resp. akákoľvek škoda na zdraví, aj tá, ktorá nedosahuje rozsah ublíženia na zdraví tak, ako je to vymedzené v § 123 ods. 2 Trestného zákona.

Vzhľadom na skutočnosť, že uvedené konanie páchatel'a sa stáva trestným činom len z toho dôvodu, že niektorý z účastníkov dopravnej nehody utrpel zranenia, ktoré spĺňajú podmienky § 123 ods. 2 TZ, nie je podľa môjho názoru správne, ak následne pripustíme možnosť, aby si aj iné osoby uplatňovali škodu v tomto konaní, napr. škodu na vozidle, na osobných veciach, resp. škodu na zdraví, ak im však vznikla iba „ujma na zdraví“ a nie „ublíženie na zdraví“. Je potrebné konštatovať, že v prípade, že by u niektorej osoby nedošlo k ublíženiu na zdraví, nebolo by vôbec trestné stíhanie začaté a teda iné osoby by si od „vinníka dopravnej nehody“ nemohli vymáhať v trestnom konaní absolútne nič. Je podľa môjho názoru nesprávne, ak sa následne po zistení, že niektorá osoba utrpela následok v podobe „ublíženia na zdraví“, ostatné osoby „priživlia“ na trestnom stíhaní a uplatňujú tu svoje majetkovo-právne nároky, ktoré však v žiadnom prípade nemožno chápať ako tie, ktoré sú následkom trestného činu. Skutkové podstaty podľa § 157 a 158 Trestného zákona uvádzajú jednoznačne, že objektívna stránka týchto trestných činov spočíva v tom, že niekto „inému z nedbanlivosti spôsobí ťažkú ujmu na zdraví“, resp. „inému z nedbanlivosti ublíži na zdraví tým, že poruší dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo uložení mu podľa zákona“. Trestným činom je tu výlučne spôsobenie „ublíženia na zdraví“. Následkom tohto trestného činu musí byť vždy „škoda na zdraví“, nikdy nie majetková škoda. Následkom tohto trestného činu nemôže byť iný druh škody, pretože Trestný zákon nepredpokladá ako trestný následok týchto trestných činov škodu na majetku. Bez škody na zdraví by nebolo ani trestného činu a preto postavenie poškodeného „trestným činom“, nemôže uplatňovať niekto, komu vznikla majetková škoda alebo škoda, ktorá nedosahuje rozsah „ublíženia na zdraví“, pretože tieto osoby „nie sú poškodené trestným činom“. Mohli by sme iba povedať, že ich škoda vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom, avšak domnievam sa, že z procesného hľadiska im postavenie poškodených nepatrí.

#### 3.2 Uplatňovanie škody, ktorá nevznikla trestným činom

Na prechádzajúcu myšlienkovú konštrukciu nadviažem úvahou, že otázne ostáva, či si poškodený pri trestnom čine ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158 Trestného zákona, ktorému vznikla škoda v podobe ublíženia na zdraví, môže uplatňovať ako škodu v trestnom konaní aj tú, ktorá mu vznikla v majetkovej sfére, napr. škodu na vozidle. V tomto prípade totiž je jednoznačné, že postavenie poškodeného tejto osobe právom patrí v zmysle procesnoprávných predpisov. V zmysle Trestného zákona by sme mohli tiež hovoriť o tom, že tomuto poškodenému vznikla pri trestnom čine ublíženia na zdraví škoda na vozidle v príčinnej súvislosti s trestným činom. Preto v tomto prípade je možné akceptovať, aby si poškodený, ktorému skutočne bolo ublížené na zdraví, uplatnil de facto akúkoľvek škodu, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, teda aj škodu na vozidle, prípadne škodu na odevoch alebo iných veciach, ktoré mal na sebe, pri sebe alebo vo vozidle.

Napriek tomu – ak by sme chceli byť striktní pri výklade pojmov, tak všeobecne sa literatúra zaoberá až príliš príčinnou súvislosťou medzi konaním páchatel'a a následkom a hľadá iba súvis medzi týmto konaním a následkom, málokedy sa zamýšľa nad tým, čo z uvedeného „konania“ páchatel'a, je vlastne „trestným činom“ a teda vo vzťahu ku ktorej časti konania páchatel'a sa má posudzovať tá „kauzalita“ a „príčinná súvislosť“. Samotný fakt, že je následok u poškodeného v príčinnej súvislosti s konaním páchatel'a, neznamená automaticky, že následok je aj v príčinnej súvislosti s „trestným činom“, pretože tak ako bolo uvedené vyššie, trestný čin je daný všetkými svojimi znakmi a najmä objektívnou stránkou, ktorú vymedzuje Trestný zákon. Domnievam sa, že pri posudzovaní toho, na čo má vlastne poškodený nárok pri náhrade škody v trestnom konaní, sa len málo hľadí na tú „skutkovú podstatu“ trestného činu vymedzenú v Trestnom zákone, čo považujem za zásadný nedostatok procesného postupu pri priznávaní náhrady škody.

### 3.3 Trestné činy s variabilitou poškodených a uplatnenej škody

V kontexte trestného činu ublíženia na zdraví treba uviesť aj iné trestné činy, kde uplatnenie akejkolvek škody, resp. priznanie postavenia poškodeného akejkolvek osobe nie je prekážkou.

Ako príklad uvediem trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona alebo výtržníctva podľa § 364 Trestného zákona.

V prípade ohrozenia pod vplyvom návykovej látky § 289 ods. 1 Trestného zákona uvádza v rámci objektívnej stránky: „Kto vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“

Ide o ohrozovací trestný čin, pri ktorom už samotné ohrozenie vyvoláva trestný postih a teda pre samotný trestný postih sa nevyžaduje následok v podobe vzniku škody. Preto následok závažnejší, t. j. poruchový, musí nevyhnutne byť pokrytý aj v rámci tohto ohrozovacieho trestného činu. Je možné to vyvodiť aj z toho dôvodu, že vznik *ublíženia na zdraví alebo väčšej škody* vyvoláva prísnejší postih v podobe odňatia slobody až na dva roky podľa § 289 ods. 3 TZ. Je teda logické, že toto ustanovenie počítá jednak so vznikom majetkovej škody, ako aj škody na zdraví, pričom spôsobená škoda v rozsahu, ktorý nepokrýva ods. 3 je automaticky a *contrario* podraditeľná pod ods. 1. Z uvedeného je možné konštatovať, že tento trestný čin potom umožňuje, aby si uplatnili postavenie poškodeného aj v prípade kvalifikácie podľa § 289 ods. 1 TZ či už majiteľ vozidla, ktoré viedol obvinený, alebo majiteľ vozidla, do ktorého nabúral obvinený, resp. majiteľ domu alebo iného zariadenia, do ktorého nabúral obvinený a rovnako tak je týmto ustanovením pokrytá aj prípadná škoda na zdraví, ktorá by nedosahovala rozmery ublíženia na zdraví podľa § 123 ods. 2 TZ. V tomto prípade teda nevymedzenie konkrétneho následku v skutkovej podstate nebráni uplatneniu akejkolvek škody kýmkoľvek, pretože táto je konkludentne predpokladaná uvedenou skutkovou podstatou.

Podobne je to aj v prípade trestného činu výtržníctva podľa § 364 Trestného zákona, ktoré takisto neuvádza žiadnu škodu ako následok trestného činu. To však neznamená, že táto škoda nemôže vzniknúť. Z vymedzenia § 364 ods. 1 vyplýva, že trestný čin výtržníctva predpokladá viacero foriem konania: „Kto sa dopustí slovnou alebo fyzicky, verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti alebo výtržnosti najmä tým, že napadne iného, hanobí štátny symbol, hanobí historickú alebo kultúrnu pamiatku, hrubým spôsobom ruší priebeh verejného podujatia, najmä nedovoleným použitím pyrotechnického výrobku, násilným poškodením sedadla alebo časti športového zariadenia slúžiacej na oddelenie sektorov, vhadením nebezpečného predmetu na športovisko alebo na iné miesto konania podujatia alebo vyvoláva verejné pohoršenie vykonávaním pohlavného styku alebo vykonávaním sexuálneho exhibicionizmu alebo iných patologických sexuálnych praktík.“ Z uvedených foriem konaní je možné vyvodiť, že ustanovenie chráni ako zdravie ľudí, tak aj majetok a v súvislosti s uvedenými konaniami je priamo možné predpokladať či už škodu na zdraví alebo na majetku a to v akejkolvek forme, aj nedosahujúcej či už ublíženie na zdraví podľa § 123 ods. 2 TZ alebo malú škodu podľa § 125 ods. 1 TZ.

### 3.4 Zamieňanie postavenia svedka a poškodeného

Ďalší zo zaujímavých prípadov uplatňovania škody nesprávnymi osobami, je príklad trestného činu porušovania domovej slobody podľa § 194 ods. 1 TZ. Je potrebné konštatovať, že táto skutková podstata trestného činu chráni domovú slobodu, nie majetok. V tomto prípade je teda poškodeným vždy osoba, ktorá býva v danom byte a je irelevantné, kto je vlastníkom uvedenej nehnuteľnosti. V praxi však orgány činné v trestnom konaní často priznávajú postavenie poškodeného podľa listu vlastníctva a takisto, ak vznikla nejaká škoda (napr. poškodením pri vstupe do nehnuteľnosti), nechávajú túto škodu uplatniť vlastníčkovi nehnuteľnosti. Domnievam sa, že takýto postup nie je v súlade so zákonom, pretože vlastník tejto nehnuteľnosti *nie je poškodený trestným činom* a teda právo poškodeného mu nepatrí. Otázkou je, či môže v tomto prípade uplatniť uvedený nárok osoba, ktorá v byte býva, pretože tej v skutočnosti majetková škoda nevznikla.

Skutková podstata tohto trestného činu nevylučuje možnosť uplatniť náhradu majetkovej škody v trestnom konaní, otázkou však ostáva, či je tomu tak iba v tom prípade, ak je vlastník a obyvateľ nehnuteľnosti tá istá osoba. Pretože v prípade inej osoby (napr. nájomníka), tento je poškodený *trestným činom* porušovania domovej slobody a zároveň je aj osobou oprávnenou na uplatnenie akýchkoľvek majetkových nárokov v trestnom konaní. Ak však nie je vlastníkom



nehnutelnosti, tak v tomto prípade jemu škoda nevznikla a nemal by si ju ani uplatňovať za iné osoby.

### 3.5 Trestné činy bez poškodeného

Pri diskusií o poškodených netreba opomínať ani osobitné trestné činy, ktorými sú trestný čin „zanedbania povinnej výživy“ podľa § 207 Trestného zákona a daňové trestné činy.

Teória trestného práva hmotného i procesného pri trestnom čine zanedbania povinnej výživy podľa § 207 Trestného zákona nehovorí o poškodených, ale o „oprávnených“. Je to z toho dôvodu, že v prípade neplnenia vyživovacej povinnosti ide iba o porušenie povinnosti uloženej zákonom, ktorej následkom nedochádza k úbytku na majetku iných osôb, ale iba k „nezvýšeniu“ ich majetku. *„Nezaplatené výživné nie je dlhom zo škody spôsobenej trestným činom, ale nesplnením povinnosti, vyplývajúcej zo Zákona o rodine, ktorej zavinené porušenie je samo o sebe trestným činom. Z tohto dôvodu nemožno uplatňovať nezaplatené výživné ako škodu v adhéznom konaní.“*<sup>7</sup> *„Podľa ustálenej praxe nárok štátu na zaplatenie dane nie je nárokom na náhradu škody, ale nárokom vyplývajúcim priamo z príslušných daňových predpisov.“*<sup>8</sup> Z tohto dôvodu teória trestného práva tieto osoby nenazýva ako poškodených a ani v trestnom konaní sa im právo poškodeného nepriznáva.

V prípade daňových trestných činov by som upriamil pozornosť aj na najnovšie stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 71/2017 zo dňa 29.11.2017, kedy pod. sp. zn. Tpj 60/2017 NS SR rozhodol, že: *„Majetkové nároky štátu, vyplývajúce z predpisov o jednotlivých druhoch daní, o ktorých vo svojej pôsobnosti prvotne rozhoduje príslušný správny orgán postupom podľa Daňového poriadku (zákon č. 563/2009 Z. z. v znení neskorších predpisov), vrátane nároku, ktorý vyplýva z daňovníkom neoprávnene uplatneného nároku na vrátenie zaplatenej dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane, majú administratívnoprávnu povahu a rozhodnutia o nich podliehajú prieskumu správneho súdu podľa Správneho súdneho poriadku (zákon č. 162/2015 Z. z. v znení zákona č. 88/2017 Z. z.). Tieto nároky nie sú nárokom na náhradu škody, ktorý je možné uplatniť v trestnom konaní podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku...“*<sup>9</sup> Napriek tomu, že ani pri týchto trestných činoch nevzniká podľa teórie trestného práva škoda, právo poškodeného podľa Najvyššieho súdu SR nezaniká a v tomto prípade môže štát zastúpený Daňovým riaditeľstvom SR uplatňovať postavenie poškodeného: *„Aj napriek nemožnosti uplatniť daňový majetkový nárok v adhéznom konaní je Slovenská republika, zastúpená príslušným orgánom (uvedeným v prvom odseku tohto bodu), v trestnom konaní o daňovom trestnom čine poškodeným s právami podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku.“*<sup>10</sup>

Je otázne, prečo práx v jednom prípade, kde nevzniká škoda (zanedbanie povinnej výživy), neumožňuje ani postavenie osoby ako poškodeného v trestnom konaní a v inom prípade (daňové trestné činy) síce takisto nehovorí o škode, ale postavenie poškodeného garantuje s ostatnými jeho procesnými právami. V oboch prípadoch totiž môžeme hovoriť o „porušení právnej povinnosti uloženej zákonom“, ktorú páchatel neplní. Charakterovo by sme teda mohli oba druhy trestných činov označiť ako tie, kde v zmysle Trestného poriadku *boli porušené zákonom chránené práva*. V prvom prípade ide o právo osoby na vyživovanie, v druhom prípade ide o právo štátu na platení daní. Ťažko povedať, v čom vidí právna teória rozdiel, pretože hoci je vyživovacia povinnosť uložená zákonom, profituje z nej konkrétna osoba, ktorá by mala mať možnosť v trestnom konaní uplatniť práva ako poškodený, podobne, ako ich podľa Najvyššieho súdu SR môže uplatňovať daňový orgán.

### 3.6 Zástupca poškodeného

Ešte jedným zaujímavým aspektom, pri ktorom sa chceme pristaviť, je ust. § 48 ods. 1 TP: *„Ak je poškodená osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jej spôsobilosť na právne úkony obmedzená, vykonáva jej práva podľa tohto zákona jej zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť zastupovaním aj organizáciu na pomoc poškodeným.“*

<sup>7</sup> MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 106.

<sup>8</sup> BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – I.diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 805.

<sup>9</sup> Zbierka stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 8/2017, s. 4.

<sup>10</sup> Tamtiež.

Pri viacerých trestných činoch, kde poškodeným je maloletý (napr. trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona, ale aj iné) dochádza k tomu, že maloletý, ktorý je poškodený trestným činom, nie je zároveň v procesnoprávnom postavení poškodeného a ani v skutkovej vete jednotlivých rozhodnutí sa ako „poškodený“ neoznačuje. Otázkou ostáva, prečo prax pristupuje k tejto teoreticko-právnej konštrukcii. Je pravdou, že maloletá osoba je v zmysle civilno-právnych predpisov osobou, ktorá nemá plnú spôsobilosť na právne úkony a teda pri jednotlivých procesných úkonoch, na ktoré sa vyžaduje plná právna spôsobilosť (napr. uplatnenie náhrady škody, robenie návrhov, podaní a ďalšie), musí byť zastúpená inou osobou s plnou právnou spôsobilosťou. V tomto smere však nie je jasné, prečo táto osoba „stráca“ postavenie poškodeného. Samotné ustanovenie § 48 ods. 1 Trestného poriadku hovorí iba o tom, že táto osoba „poškodeného“ musí svoje práva uplatňovať cez zástupcu, nie že sa na ňu nevzťahuje definícia poškodeného. Preto v prípade, že v priebehu konania táto „poškodená“ osoba dovŕši plnoletosť, nie je dôvod, aby sama neprevzala uplatňovanie svojich práva a aby teda v plnej miere bola „poškodeným“ v trestnom konaní. Preto nie je ani dôvod neoznačovať túto osobu ako poškodený, pričom by podľa správnosti mal „zákonný zástupca“ vždy vystupovať iba v „mene zastúpenej osoby“ a nie vo svojom vlastnom mene uplatňovať svoje práva ako poškodený. S ohľadom na vyššie spomenuté trestné činy to ani nie je niekedy možné, pretože v týchto prípadoch často dochádza navyše ku konfliktu medzi záujmami poškodenej osoby a jej zákonného zástupcu, ktorý môže byť sám páchatelom a teda obvineným v tomto trestnom konaní. V tom prípade teda prechádza právo „zákonného zástupcu“ na inú osobu, najčastejšie v zmysle § 48 ods. 2 TP na súdom ustanoveného opatrovníka. V tomto prípade teda nemožno hovoriť, že by táto osoba mala „samostatné“ právo poškodeného, pretože toto právo je výslovne odvodené od práv reálne poškodenej maloletej osoby a tohto „kolízneho opatrovníka“ je potrebné nutne považovať len za „zástupcu poškodeného“.

Ak by sme totiž prijali záver, že maloletý nie je „poškodeným“, ako to de facto vyplýva z praxe vyšetrovacích orgánov, tak by sme mu upreli práva na ochranu ako „obete“ trestného činu, ktoré sú spojené práve s postavením „poškodeného“ v trestnom konaní. V súčasnosti je táto „nedôslednosť“ čiastočne vyvážená prijatím nového zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa zaviedol do právneho poriadku jednoznačne vymedzený pojem „obete“ trestného činu a stanovenie jej práv, ktoré sú oddelené od práv priznaných „poškodenému“ v trestnom konaní.

#### **4 ZÁVER**

Tento článok mal za cieľ priblížiť problematiku postavenia „poškodeného“ v trestnom konaní vo vybraných prípadoch a problematiku určenia, kto je vlastne osobou „poškodeného“ v zmysle Trestného poriadku, pretože s týmto postavením sa spájajú jednak štandardné procesné práva vymenované v § 46 ods. 1 TP, jednak právo na náhradu škody v trestnom konaní. „Poškodený“ ako obeť trestného činu, požíva exkluzívne postavenie aj v rámci trestného konania, ktoré mu má na jednej strane priniesť „satisfakciu“ v podobe potrestania páchatela a v určitých prípadoch aj náhradu spôsobenej škody. „Výhodnejšie“ postavenie poškodeného v trestnom konaní v porovnaní s civilným konaním je preto potrebné garantovať len tým subjektom, ktoré skutočne spĺňajú zákonné predpoklady, aby ním boli, pretože inak orgány činné v trestnom konaní vynakladajú neúmernú snahu na účel náhrady škody aj tým subjektom, ktoré by si inak museli túto náhradu uplatňovať v civilnom konaní a museli by vynakladať vlastné prostriedky na uplatnenie svojich práv. Nie je správne, ak štát napomáha uplatňovaniu civilnoprávných nárokov iným osobám a vynakladajú sa na tento účel prostriedky zo štátneho rozpočtu, pretože takáto činnosť presahuje zákonný rámec trestného konania. Preto dôsledné zisťovanie a vymedzenie, kto spĺňa podmienky na priznanie postavenia poškodeného považujem za zásadný prvok trestného konania, ktorý nemožno opomíňať.

**Použitá literatúra:**

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I.diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010  
BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – I.diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011  
KRATOCHVÍL V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 2009  
MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2014  
MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2014  
Stanovisko č. 71/2017 zo dňa 29.11.2017, sp. zn. Tpj 60/2017, publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 8/2017  
zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov  
zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov  
zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov  
zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Radovan Blažek, PhD.  
e-mail: radovan.blazek@flaw.uniba.sk  
Katedra trestného práva  
Právnická fakulta UK v Bratislave  
Šafárikovo nám. 6  
P.O.BOX 313  
810 00 Bratislava  
Slovensko

Okresná prokuratúra Malacky  
Sasinkova 71  
901 01 Malacky  
Slovensko

# PRÁVNE ÚVAHY K POŠKODENÉMU ŠKODE A NÁSLEDKU V PRÍPADOCH VYŠETROVANIA EKONOMICKEJ KRIMINALITY<sup>1</sup>

Jozef Čentíš

Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

Ján Šanta

Úrad špeciálnej prokuratúry, Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

**Abstrakt:** V predkladanom príspevku jeho autori na teoretickej báze porovnávajú pojmy škoda, následok a účinok ako súčasť objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Následne sa venujú pojmu poškodený a jeho postaveniu pri dokazovaní tzv. ekonomickej kriminality. Dochádzajú k záveru, že v praxi pribúda prípadov, kedy v priebehu trestného konania dochádza k zmenám postavenia poškodeného vzhľadom na nejednotný výklad pojmov škoda a poškodený.

**Abstract:** In the present paper, its authors on a theoretical basis compare the notions of damage, consequence and effect as part of the objective aspect of the crime. They then deal with the notion of the aggrieved and his/her position in proving the so-called economic crime. They conclude that in practice there are more and more cases where, in the course of criminal proceedings, there is a change in the status of the victim due to the inconsistent interpretation of the concepts of "damage" and "the aggrieved".

**Kľúčové slová:** ekonomickej kriminalita, škoda, následok, účinok, poškodený, prípravné konanie, súdne konanie

**Keywords:** economic crime, damage, consequence, effect, the aggrieved, preparatory proceedings, court proceedings

## I. Úvod

Niektoré právne úvahy, ktoré sa vzťahujú v teoretickej alebo v praktickej rovine k takým východiskovým pojmom ako je škoda, následok, účinok, či poškodený ekonomickej kriminalitou možno odvíjať od viacerých ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku.<sup>2</sup> Prioritným pojmom je poškodený tak, ako je definovaný v § 46 ods. 1 a 3 Trestného poriadku. Podľa tohto ustanovenia *poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.* Okrem katalógu základných práv poškodeného definovaného v tomto ustanovení, § 46 ods. 3 Trestného poriadku ustanovuje, že *poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, je tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu; návrh musí poškodený uplatniť najneskoršie do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje.*

<sup>1</sup> Príspevok je podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolvenčiou /Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency.

<sup>2</sup> ČENTÍŠ, J.: Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom v adhéznom konaní. Justičná revue. Roč. 60, 2008, č. 12, s. 1689-170

Slovenský právny poriadok neustanovuje legálnu definíciu pojmu „obet“, napriek aktuálne prijatému zákonu č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (účinnému od 01.01.2018). Trestný poriadok definuje pojem „poškodený“ podľa § 46 Trestného poriadku, ktorý je v podstate primárnou obeťou, na rozdiel od obete podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25.10.2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Poškodeným môže byť podľa Trestného poriadku fyzická osoba aj právnická osoba.<sup>3</sup>

## II. K pojmu „škoda“

Ďalším, zdanlivo z hľadiska právnej úpravy, jednoznačným, hoci ako ukáže ďalší text, v aplikačnej praxi značne problémovým, je pojem „škoda“.

Škodou sa podľa § 124 ods. 1 Trestného zákona na účely tohto zákona rozumie *ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa rozumie aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť*.

Výšku škody následne ustanovuje § 125 ods. 1 Trestného zákona, počnúc škodou malou, presahujúcou sumu 266 € a § 126 Trestného zákona ustanovuje spôsob výpočtu a určenie výšky škody, najmä pre obzvlášť závažné zločiny ekonomickej povahy, aktuálne na podklade znaleckého posudku (§ 126 ods. 3 in fine).<sup>4</sup>

Najmä z teoretického hľadiska nemožno v kontexte ďalších právnych úvah opomenúť tak dôležitý obligatórny znak trestných činov ekonomickej povahy, akým je objektívna stránka a osobitne pojem „následok“. Rozumie sa ním v trestnom práve porušenie alebo ohrozenie hodnôt, ktoré sú objektom trestného činu a ktoré sú chránené Trestným zákonom. Toto porušenie alebo ohrozenie je spôsobené konaním charakterizujúcim trestný čin. Je však samozrejmé, že páchatelovi je možné pričítať len ten následok, ktorý páchatel zaviniť a ktorý toto jeho zavinenie (či už úmyselné, prevažne v prípade ekonomickej kriminality, alebo z nebanlivosti) pokrýva. Vzhľadom na formuláciu jednotlivých skutkových podstát trestných činov v osobitnej časti Trestného zákona, rozlišuje Trestný zákon medzi poškodením objektu trestného činu a jeho ohrozením. Pri niektorých skutkových podstatách v osobitnej časti Trestného zákona je totiž následkom konania páchatela porucha (pri trestnom čine krádeže podľa § 212 Trestného zákona a pod.), pri iných je následkom konania páchatela ohrozenie objektu trestného činu, t. j. nebezpečenstvo vzniku poruchy (napr. pri trestnom čine všeobecného ohrozenia podľa § 284 a nasl. Trestného zákona).<sup>5</sup>

Niektoré trestné činy sú charakterizované vznikom účinku. Účinkom sa rozumie zmena na hmotnom predmete útoku (typicky poškodenie veci). Následok nemožno stotožňovať s účinkom. Účinok sa totiž vždy vzťahuje na hmotný predmet útoku (a je možné ho spravidla kvantifikovať a oceniť peniazmi) a následok na objekt trestného činu. Účinok trestného činu ale nie je atribútom predmetu útoku, pretože poznáme i prípady trestných činov, ktoré majú predmet útoku, ale k účinku nemusí dôjsť (napr. pri pokuse trestného činu).<sup>6</sup>

Na základe týchto východísk možno konštatovať, že pojem „škoda“, ktorý je jeden z najtypickejších znakov pre trestné činy v oblasti ekonomickej kriminality možno stotožniť v prípade týchto trestných činov s pojmom účinok, ktorá sa tak prejavuje na hmotnom predmete útoku – majetku (poškodenom, zničenom, akokoľvek znehodnotenom atď.).

Za daných okolností by sa mohlo javiť, že takto relatívne jednoznačne definované pojmy najmä škoda a poškodený nebudú predovšetkým v praxi vyvolávať závažnejšie aplikačné problémy, opak je však pravdou.

<sup>3</sup> JURISOVÁ, J.: Poškodený v predsúdnom konaní. Praha: Nakladatelství Leges, 2017, s. 16.

<sup>4</sup> ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 223.

<sup>5</sup> MADLIAK, J. a kol. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť, Banská Bystrica: Belianum, 2015, s. 152

<sup>6</sup> JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Praha: Linde, a.s., 2005, s. 162

V nasledujúcom texte priblížime niekoľko situácií, kedy definovanie, resp. postavenie poškodeného v prípade tzv. ekonomickej kriminality a vymedzenie či už jeho práv, alebo aj povinností vyvolalo úplne protichodné právne názory a závery z nich plynúce.

### **III. Poškodený a trestný čin daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona**

V ostatnom období aplikačné problémy v súvislosti s postavením poškodeného v prípade ekonomickej kriminality vyvolali daňové trestné činy daňové, najmä trestný čin daňového podvodu podľa 277a Trestného zákona.

Tohto trestného činu sa dopustí ten, *kto neoprávnene vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech*. Trestná sadzba trestu odňatia slobody sa postupne zvyšuje až na 7 až 12 rokov, ak je taký čin, okrem iného, spáchaný vo veľkom rozsahu (4 až 10 rokov v značnom rozsahu).

Takéto konanie v zásade predstavuje osobitný druh podvodu (ako to nakoniec vyplýva už aj zo samotného názvu), keď páchatel uplatňuje nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane, hoci na jej vrátenie nemá zákonný nárok. Takéto uplatnenie nároku spočíva v klamlivom predstieraní splnenia podmienok na takýto nárok, čím dochádza k uvádzaniu správcu dane do omylu.<sup>7</sup>

Vychádzajúc z takéhoto výkladu základných znakov skutkovej podstaty trestného činu daňového podvodu sa podľa časti právnych názorov javilo, že uplatnením nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane páchatelom a vyplatenie mu tohto nároku je typickým pre pojem škoda, pretože v zmysle citovaného § 124 ods. 1 Trestného zákona ide o reálny útok na majetku, teda úbytok na štátnom rozpočte Slovenskej republiky (v praxi aj niekoľko desiatok miliónov Eur). Následne sa javilo, že daňový úrad je typickým poškodeným podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku, pretože mu bola spôsobená majetková škoda a takýto poškodený má podľa zákona - Trestného poriadku proti obvinenému nárok na náhradu škody.<sup>8</sup> Podľa odlišných rozhodnutí<sup>9</sup> daňový úrad nemal byť vôbec už v prípravnom konaní pripustený do konania, a už vôbec nie s návrhom na náhradu škody. Súd pritom vychádzal z právneho názoru, že povinnosť doplatenia prípadných chýbajúcich odvodov na daniach a poistnom, respektíve vrátenie nadmerných odpočtov vyplýva priamo z príslušných daňových zákonov a o týchto povinnostiach rozhodujú výlučne iba daňové orgány.

Odlišnosť týchto právnych názorov vyriešilo stanovisko trestnoprávneho kolégia publikované v Zbierke stanovísk NS SR a rozhodnutí súdov SR pod R 71/2017 s týmito závermi.

*Majetkové nároky štátu, vyplývajúce z predpisov o jednotlivých druhoch daní, o ktorých vo svojej pôsobnosti prvotne rozhoduje príslušný správny orgán postupom podľa Daňového poriadku (zákon č. 563/2009 Z. z. v znení neskorších predpisov), vrátane nároku, ktorý vyplýva z daňovníkom neoprávnene uplatneného nároku na vrátenie zaplatenej dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane, majú administratívnoprávnu povahu a rozhodnutia o nich podliehajú prieskumu správneho súdu podľa Správneho súdneho poriadku (zákon č. 162/2015 Z. z. v znení zákona č. 88/2017 Z. z.). Tieto nároky nie sú nárokom na náhradu škody, ktorý je možné uplatniť v trestnom konaní podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku – tzv. adhézne konanie (súd o ich priznaní nerozhoduje ani v konaní podľa Civilného sporového poriadku – zákon č. 160/2015 Z. z. v znení zákona č. 87/2017 Z. z., nakoľko nejde o vec patriacu do pôsobnosti súdov). Je teda vylúčené prekrytie, teda konflikt pôsobnosti orgánov (správneho orgánu a súdu), resp. duplicita v rozhodovaní o tom istom nároku.*

*Na tomto závere nič nemení okolnosť, že dotknutý majetkový nárok (s daňovým hmotnoprávnym podkladom) kvantitatívne zodpovedá pri daňovom trestnom čine, ktorý je predmetom trestného konania, kvalifikačnému momentu rozsahu činu (znaku objektívnej stránky skutkovej podstaty pri daňových trestných činoch podľa § 276 až § 278 Trestného zákona). Rovnako je z pohľadu adhézneho konania irelevantné, ak daňový nárok smeruje proti právnickej osobe a obvinenou z vecne súvisiaceho daňového trestného činu je len fyzická osoba, ktorej*

<sup>7</sup> MENCEROVÁ, I. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 187.

<sup>8</sup> Pozri napr. rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky uznesenie sp. zn. 4To 5/2014 z 27.2.2014 a rozsudok sp. zn.6Tdo 62/2011 z 16. 8. 2012.

<sup>9</sup> Pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6To 12/2016 z 23.8.2017.

*konaním bol trestný čin spáchaný; nejde o duplicitne založený nárok na náhradu škody proti takému páchatelovi.*

*Aj napriek nemožnosti uplatniť daňový majetkový nárok v adhéznom konaní je Slovenská republika zastúpená príslušným orgánom ( pôsobnosti finančnej správy – daňovým , colným ) , v trestnom konaní o daňovom trestnom čine poškodeným s právami podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku (a podľa povahy veci aj podľa ostatných odsekov tohto ustanovenia, okrem odsekov 3 a 4).*

*Ak je v trestnom konaní podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku, postupom podľa § 256 ods. 2 Trestného poriadku, na hlavnom pojednávaní uplatnený daňový majetkový nárok (ako nárok na náhradu škody proti obvinenej fyzickej alebo právnickej osobe), súd poškodeného nepripustí na hlavné pojednávanie (len) s uplatneným nárokom na náhradu škody uznesením podľa § 256 ods. 3 Trestného poriadku, použijúc reštriktívny výklad tohto ustanovenia (poškodený zostane v postavení strany vo zvyšku svojich procesných práv). Taký postup sa aj v prípade, ak o nároku už bolo právoplatne rozhodnuté v konaní podľa Daňového poriadku, uplatní namiesto postupu podľa § 256 ods. 4, § 46 ods. 4 Trestného poriadku (keďže prekážka res iudicata sa týka len nároku na náhradu škody, o ktorom už bolo rozhodnuté, nie iného nároku).*

#### **IV. Poškodený a trestný čin Poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 Trestného zákona**

*Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto použije alebo predloží falšovaný, nesprávny alebo neúplný výkaz alebo doklad, alebo neposkytne povinné údaje, alebo použije prostriedky zo všeobecného rozpočtu Európskej únie, z rozpočtu spravovaného Európskou úniou alebo v zastúpení Európskej únie na iný účel, ako boli pôvodne určené, a tým umožní spôsobenie sprenevery alebo protiprávne zadržanie prostriedkov z uvedeného rozpočtu.*

Napriek tomu, že citované ustanovenie § 261 ods. 1 Trestného zákona nevyžaduje spôsobenie žiadnej škody, v jeho odsekoch 2, 3 a 4 je predpokladaný vznik postupne väčšej, značnej škody alebo škody veľkého rozsahu.

Z pohľadu postavenia poškodeného sa odlišnosť právnych názorov spájala s uvádzanými pojmami „spôsobenie sprenevery“ a „protiprávne zadržanie prostriedkov z rozpočtov EÚ.“<sup>10</sup> Skutkovo tak tieto aplikačné problémy vznikali , ak síce páchatel predložil poskytovateľovi príspevku napr. falošné doklady, avšak takto vylákaný nenávratný finančný príspevok (ďalej aj „NFP“) sa nepoužil na iný účel, ako bol pôvodne určený, ale naopak , na deklarovaný účel. Konkrétne sa tak stávalo napr. v prípadoch predkladania sfaľovaných stavebných povolení žiadateľmi o príspevok ich poskytovateľom – ministerstvám, tie následne nenávratné finančné príspevky žiadateľom vo výške niekoľko stotisíc Eur vyplatili, avšak takto podvodne vylákané finančné príspevky ich žiadatelia nakoniec použili na výstavbu deklarovaných nehnuteľností. Časť právnych názorov sa preto prikláňala k záveru, že v daných prípadoch nie sú naplnené ani alternatívne citované znaky – použije prostriedky z rozpočtov EÚ na iný účel, ako boli pôvodne určené, a tým umožní spôsobenie sprenevery alebo protiprávne zadržanie prostriedkov z uvedených rozpočtov. Takému právnomu názoru potom zodpovedal záver o neexistencii škody a teda ani poškodeného.

V súčasnej aplikačnej praxi je však ustálený odlišný právny názor, a teda o existencii vzniku škody v takýchto prípadoch a poškodeného, t. j. najmä príslušného ministerstva alebo iného úradu, ktorý žiadateľovi poskytol nenávratný finančný príspevok. Tento právny záver vyplýva z uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3To 11/2013 z 25.3. 2015. Najvyšší súd Slovenskej republiky v tomto rozhodnutí konštatoval, že relevantným je podstatné porušenie zmluvy o poskytnutí nenávratného finančného príspevku (napr. vyššie uvedeným predkladaním falošných dokladov). Prítom takéto porušenie zmluvy o poskytnutí NFP znamená, že prijímateľovi nevznikol nárok na vyplatenie príslušnej refundácie v celej sume uplatneného nároku z rozpočtu EÚ. Akékoľvek úvahy o rozsahu oprávnených a neoprávnených výdavkov sú za týchto okolností bezpredmetné a právne irelevantné, keďže poskytnutá suma refundácie, na ktorý obžalovaný nemal nárok, predstavuje od jej vyplatenia protiprávne zadržanie prostriedkov poskytnutých z rozpočtu EÚ.

Pokiaľ pôvodne sudcovia konštatovali, že k zadržaniu týchto prostriedkov nedošlo z dôvodu, že nikto tieto prostriedky od páchatelovi nežiadal naspäť, Najvyšší súd Slovenskej republiky

<sup>10</sup> ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 490

k tejto argumentácie uviedol, že všeobecné zmluvné podmienky, ktoré sú prílohou zmluvy o poskytnutí NFP sa nevzťahujú na situáciu, kedy nárok na NFP vôbec nevznikol, pretože povinnosť vrátenia vyplýva z neoprávneného zadržania prostriedkov a nie až žiadosťou poskytovateľa o ich vrátenie.

Predmetnú problematiku možno doplniť ďalšou argumentáciou, ktorá vyplýva napr. aj z uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Tost 9/2016 z 21.4.2016 podľa ktorého trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 Trestného zákona v základnej skutkovej podstate obsahuje pojmy, ktoré uvádza ako podmienky trestnej zodpovednosti s tým, že tieto pojmy majú povahu normatívneho znaku skutkovej podstaty. Trestný zákon sa v tomto smere nedovoľáva žiadnym štandardným spôsobom (odkazom či blanketom) žiadneho z mimotrestných prameňov európskeho práva. Naopak, z tohto prameňa pojmy „všeobecný rozpočet Európskej únie“, „rozpočet spravovaný Európskou úniou alebo v zastúpení Európskej únie“, preberá Trestný zákon bez ďalšieho. Tu má význam pre páchatelov negatívny právny omyl o týchto znakoch, pretože ten sa posudzuje podľa zásad platných pre negatívny právny omyl skutkový. S ohľadom na to, že tento trestný čin je v základnej skutkovej podstate deliktom úmyselným, trestná zodpovednosť by v prípade uvedeného omylu neprichádzala do úvahy.

Vyššie uvedený trestný čin je dokonaný už v okamihu, keď páchatel tam opísaným konaním prinajmenšom vytvorí možnosť (umožní), aby nastal poruchový následok (spôsobenie sprenevery, protiprávne zadržanie prostriedkov). Ako je vidieť ani pri tomto trestnom čine sa nevyžaduje v jeho základnej skutkovej podstate vznik škody v pravom zmysle, ale sa vyžaduje vznik škodlivého následku (sprenevery, zadržanie). Spreneveru v zmysle § 261 Trestného zákona nemožno stotožňovať so spreneverou podľa § 213 Trestného zákona, pretože pri trestnom čine podľa § 261 Trestného zákona nejde o zverenú vec, ale v podstate o refundáciu vynaložených nákladov. Aj preto pri tomto trestnom čine, podobne ako pri trestnom čine subvenčného podvodu, tvorí v predmetnej veci škodu ako kvalifikačný moment celá vylákaná suma zo všeobecného rozpočtu – napr. z Európskeho sociálneho fondu.

V súvislosti s analyzovaným § 261 Trestného zákona je namieste pripomenúť, že ten je obvykle páchaný v jednočinnom súbehu s trestným činom subvenčného podvodu podľa § 225 Trestného zákona. Deje sa tak preto, že nenávratný finančný príspevok je vždy percentuálne tvorený z finančných prostriedkov z niektorého z fondov EÚ (napr. až 85% z Európskeho sociálneho fondu) a zo zdrojov štátneho rozpočtu (napr. zvyšných 15% u projektov podporujúcich zamestnanosť). Je potrebné preto dodať, že trestný čin subvenčného podvodu podľa § 225 Trestného zákona ja úmyselným trestným činom, ktorého podstata spočíva vo vylákaní plnenia od oprávneného subjektu predstieraním okolností, ktoré nie sú súladné s podmienkami, za ktorých možno plnenie poskytnúť, pričom páchatel tak uvádza oprávnený subjekt do omylu v otázke splnenia predpísaných podmienok. Podmienkou naplnenia objektívnej stránky skutkovej podstaty tohto trestného činu v jeho základnej skutkovej podstate nie je vznik škody, preto ani úmysel páchatela nemusí k spôsobeniu škody smerovať, aj keď spravidla tomu tak bude. Výška spôsobenej škody ako kvalifikačný znak skutkovej podstaty toho ktorého odseku § 225 Trestného zákona je daná v predmetnej veci úmyslom páchatelov, ktorí konali v úmysle vylákať celú výšku príspevku, pričom mali klamať v otázke splnenia podmienok na poskytnutie príspevku a nie v otázke jeho použitia. Tomu napokon zodpovedá i objektívna stránka tohto trestného činu v odseku 1, pričom škoda ako následok (súčasť objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu) odôvodňuje pri nezmenenom konaní ako v odseku 1 použitie kvalifikovanej skutkovej podstaty tohto trestného činu. Ak úmysel páchatelov smeroval k vylákaniu celého príspevku, škodou ako kvalifikačným znakom by mal byť celý poskytnutý príspevok a preto sa orgány činné v trestnom konaní a súd v konkrétnych veciach musia v dokazovaní zamerať aj na to, či údaje v žiadosti o poskytnutie finančného príspevku boli pravdivé a zodpovedali skutočnému stavu.

## **V. Nejednotnosť výkladu pojmu poškodený a škoda v prípade zriadenia záložného práva k nehnuteľnostiam**

V zmysle uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6To 38/2001 z 25.9.2001 publikovanom v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 93/2002 subjektívnu stránku trestného činu podvodu podľa § 250 ods. 1 Trestného zákona (v súčasnosti úverového podvodu podľa § 222 ods. 1 Trestného zákona) v prípade konania, ktoré má



prvky vylákania úveru, treba skúmať aj z toho hľadiska, či úverová zmluva zabezpečovaná zmluvne zriadeným záložným právom k nehnuteľnostiam, je veriteľom reálne vymožiteľná alebo iba fiktívna, lebo záložné právo má dve funkcie:

1. zabezpečovacia, ktorá má viesť dlžníka k tomu, aby pohľadávku dobrovoľne a včas splnil, inak si ju veriteľ môže uspokojiť zo zálohu,
2. uhradzovacia, ktorá veriteľa oprávňuje k tomu, aby si svoju pohľadávku uhradil zo zálohu.

Predmetný právny záver Najvyšší súd Slovenskej republiky judikoval po tom, čo prvostupňový súd ustálil skutkový stav v zásade tak, že obžalovaná uzavrela v januári 1994 so Slovenskou štátnou sporiteľňou úverovú zmluvu, na základe ktorej jej banka poskytla úver 8 miliónov vtedajších Sk, s možnosťou splátok štyri roky s úrokom 18% ročne. V nej sa obžalovaná zaviazala, okrem splatenia úveru, aj k zriadeniu záložného práva k nehnuteľnostiam poskytnutých, podľa pripojených zmlúv ďalšími obžalovanými (ručiteľia) v hodnote (podľa pripojených znaleckých posudkov) prevyšujúcej 16 miliónov vtedajších Sk s vedomím, že v prípade nesplácania úveru môže banka, okrem iného, pristúpiť k predaju týchto nehnuteľností prostredníctvom ňou zvolenej realitnej kancelárie. Záložné právo banky k uvedeným nehnuteľnostiam bolo riadne vyznačené v listoch vlastníctva.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v rámci rozhodovania o odvolaniach obžalovaných podaných proti odsudzujúcemu rozsudku spochybnil jeho zákonnosť s poukazom, okrem iného, aj na tieto argumenty.

Záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok. Záväzky vznikajú z právnych úkonov, najmä zo zmlúv, ako aj zo spôsobenej škody, z bezdôvodného obohatenia alebo z iných skutočností uvedených v zákone.

V prípade záväzkových vzťahov je potrebné veľmi pozorne rozlišovať neplnenie alebo porušenie zmluvnej povinnosti, ktoré nemajú za následok vznik škody a uspokojujú sa zákonným prostriedkami – úrokmi z omeškania, poplatkami z omeškania, formou penále a pod. a tie, ktoré takýto následok – škodu spôsobujú. Obzvlášť je to dôležité pri tých záväzkových vzťahoch, ktoré sú zabezpečované vecným ručením – záložným právom veriteľa.

Trestného činu podvodu sa dopusti ten, kto na škodu cudzieho majetku seba alebo iného obohatil tým, že uvedie niekoho do omylu alebo využil niečí omyl a spôsobí tak na cudzom majetku škodu určitého rozsahu.

Škodou sa všeobecne rozumie majetková ujma vyjadriteľná v peniazoch. Táto ujma môže mať buď podobu škody skutočnej, spočívajúcej v zmenšení majetku poškodeného (vrátane nákladov spojených so vznikom a zisťovaním škody – § 380 Obchodného zákonníka), alebo podobu úšlého zisku.

V predmetnej trestnej veci bolo nepochybne preukázané, že obžalovaná sa úverovou zmluvou zaviazala splatiť poskytnutý úver v určených splátkach a lehotách. Okrem toho (akcesoricky) bolo zriadené aj záložné právo k nehnuteľnostiam poskytnutým podľa pripojených zmlúv ako ručiteľmi obžalovanými V.R. a M.R. v hodnote (podľa pripojených znaleckých posudkov) prevyšujúcej 16 miliónov vtedajších Sk. V základnej – úverovej zmluve bolo dohodnuté zmluvnými stranami – obžalovanou a bankou so súhlasom ručiteľov, že v prípade nesplácania úveru môže banka, okrem iného, pristúpiť k predaju týchto nehnuteľností prostredníctvom ňou zvolenej realitnej kancelárie.

Súd mal pre vyvodenie trestnej zodpovednosti, ako základnú otázku vyriešiť, či nesplnenie zabezpečeného zmluvného záväzku z úverovej zmluvy spôsobilo vznik škody úmyselným zavinením obžalovanej a jej spolupáchateľov alebo malo za následok iba sankcie v zmysle obchodného práva (úroky z omeškania, atď.).

Podľa názoru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zabezpečenie záväzku splatiť poskytnutý úver založením nehnuteľností v hodnote dvojnásobku sumy poskytnutej na základe úverovej zmluvy bankou, minimálne zoslabuje, ak nie úplne vylučuje, úmyselné zavinenie vo vzťahu k predpokladanému následku – vzniku škody.

Cieľom záložného práva je dosiahnuť, aby v prípade, keď dlžník svoj dlh nesplní, mohol byť veriteľ uspokojený z ceny nehnuteľnosti, na ktorú bolo zriadené záložné právo a ktorá sa v prípade neuspokojenia záväzku predala, ak išlo o záloh podľa Obchodného zákonníka, priamo veriteľom. Záväzok dlžníka i záväzok ručiteľov sú súbežnými záväzkami a záväzok ručiteľov nemôže existovať

bez záväzku dlžníka. Právo banky predať založenú nehnuteľnosť vzniklo banke, a vzniká i vo všeobecnosti už uzatvorením úverovej zmluvy, ktorá je zabezpečená záložným právom. Toto právo však mohla banka fakticky realizovať až po naplnení odkladacej podmienky – v čase, keď obžalovaná J.R. v postavení dlžníka prestala splácať poskytnutý úver.

Banka sa pri uzatváraní úverovej zmluvy opierala o znenie § 299 ods. 2 Obchodného zákonníka, podľa ktorého záložný veriteľ môže pri výkone svojho záložného práva predať na verejnej dražbe založenú nehnuteľnosť alebo iný záloh, ktorý má u seba alebo s ktorými je oprávnený nakladať, ak na tento zamýšľaný výkon záložného práva včas upozorní záložcu a dlžníka; ak to určuje zmluva, môže záložný veriteľ predať aj záloh aj iným vhodným spôsobom.

Odlíšny názor vo vzťahu k následku v prípade existencie záložnej zmluvy vyslovil Špecializovaný trestný súd Pezinok vo svojom rozsudku sp. zn. BB-3T 16/2013 z 8.12.2015 v spojení s uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3To/6/2016 z 22.2.2017.

Z jeho odôvodnenia vyplynulo, že záložné právo je právny prostriedok zabezpečenia pohľadávky a jej príslušenstva tým, že záložného veriteľa oprávňuje uspokojiť sa alebo domáhať sa uspokojenia pohľadávky z predmetu záložného práva, ak pohľadávka nie je riadne a včas splnená. Ide výhradne o inštitút súkromného práva, ktorý v zásade nemá vplyv na existenciu či neexistenciu vzťahov upravených právom verejných i keď je pravdou, že existencia súkromnoprávných zmlúv môže mať vplyv napr. na posudzovanie subjektívnej stránky trestného činu. Ak by totiž založenie predmetu, na ktorý bol poskytnutý NFP mohlo mať vplyv na trestno-právnu kvalifikáciu eventuálneho podvodného konania príjemcu, nielenže vznikajú v podstate neriešiteľné problémy so spôsobom špecifikácie následku, ale mohlo by dôjsť i k stavu, kedy takto chápané formálne „krytie sa“ poskytovateľa NFP, s ktorým príjemca formálne súhlasí, zamedzí vyvodeniu akejkoľvek trestnoprávnej zodpovednosti podvodne konajúceho subjektu. Zjednodušene povedané, podvodne vylákané plnenie je v celom rozsahu, v akom je vylákané, podvodne vylákaným plnením, nech by bolo „kryté“ akýmkoľvek dvojstranným súkromnoprávnym vzťahom. Možno len dodať, že aj oveľa jednoduchšie formy podvodov, ako ich definuje Trestný zákon, zvyknú byť formálne „kryté“ rôznymi aj písomnými zmluvami alebo prehláseniami, pričom ich existencia v prípade preukázania podvodného úmyslu v čase skutku nemá žiadnu trestnoprávnu relevanciu.

V konečnom dôsledku je potrebné zdôrazniť, že obdobné právne závery vyplývajú aj z rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky publikované pod č. TR NS 7/2004-T 707, v zmysle ktorého v zásade uplatnenie obdobných zaisťovacích inštitútov je len náhradou škody v trestnom konaní spôsobenej podvodným konaním, a teda ich uplatnenie nezabavuje páchatela podvodného konania trestnej zodpovednosti za takéto konanie.

S poukazom na obe protichodné argumentácie sa prikláňame k druhému z právnych názorov vyslovených Špecializovaným trestným súdom Pezinok a Najvyšším súdom Českej republiky, teda že za daných okolností i v prípade existencie zaisťovacích inštitútov je namieste vyvodenie trestnej zodpovednosti za podvodné konanie za existencie škody i poškodeného.

## **VI. Machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe a pojmy škoda a poškodený**

Tohto trestného činu sa podľa § 266 ods. 1 Trestného zákona dopustí ten,  *kto v súvislosti s verejným obstarávaním alebo verejnou dražbou v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech koná v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o verejnom obstarávaní alebo verejnej dražbe alebo dojedná niektorému súťažiteľovi alebo účastníkovi verejnej dražby prednosť alebo výhodnejšie podmienky na úkor iných súťažiteľov alebo účastníkov verejnej dražby*. Odsek 2 a 3 tohto ustanovenia, okrem iného, predpokladajú spôsobenie značnej škody a škody veľkého rozsahu, a teda aj existenciu poškodeného.

Z hľadiska aplikačných problémov plynúcich z dvoch odlišných právnych názorov, teda či škodou je celý objem zákazky získanej machináciami pri verejnom obstarávaní alebo len zisk z takto získanej zákazky plynúci, sa Najvyšší súd Slovenskej republiky k analyzovanej problematike v uznesení sp. zn. 1Tost 21/2013 zo 6. novembra 2013 priklonil k druhému z uvádzaných právnych názorov, okrem iného konštatujúc, že pre posúdenie, či došlo k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu podľa § 266 ods. 3 písm. a) Trestného zákona, nie je možné považovať za škodu, resp. za prospech hodnotu celej zákazky, ktorá bola predmetom verejnej súťaže, ale len rozsah ujmy, resp. prospechu predstavujúci objem zisku iného subjektu. Tento zisk môže predstavovať určitú časť celkového objemu zákazky.

Pri ustálení výšky škody, resp. výšky prospechu v súvislosti s verejným obstarávaním alebo verejnou dražbou podľa ustanovenia § 266 ods. 1, ods. 2 písm. a), ods. 3 písm. a) Trestného zákona treba vychádzať zo skutočnej škody, ktorá predstavuje majetkovú hodnotu, o ktorú bol majetok iného zmenšený (v prípade prospechu zväčšený), resp. o zisk, na ktorý by iný subjekt mal podľa okolností a vzhľadom na svoje pomery nárok alebo, ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť a nie z celkovej hodnoty zákazky, ktorá je predmetom verejného obstarávania, resp. verejnej dražby, pretože túto nemožno považovať za hodnotu a výšku, ktorej by došlo k úbytku (resp. nárastu) na majetku iného. V záverečnej časti svojho rozhodnutia preto Najvyšší súd Slovenskej republiky konštatuje, že k jednoznačným záverom v otázkach skutkových i právnych bude možné dospieť, zrejme až postupom podľa § 141, resp. § 142 Trestného poriadku upravujúcich odbornú, resp. znaleckú činnosť za účelom zistenia predpokladaného zisku z celkového objemu danej zákazky.

V súvislosti so sporným pojmom poškodený u tejto skutkovej podstaty trestného činu je potrebné v intenciách uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4To 2/2016 z 23.11.2017 na tomto mieste konštatovať, že objektom trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe je záujem na riadnom a zákonom vykonávaní verejného obstarávania alebo verejnej dražby, najmä záujem na dodržiavaní stanoveného postupu a zásad transparentnosti, rovnakého zaobchádzania a nediskriminovania súťažiteľov, respektíve účastníkov verejnej dražby.

Objektívnu stránku tohto trestného činu naplní páchatel, ktorý konkrétnej osobe, vystupujúcej v súvislosti s verejným obstarávaním ako súťažiteľ (alebo vo verejnej dražbe ako účastník verejnej dražby), dojedná na úkor iných súťažiteľov (účastníkov verejnej dražby) určitú výhodu v podobe prednosti alebo výhodnejších podmienok, alebo kto v súvislosti s verejným obstarávaním alebo verejnou dražbou koná v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o verejnom obstarávaní alebo verejnej dražbe.

Právnym predpisom regulujúcim proces verejného obstarávania je zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní. Jemu predchádzajúci bol zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Za prednosť v zmysle ustanovenia § 266 ods. 1 Trestného zákona, treba považovať akékoľvek zvýhodnenie niektorého súťažiteľa (alebo účastníka verejnej dražby), pokiaľ ide o časový predstih, napríklad oznámenie termínu verejnej súťaže (alebo verejnej dražby) niektorému súťažiteľovi (alebo účastníkovi verejnej dražby) pred jeho verejným vyhlásením.

Výhodnejšími podmienkami potom treba rozumieť akékoľvek iné podmienky, ktoré zvýhodňujú niektorého súťažiteľa (alebo účastníka verejnej dražby) pred ďalšími. V súvislosti s verejným obstarávaním môže ísť napríklad o oznámenie údajov o obsahu návrhov iných súťažiteľov.

Pokiaľ ide o Trestným zákonom používaný pojem „súťažiteľ“, tento, napriek zrejmej spätosti skutkovej podstaty tohto trestného činu s právnou úpravou verejného obstarávania, v súčasnosti účinný ani predchádzajúci zákon o verejnom obstarávaní nepozná. Jeho legálnu definíciu neustanovuje ani samotný Trestný zákon, ale ani Obchodný zákonník. Z jeho ustanovení (§ 284 Obchodného zákonníka) však možno vyvodiť, že súťažiteľom je ten, kto v lehote stanovenej v podmienkach súťaže predloží do súťaže návrh, zároveň vyhovujúci aj všetkým ostatným uverejneným podmienkam súťaže. Z hľadiska subjektívnej stránky ide o úmyselný trestný čin. Zároveň musí byť preukázaný tzv. druhý úmysel, teda úmysel páchatela spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech. Aby k spôsobeniu škody alebo získaniu prospechu došlo, sa však na trestnú zodpovednosť podľa § 266 ods. 1 Trestného zákona nevyžaduje.

Z dikcie ustanovenia § 266 ods. 1 Trestného zákona vyplýva, že pre naplnenie skutkovej podstaty trestného činu machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe sa vyžaduje, aby sa súťaže realizovanej formou verejného obstarávania reálne zúčastnil viac ako jeden súťažiteľ. Totiž len v prípade účasti aspoň dvoch súťažiteľov objektívne prichádza do úvahy dojednanie prednosti či výhodnejších podmienok pre niektorého z nich. V prípade, keď sa do verejnej súťaže zapojil jediný súťažiteľ, chýba referenčný rámec, v rámci ktorého by bolo možné vyhodnocovať nastavené podmienky súťaže ako výhodnejšie či zabezpečujúce prednosť konkrétnemu súťažiteľovi. Trestný zákon takýto postup, v rámci ktorého by sa ako trestné vyhodnocovalo konanie smerujúce k diskriminácii len možných účastníkov súťaže nepripúšťa. Pokiaľ sú ďalší súťažitelia len potenciálni, je aj ich znevýhodňovanie len v rovine možnej, a teda z hľadiska prostriedkov trestného práva nepreukázateľné.

Objektívna stránka tohto trestného činu je Trestným zákonom formulovaná alternatívne, a teda k jej naplneniu môže dôjsť nielen dojednaním prednosti alebo výhodnejších podmienok pre jedného súťažiteľa na úkor iných súťažiteľov, ale rovnako aj konaním v rozpore so všeobecne záväzným predpisom o verejnom obstarávaní. Záver o nerešpektovaní konkrétnych ustanovení zákona o verejnom obstarávaní, respektíve o konaní v rozpore s nimi však musí byť jednotlivo, vo vzťahu ku každému obžalovanému osobitne, založený na individuálnych dôkazoch, ktoré takéto zistenie spoľahlivo preukazujú. Uvedené platí aj vo vzťahu k záveru o naplnení ďalšieho zákonného znaku skutkovej podstaty trestného činu machinácií pri verejnej dražbe a verejnom obstarávaní, ktorým je úmysel spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech.

Ako to vyplýva z vyššie uvedenej analýzy skutkovej podstaty trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe, nevyhnutným predpokladom vyvedenia trestnoprávnej zodpovednosti zaň je aj uvedený úmysel spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech, a to bez ohľadu na to, ktorým z alternatívne uvedených konaní (t. j. čo dojednaním prednosti alebo výhodnejších podmienok niektorému súťažiťovi na úkor iných súťažiteľov alebo konaním v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o verejnom obstarávaní) malo dôjsť k naplneniu objektívnej stránky skutkovej podstaty tohto trestného činu. Táto okolnosť ako jeden zo znakov tejto skutkovej podstaty trestného činu, musí byť preto ako nevyhnutná súčasť skutkových zistení tiež explicitne, jasne a zrozumiteľne vyjadrená v skutkovej vete výroku rozsudku odsudzujúceho obžalovaných za jeho spáchanie. Nutnosť vyjadrenia tohto znaku skutkovej podstaty daného trestného činu teda nie je sprevádzaná požiadavkou na jeho vyjadrenie v skutkovej vete použitím zákonnej formulácie, ktorá napokon, vždy nachádza svoje vyjadrenie v právnej vete výrokovej časti rozhodnutia. Nestačí teda, ak je vyjadrený len v právnej vete výrokovej časti odsudzujúceho rozsudku, ktorá je, ako už bolo naznačené, vo svojej podstate len doslovným prebratím zákonného znenia príslušnej skutkovej podstaty, ale ani ak len vyplýva z odôvodnenia dotknutého rozhodnutia. Ide totiž o okolnosť skutkového charakteru, ktorej danosť ako predpoklad trestnosti konkrétneho konania obžalovaných zachyteného v skutkovej vete výrokovej časti odsudzujúceho rozsudku, v nej musí byť obligatórne tiež vyjadrená, a to tak, aby naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu, kladeného obžalovaným za vinu, bolo zo skutkovej vety zrejme aj pri jej izolovanom skúmaní.

## **VII. Záver**

Novelami Trestného zákona a Trestného poriadku sa upresnili viaceré sporné trestnoprávne pojmy, medzi nimi tiež pojmy „škoda“ (§ 124 až § 126 Trestného zákona) a „poškodený“ (§ 46 až § 54 Trestného poriadku) tak, aby tieto pojmy v praxi spôsobovali čo najmenšie aplikačné problémy. Napriek tomuto úsilíu prax takéto aplikačné problémy prináša neustále, čoho dôsledkom je odlišná rozhodovacia činnosť súdov niekedy aj napriek zdanlivo ustálenej judikatúre. Práve na niektoré z takýchto situácií sme poukázali v tomto texte, vychádzajúc pritom z vlastnej aplikačnej praxe a rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

Z obsahu tohto príspevku je teda zrejmé, že hoci také pojmy ako „škoda“ a „poškodený“ v prípade ekonomickej trestnej činnosti sú zákonne upresňované, konečný význam im dá spravidla až výklad príslušných orgánov, najmä Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a trvá mnohokrát dlhšie časové, kým sa tento výklad zjednotí, čo našim príspevkom obzvlášť zvýrazňujeme. Z množstva situácií sa tak konkrétne udialo v prípade trestných činov daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona, poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 Trestného zákona, úverového podvodu, resp. subvenčného podvodu podľa § 222, resp. § 225 Trestného zákona, machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 Trestného zákona, ktoré bližšie analyzujeme, ale aj v prípade iných trestných činov.

Zvýrazňujeme, že postavenie poškodeného v prípade ekonomickej trestnej činnosti je tak relatívne nestále a je jednou z podstatných skutočností nefahkého dokazovania. Navyše je nevyhnutné úplne záverom pripomenúť a zároveň zdôrazniť, že typicky v prípade najzávažnejšej ekonomickej trestnej činnosti, hoci sa náročným a zdĺhavým dokazovaním v trestnom konaní preukáže škoda i poškodený, nakoniec je v konkrétnej trestnej veci veľký počet poškodených, spravidla prevyšujúci sto, a jednotlivým výkonom ich práv by mohol byť závažným spôsobom ohrozený účel a rýchly priebeh trestného stíhania, rozhodne v prípravnom konaní na návrh generálneho prokurátora Slovenskej republiky o účasti poškodených v trestnom konaní Najvyšší

súd Slovenskej republiky uznesením, čo nároky poškodených, v prípade ich ďalšej neúčasti v trestnom konaní, značne zneistí.

**Použitá literatúra**

ČENTÉŠ, J.: Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. Justičná revue. Roč. 60, 2008, č. 12, s. 1689-1701

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, 880 s., ISBN 978-80-8155-020-1

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Praha: Linde, a.s., 2005 máme 2. vydanie rok 2006, 823 s. ISBN 80-7201-630-X

JURIŠOVÁ, J.: Poškodený v predsúdnom konaní. Praha: Nakladatelství Leges, 2017, 128 s., ISBN 978-80-7502-244-8

MADLIAK, J. a kol. Trestné právo hmotné I. Všeobecná část, Banská Bystrica: Belianum, 2015, 455 s., ISBN 978-80-5570-800-3

MENCEROVÁ, I. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná část. Šamorín: Heuréka, 2014, 390 s., ISBN 978-80-8912-296-7

**Kontaktné údaje:**

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

e-mail: [jozef.centesh@flaw.uniba.sk](mailto:jozef.centesh@flaw.uniba.sk)

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava 1

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA.

e-mail: [jan.santa@genpro.gov.sk](mailto:jan.santa@genpro.gov.sk)

Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky

Suvovova 5

902 01 Pezinok

## RECENTNÍ OTÁZKY POSTAVENÍ OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ<sup>1</sup>

Katarína Kandová, David Čep

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

**Abstrakt:** In submitted article, the authors focus on current practice of the Supreme and Constitutional Court of the Czech Republic regarding the position of victims of crimes in the Czech criminal proceedings. They emphasize mainly position of especially vulnerable victim and protection of his/her procedural rights, which are often of essential impact on course and result of the evidence proceedings [e.g. (im)possibility of repetition of recognition in case of such victims]. In this context, the authors think about position of accused in such cases and seek certain equilibrium ensuring proportional and sufficient protection of rights of accused as well as victim of crime.

**Abstrakt:** V předkládaném příspěvku se autoři zaměřují na aktuální rozhodovací praxi Nejvyššího a Ústavního soudu České republiky k otázkám postavení obětí trestných činů v českém trestním řízení. Důraz přitom kladou především na problematiku postavení zvláště zranitelné oběti a ochrany jejich procesních práv, kteréžto mají mnohdy zásadní dopad na průběh a samotný výsledek dokazování [např. (ne)možnost opakování rekongnice u takových obětí]. V návaznosti na to se autoři zamýšlejí i nad postavením obviněného v obdobných případech a hledají určité ekvilibrium zajišťující proporcionální a dostatečnou ochranu práv obviněného a oběti trestného činu.

**Klíčové slová:** Victim of crime, especially vulnerable victim, accused, evidence, practice of court, Supreme Court, Constitutional Court.

**Klíčové slová:** Oběť trestného činu, zvláště zranitelná oběť, obviněný, dokazování, judikatura, Nejvyšší soud, Ústavní soud.

### 1 ENTRÉE

Problematika postavení oběti trestného činu v poslední době značně silně rezonuje ve společnosti, na což reagoval i domácí zákonodárce přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) [dále jen „zákon o obětech“]. Lze si však možná i oprávněně klást otázku, zda by k přijetí uvedeného zákona došlo i v případě, kdy by požadavky zakotvení určitých prostředků ochrany obětí před druhotnou újmou, poskytování informací obětem a vymezení jejich procesních práv, neplynuly ze směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2015 (dále jen „směrnice“), jejíž požadavky byly členské státy povinny implementovat do svých vnitrostátních právních řádů.<sup>2</sup> K implementaci požadavků směrnice do českého právního řádu však – byť s dílčími obtížemi<sup>3</sup> – úspěšně došlo a zákon o obětech dozajista představuje účinný prostředek ochrany obětí trestných činů.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektů specifického výzkumu na téma „Recentní překážky efektivního naplňování cílů trestního řízení“ (MUNI/A/1143/2017) a na téma „Vývojové tendence trestní politiky II“ (MUNI/A/1142/2017).

<sup>2</sup> V poslední době tak učinilo například Irsko prostřednictvím Criminal Justice (Victims of Crime) Act 2017 či Slovensko skrze zákon č. 274/2017 Z. z., o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „zákon o obetiach“).

<sup>3</sup> K tomu viz GRIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 197.

<sup>4</sup> Tamtéž, s. 195.

V súčasnej dobe je již zákon o obětech v praxi běžně aplikován a postupně se objevují i dílčí rozhodnutí, v nichž se k jednotlivým otázkám souvisejícím s postavením obětí trestných činů v trestním řízení vyjadřovali i Nejvyšší soud a Ústavní soud. Právě tato rozhodnutí však ukazují, že právní úprava ochrany a práv obětí trestných činů<sup>5</sup> s sebou zákonitě přináší i určitá úskalí (tak jako je tomu v případě jakéhokoliv nového institutu trestního práva, který je začleňován do tak komplexního systému, jakým trestní právo bezesporu je).<sup>6</sup> První svízele s tímto zákonem spojené mají svůj původ v jeho *novosti* jako takové. Z té totiž plyne, že v určitých procesních situacích může docházet k pochybením na straně orgánů činných v trestním řízení, které se s touto oblastí právní úpravy jednoduše řečeno ještě nestačily dostatečně „sžít“. Nejčastěji však obtíže vyvstávají v souvislosti s *kolizí mezi konkrétními procesními právy oběti*, jejichž smyslem je zajistit jí dostatečnou ochranu před sekundární viktimizací, a *právy osoby, proti níž se trestní řízení vede*. Nejde přitom o nic menšího než o kolizi mezi dvěma esenciálními právy, kdy na straně jedné stojí lidská důstojnost, jakožto základní právo oběti, jehož ochrana je neopominutelná, na straně druhé pak právo osoby, proti níž se trestní řízení vede na spravedlivý proces se všemi jeho dílčími aspekty.<sup>7</sup> Princip proporcionality přitom velí v případě kolize – obecně jakýchkoliv – dvou základních práv, zajistit maximální možnou ochranu toho z nich, jež nepřeváží. V poměrech zákona o obětech trestných činů tento konflikt v obecné rovině řeší např. ustanovení § 17 odst. 2 daného zákona.

Shora uvedené problematické oblasti představují zásadní procesní výzvy pro subjekty trestního řízení, jejichž překonání je nezbytné k tomu, aby v rámci trestního řízení byl ukojen nejen zájem společnosti na spravedlivém potrestání pachatele, ale také zajištěna dostatečná ochrana před dalšími odvozenými zásahy a saturace již nastalého zásahu do individuálních práv oběti. Ačkoliv požadavek náležité ochrany práv a pomoci oběti trestného činu platí ve vztahu ke všem obětem, existuje na zákonné úrovni speciální kategorie obětí, u nichž je zájem na jejich ochraně před sekundární újmou přeci jen silnější než v případě „standardní“ oběti (žádná oběť ve skutečnosti s ohledem na individuální okolnosti případu a jedinečnou osobnost každé oběti standardní není). Tou je kategorie *zvlášť zranitelných obětí*, které vymezuje § 2 odst. 4 zákona o obětech.

V předkládaném příspěvku proto stručně analyzujeme jednak postavení zvlášť zranitelných obětí z hlediska normativního rámce jejich ochrany a následně – na základě těchto obecných východisek – předkládáme rozbor dosavadní rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu a Ústavního soudu v této oblasti.

## 2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

### 2.1 K pojmu zvlášť zranitelné oběti

Ustanovení § 2 odst. 2 a 3 zákona o obětech definuje *oběť*<sup>8</sup> (trestného činu) jako fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo

<sup>5</sup> V tomto směru lze hovořit o sekundárních právech obětí trestných činů, jelikož tato práva jsou oběti přiznána v důsledku porušení práva primárního (např. právo na život, právo na ochranu zdraví, lidská důstojnost, osobní svoboda). K tomu blíže viz DEARING, A. Justice for Victims of Crimes. Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe. Cham: Springer International Publishing, 2017, s. 333.

<sup>6</sup> V tomto ohledu se potvrzují slova J. Jelínka a V. Pelce, podle nichž: „*Nepromyšlené zavádění nových práv obětí – byť vedené dobrými úmysly – může způsobit narušení celého systému trestního řízení a v krajním případě dokonce podstatným způsobem ohrozit dosažení základního účelu trestního řízení, který představuje především zjištění pachatele trestného činu a jeho spravedlivé potrestání.*“ Viz JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie, 2015, č. 11, s. 19.

<sup>7</sup> Na kolizi práv oběti a osoby, proti níž se trestní řízení vede, poukazuje např. J. Jelínek. Viz JELÍNEK, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 102-103. Obdobně srov. GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 144.

<sup>8</sup> T. Gřivna k tomuto uvádí, že z hlediska trestního řádu představuje oběť jednak objekt zájmu orgánů činných v trestním řízení (jde o nositele důkazu) nebo procesní subjekt (poškozeného), resp. stranu, která je nadána určitým rozsahem práv a povinností. Srov. GRÍVNA, T. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávní a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 25.

nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Oběti však může být (zjednodušeně řečeno) i osoba blízká oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, jestliže v důsledku smrti této osoby utrpěla osoba jí blízká újmu.<sup>9</sup>

Zákon o obětech pak v ustanovení § 2 odst. 4 zakotvuje speciální kategorii *zvlášť zranitelných obětí*, jimž je třeba věnovat obzvlášť náležitou péči a které požívají – oproti ostatním obětem – určitých (nejen) procesních výsad.<sup>10</sup> Jejich smyslem je především zabránit buďto vzniku druhotné újmy u této kategorie obětí, popřípadě působení osoby, proti níž se trestní řízení vede (potenciálního pachatele), na osobu oběti.<sup>11</sup> Výčet obětí, které je třeba považovat za zvlášť zranitelné, má svůj předobraz v článku 18 návrhu směrnice, nicméně do jejího konečného znění se text obsažený v návrhu nedostal a odpovídající článek 22 směrnice toliko stanovuje požadavek individuálního posouzení oběti za účelem stanovení, zda je třeba poskytnout jí zvláštní ochranu s tím, že u dětí se potřeba zvláštní ochrany presumuje.<sup>12</sup> Přesto však lze jednotlivé kategorie zvlášť zranitelných obětí vymezit i na základě kritérií obsažených v článku 22 odst. 2 směrnice, podle nichž se má provádět individuální posouzení oběti za účelem zjištění, zda jde o oběť vykazující potřeby zvláštní ochrany.<sup>13</sup>

Není účelem tohoto textu poskytovat čtenáři podrobný přehled jednotlivých kategorií zvlášť zranitelných obětí, a proto se dále zaměříme pouze na vybrané kategorie zvlášť zranitelných obětí, jejich stručné vymezení a poukázání na dílčí zvláštnosti.

První kategorií zvlášť zranitelných obětí představují *děti*, přičemž jim zákon o obětech poskytuje zřejmě nejprivilegovanější postavení, neboť v rámci úpravy podání vysvětlení a výsledku zvlášť zranitelné oběti (§ 20 odst. 2 zákona o obětech) stanovuje požadavek, aby její výsledek – anebo podání vysvětlení takovou obětí – zásadně prováděla osoba k tomu vyškolená s výjimkou případů, kdy se jedná o úkon neodkladný a vyškolenou osobu nelze zajistit.

Další kategorií jsou *osoby vysokého věku*. Na rozdíl od dětí, u nichž je věková hranice pevně stanovena, neboť platí, že dítětem je osoba mladší 18 let,<sup>14</sup> zde určení konkrétní věkové hranice schází. *T. Gřivna* a *H. Válková* v tomto ohledu odkazují na důvodovou zprávu k návrhu zákona o obětech, dle níž se osobou vysokého věku rozumí příjemce starobního důchodu a osoba ve věku od 60 let, pokud jí nárok na starobní důchod nevznikl. Citovaní autoři zde poukazují na ustanovení § 127 odst. 3 zákona č. 300/2005 Z. z., trestného zákona, ve znění pozdějších předpisů, dle něhož se osobou vyššího věku pro účely tohoto zákona rozumí osoba starší 60 let.<sup>15</sup> Je však nutné dodat, že uvedenou hranicí se nakonec neinspiroval ani samotný slovenský zákonodárce, který v ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) bodu 2. zákona o obětech sice stanovil pevnou věkovou hranici v případě osob vysokého věku, avšak ta činí 75 let.

V tomto případě tak nastává spíše problém opačný, než na jaký poukazují *Gřivna* a *Válková*, totiž že stanovení pevné hranice je sice zavádějící, neboť věk sám osobě ještě nemusí znamenat vyšší či nižší míru sekundární viktimizace. Ta se odvíjí od konkrétních průvodních jevů vysokého věku, majících svůj původ především v rovině biologické a sociální. Jestliže lze říci, že v poměrech české právní úpravy platí, že řada osob, které by bylo možné považovat za osoby vysokého věku,

<sup>9</sup> Podrobněji k tomu viz GŘIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: *Trestněprávní revue*, 2017, č. 9, s. 197.

<sup>10</sup> GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 30.

<sup>11</sup> JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013, s. 29.

<sup>12</sup> GŘIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: *Trestněprávní revue*, 2017, č. 9, s. 197.

<sup>13</sup> Ostatně téměř shodný výčet jednotlivých kategorií zvlášť zranitelných obětí obsahuje i § 2 odst. 1 písm. c) zákona o obětech.

<sup>14</sup> GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 143.

<sup>15</sup> GŘIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: *Trestněprávní revue*, 2017, č. 9, s. 197.



nebude ve skutečnosti vyžadovat zvláštní ochranu a péči,<sup>16</sup> v případě slovenské právní úpravy je to přesně naopak. Stanovení pevné hranice vysokého věku je zde na újmu v tom směru, že řada osob již před tímto věkem může v důsledku průvodních jevů spojených se stárnutím vykazovat znaky zvlášť zranitelné oběti, ale takové postavení jí bude možné přiznat pouze na základě splnění některého z dalších kritérií. Netřeba dodávat, že ustanovení § 3 odst. 1 věta druhá zákona o obětech, zakotvující zásadu, dle níž je třeba v pochybnostech hledět na oběť jako na zvlášť zranitelnou (a tomu například přizpůsobit její výslech), je v případě neurčitě české právní úpravy stran stanovení vysokého věku *in favorem* osob, které by mohly být zvlášť zranitelnými oběťmi. Naopak slovenská právní úprava takovou zásadu neobsahuje (srov. § 3 odst. 1 zákona o obětech *a contrario*), čímž – jak už bylo řečeno – osobám mladším 75 let negarantuje postavení zvlášť zranitelné oběti, ledaže by plynulo z jiných kritérií zakotvených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona o obětech.

Jeden z typických druhů zvlášť zranitelných obětí představují i *oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*.<sup>17</sup> Zde však platí – oproti předchozím dvěma uvedeným kategoriím –, že zákon zde požaduje náležitou individualizaci, tj. posouzení, zda u konkrétní oběti vzhledem na individuální okolnosti dané věci, případně pro některý ze zákonem vymezených [§ 2 odst. 4 písm. d) zákona o obětech] znaků, je zvýšené riziko vzniku druhotné újmy.<sup>18</sup> Jistě netřeba dodávat, že jedněmi ze zvlášť významných znaků jsou zde vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu či závislost na této osobě. Jedině za splnění některého z těchto kritérií lze následně oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti přiznat postavení zvlášť zranitelné oběti se všemi právy, která jí náleží.

Poslední kategorii zvlášť zranitelných obětí, k nimž si dovolueme učinit dílčí poznámku, představuje skupina obětí trestných činů, které zahrnovaly nátlak, násilí či pohrůžku násilím, přičemž i zde platí to, co bylo uvedeno stran obětí trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Nyní přiblížíme některá z práv zvlášť zranitelných obětí *de lege lata*.

## 2.2 Vybraná práva zvlášť zranitelných obětí

Zákon o obětech představuje v dílčích ohledech normu teleologickou, neboť stanoví určité standardy, cíle, jichž má být v oblasti ochrany obětí trestných činů dosahováno. Zároveň však obsahuje i řadu norem, které stanoví konkrétní práva obětí či povinnosti orgánů činných v trestním řízení, případně na tato konkrétní práva obětí či povinnosti jiných odkazují (např. § 7, resp. § 8 a násl. zákona o obětech, upravující právo obětí na informace, či § 14 zákona o obětech, upravující právo oběti na ochranu před hrozícím nebezpečím). Vedle obecného právního základu společného všem obětem trestných činů, upravuje zákon o obětech i *speciální práva zvlášť zranitelných obětí*.<sup>19</sup>

Především je třeba zmínit právo zvlášť zranitelné oběti na zabránění kontaktu s osobou, jíž tato označila za pachatele, případně s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 17 odst. 1, 2 zákona o obětech). Rozdíl mezi zvlášť zranitelnými oběťmi a „běžnými“ oběťmi spočívá v tom, že příslušný orgán je v případě zvlášť zranitelné oběti povinen této žádosti bez dalšího vyhovět, ledaže to vylučuje povaha prováděného úkonu.<sup>20</sup> Zákon zde postupuje nanejvýše vstřícně, když při realizaci tohoto práva oběti ponechává na ní, aby určila osobu, z níž má obavu a kontaktu s níž se chce vyhnout. Tím poskytuje orgánům činným v trestním řízení cenné poznatky v tom směru, že oběť takto může skutečného pachatele pomoci odhalit. Na druhou stranu existuje riziko, že osoba, které náleží postavení oběti (ano, oběť domnělá) může takovýmto způsobem atakovat postup orgánů činných v trestním řízení, když například tohoto práva nevyužije s úmyslem

<sup>16</sup> Nicméně s ohledem na zásadu, dle níž je třeba v pochybnostech o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, jí za takovou považovat (§ 3 odst. 1 zákona o obětech), jim takové postavení do doby, než bude tato otázka postavena najisto.

<sup>17</sup> Blíže viz JELÍNEK, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 32.

<sup>18</sup> Podrobněji viz GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 33.

<sup>19</sup> Blíže viz např. JELÍNEK, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 30.

<sup>20</sup> V takovém případě jsou však příslušné orgány povinny učinit vhodná opatření, aby zabránily setkání zvlášť zranitelné oběti s danou osobou před započítím a po skončení úkonu.

bránit skutečného pachatele, popřípadě za pachatele označí jinou osobu, než která je „v hledáčku“ orgánů činných v trestním řízení.

Na tuto obecnou úpravu navazují dílčí procesní normy obsažené v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) [dále jen „tr. řád“]. V tomto směru lze za stěžejní označit ustanovení § 104a tr. řádu upravující institut konfrontace. Odstavec 5 daného ustanovení navazuje na § 17 odst. 1 a 2 zákona o obětech, když potvrzuje, že v případě první z kategorie zvlášť zranitelných obětí (dětí, tj. osob mladších 18 let) představuje konfrontace institut *ultima ratio*, neboť k její realizaci lze přistoupit jen, je-li to nezbytně nutné. Ustanovení § 104a odst. 5 tr. řádu navíc stanoví, že v případě tzv. utajeného svědka dle § 55 odst. 2 tr. řádu je konfrontace – vcelku pochopitelně – vyloučena. Konečně jako nejvýraznější zásah do práv obviněného je třeba vnímat zákaz konfrontace v případě poškozeného (oběti) mladší 18 let v případě trestného činu v sexuální oblasti.

Vedle popsaného práva zvlášť zranitelné oběti je zde i specifická skupina práv souvisejících s instituty výslechu a výpovědi zvlášť zranitelné oběti. Sem spadá právo na výslech prováděný zvlášť citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběť činí zvlášť zranitelnou (§ 20 odst. 1 zákona o obětech), dále právo oběti být vyslýchána – v přípravném řízení – osobou vyškolenou k výslechu konkrétních zvlášť zranitelných obětí (§ 20 odst. 2 zákona o obětech), právo na tzv. úplný výslech, tak aby nemusel již být opakován (§ 20 odst. 3 zákona o obětech), právo oběti být v případě opakovaného výslechu vyslýchána stejnou osobou (§ 20 odst. 3 zákona o obětech), a především pak právo na *zamezení bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu* s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede.<sup>21</sup>

V tomto směru se jako nejvýraznější – z hlediska potenciálního konfliktu s právy obhajoby – jeví právo na zamezení bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu s osobou podezřelou či osobou, proti níž se trestní řízení vede. Samotné ustanovení § 20 odst. 4 zákona o obětech zde poskytuje příkladný návod, jakým způsobem lze takový výslech zvlášť zranitelné oběti provést tak, aby práva obhajoby byla v co největší míře zachována<sup>22</sup> (tento příkaz vyplývá z článku 23 odst. 1 směrnice a výslovně je obsažen i v předmětném ustanovení zákona o obětech). Tím je výslech zvlášť zranitelné osoby prostřednictvím audiovizuálního zařízení.

Stran uvedeného práva zvlášť zranitelné oběti je nutné připomenout i relevantní úpravu obsaženou v § 102 tr. řádu vztahující se k osobám svědků mladších 18 let (za splnění dalších podmínek zde stanovených), přičemž je-li takovou osobou současně oběť trestného činu, pak platí, že se vůči ní uplatní specifická úprava provádějící obecný požadavek ochrany zvlášť zranitelných obětí. Taková úprava však do značné míry koliduje s právem na obhajobu, neboť zakotvuje pravidlo, dle něhož výslech této zvlášť zranitelné oběti, resp. protokol o něm či obrazový a zvukový záznam takového výslechu mohou být provedeny jako důkaz v hlavním líčení i při nesplnění podmínek dle § 211 odst. 1 a 2 tr. řádu. Přitom ustanovení § 211 odst. 1 a 2 tr. řádu představuje významnou ochranu práv osoby, proti níž se trestní řízení vede.

Na základě nastíněného – byť pouze stručného – přehledu vybraných práv obětí trestných činů lze extrahovat dílčí obecný závěr. Tím je skutečnost, že přidání nových práv jednomu ze subjektů trestního řízení (oběti v postavení poškozeného, popřípadě svědka) je sice s to garantovat vyšší ochranu takového subjektu před řadou nežádoucími jevy, jako jsou rizika prohlubování sekundární viktimizace, avšak děje se tak současně na úkor jiného subjektu trestního řízení, totiž osoby, proti níž se řízení vede. Jsme si samozřejmě vědomi toho, že uvedené závěry se vztahují ke značně extrémním situacím (konfrontace v případě poškozeného – zvlášť zranitelné oběti – mladšího 18 let v případě trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti či výslech osoby mladší 18 let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivnit její duševní a mravní vývoj a následně užití protokolu či obrazového a zvukového záznamu o něm v hlavním líčení), nicméně současně je třeba říci, že právě v těchto extrémních situacích bývá důkazní řízení postaveno toliko na tvrzení zvlášť zranitelné oběti v opozici k tvrzení

<sup>21</sup> Viz JELÍNEK, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 32-33.

<sup>22</sup> GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 144.

obviněného, což je obzvláště problematické v případě, kdy ochrana takové oběti – jakkoliv důvodná a žádoucí – omezuje práva obhajoby, resp. dosažení účelu trestního řízení jako takového.<sup>23</sup>

### 3 ROZHODOVACÍ PRAXE

#### 3.1 Ústavní soud

Dosavadní rozhodovací praxi Ústavního soudu – jakožto vrcholného orgánu ochrany ústavnosti a garanta ochrany základních práv a svobod –, v níž se tento zabýval problematikou zvlášť zranitelných obětí, jsme rozdělili do dvou okruhů. V první části této stati se zaměříme na praxi orgánů činných v trestním řízení v souvislosti se samotným označením oběti za ‚zvlášť zranitelnou‘, zatímco v druhé části uvedeme příklad toho, kdy ochrana práv přiznaných zvlášť zranitelným obětem podle zákona o obětech coby *lex specialis* může kolidovat se zákonnými ustanoveními trestního řádu v postavení *lex generalis*.

Se zřetelem k dostupné judikatuře Ústavního soudu ve spojení se souvisejícími rozhodnutími soudů obecných by se dalo říci, že praxe českých orgánů činných v trestním řízení nevykazuje nějaká zásadní pochybení v přidělování statutu ‚zvlášť zranitelné oběti‘ osobám, jež splňují hlediska stanovené § 2 odst. 4 zákona o obětech. Je tak tomu především v případě trestných činů páchaných na dětech jakožto specifické skupině zvlášť zranitelných obětí, ale i v souvislosti se sexuální či násilnou trestnou činností páchanou na osobách ženského pohlaví, včetně fenoménu tzv. domácího násilí. Problematictější v daném směru však bývají případy, v nichž figuruje *netypická oběť*, která se *a priori* nemusí jevit jako zvlášť zranitelná (především oběti mužského pohlaví), popř. případy *netypických trestných činů*, resp. trestné činnosti, která zpravidla ‚neprodukuje‘ oběti s atributy zvláštní zranitelnosti ve smyslu zákona o obětech (např. majetková trestná činnost, je-li páchaná na seniorech).

V daném kontextu lze zmínit náleží Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3709/16, v němž byl řešen případ, kdy poškozeným trestného činu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen ‚*tr. zákoníku*‘) byl mladý muž, jenž v důsledku napadení skupinou mladistvých utrpěl vážnou ujmu na zdraví z důvodu rozsáhlých poranění obličeje, jakož i posttraumatickou stresovou poruchou. Tento poškozený určil na základě rekognice podle fotografií tři obviněné, přičemž však rekognice určující stěžovatele nebyla provedena řádně. Obhajoba proto namítala, že později měla být provedena rekognice *in natura*, jež by tuto vadu zhojila, kteréžto námitce odvolací soud přisvědčil. Na tento skutkový stav reagoval Ústavní soud kritizující postup orgánů činných v dané trestní věci, které vůbec nepřihledly k statusu poškozeného coby zvlášť zranitelné oběti. Právě se zřetelem k tomuto procesnímu postavení stěžovatele Ústavní soud konstatoval, že proti provedení opakované rekognice hovořilo *riziko prohloubení jeho prvotní a opakovaní tzv. druhotné újmy* ve smyslu § 2 odst. 5 zákona o obětech a současně zdůraznil *důležitost chráněných zájmů obětí pro rozhodování obecných soudů*.

Stran kolize ustanovení trestního řádu a zákona o obětech lze poukázat na náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 2916/15, v němž byla posuzována ústavní stížnost poškozené, s níž bylo s ohledem na charakter trestné činnosti – domácího násilí [trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) *tr. zákoníku*] – nakládáno jako se zvlášť zranitelnou obětí. Poškozená v rámci hlavního líčení využila právo zvlášť zranitelné oběti stanovené v § 17 zákona o obětech, když požádala o zabránění kontaktu s obviněným. Poškozené tedy bylo umožněno vyčkat v kanceláři soudce (příslušný okresní soud nedisponoval speciální místností pro takové účely) až do započetí jejího výslechu. V důsledku uvedeného postupu se jí ovšem nedostalo žádného poučení ve smyslu § 206 odst. 2 *tr. řádu*, a především ani možnosti uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení podle § 43 odst. 3 *tr. řádu*. Svůj nárok na náhradu nemajetkové újmy proto uplatnila opožděně (až po vynesení rozsudku) a nalézací soud o tomto návrhu v konečném důsledku vůbec nerozhodl. Ústavní soud takový postup označil za porušení ústavních procesních práv stěžovatelky s tím, že obecné soudy interpretovaly a aplikovaly úpravu v trestním řádu pro zvlášť zranitelnou oběť nepřipustně omezujícím způsobem, bez dostatečného respektu k důležitosti aplikace práv zaručených zákonem o obětech. Zdůraznil přitom, že ‚*obecné soudy, mající povinnost*

<sup>23</sup> Obdobně konkluduje i L. Staňková In: STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLENDÁ, M. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014, s. 180.

chránit základní práva všech účastníků (srov. čl. 4 Ústavy), musí ve skutkově výjimečné situaci (např. zvláště zranitelných obětí) najít takový postup, kterým budou v maximální možné míře chránit všechny ústavní zájmy. [...] V daném případě dle Ústavního soudu nic nebránilo tomu, aby soud poskytl přiměřenou ochranu všem dotčeným zájmům, kupříkladu poskytnutím náležitého poučení poškozené před hlavním líčením anebo na začátku její svědecké výpovědi.“

Tato recentní nálezková judikatura Ústavního soudu tak významně akcentovala důležitost práv obětí pro rozhodování obecných soudů, a to především obětí zvláště zranitelných. Ústavní soud tím v podstatě soudům nižších stupňů avizoval, že práva (zvláště zranitelných) obětí jsou legitimním důvodem, jež může ospravedlnit případný zásah do práv obviněného na spravedlivý proces, kdy však nutno přísně individuálně se zřetelem ke konkrétním okolnostem případu za současného přihlídnutí k principu proporcionality poměřovat v opozici stojící zájmy. Shora zmíněná rozhodnutí Ústavního soudu pak zároveň odhalila dva okruhy problémových aspektů, jež se objevily zejména v důsledku ‚novosti‘ právní úpravy o speciální ochraně obětí trestných činů. Další aplikační praxe by se proto měla vhodně inspirovat jednak v tom směru, že by neměla zapomínat na přiznání statutu zvláště zranitelné oběti i těm poškozeným fyzickým osobám, které na první pohled nepůsobí natolik ‚zranitelné‘, a jednak v tom, že při eventuální kolizi ‚nových‘ práv obětí trestných činů s obecnou procesní úpravou stanovenou trestním řádem lze ve specifických případech postupovat *extra legem* a přizpůsobit ‚ridigdní‘ aplikaci zákona konkrétním potřebám saturace práv obětí.

### 3.2 Nejvyšší soud

Na podkladě studia recentních rozhodnutí vrcholného orgánu českého obecného soudnictví jsme se pokusili identifikovat nejčastěji v kolizi stojící práva (zvláště zranitelných) obětí na jedné straně a obhajovacích práv obviněného na straně druhé. V aplikační praxi se přitom jedná zpravidla o otázku přípustnosti zásahu do práva obviněného *vyslychat a dát vyslychat svědky proti sobě*, které je garantováno mj. čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). V dané souvislosti lze předeslat, že toto právo je v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva vnímáno zásadně jako právo *obhajoby jako celku*, nikoliv jen osobně obviněného, takže by mělo zpravidla postačovat, pokud možnost vyslechnout sporného svědka byla dána alespoň obhájci obviněného. Omezení možnosti vyslechnout svědka pouze prostřednictvím obhájce by však vždy mělo mít *nějaký důvod* (ochrana svědka, nemožnost zajistit přítomnost obviněného, nevhodné chování obviněného apod.).<sup>24</sup> S přihlídnutím k danému dílčímu aspektu práva obviněných na spravedlivý proces se vyjadřoval Nejvyšší soud k některým jeho kolizím s právy zvláště zranitelných obětí.

Zřejmě nejsvízelnější obtíže v praxi přináší situace, kdy je zvláště zranitelná oběť z právních, jakož i z kriminalisticko-taktických důvodů vyslechnuta ještě před zahájením trestního stíhání formou tzv. neodkladného a neopakovatelného úkonu podle § 158a tr. řádu. V této souvislosti lze zmínit jednak právní úpravu výslechu dětí za podmínek podle § 102 tr. řádu, jež *de facto* konstituuje předpoklad *neopakovatelnosti výslechu dětí* splňujících zde vymezená kritéria, ale i novější úpravu ve smyslu zákona o obětech, která v ustanovení § 20 odst. 3 stanoví obdobným způsobem případ *neopakovatelnosti výslechu zvláště zranitelné oběti* (tj. podstatně rozšiřuje specifickou úpravu v § 102 tr. řádu). Méně problematické ve vztahu k zachování obhajovacích práv obviněného jsou ovšem případy, kdy je zvláště zranitelná oběť vyslechnuta *po* zahájení trestního stíhání za přítomnosti obhájce, který má možnost klást poškozenému (zvláště zranitelné oběti) dotazy.<sup>25</sup> Kupř. v trestní věci, jíž se zabýval Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 27. 9. 2017, sp. zn. 3 Tdo 1041/2017, navrhoval obviněný, jenž byl stíhán mj. pro trestný čin nebezpečného pronásledování a trestný čin navazování nedovolených kontaktů s dítětem, výslech poškozených dětí v hlavním líčení. Tyto však byly vyslechnuty jak před zahájením trestního stíhání podle § 158a tr. řádu, tak po jeho zahájení za současné přítomnosti obhájce, jenž měl možnost klást poškozeným otázky. Nejvyšší soud proto konstatoval, že nevyhověním důkaznímu návrhu obhajoby a ‚pouhým‘ přečtením protokolů o výslechu poškozených dětí – zvláště zranitelných obětí – z přípravného řízení nedošlo k porušení práva obviněného zakotveného v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, k čemuž

<sup>24</sup> Viz KMEC, J.; KOSAŘ, D.; KRATOCHVÍL, J.; BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 813.

<sup>25</sup> Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 6 Tdo 54/2017.

zároveň poznamenal, že tyto výpovědi nejsou jedinými důkazy, nýbrž jsou podporovány i řadou dalších důkazů.

Více obtíží v rozhodovací praxi soudů však činí situace, kdy je zvlášť zranitelná oběť vyslechnuta formou neodkladného a neopakovatelného pouze před zahájením trestního stíhání podle § 158a tr. řádu, a kdy proto obviněný (podezřelý) nemá možnost klást vyslychaným otázky ani prostřednictvím svého obhájce. V souvislosti s tím totiž vyvstává otázka, zda lze protokol o takové výpovědi připustit jako jeden ze stěžejních důkazů, a to právě s ohledem na zásah do práva obviněného vyslychat svědky proti sobě, popř. zda výslech zvlášť zranitelné oběti vůbec splňoval podmínky neodkladnosti a neopakovatelnosti. K tomu lze poukázat na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 11. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1379/2017, v němž byly rozhodujícími důkazy výpovědi dvou poškozených dětí z fáze před zahájením trestního stíhání, resp. přehrání zvukového a obrazového záznamu o jejich výslechu pořízeného podle § 158a tr. řádu. Obviněný přitom namítal zejména nesplnění podmínek neodkladnosti a neopakovatelnosti tohoto výslechu, kteroužto výhradu Nejvyšší soud neshledal za odůvodněnou s tím, že podezření ze spáchání trestného činu znásilnění dvou poškozených dětí bylo dáno pouze na základě tvrzení babičky jednoho z nich, jež nebylo nikterak podrobné. Za správný pak Nejvyšší soud označil i postup soudů nižších stupňů, které výpovědi poškozených dětí připustily a z těchto důkazů i vycházely, přičemž se však zásahem do práva obviněného stanoveného v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy nijak blíže nezabývaly (obviněný však takový zásah ani nenamítal).

Na tomto místě lze dále zmínit usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1028/2017, kde byli poškozenými rovněž děti – zvlášť zranitelné oběti. Dva z poškozených přitom byli vyslechnuti po zahájení trestního stíhání za účasti obhájce obviněného, zatímco další dva poškození byli vyslechnuti pouze před zahájením trestního stíhání. Nad rámec předchozího rozhodnutí zde zazněl názor (sice ze strany státního zástupce Nejvyššího státního zastupitelství, s tímto se však Nejvyšší soud bez dalšího ztotožnil), že právo obviněného na spravedlivý proces není nadřazeno právu na zvláštní ochranu dětí zaručenému čl. 32 Listiny základních práv a svobod. Ve vztahu k zachování práva obviněného na obhajobu při použití výpovědí poškozených dětí pořízených podle § 158a tr. řádu (resp. přehrání zvukového a obrazového záznamu pořízeného o jejich výslechu) jakožto rozhodujících důkazů pak Nejvyšší soud konstatoval, že možnost klást otázky poškozeným byla zachována přítomností soudce u výslechu poškozených. S takovým tvrzením ovšem nemůžeme souhlasit, jelikož soudce přítomný výslechu podle § 158a tr. řádu odpovídá za jeho zákonnost a zcela určitě nemůže substituovat úlohu obhájce.

Zatímco v předchozích dvou rozhodnutích byla posuzována přípustnost výpovědí zvlášť zranitelných obětí, jimiž byly osoby mladší 18 let, v následujícím rozhodnutí bylo zapotřebí se vyjádřit k použitelnosti výpovědi pořízené podle § 158a tr. řádu v případě zvlášť zranitelné oběti – zletilé poškozené trestným činem týrání osoby žijící ve společném bydlí, jelikož tato v hlavním líčení odmítla vypovídat, potažmo ke splnění požadavků neodkladnosti a neopakovatelnosti jejího výslechu. Nejvyšší soud k tomu ve svém usnesení ze dne 10. 5. 2017, sp. zn. 3 Tdo 130/2017, ve shodě se soudy nižších stupňů uvedl, že podmínky neodkladnosti a neopakovatelnosti výslechu poškozené splněny nebyly, resp. že policejní orgán jejich existenci odůvodnil nedostatečně (pouze s poukazem na vztah poškozené k obviněnému a jejich společně sdílenou domácnost). Zároveň poukázal na související odůvodnění odvolacího soudu (s nímž se ztotožnil), že poškozená v době výslechu nebyla ohrožena na životě, místo jejího bydlíště bylo stabilní, jednalo se o dospělého jedince, nikoliv o dítě, jež je z povahy věci obtížněji manipulovatelná, a nic nenasvědčovalo ztrátě její paměti. S takovým závěrem by se nicméně dalo polemizovat, jelikož případy domácího násilí již z podstaty věci napovídají o neodkladnosti či neopakovatelnosti výslechu poškozeného (byť tak tomu s ohledem na konkrétní okolnosti samozřejmě nemusí být vždy). Poškozený a obviněný totiž žijí ve společné domácnosti, takže může být dána vysoká pravděpodobnost toho, že obviněný po zjištění, že je proti němu vedeno trestní stíhání, udělá všechno pro to, aby další usvědčující výpovědi poškozené osoby (zvlášť zranitelné oběti) zabránil, jak tomu ostatně bylo i ve zmiňovaném usnesení Nejvyššího soudu. Nad rámec toho (s poukazem na nálezy Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/14) Nejvyšší soud připomněl výjimečnost použití výpovědi pořízené podle § 158a tr. řádu jako důkazu, a to zvláště v případech, kdy je takový důkaz rozhodující či jediný.

Vzhledem k výše rozvedené judikatuře Nejvyššího soudu si dovolueme učinit *dílčí závěr*, že obecné soudy mají tendenci přiznávat dětem v postavení zvlášť zranitelných obětí zpravidla větší standard ochrany práv než jiným (zletilým) zvlášť zranitelným obětem, resp. jsou-li práva

poškozených dětí v kolizi s právem obviněného na spravedlivý proces, připouští se zásah do jeho práva ve větší míře. Podle našeho názoru by však měly být takto ‚benevolentněji‘ posuzovány rovněž další kategorie zvlášť zranitelných obětí, specificky obětí domácího násilí, v jejichž případech je na rozdíl např. od sexuálního trestné činnosti, jež může být páchána i na osobách nežijících s obviněným ve společném obydlí, zvýšené riziko, že zvlášť zranitelná oběť již po zahájení trestního stíhání vypovídat nebude. Zároveň máme za to, že v případě výslechu zvlášť zranitelných obětí jakožto neodkladného a neopakovatelného úkonu podle § 158a tr. řádu by nebylo od věci pořizovat obrazový a zvukový záznam jako u výslechu dětí, byť ani takový postup by nenahradil (ne)možnost obviněného klást vyslychané osobě otázky, obviněný by však v hlavním líčení alespoň v omezené míře mohl konfrontovat věrohodnost poškozeného a takový postup by lépe vyhovoval i zásadě bezprostřednosti.

V neposlední řadě bychom v tomto příspěvku chtěli poukázat na zohlednění otázky možného prohlubování sekundární viktimizace obětí v recentních rozhodnutích českých soudů. Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 28. 10. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1147/2017, řešil případ trestného činu vydírání podle § 175 odst. 1, odst. 2 písm. e), odst. 3 písm. a) tr. zákoníku, v němž bylo s poškozenou zacházeno jako se zvlášť zranitelnou obětí. Tato v hlavním líčení využila svého práva podle § 20 odst. 4 zákona o obětech a byla vyslychána prostřednictvím videokonferenčního zařízení, kdy jí byly kladeny dotazy ze strany soudu, státního zástupce i obhájce, nicméně na otázky obviněného již nebyla schopna odpovědět, a to s ohledem na její neutichající pláč a stres, jakož i skutečnost, že se subjektivně necítila být schopna dalšího výslechu. Soud prvního stupně následně obviněnému umožnil připravit si pro poškozenou alespoň písemné dotazy, nicméně k jejímu dalšímu výslechu s ohledem na riziko prohlubování jejích zdravotních potíží způsobených jednáním obviněného a omezujících její schopnost vypovídat již nedošlo. Odvolací soud s poukazem na znalecký posudek a zprávy o aktuálním zdravotním stavu poškozené v dané souvislosti uvedl, že další výslech poškozené spočívající pouze v odpovědích na otázky obviněného by jen zvýšil rizika její sekundární viktimizace. Takový postup soudů nižších stupňů byl ze strany Nejvyššího soudu aprobován, když tento poukázal jednak na skutečnost, že právo obviněného zakotvené v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy bylo zachováno, jelikož obhájka mohla klást otázky poškozené alespoň prostřednictvím obhájce obviněného, ale zároveň zdůraznil i další důvod omezení práva obviněného vyslychat svědky proti sobě, a to riziko prohloubení prvotní újmy poškozené způsobené jednáním obviněného (tato trpěla posttraumatickou stresovou poruchou), jakož i vzniku tzv. druhotné újmy ve smyslu čl. 2 odst. 5 tr. řádu.

Rizika prohloubení sekundární viktimizace byly brány v potaz (být nikoliv výslovně) rovněž v usnesení Nejvyššího soudu 28. 2. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1658/2016. Nejvyšší soud se v této věci vyjadřoval k výpovědi poškozené trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí a trestným činem zavraždění, jež byla označena za zvlášť zranitelnou oběť. Tato poškozená totiž v hlavním líčení odmítla odpovědět na jeden dotaz ve vztahu k prvnímu skutku a k druhému skutku se odmítla vyjádřit úplně z důvodu, že jí to nedělá dobře, že navštěvuje psycholožku, že má špatné sny atp. Následně i znalkyně konstatovala, že poškozená není schopna se opakovaně k výslechu vyjádřit. Nejvyšší soud se zřetelem k těmto okolnostem zdůraznil, že nebyly dány podmínky pro opatření jako např. uložení pořádkové pokuty poškozené, jelikož to byl její zdravotní stav (posttraumatická stresová porucha způsobena souzeným jednáním obviněného), který jí neumožnil o některých věcech vypovídat. V neposlední řadě poukázal na § 20 odst. 3 zákona o obětech a z něho plynoucí zásadní neopakovatelnost výslechu zvlášť zranitelných obětí.

Z posledních dvou rozhodnutí Nejvyššího soudu je tedy patrné, že otázka sekundární viktimizace na straně zvlášť zranitelných obětí se stala legitimním kritériem při hodnocení zákonnosti důkazů, resp. při posuzování námitek obhájky stran porušení práva stanoveného v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy. Domníváme se přitom, že k takovému přístupu obecných soudů přispělo významným podílem právě i přijetí zákona o obětech. Zohledňování práv obětí trestné činnosti, specificky pak zvlášť zranitelných obětí, za současného zachování práv obviněného na spravedlivý proces, považujeme v současných vývojových trendech trestní politiky za nanejvýš vítané.

#### **4 ZÁVERY**

Zákon o obětech trestných činů představuje významný prostředek k prosazení tendencí restorativní justice, které tradiční chápání oběti jako ‚pasivního‘ objektu trestného činu v rovině trestního práva hmotného posouvají kvalitativně dále a etablojí nově oběť jakožto subjekt nadaný

dílčími právy, která se mohou i významným způsobem projevit v rámci trestního řízení. Takový posun lze samozřejmě zásadně přivítat, avšak současně je nezbytné pečlivě zvažovat jeho dopady do aplikační praxe (o materiálních a personálních mezích příslušných orgánů, které ochranu obětí zajišťují, nemluvě). V tomto směru se náš příspěvek pokusil poukázat mj. na dosavadní zkušenosti aplikační praxe na úrovni Nejvyššího soudu a Ústavního soudu a přiblížit čtenáři dílčí třecí plochy, jež se dosud ve spojení s aplikací zákona o obětech projevily. Věříme, že pomůže nejen domácím orgánům činným v trestním řízení, ale i našim slovenským kolegům, kteří mají s aplikací zákona o obetiach teprve krátké zkušenosti, vyvarovat se již učiněných pochybení ze strany českých orgánů činných v trestním řízení, a přispěje tak k účinnější ochraně práv obětí trestných činů.

**Použitá literatura:**

- DEARING, A. Justice for Victims of Crimes. Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe. Cham: Springer International Publishing, 2017. 398 s. ISBN 978-3-319-45046-9.
- GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7400-513-8.
- GRÍVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 195-201. ISSN 1213-5313.
- JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávní a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, 246 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNEK, J. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013. 264 s. ISBN 978-80-87576-49-6.
- JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie, 2015, č. 11, s. 19-23. ISSN 1210-6348.
- KMEC, J.; KOSAŘ, D.; KRATOCHVÍL, J.; BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1.vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
- STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLENDÁ, M. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. 264 s. ISBN 978-80-7502-069-7.

**Kontaktní údaje:**

Mgr. Katarína Kandová, Mgr. David Čep  
378907@mail.muni.cz; 372107@mail.muni.cz  
Právnická fakulta, Masarykova univerzita  
Veveří 70, 611 80 Brno  
Česká republika

# NIEKOĽKO POZNÁMOK K TRESTNÉMU ČINU NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA<sup>1</sup>

Miloš Deset

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

**Abstract:** The crime of stalking has exceptional negative impacts on the quality of life of harmed persons and other persons – victims, who live with harmed persons in common household. Victims are usually touched by perpetrator's often and abusive phone calls, vulgar messages, verbal assaults and pursuit. They live in threat of life, health or other harm. This perpetrator's pathological behaviour means for them that they are confronted with hard life situations. Therefore, the paper deals with characteristics of the crime from the point of view of criminal substantive law and criminology and possible solutions of cases of stalking from the point of view of criminal procedure law and forensic sciences.

**Keywords:** personal freedom, harmed person, victim, stalking.

**Abstrakt:** Trestný čin nebezpečného prenasledovania má mimoriadne negatívne dopady na kvalitu bežného života poškodeného (poškodenej), ale aj ďalších osôb – obetí, ktoré s poškodeným (poškodenou) žijú v spoločnej domácnosti. Dotknuté osoby sú zvyčajne konfrontované častými a hrubými telefonátmi, vulgárnymi správami, vyhrážkami a sledovaním zo strany páchatel'ov. Žijú v strachu o svoj život, zdravie či v obave zo spôsobenia inej ujmy. Pre dotknuté osoby takéto patologické správanie páchatel'ov znamená konfrontácie s veľmi ťažkými životnými situáciami, príspevok sa preto zaoberá charakteristikou daného činu z hľadiska trestného práva hmotného a kriminológie a možnými riešeniami prípadov nebezpečného prenasledovania z hľadiska trestného práva procesného a kriminalistiky.

**Kľúčové slová:** osobná sloboda, poškodený, obeť, nebezpečné prenasledovanie.

## 1 ÚVOD

Ako stalking, t. j. nebezpečné prenasledovanie, sa v minulosti označovali situácie, keď dochádzalo k prenasledovaniu celebrit fanúšikmi trpiacimi psychickými poruchami. Postupne sa však tento termín rozšíril. Viacerí autori poukazujú na to, že v súčasnosti neexistuje jednotná definícia stalkingu, tento pojem by sa však dal definovať ako systematické excesívne obťažovanie inej osoby prejavmi nežiadúcej pozornosti podmienenej obdivom, nenávisťou či pomstou.<sup>2</sup> Výraznou charakteristickou črtou tejto definície je motív páchatel'a, objektívna stránka jeho konania je vyjadrená pomerne všeobecne a dovoľm si povedať, že dostatočne nevyjadruje závažnosť trestného činu nebezpečného prenasledovania. Avšak niektorí autori, ako napríklad Izakovič, zdôrazňujú aj závažnosť konania páchatel'a. Podľa Izakoviča by sa dal stalking definovať ako zlovoľné, úmyselné a systematické prenasledovanie a obťažovanie inej osoby, ktoré u obeti znižuje kvalitu jej života a ohrozuje jej bezpečnosť.<sup>3</sup> Národné centrum pre obeť zločinov (The National Center for Victims of Crime) definuje stalking ako spôsob správania sa, pri ktorom cítite strach,

<sup>1</sup> Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia vedecko-výskumného projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu a Slovenskej akadémie vied č. 1/0764/17. Vedúci projektu: doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

<sup>2</sup> Izaková, L. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzo-psychiatrické posudzovanie. In Psychiatria pre prax, roč. 2015, č. 1, s. 10.

<sup>3</sup> Izakovič, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. Právne listy, 2. 4. 2017. [Online]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania>. Citované 20. 2. 2018.



nervozitu, obťažovanie alebo nebezpečenstvo. Ide o prípady kedy vás niekto opakovane kontaktuje, sleduje, posíla vám veci (darčeky), hovorí s vami, aj keď vy nechcete alebo vás ohrozuje. Takéto správanie môže zahŕňať: poznatky o rozvrhu obete (denom, pracovnom a pod.), vyskytovanie sa na miestach, na ktoré ide obeť, posielanie správ, emailov alebo obrázkov, opakované telefonáty alebo textové správy, kontaktovanie alebo pridávanie údajov o obeti na sociálnych sieťach (Facebook, Twitter, Instagram a pod.), písanie listov, ničenie majetku obete, vytvorenie webovej stránky o obeti, posielanie darčiekov, drobné krádeže vecí, ktoré patria obeti, ako aj iné pokusy o kontaktovanie, obťažovanie, sledovanie alebo zastrašovanie obete.<sup>4</sup> Vo forenznej psychológii je stalking považovaný za špecifický variant agresie. Vedie k závažnému zníženiu kvality života obete.<sup>5</sup>

Na základe týchto definícií či charakteristík stalkingu je zrejmé, že stalking je nielenže patologický a z pohľadu obete nechcený a nežiadúci jav, ale predstavuje konanie páchatela, ktoré podstatným spôsobom zasahuje do života obete a znižuje jeho kvalitu a v ktorého dôsledku obeť dôvodne pociťuje rôzne formy nebezpečenstva či hrozieb zo strany páchatela a obavy o svoje súkromie, zdravie či dokonca život. Sprievodným javom stalkingu pritom môžu byť aj rôzne formy zastrašovania obete, vydieranie či vyhrážanie sa obeti. Treba však dodať, že nejde len o samotné obťažovanie, posielanie nechcených správ či časté telefonovanie páchatela obeti, ale aj o obsah kontaktov či konverzácií páchatela s obeťou. Okrem toho, že takéto kontaktovanie je nechcené, neželané a veľmi frekventované, zvyčajne je zároveň aj mimoriadne vulgárne a pre obeť veľmi urážajúce a ponižujúce. Agresia páchatela, napríklad v rôznych formách sledovania, vyhrážania či vydierania, však môže byť prejavená nielen telefonicky či prostredníctvom správ, ale aj osobným kontaktom napríklad v mieste bydliska obete, v mieste školského zariadenia detí obete či na pracovisku obete, čo je pre obeť taktiež mimoriadne urážajúce a ponižujúce.

## **2 VYBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY STALKINGU**

Pri stalkingu prichádza k interakcii stalkera a obete, ktorá prebieha zvyčajne v niekoľkých fázach. V prvej fáze sa najčastejšie objavujú pokusy zo strany prenasledovateľa nadviazať kontakt s obeťou pomocou rôznych komunikačných prostriedkov. V súčasnosti sa ich ponúka pestrá škála, kde okrem telefónu dominuje internet. Stalker si s obľubou využívajú ľahko dostupné a finančne nenáročné sociálne siete (cyberstalking). V druhej fáze stalker začína vyhľadávať fyzickú blízkosť obete. Sleduje ju na miestach, kde sa pravidelne vyskytuje. Stretnutia si často aj dokumentuje formou videozáznamu alebo fotografovaním. Stalker sa pomerne často pokúšajú skontaktovať s obeťou aj prostredníctvom iných osôb, ktoré majú na obeť vyvinúť väčší tlak a presvedčiť ju, aby sa so stalkerom stretla. Tretiu fázu stalkingu charakterizuje rastúci psychický nátlak zo strany stalkera. Môže mať formu vyhrážania, zastrašovania, osočovania, či zverejňovania súkromia obete, napríklad osobných údajov, adresy či telefónneho čísla. Poslednú a najnebezpečnejšiu fázu stalkingu predstavuje fyzické násilie. Zahŕňa rôzne menej závažné delikty, ako je kľopanie či kopanie do dverí, ale aj tie najzávažnejšie činy, vrátane úmyselného usmrtenia obete.<sup>6</sup>

Pri pohľade na túto postupnosť stalkingu možno usudzovať, že stalker sa zriedkakedy dokáže zmieriť s počiatočným odmietaním či odmietnutím, práve naopak. Svoje iniciatívy, namierené voči obeti, zvyčajne stupňuje, tvrdošijne a chorobne trvá na svojom stanovisku, jeho ambície sú v príkrom rozpore s vôľou a želaniami obete, ktoré vôbec nerešpektuje. Jeho správanie sa vyznačuje arogantnosťou, vulgárnosťou, bezočivosťou, drzosťou, bezohľadnosťou, egoizmom, hrubosťou a agresivitou, ktorá môže niekedy viesť k tragickým výušteniam jeho konania. V jeho kriminálnom správaní by sme márne hľadali rešpekt či empatiu voči obeti. Stalker je však pri svojom nebezpečnom prenasledovaní zvyčajne vytrvalý, a práve jeho vytrvalosť v napínaní jeho zločineckého zámeru a cieľa môže pre obeť znamenať ešte väčšie negatívne následky.

<sup>4</sup> The National Centre for Victims of Crime. Bulletins for Teens: Stalking. [Online]. Dostupné na: <http://victimsofcrime.org/help-for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/bulletins-for-teens/stalking>. Citované 20. 2. 2018.

<sup>5</sup> Izáková, Ľ. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzno-psychiatrické posudzovanie. In *Psychiatria pre prax*, roč. 2015, č. 1, s. 10.

<sup>6</sup> Izáková, Ľ. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzno-psychiatrické posudzovanie. In *Psychiatria pre prax*, roč. 2015, č. 1, s. 10.

Páchatelia nebezpečného prenasledovania môžu mať rôzne motívy, rôzne psychické poruchy či rôzne osobnostné črty, aj ich kriminálne správanie sa môže líšiť a vyznačovať sa istými špecifikami, napokon v odbornej literatúre sa možno stretnúť s rôznymi typmi stalkero. Odmietnutý stalker vníma ako obeť sám seba. Motívom jeho prenasledovania bývajú nielen deklarovaná láska, ale aj pomsta alebo narcizmus. Konanie stalkera smeruje k obnove svojho jedinečného a nehmateľného vzťahu s obeťou. Striedajú sa u neho pocity lásky a nenávisti voči obeť. Svoje správanie si vysvetľuje ako reakciu na provokácie zo strany obeť. Pri tomto type stalkingu sa často vyskytuje domáce násilie. Stalker-uctievač sa snaží nadviazať intímny vzťah s obeťou, ktorú si idealizuje. Obeťou môže byť blízky človek alebo cudzia osoba (virtuálna láska). Striedajú sa u neho pocity lásky a nenávisti voči sebe samému. Odmietnutie neprijíma, naopak, realitu prekrúca, hľadá a nachádza dôkazy o láske zo strany obeť. V prípade, ak si náhle uvedomí skutočný stav, stúpa riziko agresívneho správania voči obeť. Neobratný nápadník sa snaží vyrovnáť s vlastnou frustráciou z nekvalitných interpersonálnych vzťahov a zo sociálnej neobratnosti. Má nízke sebavedomie a obeť mu slúži ako prostriedok na jeho posilnenie. Správa sa k nej arogantne, majetnícky, bez empatie. Keďže mu ide v prvom rade o seba, ľahko mení obeť. Ublížený útočník chápe obeť ako prostriedok na naplnenie túžby po pomste. Vyberá si ju náhodne, avšak na základe určitej podobnosti s osobou, ktorá pre neho predstavuje problém. Pôžitok mu prináša samotné prenasledovanie, preto býva dobre premyslené a často veľmi zákerné. Predstavuje pre neho odplatu za prežitú krivdu. Sexuálny útočník je zriedkavým typom stalkera, ktorého hlavným motívom je túžba po sexuálnom uspokojení. Prenasledovanie býva tajné a trvá kratšie ako pri ostatných typoch stalkingu. Častá je sexuálna agresia. Anonymita zvyšuje pôžitok stalkera z uskutočneného útoku. Väčšinou ide o samotárskeho muža trpiaceho sexuálnou deviáciou.<sup>7</sup>

To znamená, že v závislosti od konania páchatela, od jeho motívu, osobnosti, príp. ďalších skutočností by sme mohli hovoriť o viacerých typoch stalkingu. Variabilita týchto typov stalkingu môže byť determinovaná dĺžkou páchaného skutku (prenasledovania obeť), aspektom či stupňom agresivity či zákernosti, sexuálnym motívom či ďalšími faktormi.

No bez ohľadu na túto typológiu páchatelov stalkingu, ich kriminálne správanie môže mať pre osobnosť obeť rovnaké či porovnateľné tragické dôsledky. Stať sa obeťou stalkingu je vysoko stresujúca situácia, pri ktorej sa kumulujú negatívne pocity nielen zo samotného prenasledovania, straty súkromia, ale aj nepochopenia okolia. V dôsledku uvedeného sa objavujú pocity bezmocnosti, sebaobviňovanie, často sa rozvíjajú psychoreaktívne úzkostno-depresívne stavy alebo psychosomatické poruchy. Stalking má významný nepriaznivý vplyv aj na sociálny a profesionálny život obeť. Vedie k sociálnej izolácii, zmene práce, sťahovaniu.<sup>8</sup>

V rôznych poradniach na pomoc obeť násilia, vrátane domáceho násilia a stalkingu, sa obeť zvyknú dávať aj rady o bezpečnom správaní. Ťažko však povedať, ako by sa mala obeť správať v konkrétnych situáciách, pretože s páchatelmi stalkingu, podobne ako s páchatelmi domáceho násilia, zvyčajne nebýva rozumná reč, nedá sa s nimi rozumne konverzovať a racionálne argumentovať. Spúšťačmi agresívneho konania páchatela pri domácom násilí môžu byť rôzne zámienky, ako napríklad neuprataný alebo „zle“ uprataný riad, vyzývavé oblečenie, prehnaný mejkap, vychádzky a posedenia s priateľmi, a pod. Pri stalkingu, najmä pri ex-partnerskom stalkingu, to zasa môže byť konverzácia či správa, ktorú si páchatel subjektívne nesprávne vysvetľuje. Každopádne, obeť by sa mala vyhýbať situáciám, resp. konverzáciám, ktoré bezprostredne predchádzajú agresívnemu správaniu zo strany páchatela, vyvarovať sa vyhrocovaniu situácie či nedávať páchatelovi najmenšiu zámienku pre jeho agresívne prejavy. Avšak sama obeť najlepšie vie, o aké situácie, resp. akú konverzáciu ide, pretože tieto faktory bývajú veľmi individuálne. Napríklad, stalking sa dá spáchať aj prostredníctvom telefónu či elektronickej komunikácie. Proti dotieravým telefonátom či správam sa obeť môže relatívne ľahko brániť tým, že si zablokuje páchatelovo telefónne číslo a elektronickej komunikácii na e-maile alebo v rôznych mobilných aplikáciách. Je však otázne, či by sa obeť takýmto spôsobom naozaj pred páchatelom ochránila, alebo či by tým páchatela naopak nevyprovokovala k oveľa agresívnejšiemu

<sup>7</sup> Izáková, Ľ. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzo-psychiatrické posudzovanie. In *Psychiatria pre prax*, roč. 2015, č. 1, s. 11.

<sup>8</sup> Izáková, Ľ. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzo-psychiatrické posudzovanie. In *Psychiatria pre prax*, roč. 2015, č. 1, s. 11.

správaní a pokusom o nadviazanie osobného kontaktu, pri ktorom by jeho agresivita mohla mať oveľa radikálnejšie prejavy.

Samozrejme, takáto obozretnosť je len urgentným riešením celého problému, takpovediac situačnou prevenciou. Pre komplexnejšie a definitívne riešenie je nevyhnutné, aby sa obeť obrátila na príslušné štátne orgány (polícia, prokuratúra, súdy) či vyhľadala pomoc v špecializovanej poradni, ktorá sa zaoberá pomocou obetiam trestnej činnosti. Výraznou pomocou pre obeť môže byť aj podpora príbuzných či psychologické poradenstvo.

### 3 HMOTNOPRÁVNÁ ÚPRAVA STALKINGU V TRESTNOM ZÁKONE

Stalking sa do nášho právneho poriadku dostal pomerne neskoro. Stalo tak až novelou zákona č. 300/2005, Z. z., Trestného zákona (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) účinnou od 1. 9. 2011. Podľa § 360a ods. 1 TZ kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že

a) sa vyhráza ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,

b) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,

c) ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,

d) zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo

e) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života,

potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

Z takto sformulovanej skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného prenasledovania vyplýva, že prenasledovanie musí byť dlhodobé, vzbudzuje dôvodnú obavu u obeť (o jej život alebo zdravie alebo o život alebo zdravie jej blízkej osoby) alebo podstatným spôsobom zhoršuje kvalitu života obeť.

Legálna definícia pojmu „dlhodobo“ neexistuje, avšak v odbornej literatúre sa možno stretnúť s názorom, že tento pojem treba analogicky vykladať podľa pojmu „po dlhší čas“ podľa § 138 písm. b) TZ, za ktorý je zvyčajne považovaná doba šiestich mesiacov.<sup>9</sup> Niektorí autori však tento pojem (dlhodobo) vykladajú aj tak, že na jeho naplnenie musí dôjsť približne k desiatim útokom v priebehu jedného mesiaca.<sup>10</sup>

Obdobne sa tento pojem vykladá aj v judikatúre Najvyššieho súdu ČR. Podľa uznesenia Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 3 Tdo 1378/2011 – 21 zo dňa 9. 11. 2011 sa pri stalkingu jedná o sústavné vytrvalé, tvrdošijné a systematické konanie, vybočujúce z bežných noriem správania, ktoré môže v niektorých prípadoch aj nebezpečne gradovať. Z klinického hľadiska sú pod stalking zahrňované len také spôsoby prenasledovania, ktoré predstavuje opakované, trvajúce, nechcené nadväzovanie kontaktov s obeťou za použitia násillia alebo iných porovnateľných praktík (vydieranie, útlak, apod.), pričom „opakovaním“ sa rozumie 10 pokusov o kontakt a „trvajúcim obdobím“ doba najmenej štyroch týždňov.<sup>11</sup> Za vytrvalý kontakt prostriedkami elektronickej komunikácie v zmysle § 354 ods. 1 písm. c) českého trestného zákonníka sa považuje najmä opakované zasielanie nevyžiadaných e-mailových správ (často s vulgárnym alebo agresívnym obsahom), zahlcovanie elektronickej pošty nevyžiadanými správami, zámerná distribúcia počítačových vírusov, opakované odkazy, nevyžiadané volania na mobilný telefón aj na pevnú linku, a pod.<sup>12</sup>

Domnievam sa, že pri výklade pojmu dlhodobo treba vychádzať z niektorých kriminologických poznatkov o stalkingu, konkrétne z konania páchatel'a a jeho osobnosti, podobe ako tieto poznatky zohľadňujú aj oba citované rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR. Páchatel' stalkingu je neodbytný a vytrvalý, obeť môže telefonicky kontaktovať aj niekoľkokrát denne alebo jej v priebehu dňa posilať aj niekoľko desiatok správ. Ak by sme trvali na tom, že takýto stav musí

<sup>9</sup> Izakovič, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. Právne listy, 2. 4. 2017. [Online]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania>. Citované 20. 2. 2018.

<sup>10</sup> Pfundtner, E. – Šanta J.: Nebezpečné prenasledovanie - stalking, Justičná revue, č. 2, 2012, s. 273.

<sup>11</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 3 Tdo 1378/2011 – 21 zo dňa 9. 11. 2011.

<sup>12</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 8 Tdo 1107/2013, zo dňa 20. 11. 2013.

trvať až pol roka, aby bol naplnený znak „dlhodobo“, bolo by to pre obeť mimoriadne náročné po psychickej aj fyzickej stránke. Zároveň by to znamenalo, že trestným činom nebezpečného prenasledovania by boli postihované len závažnejšie formy stalkingu. Okrem toho treba dodať aj to, že pojem „po dlhší čas“ podľa § 138 písm. b) TZ je jedným zo závažnejších spôsobov konania, t. j. jedným z osobitných kvalifikačných pojmov, ktoré sú v Trestnom zákone zvyčajne použité pri formulovaní kvalifikovaných skutkových podstat. Pojem „dlhodobo“ v skutkovej podstate trestného činu nebezpečného prenasledovania je však použitý v základnej skutkovej podstate, nepredstavuje osobitný kvalifikačný pojem, a to znamená, že logicky by sa mal vykladať tak, že pod týmto pojmom treba vidieť kratšiu dobu ako je šesť mesiacov. Takýto záver vyplýva aj zo skutočnosti, že osobitný kvalifikačný pojem „závažnejší spôsob konania“ (pod ktorým je zahrnutý aj pojem „po dlhší čas“) je upravený aj pri trestnom čine nebezpečného prenasledovania, a to v odseku 2 písm. b) TZ. Je preto nelogické vyžadovať rovnakú dobu páchania trestného činu v základnej aj kvalifikovanej skutkovej podstate; v základnej skutkovej podstate by doba páchania trestného činu mala byť logicky kratšia ako v kvalifikovanej skutkovej podstate. Konkrétna doba trvania nebezpečného prenasledovania sa však musí posudzovať individuálne a v kontexte aj s ďalšími okolnosťami prípadu, ako napr. početnosť útokov, resp. kontaktov, ich charakter, hrubosť a agresivita páchatel'a vyjadrená napríklad rôznymi formami vyhrážok, vydievania či nátlaku.

Ďalšími pojmovými znakmi skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného prenasledovania sú „dôvodná obava“ a „podstatné zhoršenie kvality života obeť“. Dôvodnou obavou sa rozumie obava objektívne spôsobilá vyvolať vyšší stupeň obáv, úzkosti alebo iného tiesnivého pocitu zo zla, ktorým je na poškodeného pôsobené. Vyhrážanie, vyhľadávanie osobnej blízkosti, sledovanie, kontaktovanie, zneužitie osobných údajov, či obmedzovanie v obvyklom spôsobe života, musí byť spôsobilé vzbudiť dôvodnú obavu.<sup>13</sup> Vzbudením dôvodnej obavy o život alebo zdravie poškodeného je treba v súlade s ustáleným výkladom rozumieť výraznejší tiesnivý pocit zo zla, ktorým je vyhrážané, pričom však je treba každý prípad posudzovať veľmi individuálne, s prihliadnutím ku všetkým konkrétnym okolnostiam, najmä k povahe vyhrážky, k fyzickým a povahovým vlastnostiam páchatel'a v porovnaní s charakteristikami poškodeného, na ich vzájomný vzťah, správaníu sa páchatel'a pri vyhrážaní a pod.<sup>14</sup>

Podstatné zhoršenie kvality života spočíva v takom obmedzení doterajšieho života poškodeného, ku ktorému dôjde proti jeho vôli nežiaducimi zásahmi páchatel'a do osobnej, rodinnej, ale i profesijnej sféry života poškodeného, pričom môže ísť najčastejšie o obmedzenia v rovine záujmovej, kultúrnej, športovej a pod. Rozhodujúcim pritom bude i v týchto súvislostiach vždy hľadisko subjektívne pociťovanej ujmy poškodeného, aj keď určitým spôsobom objektivizované, teda nikdy hodnotenie podľa akéhosi priemerovaného obvyklého spôsobu života poškodeného. Z praxe je možné uviesť prípad, kedy poškodená osoba bola opakovane nútená meniť svoje telefónne číslo, aby sa tak vyhla nežiaducim atakom páchatel'a, následne bola nútená zmeniť i svoje zamestnanie, pričom konanie páchatel'a gradovalo až do takej miery, že poškodená bola prinútená vyhľadať psychologickú pomoc. Súhrnne preto možno uviesť, že v prípade podstatného zhoršenia kvality života na strane poškodeného, sa vyžaduje také konanie páchatel'a, ktoré je reálne spôsobilé zmeniť zaužívaný spôsob života poškodeného.<sup>15</sup>

Posudzujúc možný súbeh trestných činov, trestný čin nebezpečného prenasledovania môže byť – v závislosti od konkrétnej situácie – spáchaný v jednočinnom alebo viacčinnom súbehu s trestnými činmi týrania blízkej a zverenej osoby, vydievania, nebezpečného vyhrážania či obmedzovania osobnej slobody.

<sup>13</sup> Izakovič, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. Právne listy, 2. 4. 2017. [Online]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania>. Citované 20. 2. 2018.

<sup>14</sup> R 38/1971.

<sup>15</sup> Izakovič, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. Právne listy, 2. 4. 2017. [Online]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania>. Citované 20. 2. 2018.

#### 4 TRESTNO-PROCESNÉ ASPEKTY NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA

Ako už bolo vyjadrené v predchádzajúcej časti, trestný čin nebezpečného prenasledovania môže byť spáchaný tak, že páchateľ sa usiluje nadväzovať osobné kontakty s obeťou a tieto kontakty aj nadväzuje, alebo aj tak, že páchateľ kontaktuje obeť prostredníctvom telefónu či elektronických komunikačných služieb. Podistým ide o nové formy stalkingu, pretože páchateľ využíva na páchanie trestnej činnosti elektronickú poštu či moderné mobilné aplikácie, ktoré môžu slúžiť na spáchanie samotnej trestnej činnosti alebo zvyšovať negatívne dopady páchanej trestnej činnosti. Pri posudzovaní trestno-procesných aspektov stalkingu, predovšetkým dôkaznej situácie, a vhodných kriminalisticko-technických a kriminalisticko-taktických metód treba brať do úvahy obe tieto možnosti.

Najbežnejším dôkazným prostriedkom, ktorý sa využíva v trestnom konaní, je výsluch. Platí to aj v prípade stalkingu, pri ktorom ako prvoradý prichádza do úvahy výsluch poškodenej (poškodenej). Podaním trestného oznámenia a výpoveďou poškodená nielenže z osobného hľadiska vyjadruje svoje rozhodnutie a vôľu riešiť nepriaznivú životnú situáciu, ale orgánom činným v trestnom konaní z trestno-procesného hľadiska umožňuje získať nevyhnutné informácie, aby mohli začať vo veci konať. Prírodné na obvinenie a usvedčenie páchateľa nepostačuje vykonanie tohto jediného dôkazu, ale v trestných veciach sú zvyčajne k dispozícii viaceré dôkazy, ktoré orgány činné v trestnom konaní a sudy hodnotia jednotlivito aj v súvislostiach. Pri stalkingu preto do úvahy prichádzajú aj ďalšie dôkazy, ako napríklad výsluchy príbuzných, vrátane detí poškodenej, či kolegov. Prírodné, takéto postupy sa odvíjajú od konkrétnej situácie (či páchateľ prenasleduje poškodenú doma alebo aj v práci). Ak by bol stalking páchaný aj prostredníctvom elektronických komunikačných prostriedkov (a treba povedať, že zvyčajne aj býva), orgány činné v trestnom konaní by mohli preskúmať periodicitu a obsah príslušných správ. Preto najlepšie, čo by mohla obeť v takýchto situáciách urobiť, je ukladať si páchateľove správy a nevymazávať ich – nech by boli akokoľvek nepríjemné, urážlivé a ponižujúce. Orgánom činným v trestnom konaní by potom mala poskytnúť celé konverzácie a nielen úryvky, ktoré by mohli byť vytrhnuté z kontextu. Poskytnutie celých konverzácií by okrem preukázania páchateľovho konania mohlo poslúžiť aj na posúdenie hodnovernosti týchto dôkazov aj výpovede poškodenej. Pri trestnom čine nebezpečného prenasledovania sa orgány činné v trestnom konaní môžu ocitnúť aj v situácií dôkaznej núdze, a práve aj takéto dôkazy by im v tejto situácií mohli výrazne pomôcť.

Samozrejme, z trestno-procesného i kriminalisticko-taktického hľadiska majú orgány činné v trestnom konaní k dispozícii aj výsluch podozrivého alebo obvineného a v závislosti od jeho výpovede aj ďalšie dôkazné prostriedky, ako napríklad previerku výpovede na mieste či konfrontáciu, ak by nastala konfliktná situácia. Taktiež v závislosti od výpovede podozrivého by do úvahy prichádzali aj prostriedky na zaistenie vecí dôležitých pre trestné konanie. Ak na trestný čin nebezpečného prenasledovania bol použitý napríklad telefón, príp. počítač či tablet, orgány činné v trestnom konaní by mohli použiť predovšetkým domovú prehliadku a osobnú prehliadku, tieto komunikačné prostriedky zaistiť a následne ich preskúmať pri obhliadke alebo v rámci informačno-technickej expertízy a zistiť obsah páchateľových konverzácií s poškodenou, príp. ďalšie skutočnosti, ako napríklad zhromažďovanie materiálov súkromnej povahy o poškodenej a ich zverejňovanie na sociálnych sieťach. A napokon v konkrétnych veciach nebezpečného prenasledovania by mohli byť využité aj prostriedky operatívno-pátracej činnosti alebo informačno-technické prostriedky. Napríklad sledovanie osôb a vecí podľa § 113 zákona č. 301/2005 Z. z., Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“ či „TP“) je prostriedkom operatívno-pátracej činnosti, ktorý môže byť za splnenia príslušných zákonných podmienok použitý pri objasňovaní akéhokoľvek úmyselného trestného činu, teda aj prečinu nebezpečného prenasledovania. Spomedzi informačno-technických prostriedkov, ktoré by mohli byť použité pri objasňovaní trestného činu nebezpečného prenasledovania, prichádza do úvahy predovšetkým oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 TP, v ktorom sa tento trestný čin vyslovene uvádza. Tento informačno-technický prostriedok by, prírodné, mohol byť využitý v prípadoch, kedy by páchateľ nadväzoval či udržiaval konverzáciu s poškodenou prostredníctvom telekomunikačných prostriedkov, ale ako už v tomto príspevku skôr zdôraznené, napríklad mobilný telefón páchateľ pri svojom kriminálnom konaní zvyčajne využíva. Okrem toho by do úvahy mohla prichádzať aj situácia, že obeť by si sama nahrala rozhovor s páchateľom, ktorý po zvážení zásad legality a proporcionality

takisto mohol byť použitý ako dôkaz v trestnom konaní (ak by prevážil verejný záujem na objasnení trestnej činnosti nad záujmom podozrivého na ochrane jeho súkromia).

## **5 ZÁVER**

Trestný čin nebezpečného prenasledovania je mimoriadne závažný z toho hľadiska, že obeť, ktorou býva zvyčajne osoba ženského pohlavia, spôsobuje komplikácie bežného života, výrazným spôsobom zasahuje do jej súkromia a vzbudzuje u nej obavu z ujmy nielen na súkromí, ale aj na zdraví či živote. Práve k ohrozeniu týchto hodnôt môže vystupňovať páchatelovo správanie spočívajúce v stalkingu, čomu je o. i. venovaná prvá kriminologická časť tohto príspevku. Táto časť sa v krátkosti zaoberá aj situačnou prevenciou a radami o bezpečnom správaní, ktoré by v naliehavých prípadoch mohli pomôcť obeť vyhnúť sa vyhrocovaniu situácií a prejavom agresivity a násillia zo strany páchatela. S týmito radami však môže ten problém, že nie vždy môžu priniesť želaný efekt a v niektorých prípadoch môžu byť kontraproduktívne. Pre definitívne riešenie nepriaznivej situácie obeť je preto, samozrejme, potrebné a aj najlepšie, aby sa obrátila na príslušné štátne orgány a svoju nepriaznivú situáciu riešila napríklad aj prostriedkami trestného práva.

V druhej, hmotnoprávnej časti sú analyzované vybrané pojmy právnej úpravy trestného činu nebezpečného prenasledovania podľa § 360a TZ, predovšetkým pojem „dlhodobý“, pričom tento pojem sa v tomto príspevku vykladá podľa rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu ČR, podľa ktorej sa za dlhodobé prenasledovanie považuje prenasledovanie trvajúce najmenej štyri týždne. Samozrejme bude to závisieť aj od ďalších okolností prípadu, ale domnievam sa, že ide o oveľa lepší výklad, akoby by sme tento pojem („dlhodobý“) mali vykladať podľa páchania trestnej činnosti „po dlhší čas“, ktoré je považované za závažný spôsob konania, pretože v tomto prípade sa „dlhším časom“ rozumie až doba šiestich mesiacov. Ďalšie argumenty proti takejto interpretácii sú obsiahnuté v príslušnej časti tohto príspevku.

Napokon v tretej časti tohto príspevku je pozornosť upriamená na niektoré trestno-procesné a kriminalistické aspekty dokazovania v trestnom konaní vedenom pre trestný čin nebezpečného prenasledovania. Prirodzene, najbežnejším dôkazným prostriedkom v trestnom konaní je výsluch (poškodenej aj podozrivého), ale na zistenie skutkového stavu bez dôvodných pochybností, ako aj na vyriešenie konfliktných situácií, kedy je potrebné ustáliť pravdivosť a hodnovernosť jednej z výpovedí, majú orgány činné v trestnom konaní aj ďalšie možnosti (dôkazné prostriedky či z kriminalistického hľadiska kriminalisticko-technické a kriminalisticko-taktické metódy), ktoré by mali byť na dosiahnutia účelu trestného konania patrične využité.

### **Použitá literatúra**

Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005, Z. z., Trestný poriadok.

Izáková, Ľ. – André, I. – Gronský, M.: Stalking a jeho forenzo-psychiatrické posudzovanie. In Psychiatria pre prax, roč. 2015, č. 1, s. 11.

Izakovič, M. Stalking – trestný čin nebezpečného prenasledovania. Právne listy, 2. 4. 2017. [Online].

Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a554-stalking-trestny-cin-nebezpecneho-prenasledovania>. Citované 20. 2. 2018.

Pfundtner, E. – Šanta J.: Nebezpečné prenasledovanie - stalking, Justičná revue, č. 2, 2012, s. 273.

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 3 Tdo 1378/2011 – 21 zo dňa 9. 11. 2011.

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 8 Tdo 1107/2013, zo dňa 20. 11. 2013.

R 38/1971.

The National Centre for Victims of Crime. Bulletins for Teens: Stalking. [Online]. Dostupné na:

<http://victimsofcrime.org/help-for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/bulletins-for-teens/stalking>. Citované 20. 2. 2018.

**Kontaktné údaje:**

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10

918 43 Trnava

[deset.milos@gmail.com](mailto:deset.milos@gmail.com)

# OBEŤ AKO ZDROJ INFORMÁCIÍ O TRESTNOM ČINE A JEHO OCHRANA<sup>1</sup>

Iveta Fedorovičová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstract:** In this article the author looks at the victim of crime from a criminalistics point of view, she focuses primarily on the criminalistics aspects which determine the process of proving in criminal proceedings. She points at the victim as a significant source of information about the criminal offence not only in the pre-trial but also in the court proceedings, and of course at the relevance of his protection.

**Abstrakt:** V predmetnom príspevku autorka nazerá na obeť trestného činu z pohľadu kriminalistického, t.j. venuje pozornosť predovšetkým kriminalistickým aspektom v širokej miere determinujúcim proces dokazovania v trestnom konaní. Poukazuje tak na obeť ako významný zdroj informácií o spáchanom trestnom čine nielen v predsúdnom, ale aj v súdnom konaní, a tým pochopiteľne aj na relevanciu jeho ochrany.

**Key words:** criminalistic characteristics of criminal offence, victim, forensic clues, criminal proceedings, the process of proving, protection of the victim, prevention.

**Kľúčové slová:** kriminalistická charakteristika trestného činu, obeť, kriminalistické stopy, trestné konanie, proces dokazovania, ochrana obeť, prevencia.

## 1 NIEKOLKO MYŠLIENOK NA ÚVOD

Vzťah páchatel' - obeť (resp. naopak) obeť - páchatel': je vždy vzťahom jedinečným a špecifickým, ktorý je predurčovaný množstvom faktorov, z časového hľadiska niekedy už omnoho skôr determinujúcich konkrétnu kriminalistickú situáciu danej kriminalisticky relevantnej udalosti; avšak môže tomu byť tak aj presne naopak, t.j., že k realizácii danej udalosti páchatel' pristúpi bez dlhšieho uvažovania, v naskytnutej sa situácii, teda v danom momente (napr. skratové konanie páchatel'a na strane jednej a vyzývavosť obeť ženského pohlavia na strane druhej).

Uvedeným chcem len naznačiť skutočnosť, že často je aj obeť samotná príčinou toho, že k spáchaniu určitého trestného činu - ako najdôležitejšej kriminalisticky relevantnej udalosti napokon dôjde.

Všetci dobre vieme, že pri každom trestnom čine je potrebné - procesom dokazovania - v trestnom konaní dôkladne zistiť skutkový stav danej trestnej veci, t.j. bez dôvodných pochybností tak, aby tento bol premietnutý aj do spravodlivého a profesionálne zvládnutého meritórneho rozhodnutia súdu.

Pojem obeť môžeme v najvšeobecnejšej rovine (laicky) zadefinovať ako určitú osobu, ktorej bola spôsobená konkrétna ujma, jednak ako následok spoločensky nežiaduceho, t.j. protiprávneho konania alebo aj ako následok rôznych mimoriadnych a závažných udalostí vzniknúcich bez pričinenia konkrétnej osoby (napr. rôzne zlyhania technických prostriedkov a zariadení; živelné pohromy a pod.)

V tomto príspevku budem venovať pozornosť tým obeť (fyzickým osobám), ktoré sú obeťami trestnej činnosti.

## 2 POJEM A TYPOLÓGIA OBEŤ

Pojem obeť bol a dodnes je veľmi často používaným pojmom nielen v rôznych dokumentoch medzinárodného charakteru, ale okrem špecifickej - viktimologickej odbornej literatúry

<sup>1</sup> Príspevok bol so zameraním na obeť trestného činu z hľadiska kriminalistického spracovaný ako základ pre ďalšie vedecké bádania v rámci problematiky sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb - APVV č. 16-0471.



sa s ním pomerne často stretávame aj v literatúre tých vied, ktoré sú trestnému právu najbližšie, t.j. v kriminológii a kriminalistike; zatiaľ čo v trestnoprocesnom rozmere sa tento pojem v našich podmienkach až tak často nevyužíval a v trestnom konaní bol skôr používaný pojem poškodený, ktorý má v našom trestnom procese korene už dávno v minulosti.

V daných súvislostiach iba pripomeniem, že pojem poškodený v trestnom konaní tak, ako ho v podstate poznáme dodnes, bol koncipovaný v Trestnom poriadku z roku 1950 (Zák. č. 87/1950 Zb.), v ktorom sa o .i. stanovila aj výslovná povinnosť prokurátora a predsedu senátu poučiť poškodeného o jeho zákonných právach.<sup>2</sup>

Z kriminologického hľadiska možno obeť kriminality ponímať tak v užšom, ako aj širšom zmysle slova. V ponímaní užšom sa za obeť považujú len fyzické osoby, v ponímaní širšom u niektorých autorov už aj osoby právnické. Do rámca pojmu obeť sa zaraďujú jednak obeť priame, t.j. osoby priamo dotknuté kriminalitou a taktiež obeť nepriame, teda osoby, ktoré neutrpeli ujmu priamu, avšak boli kriminalitou dotknuté sprostredkovane (napr. rodinní príslušníci, blízke osoby, príbuzní a pod.)

Považujem za potrebné zvýrazniť, že pojem poškodený a obeť kriminality nie sú pojmi totožnými, pretože do pojmu poškodený nie sú zahrnuté tzv. nepriame obeť. Na druhej strane však je pojem poškodený pojmom širším ako obeť, nakoľko sa vzťahuje aj na právnické osoby.<sup>3</sup>

Pokiaľ ide o typológiu obetí, možno poznamenať, že v súčasnosti je k dispozícii množstvo našej i zahraničnej odbornej literatúry zaoberajúcej sa touto problematikou. Ku dnešnému dňu však všeobecne akceptovaná typológia obetí neexistuje.<sup>4</sup>

V tejto časti príspevku by som sa aspoň v krátkosti rada zmienila aj o pomoci obetiam kriminality. Ide jednak o aktivity samotných štátnych orgánov a inštitúcií realizujúcich rôzne opatrenia smerom k obetiam, ktoré sa ocitli v ťažkých a zložitých životných situáciách. Mnohé z konkrétnych aktivít mali spočiatku formu humanitárnej pomoci, poskytovanej nadáciami a dobrovoľníckymi organizáciami. V súčasnosti sa v širšej miere v porovnaní s minulosťou angažujú v pomoci obetiam aj jednotlivé štáty a medzinárodné organizácie, napr. Európska únia, Rada Európy, OSN a pod.<sup>5</sup>

V naznačenom smere majú mimoriadny význam tiež rôzne občianske združenia, neziskové a mimovládne organizácie, resp. inštitúcie obdobného charakteru, snažiace sa skutočne o všestrannú pomoc obetiam kriminality (ide napr. o pomoc právnu, psychologickú, sociálnu, tiež o pomoc pri styku so štátnymi orgánmi, pomoc pri rozvoji zručností jednotlivých obetí a pod.) Samozrejme, že tieto organizácie sa zaoberajú aj osvetovou a preventívnou činnosťou, krízovou intervenciou a ďalšími aktivitami (na Slovensku je veľmi dobre fungujúcou organizácia nesúca názov "Pomoc obetiam násilia", ktorá poskytuje pomoc obetiam rôznych druhov násilia.

Isteže, v týchto súvislostiach nemožno opomenúť i tú skutočnosť, že nezanedbateľnú pomoc obetiam poskytujú tiež ich najbližší, t.j. príbuzní, priatelia, susedia či kolegovia z práce.<sup>6</sup> Nezriedka sa však stáva, že zlyhajú práve tí najbližší... Osobne preto vítam nedávno prijatý Zák. č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov,<sup>7</sup> ktorý - pevne verím vnesie trochu viac spravodlivosti do života každej z obetí a do určitej miery posilní aj ich samotné postavenie v trestnom konaní.

---

<sup>2</sup> K tomuto bližšie pozri napr. CÍSAŘOVÁ, D. - ČÍŽKOVÁ, J.: Poškozený v československém trestním řízení. AUC Iuridica monographia XXXVII/1982, Praha: Univerzita Karlova, s. 16 a nasl.; ČEČOT, V.: Poškozený v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITION, s.r.o., 1995, s. 15 - 46.

<sup>3</sup> HOLCR, K.: Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách. In Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou. Bratislava: IRIS, 2015, s. 4 - 19.

<sup>4</sup> Pozri napr. HOLOMEK, J.: Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 27 - 33.

<sup>5</sup> Tamtiež, s. 84.

<sup>6</sup> Bližšie pozri: JURISOVÁ, M.: Viktimologické hnutia - ich existencia a fungovanie ako vývojový trend v oblasti pomoci obetiam kriminality. In Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou. Bratislava: IRIS, 2015, s. 195 - 212.

<sup>7</sup> Predmetný zákon sa komplexne zaoberá problematikou odškodňovania obetí, ich právami, ako aj systémom podpory subjektom poskytujúcim pomoc obetiam.

### 3 POŠKODENÝ A OBEŤ

Vrátim sa však ešte k pojmu "poškodený a obeť". Kriminalistika pod pojmom obeť rozumie konkrétnu fyzickú osobu, ktorej bolo trestným činom ublížené na živote, zdraví, majetku, alebo ktorej bola spôsobená morálna alebo iná ujma.<sup>8</sup> Z uvedeného vyplýva, že v podstate užšie vymedzenie pojmu poškodeného (vyjímúc právnické osoby) vychádza v kriminalistike predovšetkým z toho faktu, že táto osoba (čiže obeť) je taktiež jedným z "objektov" kriminalistického skúmania, a teda jednoznačne významným zdrojom informácií o spáchanom trestnom čine (resp. inej kriminalisticky relevantnej udalosti), prirodzeným spôsobom zakomponovaných v materiálnych a pamäťových stopách.

Vychádzajúc aj z už predtým uvedeného som dospela k záveru, a teda môžem zhrnúť, že vymedzenie týchto pojmov je vždy priamo závislé od konkrétneho vedného odboru alebo vednej disciplíny, ktorá ten - ktorý pojem definuje v súvislosti s koncipovaním svojho účelu, cieľov a potrieb v intenciách sebe vlastných predmetov skúmania.

Ak teda budem vychádzať z objektu skúmania pre kriminalistiku najtypickejšieho, čiže zo stôp trestného činu (resp. inej kriminalisticky relevantnej udalosti), potom z hľadiska užšieho vymedzenia predmetu skúmania tejto vedy ide predovšetkým o skúmanie 2 okruhov zákonitostí, a to:

1. vznik, existencia - zmena, zánik stôp a informácií o kriminalisticky relevantných udalostiach;

2. poznávanie, t.j. predovšetkým skúmanie stôp s cieľom dekódovania informácií v nich prirodzeným spôsobom zakódovaných.<sup>9</sup>

A práve poznanie týchto informácií prostredníctvom dostupných a správne zvolených kriminalistických metód smerom či už k materiálnym alebo pamäťovým stopám, a to aj vo vzťahu k obeti trestného činu zohráva nesmierny význam práve v procese dokazovania rovnako tak v predsúdnom, ako aj v súdnom konaní trestnom.

V záujme naplnenia spoločenskej (zjednodušene povedané ide o boj s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou), ako aj teoretickej a metodologickej funkcie kriminalistiky<sup>10</sup> a samozrejme tých úloh, ktoré z nich pre kriminalistiku vyplývajú, ide teda predovšetkým o to, aby sa tieto informácie (informácie získané zo stôp) "posunuli ďalej" t.j. aby boli užitočnejšie predovšetkým v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov, a aby tieto orgány pri súčasnom využívaní ďalších kriminalistických poznatkov, metód a prostriedkov či už taktického alebo technického charakteru (najmä prostredníctvom znaleckého dokazovania, využívania odborníkov a konzultantov) pri riešení konkrétnych trestných vecí mohli dospieť k skutočne objektívnym záverom a rozhodnutiam ( a tým sa de facto dostávame k realizácii 3. okruhu zákonitostí, ktoré sú predmetom skúmania kriminalistiky v širšom zmysle slova).<sup>11</sup>

V naznačených súvislostiach (ako aj v súvislostiach vzťahových relácií medzi páchatelom a obeťou a naopak - obeťou a páchatelom) považujem za nevyhnutné zvýrazniť, že adresátom kriminalistických poznatkov, metód a prostriedkov je v procese dokazovania vždy aj protistrana, na čo netreba zabúdať. A taktiež by som bola rada, keby sa nezabúdalo na tú skutočnosť, že rekodifikáciou trestnoprocených noriem, posunom ťažiska dokazovania pred súd a posilnením kontradiktórnosti konania sa otvoril pomerne široký priestor pre využívanie a aplikáciu konkrétnych kriminalistických metód aj v súdnom konaní.<sup>12</sup>

Otázne však je, či daný priestor sa v tomto smere aj dostatočne využíva.

<sup>8</sup> K tomu pozri napr.: MUSIL, J. - KONRÁD, Z. - SUCHÁNEK, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2004, s. 66.

<sup>9</sup> K špecifickosti predmetu skúmania kriminalistiky v užšom a širšom zmysle slova pozri: FEDOROVÍČOVÁ, I.: Teoreticko - metodologické otázky kriminalistiky. Bratislava: EPOS, 2002, s. 15 – 37.

<sup>10</sup> Tamtiež, s. 87 - 90.

<sup>11</sup> Tamtiež, s. 15 - 37.

<sup>12</sup> V minulosti sa v našich podmienkach kriminalistika ponímala ako veda zastrešujúca svojimi poznatkami a metódami viac - menej len predsúdne konanie.

#### **4 ZÁVER**

Myslím, že nemusím na tomto fóre nijak obzvlášť vysvetľovať, že hlavným zmyslom kriminalistických metód je umožniť späť poznanie trestného činu prostredníctvom tých jeho vlastností (znakov), ktoré sú z aspektov kriminalistických relevantné, pretože významným spôsobom determinujú proces tvorby stôp, a tým aj samotný proces poznania trestného činu.

Popis týchto - kriminalisticky relevantných vlastností trestného činu tvorí obsah tzv. kriminalistickej charakteristiky, trestného činu, do rámca ktorej možno zaradiť jednak spôsob spáchania trestného činu, kriminálnu situáciu, osobnostné črty páchatel'a, ako aj obeť a motív činu.

Kriminalistika sa zaoberá dvoma úrovňami kriminalistickej charakteristiky trestného činu, a to jednak úrovňou všeobecnou a úrovňou druhovou, t.j. vo vzťahu k určitým skupinám, resp. druhom trestných činov.

Vo vzťahu k jednotlivému trestnému činu nejde teda o teoretické, ale skôr o praktické poznávanie konkrétnej charakteristiky a jej komponentov.

Musím poznamenať, že práve v súvislosti s praktickou činnosťou pri odhalovaní, vyšetrowaní, dokazovaní a prevencii trestných činov sa predmetom osobitného záujmu v kriminalistike začala postupne stávať aj obeť trestného činu, a to v rámci formujúcej sa jej relatívne samostatnej časti, resp. odboru, nazývanom kriminalistická viktimológia.

Podľa môjho názoru by bolo vhodné a nanajvýš potrebné venovať rozvoju tohto odboru v rámci kriminalistiky väčšiu pozornosť ako doteraz, a to vzhľadom na tú skutočnosť, že práve obeť trestného činu je v súčasnom období v centre pozornosti viacerých vedných disciplín trestnoprávneho charakteru ako významný zdroj informácií zohrávajúci nespochybniteľnú úlohu nielen v genéze kriminality a jej prevencii.

#### **Použitá literatúra**

1. ČISAŘOVÁ, D. - ČÍŽKOVÁ, J.: Poškozený v československém trestním řízení. AUC Iuridica monographia XXXVII/1982, Praha: Univerzita Karlova.
2. ČEČOT, V.: Poškozený v trestnom konaní. Bratislava: IURA EDITION, s.r.o., 1995, 122s. ISBN 80-88715-22-9
3. HOLCR, K.: Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách. In Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou. Bratislava: IRIS, 2015, 243 s., ISBN: 978-80-89726-45-5
4. HOLOMEK, J.: Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, 164 s., ISBN 978-80-7380-446-6
5. JURISOVÁ, M.: Viktimologické hnutia - ich existencia a fungovanie ako vývojový trend v oblasti pomoci obetiam kriminality. In Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou. Bratislava: IRIS, 2015, 164 s., ISBN 978-0-7380-466-6
6. FEDOROVÍČOVÁ, I.: Teoreticko - metodologické otázky kriminalistiky. Bratislava: EPOS, 2002, 190 s., ISBN 80-8057-466-9
7. MUSIL, J. - KONRÁD, Z. - SUCHÁNEK, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplnené vydání. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 80-7179-878-9

#### **Kontaktné údaje**

Doc. JUDr. Iveta Fedorovičová, CSc.  
Email: [Iveta.fedorovicova@flaw.uniba.sk](mailto:Iveta.fedorovicova@flaw.uniba.sk)  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky  
Šafárikovo nám. č. 6  
811 02 Bratislava

# EUROPEIZACE PROCESNÍHO POSTAVENÍ OBĚTÍ<sup>1</sup>

Dominik Fojt

Právnická fakulta Masarykovy Univerzity

**Abstrakt:** Protection of Victims of Crime has recently been one of the major topics of Criminal Law, Criminology and Victimology in the Context of Continental Europe. The aim of this paper is not a comprehensive view of the status of the crime victim, but only a reminder of this issue, namely the rights of victims of crime and the protection of victims of crimes from the point of view of European Union law. I will focus on adjusting the status of crime victim in European Union law, and what impact does Europeanisation have on the status of victims and their rights.

**Abstrakt:** Ochrana obětí trestných činů je v poslední době jedním z velkých témat trestního práva, kriminologie i viktologie v kontextu kontinentální Evropy. Cílem toho příspěvku není komplexní pohled na postavení oběti trestného činu, ale jen upozornění na výšeč této problematiky, a sice na práva obětí trestných činů a na ochranu obětí trestných činů z hlediska práva Evropské unie. Zaměřím se na úpravu postavení oběti trestných činů v právu Evropské unie, a jaký vliv má europeizace na postavení obětí a jejich práv.

**Klíčové slová:** europealization, victim.

**Klíčové slová:** europeizace, oběť

## 1 ÚVOD

Dopad práva Evropské unie na právní řády jednotlivých členských států je nepopíratelný. Evropská unie svými legislativními kroky ovlivňuje veškeré právní oblasti. Trestní právo nevyjímaje, i když zrovna u této problematiky je vměšování evropského práva vnímáno často jako problematické, jelikož trestní právo je považováno za projev státní suverenity a jeho ovlivňováním tak může docházet k omezování svrchovanosti jednotlivých členských států.

Úprava problematiky práv a postavení obětí trestných činů je zářivým příkladem europeizace trestního práva. Na základě legislativy přijaté na půdě Evropské unie tak vznikaly jednotlivé zákony o obětech trestných činů napříč celou Evropou, a jinak tomu není ani v České republice.<sup>2</sup> Během posledních dvaceti let se problematika obětí trestných činů stala jednou z důležitých otázek, které se Evropská unie věnovala a ke které položila určitý minimální standard, který členské státy musí promítnout do svých vnitrostátních úprav.

## 2 HISTORICKÉ OKÉNKO

Obětem trestných činů, kterým byla způsobena újma na životě, zdraví, majetku cti nebo jiných právech zpočátku mezinárodní dokumenty nepřiznávaly téměř žádná práva. Pozornost legislativy i nauky se soustředila především na osobu, proti které je vedeno trestní řízení. Na oběť se primárně hledělo jako na zdroj kriminalisticky relevantních informací a důkazů o trestném činu a osobě pachatele. Obětem trestných činů je věnována pozornost v mezinárodním měřítku až od 50. let minulého století.<sup>3</sup>

I přes to, že můj článek se zabývá primárně vlivem legislativy Evropské unie na nynější podobu úpravy problematiky obětí trestných činů, nelze přehlédnout i další mezinárodní politické

<sup>1</sup> Tento článek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu na téma „Vývojové tendence trestní politiky (MUNI/A/1348/2016)“.

<sup>2</sup> JÍLOVEC, M., KOZÁK, V.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Časopis pro právní vědu a praxi, 2016, č. 1, s. 72.

<sup>3</sup> KOZÁK, V.: Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2015, č. 9, s. 209.

organizace, které se touto problematikou zabývají. A jednou takovou organizací je i Rada Evropy. Ta se již od 80. let minulého století věnuje podpoře práv obětí trestných činů. Její normy představují v rámci Evropy určitý standard, ze kterého poté vychází i legislativa Evropské unie.<sup>4</sup>

Jelikož na půdě Rady Evropy bylo přijato velké množství rezolucí nebo doporučení týkající se obětí trestných činů, uvedu v krátkosti pouze ty nejdůležitější dokumenty:

- Rezoluce (77) 27 Výboru ministrů Rady Evropy o odškodňování obětí trestných činů, která doporučovala členským státům přispívat na kompenzaci osob, které utrpěly těžkou újmu na zdraví jako následek trestného činu, nebo pozůstalým po osobě, která v důsledku trestného činu zemřela.

- Doporučení č. R (83) 4 z 23. června 1983 o účasti veřejnosti na politice kriminality, které pojednává o vytvoření účinnějšího systému právní pomoci pro oběti, aby mohly mít přístup ke spravedlnosti za každých okolností, o zjednodušení odškodnění obětí pachatelem a o zjednodušení dostupnosti systému státního odškodnění v případech, že není oběť odškodněna pachatelem.

- Doporučení č. R (85) 4 z 26. března 1985 o domácím násilí, ve kterém je zaveden požadavek na zřízení administrativního orgánu nebo multidisciplinární komise, jejíž úlohou by byla starost o oběti domácího násilí.

- Doporučení č. R (85) 11 z 28. června 1985 o postavení oběti v rámci trestného práva a trestního řízení. Jedná se o nejkomplexnější doporučení týkající se obětí trestných činů ve své době.

- Doporučení č. R (87)21 ze 17. září 1987 o pomoci obětem a prevenci viktimizace, které bylo přijato zejména za účelem posílení ochrany před možnou viktimizací zejména ve vztahu k trestným činům proti osobě a majetku.

- Doporučení č. R (2006) 8 ze 14. června 2006 o pomoci obětem trestných činů, které navrhovalo státům zřídit službu podpory obětem (Victim support services).

- Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů. Jedná se pravděpodobně o nejvýznamnější nástroj Rady Evropy na poli posilování práv obětí trestných činů. Úmluva vychází z koncepce, že stát má povinnost odškodnit oběti, pokud není možno zajistit odškodnění z jiných zdrojů. Odškodnění se vztahovalo jak na osoby, které utrpěly těžkou újmu na zdraví následkem trestného činu, tak na osoby, které byly závislé na osobách, které zemřely v důsledku tohoto trestného činu. Nárok na odškodnění vznikl i v případech, kdy nebylo možno pachatele trestně stíhat nebo potrestat.

Téma práv obětí trestných činů je bezesporu velice důležitou otázkou, kterou se již dlouhou řádku let zabývá i Evropská unie. Ochrana obětí trestných činů patří mezi agendy Evropské unie od 70. let minulého století. V roce 1981 přijal Evropský parlament rezoluci o odškodnění obětí násilných trestných činů. Po přijetí Amsterodamské smlouvy byl přijat tzv. Vídeňský plán, kde se v bodě 19 doporučovalo vytvořit účinný systém kompenzace obětí trestných činů, a v čl. 51 byl stanoven požadavek takovému návrhu předložit do pěti let.<sup>5</sup>

Na podzim roku 1999 se konalo zasedání Rady v Tampere, kde byl vznesen požadavek na vytvoření minimálního standardu na ochranu obětí trestných činů, zejména jejich přístup k soudu a jejich právo na odškodnění, včetně nákladů na právní pomoc. Kromě toho byl vznešen požadavek na vytvoření národních programů na finanční opatření a zapojení mimovládních organizací do pomoci a ochrany obětí.

Na základě závěrů zasedání Rady v Tampere v roce 2000 byl předložen Návrh Rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení. Na základě tohoto návrhu bylo v roce 2001 přijato Rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení. Toto rámcové rozhodnutí se tak stalo prvním právním podkladem na úrovni Evropské unie, které se týkalo postavení obětí v trestním řízení. Znění celého Rámcového rozhodnutí vyznívalo dosti obecně, kde byl stanoven nějaký základní rámec toho, jaké postavení by měla mít oběť trestného činu, než by stanovovalo konkrétní práva obětí trestných činů.

---

<sup>4</sup> IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydání. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s. 471.

<sup>5</sup> IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydání. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s. 474.

### **3 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA NA POLI EVROPSKÉ UNIE**

V právu Evropské unie je v současné době problematika postavení oběti trestných činů upravena především ve směrnicích, kterými jsou:

- Směrnice Rady Evropské unie 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů (dále jen „směrnice o odškodňování“).

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV (dále jen „směrnice proti obchodování s lidmi“).

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/VV (dále jen „směrnice proti sexuálnímu zneužívání dětí“).

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu (dále jen „směrnice o evropském ochranném příkazu“).

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (dále jen „směrnice o minimálních pravidlech“).

Východiskem úpravy sekundárního práva formou směrnic je na úrovni primárního práva Evropské unie zejména pak čl. 82 odst. 2 písm. c) Smlouvy o fungování EU, podle kterého může Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem stanovit formou směrnic minimální pravidla v oblasti práv obětí trestných činů, přičemž tato pravidla by měla přihlížet k rozdílům mezi právními tradicemi a systémy členských států.<sup>6</sup>

Jak již z názvů výše uvedených směrnic vyplývá, často nahrazují předešlá rámcová rozhodnutí, která upravovala stejnou či podobnou oblast. To souvisí se změnou charakteru Evropské unie a jejich pramenů práva v souvislosti se zrušením tzv. pilířové struktury, ke které došlo přijetím Lisabonské smlouvy.

Z výše uvedených směrnic hraje bezesporu prim směrnice o minimálních pravidlech. Tato jako jediná komplexně upravuje ochranu obětí v trestním řízení a pomoc obětí trestných činů. A tím se liší od dalších výše uvedených směrnic. Oproti směrnicí o odškodňování a směrnicí o evropském ochranném příkazu se nezaobírá pouze jednotlivými instituty, oproti směrnicí proti obchodování s lidmi a směrnice proti sexuálnímu zneužívání dětí se nezaměřuje pouze na určitou vybranou skupinu obětí konkrétních trestných činů, ale v zásadě na veškeré oběti všech trestných činů.

I když úprava zabývající se pomocí obětem trestným činům na úrovni Evropské unie není příliš rozsáhlá, je poměrně nepřehledná, čemuž přispívá i existence častých duplicit v jednotlivých evropských právních předpisech.

#### **3.1 Směrnice o odškodňování**

Směrnice o odškodňování vytváří systém spolupráce na ulehčení přístupu obětí trestných činů k odškodnění v přeshraničních případech tak, aby měla oběť úmyslného násilného trestného činu právo podat žádost o odškodnění v místě svého obvyklého bydliště, ačkoli byl takový trestný čin spáchán v jiném členském státě. Peněžitou pomoc je povinen poté poskytnout stát, na jehož území byl spáchán trestný čin, přičemž veškerou pomoc související s uplatňováním nároku oběti poskytuje stát, ve kterém oběť oprávněně pobývá. Je to zcela logické, jelikož Evropská unie garantuje volný pohyb osob, s čímž souvisí i stejná práva osobám z různých členských států. Jde tak o zásadu rovného zacházení. Soudní dvůr EU řešil otázku, zda může být oběť trestného činu při odškodnění diskriminována na základě občanství v případě Ian William Cowan proti Trésor public.<sup>7</sup> V daném případě šlo o anglického turistu Iana Williama Cowana, který byl během návštěvy Paříže přepaden a zraněn. Podle francouzských zákonů mu nemohlo být přiznáno odškodnění, jelikož to mohlo být přiznáno jen osobám s trvalým pobytem ve Francii. Soudní dvůr EU shledal, že pokud právo Společenství zaručuje fyzické osobě svobodu odebrat se do jiného členského státu, je

<sup>6</sup> JELÍNEK, J., GRIVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014, s. 284.

<sup>7</sup> Rozsudek Soudního dvora EU z 2. února 1989 ve věci 186/87 – Ian William Cowan proti Trésor public.

nezbytným důsledkem této svobody pohybu ochrana této osoby před újmou v dotčeném členském státě na stejném základě, jako u státních příslušníků uvedeného státu a osob, které v něm mají trvalé bydliště. Jedná se o tak zásadní rozhodnutí, že na něj přímo ve své preambuli odkazuje samotná směrnice o odškodnění.<sup>8</sup>

### **3.2 Směrnice o evropském ochranném příkazu**

Stockholmský program si vytyčil za cíl, aby v co největší možné míře byly vzájemně mezi členskými státy Evropské unie uznávány všechny druhy soudních rozhodnutí. V rámci tohoto plnění byla přijata právě i výše zmiňovaná směrnice. Jedná se tak o další prohlubování justiční spolupráce, které je založeno na vzájemném uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí.<sup>9</sup>

Cílem směrnice bylo vytvoření systému umožňující justičnímu nebo rovnocennému orgánu v členském státě, v němž bylo přijato tzv. ochranné opatření s cílem ochrany osoby před trestným činem jiné osoby, jenž může ohrozit její život, tělesnou nebo duševní integritu, důstojnost, osobní svobodu nebo sexuální integritu, vydat evropský ochranný příkaz umožňující příslušnému orgánu v jiném členském státě pokračovat v ochraně této osoby na území tohoto jiného členského státu.

V České republice sousloví ochranné opatření označuje druh trestní sankce jako je ochranné léčení, zabezpečovací detenci nebo zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty. Pod pojem ochranná opatření uvedený ve směrnici tak v kontextu českého trestního práva je možno podřadit např. některé z předběžných opatření podle § 88b a násl. tr. ř., jako např. zákaz styku s poškozeným nebo zákaz vstupu do společného obydlí nebo zákaz zdržovat se na určitém místě, které právě reflektují úpravu problematiky uvedenou ve směrnici o evropském ochranném příkazu.<sup>10</sup>

V České republice byl institut evropského ochranného příkazu implementován do zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci, ve znění pozdějších předpisů, kde je upraven od § 340

### **3.3 Směrnice o minimálních pravidlech**

Jak jsem psal výš, jedná se o směrnici, která má klíčové postavení. Tato směrnice upravuje kompletně problematiku všech obětí trestných činů. Jedná se o úpravu, kterou musí reflektovat jednotlivé členské státy Evropské unie ve svém vnitrostátním právu. Tato směrnice pokládá minimální standard, které musí být v rámci celé Evropské unie dodržován.

Směrnice obsahuje rozsáhlou preambuli a celkem 32 článků rozdělených do šesti kapitol. První kapitola obsahuje obecná ustanovení o cílech právní úpravy a definuje základní pojmy. Kapitola 2 upravuje poskytování informací a podporu obětem trestných činů. Kapitola 3 poté zakotvuje práva obětí k její účasti v trestním řízení. Kapitola 4 obsahuje pravidla k zabránění sekundární a opakované viktimizaci. Předpolsední kapitola upravuje problematiku školení pracovníků. Kapitola 6 tvoří závěrečné ustanovení.

O jednotlivých projevech této směrnice do právního řádu České republiky se budu věnovat v následující kapitole.

## **4 SITUACE V ČR A VLIV PRÁVA EVROPSKÉ UNIE NA ČESKOU PRÁVNÍ ÚPRAVU**

V České republice byl zákon č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“) schválen v již v roce 2013 a dne 1. 8. 2013 se stal účinným. Tento zákon sjednotil do té doby roztržitěnou právní úpravu v oblasti zacházení s oběťmi trestných činů v trestním řízení i mimo něj, včetně poskytování ochrany, pomoci a podpory těmto obětem.<sup>11</sup> Implementoval tak závazky vyplývající pro Českou republiku z dokumentů na úrovni evropské legislativy, které byly přijaty v oblasti zacházení s oběťmi trestných činů v trestním řízení i mimo něj, včetně poskytování ochrany, pomoci a podpory těmto obětem. Šlo

<sup>8</sup> Bod 2 preambule směrnice o odškodňování. Rozhodnutí dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61987CJ0186>

<sup>9</sup> JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014, s. 287.

<sup>10</sup> IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydání. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s. 503.

<sup>11</sup> MÜLLER, Jan.: Co přinesla novela zákona o obětech trestných činů? In: Právo a rodina, 2017, č. 5, s. 7.

tak o vyvrcholení dlouhodobého trendu posilování práv těchto osob.<sup>12</sup> Zákon o obětech trestných činů tak jednak poskytl komplexní úpravu práv těchto obětí, jež v mnohém vyplývaly z rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV a návrhu směrnice o minimálních pravidlech, a dále úpravu poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem a úpravu vztahů mezi státem a subjekty, které poskytují obětem trestných činů služby odborné pomoci.<sup>13</sup>

Jedním ze základních motivů, který zdůvodňoval nutnost změny zákona o obětech trestných činů, je snaha zdokonalit implementaci směrnice o minimálních pravidlech. Při přípravě původního zákona bylo přihlíženo pouze k návrhu této směrnice. Původní návrh směrnice o minimálních pravidlech z roku 2011 doznal v průběhu legislativního procesu značné množství změn. Konečné znění směrnice bylo přijato až 25. 10. 2012 a směrnice byla publikována v Úředním věstníku pod číslem L315 ze 14. 11. 2012. Původní návrh zákona o obětech trestných činů byl předložen Poslanecké sněmovně vládou dne 27. 2. 2012. Vycházel tedy z původního návrhu směrnice o minimálních pravidlech.<sup>14</sup> V průběhu legislativního procesu však již nebyl návrh zákona revidován tak, aby zcela odpovídal konečnému znění směrnice.<sup>15</sup>

Česká republika však nedostala svým závazkům vyplývajícím pro ni z čl. 288 Smlouvy o fungování Evropské unie, neboť transpoziční lhůta již uplynula, a to ke dni 16. listopadu 2015. Doposud nebyl právní řád České republiky souladný s unijními požadavky, za což již byla v minulosti Česká republika opakovaně kritizována.<sup>16</sup>

Dlouhou dobu bylo tak jednou z hlavních výtek směrem k české úpravě postavení obětí trestných činů směrem k legislativě Evropské unie, že náš zákon o obětech trestných činů plně nezohledňuje směrnici o minimálních pravidlech, a to i přes to, že byl ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 25. února 2013, tedy přesně čtyři měsíce po přijetí uvedené směrnice.

V loňském roce ovšem byla přijata novelizace zákona o obětech trestných činů č. 56/2017 Sb., která upravila poznámky pod čarou v § 1, kdy jasně uvádí, že tento zákon zpracovává příslušné předpisy Evropské unie, a to konkrétně směrnici o odškodňování obětí trestných činů a směrnici o minimálních pravidlech. Zákon tedy konečně zohledňuje příslušné směrnice, ale jde o časovou prodlevu téměř čtyř let, což je poměrně dlouhá doba. Směrnice o minimálních pravidlech dokonce ukládala členským státům, aby ve vnitrostátních předpisech přímo uvedli odkaz na tuto směrnici. Jedná se o formální povinnost. Lhůta pro implementaci směrnice byla stanovena do 16. listopadu 2015. Česká republika tak má prodlevu téměř rok a půl. Novela zákona vychází z požadavku souladnosti národních právních řádů s unijním právem a tato novelizace byla nezbytná pro to, aby česká právní úprava více odpovídala smyslu a účelu směrnice, a to zejména v oblasti poskytování informací obětem trestných činů a v oblasti vymezení tzv. zvlášť zranitelných obětí.<sup>17</sup>

Základ všeho je definice obětí, abychom věděli, o kom se celou dobu bavíme. Zákon o obětech trestných činů ve svém § 2 odst. 2 definuje oběť jako fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. V § 2 odst. 3 rozšiřuje definici oběti pro případ, že byla trestným činem způsobena oběti smrt. V takovém případě, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, se považují za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob víc, považuje se za oběť každá z nich. Směrnice o minimálních pravidlech ve svém čl. 2 odst. 1 definuje oběť jako fyzickou osobu, která utrpěla újmu včetně fyzické, duševní či citové újmy či hmotnou ztrátu, které byly přímo způsobeny trestným činem, a

<sup>12</sup> JELÍNEK, J.: Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie, 2015, č. 11, s. 19.

<sup>13</sup> VÁLKOVÁ, H.: Poznámky k ochraně a pomoci oběti trestného činu jako „slabší strany“ v trestním procesu. In: Soudce, 2015, č. 12, s. 29.

<sup>14</sup> VÁLKOVÁ, H.: Poznámky k ochraně a pomoci oběti trestného činu jako „slabší strany“ v trestním procesu. In: Soudce, 2015, č. 12, s. 29.

<sup>15</sup> GRÍVNA, T., VÁLKOVÁ, H.: Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 197.

<sup>16</sup> KOZÁK, Vítězslav.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 9, s. 205.

<sup>17</sup> KOZÁK, Vítězslav.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 9, s. 206.



rodinné príslušníky osoby, jejž smrť bola priamo spôsobená trestným činom, a ktorý v dôsledku smrti této osoby utrpel újmu, pričom rodinnými príslušníkmi sa myslí manžel, manželka, osoba, ktorá stabilne a trvale žije s obet' v záväznom intimnom partnerskom svazku ve spoločnej domácnosti, príbuzní v priamej linii, sourozenci a vyživované osoby obet'.<sup>18</sup> Úprava definice obet' je jeden z požadavkú vyplývajúci ze smernice o minimálnych pravidlech. Současná právní úprava tak nyní zcela vyhovuje evropské legislativě a vychází z definice obet' uvedené ve směrnici o minimálních pravidlech. Nebylo tomu tak vždy. V minulé právní úpravě nebyla považována za obet' osoba, které obet' ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Oproti tomu se pojem obet' částečně zúžil, jelikož minulá právní úprava, nad požadavky smernice, přiznával status obet' i osobám (např. sourozencům), které se zesnulou obet' neudržovaly za jejího života žádné styky, a smrť obet' se jich nijak nedotýkala.<sup>19</sup>

Předkládaný návrh se jeví nezbytný pro to, aby zákonná úprava plně a ve všech ohledech odpovídala smyslu a účelu smernice, a to zejména v oblasti poskytování informací obetem trestných činů a v oblasti vymezení tzv. zvlášť zranitelných obet'.

Zákon o obetech trestných činů dle požadavkú smernice rozeznává zvláštní kategorie obet', které jsou zvlášť zranitelné (existuje zvýšené riziko jejich sekundární viktimizace, resp. riziko prohloubení té primární). Této kategorii obet' zákon ve srovnání s ostatními obetmi přiznává některá zvláštní práva (např. právo na bezplatnou odbornou pomoc za stanovených podmínek, právo na zabránění kontaktu obet' s pachatelem, zejména pokud jde o bezprostřední vizuální kontakt, právo na provádění výsledku obzvláště citlivě zvlášť pro to vyškolenou osobou stejného nebo opačného pohlaví dle výběru obet' a některá další), která mají zajistit minimalizaci uvedeného rizika sekundární viktimizace. Předkládaná úprava v této souvislosti usiluje o sjednocení okruhu zvlášť zranitelných obet' podle zákona s okruhem obet', jimž mají být dle smernice uvedené zvláštní práva přiznána. Čl. 23 odst. 2 písm. a) smernice o minimálních pravidlech poté stanovuje konkrétní požadavky na využívání výsledkových místností při výsledku obet', u nichž to vyžaduje potřeba zvláštní ochrany před sekundární viktimizací.

Nově pod pojmem zvlášť zranitelné obet' najdeme obet' trestného činu teroristického útoku, obet' trestného činu, který zahrnoval nátlak, obet' trestných činů spáchaných pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob, obet' trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny.<sup>20</sup> Další rozšíření je pro osoby starší 60 let, což je velice zajímavé. V důvodové zprávě je uvedeno: „Rozšíření kategorie zvlášť zranitelných obet' na osoby vysokého věku vychází ze skutečnosti, že se senioři stávají s narůstající intenzitou obetmi nejružnějších forem trestné činnosti, zejména majetkového charakteru.“<sup>21</sup> Vyšší ochrana zahrnuje nárok na vyslechnutí speciálně školenými policisty. Dále pak mají obet' právo na to, aby byly vyslýchány jen jednou a nemusely se v trestním řízení setkat s pachatelem.<sup>22</sup> Praktické důsledky označení obet' jako zvlášť zranitelné osoby jsou navíc právo na bezplatnou odbornou pomoc nebo na zesílenou ochranu před druhotnou újmou.<sup>23</sup> Novelizované znění zákona v této souvislosti maximálně usiluje o sjednocení okruhu zvlášť zranitelných obet', aby úprava v zákoně odpovídala plně požadavkům smernice.<sup>24</sup>

Jedna ze zásadních změn, kterou novela zavedla je rozšíření práva obet' na informace. Smernice o minimálních pravidlech věnuje značnou pozornost právu obet' na informace, a jelikož

<sup>18</sup> Viz čl. 2 smernice o minimálních pravidlech. Dostupná na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=cs>

<sup>19</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obetech trestných činů a dalších zákonů.

<sup>20</sup> GRÍVNA, T., VÁLKOVÁ, H.: Postavení a práva obet' trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 198.

<sup>21</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obetech trestných činů a dalších zákonů.

<sup>22</sup> KAISEROVÁ, Veronika.: Novela zákona o obetech trestných činů účinná od 1. 4. 2017. In: Rodinné listy, 2017, č. 4, s. 30.

<sup>23</sup> GRÍVNA, T., VÁLKOVÁ, H.: Postavení a práva obet' trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 199.

<sup>24</sup> KOZÁK, Vítězslav.: Nad plánovanou novelou zákona o obetech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 9, s. 206.

novela zákona o obětech vychází právě z této směrnice, není tomu jinak ani v něm. Nově má na žádost oběti příslušný právní orgán povinnost poskytnout i informaci, že nebylo zahájeno trestní řízení, informaci o stavu řízení (vyjma případů, kdy by tato informace mohla ohrozit dosažení účelu trestního řízení), informaci o skutku, ze kterého je osoba, proti níž se řízení vede, obviněna, a právní kvalifikaci skutku, informaci o době a místě konání veřejného projednání věci v řízení před soudem. Nově má také orgán činný v trestním řízení povinnost poskytnout jí pravomocné rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí.<sup>25</sup>

Informování oběti neovládající český jazyk podle § 12 zákona o obětech trestných činů doznalo novelou rovněž některých změn. Změny se netýkají informací, jež musí být poskytovány v jazyce, o němž prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem, ale rozsahu poskytování informací. Nově jde o poskytnutí odůvodnění pravomocného rozhodnutí či stručného shrnutí k výslovné žádosti oběti v témže jazyce a překladu písemností označených obětí za podstatné, a to v rozsahu potřebném pro řádné uplatnění jejich práv v trestním řízení. Jedná se o požadavek vyplývající ze směrnice o minimálních pravidlech, konkrétně z čl. 5 odst. 3 a čl. 7 odst. 3, 4, 5 a 7. K požadavku směrnice o minimálních pravidlech navrhovaná úprava stanoví příslušnému orgánu povinnost rozhodnout o případném neposkytnutí těchto informací (tj. rozhodnutí, kterým se řízení končí, včetně jeho alespoň stručného odůvodnění, v jazyce, o němž oběť prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je oběť občanem) usnesením, proti kterému je přípustná stížnost. Na rozhodování o neposkytnutí informace a rozhodování o uvedené stížnosti se užijí příslušná ustanovení trestního řádu.<sup>26</sup> Novelizované znění zákona o obětech trestných činů tak zajišťuje, aby oběti byly skutečně poskytnuty veškeré informace, jejichž poskytnutí směrnice vyžaduje, a dále aby jednotlivé informace byly poskytnuty v rozsahu, který odpovídá konkrétním potřebám oběti s ohledem na individuální povahu a závažnost spáchaného trestného činu.<sup>27</sup>

V oblasti poskytování informací obětem orgány činnými v trestním řízení a poskytovateli pomoci obětem trestných činů současná právní úprava zakotvuje pro uvedené orgány a poskytovatele rozsáhlou informační povinnost, některé informace nicméně mohou z pohledu směrnice přesto chybět (např. informace o nejbližše dostupných pobytových službách či poskytovatelích zdravotních služeb). Zbývající informace jsou pak poskytovány všem kategoriím obětí při prvním kontaktu s nimi, a to bez ohledu na to, zda jsou v konkrétním případě relevantní.<sup>28</sup>

Do § 17 zákona o obětech trestných činů je promítnut další požadavek vyplývající ze směrnice, konkrétně z čl. 19, který požaduje vytvořit nezbytné podmínky, které umožní zamezení kontaktu mezi oběťmi, a v nezbytných případech též jejich rodinnými příslušníky, a pachatelem v prostorách, kde trestní řízení probíhá (ledaže trestní řízení takový kontakt vyžaduje). Navrhovaná úprava proto přiznává právo žádat v kterémkoliv stadiu trestního řízení, popřípadě i před jeho zahájením, o přijetí opatření k zabránění kontaktu s pachatelem nejen oběti, ale také osobě oběti blízké. Takovýmto postupem je nepochybně sledována ochrana před opakovanou a sekundární viktimizací oběti a též její ochrana před zastrahováním a mstou ze strany pachatele.<sup>29</sup> Předmětem zastrahování a odvety mohou být i osoby blízké oběti. Prostřednictvím způsobení újmy jim lze způsobit újmu i oběti samotné. Z tohoto důvodu je v zájmu ochrany oběti, aby byla tato ochrana poskytována osobám, k nimž má oběť blízký vztah, nehledě na jejich formální označení.

Novelizovaný zákon o obětech trestných činů tak reaguje na implementaci požadavků vycházejících ze směrnice o minimálních pravidlech jen v některých směrech (oblast poskytování informací obětem trestných činů, oblast vymezení tzv. zvláště zranitelných obětí, oblast vyřizování žádostí o poskytnutí peněžité pomoci oběti spolu s doplněním oprávnění ministerstva, oblast registru ministerstva apod.). Dostačujícím způsobem není řešena například otázka práv dětských obětí na ochranu během trestního řízení spočívající v zaznamenávání výpovědi dětské oběti pomocí

<sup>25</sup> § 11 odst. 1 zákona o obětech trestných činů.

<sup>26</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., změna zákona o obětech trestných činů a dalších zákonů.

<sup>27</sup> KOZÁK, Vítězslav.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 9, s. 206.

<sup>28</sup> JÍLOVEC, M., KOZÁK, V.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Časopis pro právní vědu a praxi, 2016, č. 1, s. 75.

<sup>29</sup> VÁLKOVÁ, H.: Poznámky k ochraně a pomoci oběti trestného činu jako „slabší strany“ v trestním procesu. In: Soudce, 2015, č. 12, s. 31.

audiovizuálnych prostriedkú s tým, aby tyto záznamy mohly byť používané během trestního řízení jako důkaz (srov. např. čl. 24 směrnice o minimálních pravidlech).<sup>30</sup>

Dle Jana Müllera novelizace ovšem nepřinesla dostatečnou odpověď na veškeré palčivé otázky týkající se obětí trestných činů. Podle jeho názoru mohlo být doplněno například v novelizovaném § 20 - podání vysvětlení a výsledku zvláště zranitelných obětí. Žádným způsobem není řešena například odbornost a vzdělávání policistů, úředníků probační a mediační služby ČR, soudců, pracovníků poskytujících pomoc obětem trestných činů aj. [srov. např. čl. 25 směrnice o minimálních pravidlech, § 111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (vzdělávání sociálních pracovníků), § 3 odst. 8 zákona č. 218/2003 Sb., o povinnosti soudců, státních zástupců, příslušníků PČR a úředníků probační a mediační služby mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží v trestních věcech, § 36 o osobních a odborných předpokladech osob podílejících se na vyšetřování, projednávání a rozhodování trestních věcí mladistvých pachatelů].<sup>31</sup> Na závěr se tedy vyvstává otázka, zda máme očekávat další novelizaci zákona o obětech trestných činů, která bude již plně odpovídat standardům, které představuje směrnice o minimálních pravidlech?

## **5 ZÁVĚR**

Ovlivňování jednotlivých právních oblastí členských států legislativou Evropské unie je již zaběhnutá praxe. A trestní právo není žádnou výjimkou. Postavení obětí trestných činů v trestním řízení i mimo něj byl dlouhou dobu problém, který se přehlížel.

Evropská unie se problematice začala intenzivně věnovat až po zasedání Rady v Tampere, kde byl vznesen požadavek na řešení toho problému. Od té doby Evropská unie přijala několik směrnic, které prohlubují jednotlivá práva obětí trestných činů.

Zrovna v oblasti problematiky obětí trestných činů je vliv Evropské unie velice zřetelný a hmatatelný. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že celý zákon o obětech trestných činů, včetně poslední novelizace, je z velké míry postaven na základech, které vycházejí z jednotlivých výše uvedených směrnic. Zákonodárce ani nyní neprovádí novelu zákona způsobem, který by byl plně souladný s unijním právem, jak jsem se snažil poukázat výše.

Všichni se pravděpodobně shodneme na faktu, že posilování práv obětí trestných činů je krok správným směrem, i když prof. Jelínek ve svém článku varoval, že nepromyšlené zavádění nových práv obětí – byť vedené dobrými úmysly – může způsobit narušení celého systému trestního řízení.<sup>32</sup> Což se ale naštěstí nestalo. Je ale vhodné, aby k takovému posilování docházelo na základě legislativy Evropské unie? Míra vlivu Evropské unie na trestní právo jednotlivých členských států je velice palčivou otázkou posledních několika desetiletí. Trestní právo každého státu je znakem jeho suverenity, a jeho ovlivňování tak může narušit i jeho svrchovanost. Osobně si myslím, že je dobře, že se této oblasti věnuje mezinárodní politická organizace jako je Evropská unie. Postavení obětí trestných činů je „vedlejší“ oblast trestního práva. Je to oblast, která není tak medializována a není tak viditelná. Jedním z hlavních účelů trestního práva je zjistit zda byl spáchán trestný čin, kdo jej spáchal a potrestat pachatele. Evropská unie tak nezasahuje do jednoho z hlavních smyslů trestního práva. Zasahuje do oblasti, kdy je trestným činem určitým způsobem poškozena jiná osoba. Tudíž se jedná o nějaká základní práva, která by tato osoba měla mít. A to, že mezinárodní organizace dbají na garantování a dodržování minimálních práv, je dle mého pohledu dobře a je to právě jeden z hlavních důvodů, proč by měly takovéto organizace vznikat a rozvíjet se.

<sup>30</sup> MÜLLER, Jan.: Co přinesla novela zákona o obětech trestných činů? In: Právo a rodina, 2017, č. 5, s. 7.

<sup>31</sup> MÜLLER, Jan.: Co přinesla novela zákona o obětech trestných činů? In: Právo a rodina, 2017, č. 5, s. 7.

<sup>32</sup> JELÍNEK, J.: Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie, 2015, č. 11, s. 19.

**Použitá literatúra:**

- GRIVNA, T., VÁLKOVÁ, H.: Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. In: Trestněprávní revue, 2017, č. 9, s. 195 až 209.
- IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydání. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN: 978-80-8155-017-1.
- JELÍNEK, J., GRIVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014, 368 s. ISBN: 978-80-7502-041-3.
- JELÍNEK, J.: Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie, 2015, č. 11, s. 19 až 30.
- JÍLOVEC, M., KOZÁK, V.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Časopis pro právní vědu a praxi, 2016, č. 1, s. 71 až 78.
- KAISEROVÁ, Veronika.: Novela zákona o obětech trestných činů účinná od 1. 4. 2017. In: Rodinné listy, 2017, č. 4, s. 30 až 31.
- KOZÁK, Vítězslav.: Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 9, s. 204 až 211.
- KOZÁK, V.: Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. In: Trestněprávní revue, 2015, č. 9, s. 209 až 214.
- MÜLLER, Jan.: Co přinesla novela zákona o obětech trestných činů? In: Právo a rodina, 2017, č. 5, s. 5 až 9.
- VÁLKOVÁ, H.: Poznámky k ochraně a pomoci obětí trestného činu jako „slabší strany“ v trestním procesu. In: Soudce. 2015, č. 12, s. 29 až 32.

**Kontaktné údaje:**

Mgr. Dominik Fojt  
fojt.dominik@gmail.com  
Právnická fakulta Masarykovy Univerzity  
Veveří 70  
611 80 Brno  
Česká republika

# TRESTNÝ ČIN DOMÁCEHO NÁSILIA V ZMYSLE NOVÉHO ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV<sup>1</sup>

Denisa Hamranová

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

**Abstrakt:** Act no. 300/2005 Coll. Criminal Code as amended (hereinafter referred to as the "Criminal Code") does not regulate the offense of domestic violence as a separate factual matter. The definition of "domestic violence" is adopted for the purposes of the National Action Plan on the Elimination and Prevention of Violence against Women 2014-2019. The new Act no. 274/2017 Coll. the term "crime of domestic violence" is introduced into our legal system for the victims of criminal offenses. In the contribution, the author points to a not very appropriate formulation of the legislative modification in terms of domestic violence and analyzes the impact of the law in question on victims of domestic violence. The paper also included de lege ferenda proposals, which the author tries to point out to the possible improvement and streamlining of the protection of victims of domestic violence.

**Abstrakt:** Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“) trestný čin domáceho násillia ako samostatnú skutkovú podstatu neupravuje. Je prijatá definícia „domáceho násillia“ na účely Národného akčného plánu pre elimináciu a prevenciu násillia na ženách na roky 2014-2019. Účinnosťou nového zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov sa zavádza do nášho právneho poriadku termín „trestný čin domáceho násillia“. Autorka v príspevku poukazuje na nie veľmi vhodnú formuláciu legislatívnej úpravy v zmysle domáceho násillia a analyzuje zároveň dopad predmetného zákona na obe domáceho násillia. Súčasťou sú aj návrhy de lege ferenda, ktorými sa autorka snaží poukázať na možné zlepšenie a zefektívnenie ochrany obetí domáceho násillia.

**Key words:** offence of domestic violence, domestic violence, victim law, particularly vulnerable victim

**Kľúčové slová:** trestný čin domáceho násillia, domáce násillie, Zákon o obetiach, obzvlášť zraniteľná obeť

## 1 ÚVOD

Dňa 12. októbra 2017 schválila Národná rada Slovenskej republiky zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o obetiach**“). Novým právnym predpisom sa podstatným spôsobom zlepšuje postavenie obetí, ako aj ich prístup k spravodlivosti. Predmetný zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2018. Nový zákon zároveň k uvedenému dňu ruší zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násillnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov, ktorý neriešil problematiku obetí trestných činov komplexným spôsobom.

Prijatím Zákona o obetiach si Slovenská republika splnila povinnosť transponovať smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ zo dňa 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov (ďalej len „**smernica o obetiach**“) do právneho poriadku Slovenskej Republiky, pričom pripomínáme, že uvedená úprava

<sup>1</sup> Príspevok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 16-0471. This article was supported by the scientific project APVV 16-0471 of the Slovak Research and Development Agency.

mala byť prijatá do 16. novembra 2015. K čiastočnej transpozícii smernice 2012/29/EÚ došlo zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, a to vo vzťahu k úprave procesných práv poškodených v trestnom konaní.

## **2 PRAVNÝ STAV DE LEGE LATA V SÚVISLOSTI S DOMÁCIM NÁSILÍM**

Ľudské práva a základné slobody sú v podmienkach Slovenskej republiky regulované množstvom právnych noriem rôznych odvetví. Domáce násilie ako súčasť násilnej kriminality je síce upravené vo viacerých právnych odvetviach, ale exaktná úprava trestnej zodpovednosti osôb páchajúcich domáce násilie nejestvuje na primeranej úrovni, resp. častokrát zostávajú páchatelia takýchto spoločnosťou odsúdeniahodných konaní nepotrestaní.

Zastávame názor, že vybraná problematika je témou vyskytujúcou sa vo všetkých oblastiach každodenného života, no i napriek tomu v našom právnom poriadku neexistuje žiadna jednotná definícia. Pojem domáce násilie absentuje najmä v osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný zákon**“), rovnako, ako aj hlava, resp. oddiel v Trestnom zákone, ktorý by upravoval trestné činy úzko súvisiace s domácim násilím. Všeobecne domáce násilie spoločnosť najvýraznejšie vníma ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, ktorý je aj jeho najzávažnejším prejavom.

V kruhoch policajného zboru sú rozšírené názory, že existujú oveľa závažnejšie trestné činy, ale podľa nášho názoru tu chýba pochopenie a citlivosť na to, že aj takéto konanie býva pre ženy a deti nesmierne nebezpečné a života ohrozujúce.<sup>2</sup> Samostatnú skutkovú podstatu domáceho násillia v Trestnom zákona *ipso iure* nenájdeme, ale *ipso facto* je možné takéto varianty násillia páchatel'ov prostredníctvom analógie *iuris* subsumovať pod vybrané skutkové podstaty trestných činov. Pokiaľ prípady domáceho násillia dosiahnu intenzitu trestného činu, budú naplňovať skutkovú podstatu niektorého z trestných činov ako sú:

- a) trestné činy proti životu a zdraviu (fyzické násillie): Úkladná vražda (§ 144), Vražda (§ 145), Zabitie (§ 147 – 148), Usmrtenie (§ 149), Ublíženie na zdraví (§ 155, 156) Nedovolené prerušenie tehotenstva (§ 150 – 153), Účasť na samovražde (§ 154), Ublíženie na zdraví (len podľa § 155 a 156), Neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia (§ 159-160)
- b) trestné činy proti ľudskej dôstojnosti (fyzické násillie): Znásillenie (§ 199), Sexuálne násillie (§ 200), Sexuálne zneužívanie (§ 201-202);
- c) trestné činov proti rodine a mládeži (ekonomické násillie a psychické násillie): Zanedbanie povinnej výživy (§ 207), Týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208);
- d) trestné činy proti iným právam a slobodám (psychické násillie): Nebezpečné vyhrážanie (§ 360), Nebezpečné prenasledovanie (§ 360a).

Hlavný problém vidíme vo vymedzení a určení hranice, kedy je možné dané konanie špecifikovať ako domáce násillie, a následne ho subsumovať pod protiprávne konanie. Frekventovane sa stáva, že konanie páchatel'a nenaplní skutkovú podstatu žiadneho trestného činu upraveného v osobitnej časti Trestného zákona, a na základe aplikácie inštitútu materiálneho

---

<sup>2</sup> BUTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J.: *Násillie páchané na ženách ako problém verejnej politiky*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2005, s. 24.

korektívu<sup>3</sup> sa takéto konanie posudzuje ako priestupok. Orgány činné v trestnom konaní mnohokrát vyhodnotia, že závažnosť takýchto činov je nepatrná a naplňa len skutkovú podstatu priestupku proti verejnému poriadku podľa § 47 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o priestupkoch**“), alebo ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 47 Zákona o priestupkoch.

Ako bolo už vyššie spomenuté, existuje množstvo definícií domáceho násillia, ktoré sa rôznia, a ktoré majú aj spoločné znaky. Domáca judikatúra pojem domáce násillie explicitne neupravuje, a akákoľvek definícia v legislatíve absentuje. Ako vzor nám poslúžila definícia Najvyššieho správneho súdu Českej republiky, ktorý uviedol, že „*domácim násillím sa spravidla označuje týranie a násillné konanie, odohrávajúce sa medzi osobami blízkyimi, žijúcimi spolu v spoločnej domácnosti, keď jedná násillná osoba získava a udržuje nad druhou moc a kontrolu*“<sup>4</sup>.

## 2.1 DEFINÍCIA TRESTNÉHO ČINU DOMÁCEHO NÁSILLIA - NÓVUM V SLOVENSKEJ LEGISLATÍVE

Právo nebyť vystavený násilliu alebo jeho bezprostrednej hrozbe je základným ľudským právom. Právo každej osoby na ochranu pred akoukoľvek formou násillia vyplýva nielen z Ústavy Slovenskej republiky, ale aj z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, napr. Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Deklarácia OSN o odstránení násillia páchaného na ženách a iné. Stotožňujeme sa s názorom Najvyššieho správneho súdu Českej republiky, ktorý skonštatoval, že „*domáci násillí je bezesporu celospoločenským jevom, ktorý nelze podceňovat a který vyvěřá z podhoubí sociální diskriminace a který je zpravidla determinovaný příslušností k určitému pohlaví*“<sup>5</sup>. Za násillie je prítom potrebné považovať akýkoľvek útok vedený voči fyzickej osobe alebo aj psychickej integrite človeka, ktoré spôsobuje tejto osobe ujmu. Preto v súvislosti s domácim násillím je mimoriadne dôležité minimalizovať kontakt násillníka s obeťou, keďže najvhodnejší priestor má násillník v domácom prostredí obeť, ktoré je tabuizované.

Viacere štáty v Európskej únii blízke právnomu systému Slovenskej republiky majú vo svojich právnych systémoch zakotvenú definíciu domáceho násillia. U nás takéto vymedzenie do nadobudnutia účinnosti Zákona o obetiach chýbalo. Nepochybne sa takáto absencia definície u nás opierala od odborné názory, ktoré uvádzajú, že legálne a komplexné definovanie tohto pojmu nie je vhodné a dokonca ani možné.<sup>6</sup> Väčšina definícií, s ktorými sa stretávame v literatúre, má povahu definícií čiastkových. Niektoré prvky z nich sú spoločné, v iných sa objavujú nové znaky, nové prejavy či formy. V odbornej literatúre je bežné, že tieto definície sa líšia podľa toho, ktorý autor domáce násillie definuje, z akej oblasti sám pochádza a čomu sa venuje a čo sám považuje sa jadro domáceho násillia. Podľa tohto existujú užšie aj širšie vymedzenia. S takýmito sa stretávame aj vo viacerých európskych a medzinárodných dokumentoch<sup>7</sup>. Ich výhodou je to, že pre členské resp.

<sup>3</sup> Ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona: „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná*“.

<sup>4</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 12. marca 2008, sp. zn. 3 Tdo 168/2008.

<sup>5</sup> Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 10. septembra 2009, sp. zn. 9 Azs 49/2008.

<sup>6</sup> KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Niekoľko úvah o možnostiach trestnoprávneho postihovania domáceho násillia z pohľadu trestného práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: APZ v Bratislave, 2010, s. 120 a nasl.

<sup>7</sup> **Medzinárodné dokumenty OSN:** Deklarácia o odstránení násillia páchaného na ženách (1993), Pekingská deklarácia a Platforma pre akciu (1995), Rezolúcia o odstránení domáceho násillia voči ženám (2004),

**Dokumenty Európskej Únie:** Rezolúcia Európskeho parlamentu o násillí na ženách (1986), Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násillie voči ženám z 14. júla 200534 (2006/C 110/15), Daphne I (2000 – 2003) a Daphne II (2004 - 2008), Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 779/2007/ES.

zmluvné štáty z nich vyplývajú určité povinnosti a to v podobe prijatia obdobnej právnej úpravy či určitých opatrení tohto charakteru. Ani tu nemožno hovoriť o univerzálnej definícii. Vo väčšine prípadov sa tieto definície obmedzujú na výpočet najtypickejších prejavov domáceho násillia.

Do právneho poriadku Slovenskej republiky sa zavádza definícia pojmu *restný čin domáceho násillia*, ktorý je podľa dôvodovej správy k Zákonom o obetiach „*nevyhnutne potrebné vymedziť v nadväznosti na nedostatky, na ktoré poukázala aplikačná prax*“<sup>8</sup>.

Zákon o obetiach akcentuje na domáce násillie práve v zmysle definície obzvlášť zraniteľnej obeť, ktorou sa podľa § 2 Zákonom o obetiach rozumie:

- *dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak,*
- *osoba staršia ako 75 rokov,*
- *osoba so zdravotným postihnutím,*
- *obeť restného činu obchodovania s ľuďmi, restného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, restného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z restných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z restných činov terorizmu alebo restného činu domáceho násillia.*

V § 2 ods. 1 písm. e) Zákonom o obetiach je vysvetlený pojem restný čin domáceho násillia ako restný čin spáchaný násillím alebo hrozbou násillia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatelom žije alebo žila v spoločnej domácnosti,

Obdobným smerom transpozície smernice sa vydala Česká republika, ktorá prijala zákon č. 45/2013 Sb. o obětech restných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech restných činů) ďalej len „Zákon o obětech“ a podľa ustanovenia § 2 ods. 4 sa za zvlášť zraniteľnú obeť pre účely tohoto zákonom považuje:

a) *dítě,*

b) *osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,*

c) *obeť restného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo restného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),*

d) *obeť restného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, restného činu, který zahrnoval nátlak, násillí či pohrůžku násillím, restného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo obeť restného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchaní restného činu nebo závislost na ní.*

V Českej republike však absentuje pojem domáce násillie aj napriek tomu, že v roku 2007 nadobudol účinnosť zákon č. 135/2006 Sb. na ochranu pred domácim násillím v znění pozdějších předpisu (ďalej len „Zákon o domácem násillí“), ktorý zásadným spôsobom zmenil

**Dokumenty Rady Európy:** Odporúčanie č. R (85)4 o násillí v rodine, Odporúčanie č. R (90)2 o sociálnych opatreniach voči násilliu v rodine, Odporúčanie č. R (90)2 o sociálnych opatreniach voči násilliu v rodine, Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu páchaného na ženách a domácemu násilliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor).

<sup>8</sup> Dôvodová správa k Zákonom o obetiach.



situáciu ohrozených osôb. Návrh tohto zákona bol vypracovaný expertnou skupinou Aliancie proti domácemu násiliu, ktorá vznikla na pôde Poslaneckej snemovni Parlamentu Českej republiky v roku 2004 z iniciatívy Bieleho kruhu bezpečia. Zákon zaviedol systémový, komplexný prístup k prevencii a ochrane pred domácim násilím. Upravuje najmä postup polície, justície a sociálnych služieb pri riešení domáceho násillia.<sup>9</sup> V dôvodovej správe k Zákonu o domácom násilí sa uvádza, že „domáci násill je násillné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násillnou osobou i osobou, proti níž takový útok směřuje. Domácím násillm se rozumí opakované násillné jednání nebo opakované vyhrožování násillným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu a žijí ve společně obývaném bytě nebo domě. V rámci domácího násillí lze jednoznačně identifikovat osobu násillnou i ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhrůžky útokem směřují“.<sup>10</sup>

Smernica o obetiach obdobne neobsahuje pojem domáce násillie, nakoľko medzi obzvlášť zraniteľné obete zaraďuje obete obchodovania s ľuďmi, terorizmu, organizovanej trestnej činnosti, násillia páchaného blízkou osobou, násillných sexuálnych deliktov alebo sexuálneho vykorisťovania, rodovo motivovaného násillia, trestného činu z nenávisti a obete so zdravotným postihnutím a detských obetí, u ktorých sa zvyčajne vyskytuje vyššia úroveň sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zastrasovania a pomsty.<sup>11</sup>

## 2.2 PROBLEMATICKÉ OTÁZKY PRAMENIACE Z NOVEJ DEFINÍCIE DOMÁCEHO NÁSILLIA

Pri rozsiahlej analýze novej definície trestného činu domáceho násillia a jeho následného porovnania s typickými znakmi domáceho násillia v teoretickej rovine, ako aj v legislatívach iných štátov sme dospeli k viacerým problematickým otázkam, ktoré považujeme za nevyhnutné ozrejmiť. Medzi jednotlivé úskalia novej definície patria:

1. Trestný čin domáceho násillia – subjektívne a objektívne znaky
2. Zbytočná duplicita v Zákone o obetiach
3. Jednorazový alebo viacnásobný útok
4. Krátkodobé alebo dlhodobé konanie
5. Eskalácia konania



**Možné komplikácie pri postupe orgánov činných v trestnom konaní pri vyhodnocovaní, či ide v jednotlivých prípadoch o obzvlášť zraniteľnú obeť alebo nie.**

### Ad 1) Trestný čin domáceho násillia – subjektívne a objektívne znaky

Z právneho hľadiska sa trestným činom rozumie protiprávny čin, ktoré znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.<sup>12</sup> Na to, aby určité konanie mohlo byť považované za trestný čin, je nevyhnutné, aby bolo za takýto trestný čin označené v Trestnom zákone ako skutková podstata. Skutková podstata je definovaná ako súhrn objektívnych a subjektívnych znakov trestného činu, ktoré určujú jednotlivé druhy trestných činov a odlišujú ich

<sup>9</sup> Dostupné na: <https://www.bkb.cz/aktuality/n144-zakon-na-ochranu-pred-domacim-nasilim/>.

<sup>10</sup> Dôvodová správa k zákonu č. 135/2006 Sb., ktorým sa mení některé zákony v oblasti ochrany před domácim násillím.

<sup>11</sup> Čl. 57 Smernice o obetiach.

<sup>12</sup> Ustanovenie § 8 Trestného zákona.

navzájom.<sup>13</sup> V uvedenom prípade sa zákonodarca rozhodol pre vymedzenie trestného činu domáceho násillia priamo v Zákone o obetiach bez akejkoľvek právnej úpravy v Trestnom zákone.

V rámci objektívneho znaku skutkovej podstaty – konania páchatel'a by sme chceli poukázať na spôsob spáchania trestného činu domáceho násillia, pričom je uvedené, že ide o trestný čin spáchaný násillím alebo hrozbou násillia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatel'om žije alebo žila v spoločnej domácnosti. Podľa § 122 ods. 7 Trestného zákona je trestný čin spáchaný násillím, ak páchatel' použije na jeho spáchanie fyzické násillie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel' uviedol do stavu bezbrannosti ľstou alebo ak páchatel' použil násillie proti veci iného. Máme za to, že zákonodarca nezaviedol medzi domáce násillie aj formu psychického násillia, ale len fyzického, aj keď dôvodová správa vykladá pojem násillie extenzívne a to v zmysle, že pojem násillie zahŕňa napr. kopanie, bitie, škrtenie, ťahanie za vlasy, vyhrážanie zbraňou, znevažovanie a ponižovanie, vzbudzovanie strachu, izoláciu od okolia, a podobne. Domáce násillie sa väčšinou odohráva v domácom prostredí za zatvorenými dverami bez prítomnosti nezainteresovanej osoby (svedka), kedy je obeť izolovaná od akejkoľvek pomoci ľudí a orgánov verejnej moci.<sup>14</sup> Zákonodarca mal v zmysle úplnosti medzi spôsob konania zaradiť aj použitie nátlaku podľa § 122 ods. 8 Trestného zákona, kedy je trestný čin spáchaný s použitím nátlaku vtedy, ak páchatel' použije na jeho spáchanie psychické násillie proti inému.

V zmysle uvedeného by sme *de lege ferenda* navrhovali nasledovnú zmenu definície trestného činu domáceho násillia:

*...trestný čin spáchaný násillím, hrozbou násillia alebo s použitím nátlaku na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatel'om žije alebo žila v spoločnej domácnosti.*

Obdobne postupoval aj zákonodarca v Českej republike, keď za obzvlášť zraniteľnú obeť vymedzil obeť trestného činu, ktorý zahrňuje **nátlak, násillie** či **vyhrážku násillím**.

## Ad 2) Duplicita v Zákone o obetiach

V ustanovení § 2 Zákona o obetiach sa za obzvlášť zraniteľnú obeť považujú obeť jednotlivých taxatívne ustanovených trestných činov, ako aj napr. trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona (za obzvlášť zraniteľnú obeť sa považuje obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, **trestného činu týrania blízkej osoby** a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo **trestného činu domáceho násillia**).

Trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby môžeme priamo subsumovať pod domáce násillie, ako príklad môžeme uviesť rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 31. mája 2017, sp. zn. 2T/133/2016, v ktorom vyslovil právny názor, že objektom trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby je ochrana osôb pred tzv. domácim násillím, ktoré však zákon nedefinuje. Vo všeobecnej rovine sa jedná o násillie medzi rodinnými príslušníkmi, blízkymi osobami či jedincami v obdobnom vzťahu, ktorá je determinovaná špecifickosťou takéhoto vzťahu, kedy medzi násillnou osobou a jej obeťou môžu existovať väzby citové, finančné, ďalej plynúce zo zdieľania spoločného obydľia či výchovy potomkov, kedy páchatel' často zneužíva tento súkromný priestor skrytý pred zrakmi ostatných osôb. Obeť domáceho násillia teda vníma ataky násillnej osoby odlišne, než keby násillnou osobou bola osoba cudzia. Z hľadiska zavinenia je potrebný úmysel.<sup>15</sup>

<sup>13</sup> IVOR, J.: Trestné právo hmotné - všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 97.

<sup>14</sup> Dôvodová správa k Zákone o obetiach.

<sup>15</sup> Rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 31. mája 2017, sp. zn. 2T/133/2016.

### Ad 3, 4) Jednorazový alebo viacnásobný útok a krátkodobé alebo dlhodobé konanie?

Jedným z primárnych znakov, podľa ktorých je možné charakterizovať domáce násilie je opakovanie jednotlivých útokov, či zahrnutiahodného konania jednej osoby voči druhému. Nejde len o ojedinelý prípad násillia v rodine, ktorý však môže naplniť skutkovú podstatu trestného činu napr. Trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 156, alebo priestupku. Exaktnejšie vymedzila podmienku dlhodobosti sudkyňa Krajského súdu v Brne, ktorá skonštatovala, že podmienka dlhodobosti je naplnená, pokiaľ samotný cyklus násillia prebehol minimálne dvakrát.<sup>16</sup>

Uvedenou podmienkou dĺžky doby násillia sa zaoberal aj Najvyšší súd Slovenskej republiky, kedy Okresný súd Bratislava V. uznesením zo 16. decembra 2011 nariadil predbežným opatrením odporcovi, aby dočasne nevstupoval do bytu do právoplatnosti rozhodnutia súdu o návrhu navrhovateľky na vylúčenie odporcu z užívania bytu. Ako odôvodnenie bolo uvedené, že manžel sa **viackrát opakovane dopustil fyzického násillia** na navrhovateľke, v dôsledku čoho súd prvého stupňa dospel k záveru, že skutkový stav je preukázaný v rozsahu dôvodného podozrenia z násillia, ako aj okolnosti použitia sily pri demonštrovaní postoja manželky k manželským hádkam. Rovnako uviedol, že nie je vylúčené vzhľadom na rozvrátenosť vzťahov možné opakovanie obdobného násillia voči navrhovateľke. Po zákonom nariadení predbežného opatrenia sa odporca (manžel) odvolal, čím Krajský súd v Bratislave uznesením zmenil uznesenie Okresného súdu Bratislava V. tým, že nariadenie zrušil. Ako dôvod uviedol, že „napadnuté prvostupňové rozhodnutie nie je vecne správne. Hoci z dikcie ustanovenia § 76 ods. 1 písm. g/ O.s.p. vyplýva možnosť súdnym rozhodnutím zamedziť osobám dopúšťajúcim sa násillia na blízkej osobe, ich **vylúčenie z užívania bytu alebo obmedzenie ich užívacieho práva, je nevyhnutné, aby situácia násillia nebola zamieňaná so situáciou konfliktu, nakoľko násillie nie je hádka ani konflikt, ale býva dlhotrvajúce a má stupňujúcu tendenciu.**“<sup>17</sup> Rovnako uviedol, že jedna facka nie je prejavom fyzického násillia v dôsledku nutnosti stúpajúcej tendencie, čo však nebolo navrhovateľkou preukázané. Nakoniec Krajský súd v Bratislave dospel k záveru, že nebolo navrhovateľkou **preukázané dlhodobé konanie odporcu** v podobe násillného správania, čím neboli naplnené zákonné podmienky pre nariadenie predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g) Občianskeho súdneho poriadku.

Rovnako konštatoval Okresný súd Topoľčany, ktorý vyjadril právny názor, že „za ďalšie typické znaky domáceho násillia možno považovať asymetrický vzťah medzi páchatelom a obeťou, periodicitu a dlhodobosť trvania násillia a spravidla jeho eskalácie. Týraním sa rozumie zlé nakladanie s osobou blízkou alebo inou osobou žijúcou s páchatelom v spoločnom obydli vyznačujúci sa vyšším stupňom hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalosťou, pričom dosahuje takú intenzitu, aby bolo spôsobilé vyvolať stav, ktorý pociťuje postihnutá osoba ako ťažké prikorie, resp. psychické či fyzické útrapy. Pri pokračovaní v páchaní takého činu po dlhšiu dobu sa musí jednať o časový úsek rádovo v mesiacoch, keď platí, že čím menej intenzívne bude týranie, tým dlhší čas bude musieť také zlé nakladanie trvať. Pre posúdenie otázky, či sa obžalovaný trestného činu týrania poškodenej žijúcej v spoločne dome dopúšťal takéhoto činu "po dlhšiu dobu", je však určujúce nielen celkový čas týranie, ale prihliadnuť treba tiež ku konkrétnemu spôsobu vykonania činu, intenzite týranie, jeho početnosti pod. Zo strany obžalovaného nešlo o žiadne ojedinelé excesy z riadneho spoluzitia manželov. Toto spoluzitie malo spočiatku aj svoje pekné obdobie, ako uvádzala sama poškodená (pred narodením dcéry), avšak postupne obžalovaný viac požíval alkohol, menil svoje správanie voči poškodenej, ktorej pôsobil fyzické ako i psychické utrpenie v tej podobe, ako je to popísané v skutkovej vete výroku o vine. Prítom išlo o súhrn aktov, ktoré mali charakter slovných urážok a nadávok, ďalej rôznych spôsobov fyzického napádania a konečne aj niektorých foriem obmedzovania poškodenej v jej voľnom pohybe, v jej spoločenských kontaktoch a pod. Obvinený si voči poškodenej takto počínal sústavne a trvale po dobu uvedenú vo skutkovej

<sup>16</sup> ČUHELOVÁ, K.: Predbežná opatrení ve věcech ochrany proti domácímu násillí. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 4.

<sup>17</sup> Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 31. decembra 2012, sp. zn. 2Co 40/2012-41.

*vete rozsudku t. j. od presne nezistenej doby v roku 2006 do 20,30hod - 21,00 hod dňa 18. júna 2016*<sup>18</sup>.

Obdobné aplikačné problémy v praxi v súvislosti s naplnením objektívneho znaku a to dĺžky doby konania nastáva aj napr. pri trestnom čine týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, ktorým sa rozumie „*kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie ...*“. Predmetná skutková podstata bola s účinnosťou od 1. januára 2016 novelizovaná smerom, že bol vypustený znak „*týra*“, čím sa z uvedeného trestného činu stal trestný čin týrania bez týrania.<sup>19</sup> Okrem uvedeného poukazujeme aj na trestný čin nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona.

### **3 NÁVRHY DE LEGE FERENDA V ZMYSLE ZEFEKTÍVNEJ LEGISLATÍVY S AKCENTOM NA DOMÁCE NÁSILIE**

Z hľadiska detailného rozboru trestnoprávnej úpravy by sme navrhovali, aby bola definícia domáceho násillia vymedzená ako „úmyselné, opakované a dlhší čas trvajúce konanie páchatel'a voči blízkym a zvereným osobám, s ktorými žije alebo žil v spoločnej domácnosti, a prejavuje sa vo forme fyzického, psychického alebo sexuálneho násillia, pričom následkom je pociťovanie psychických alebo fyzických útrap poškodenej osoby“. V predmetnej definícii je zahrnutý bezpochybne úmysel páchatel'a, opakovanosť jednotlivých útokov, eskalácia, subjekty voči ktorým pácha takéto konanie, všetky formy násillia, ako aj následok vo forme predmetných útrap.

Na tomto mieste zdôrazňujeme najmä mimoriadnosť domáceho násillia nie z hľadiska násillného konania, ale voči komu je uplatňované, v rámci akého časového rozpätia a v akom prostredí. V rámci našich úvah môžeme poskytnúť viaceré modely riešenia zaradenia domáceho násillia do trestnoprávnej úpravy to nasledovnými spôsobmi:

1. Vymedzenie pojmu domáce násillie ako osobitný kvalifikačný pojem, v rámci čoho by bol súčasťou kvalifikovaných skutkových podstát.

Navrhovaná úprava by vyzerala nasledovne:

#### **§ 143a Domáce násillie**

Domácim násillím rozumieme úmyselné, opakované a dlhší čas trvajúce konanie páchatel'a voči blízkym a zvereným osobám, s ktorými žije alebo žil v spoločnej domácnosti a prejavuje sa vo forme fyzického, psychického, sexuálneho alebo ekonomického násillia, pričom následkom je pociťovanie psychických alebo fyzických útrap poškodenej osoby.

V rámci skutkovej podstaty trestných činov by sa pojem domáce násillie ako osobitný kvalifikačný znak premietol nasledovne:

#### **§ 189 Vydieranie**

(1) Kto iného násillím, hrozbou násillia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až šesť rokov.

(2) Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) závažnejším spôsobom konania, b) na chránenej osobe, c) z osobitného motívu, d) spôsobí ním väčšiu škodu alebo e) v rámci domáceho násillia

<sup>18</sup> Rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 31. mája 2017, sp. zn. 2T/133/2016.

<sup>19</sup> K uvedenej problematike pozri bližšie: HAMRANOVÁ, D.: Týranie blízkej a zverenej osoby v zmysle aplikačných problémov v praxi. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016.s. 82-90.

2. Zavedenie novej skutkovej podstaty trestného činu domáceho násillia, resp. novelizácia trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby

Predpokladaná skutková podstata domáceho násillia by sa nevzťahovala len na príležitostné hádky alebo konflikty medzi partnermi, ktoré sa pretransformujú neskôr do násillnej podoby. Domácim násillím by sa rozumela tvrdá a nezdravá podoba partnerských vzťahov, označovaná ako zneužívanie partnera. Z pohľadu poškodených pôjde o zásah do ľudskej dôstojnosti, neskôr do osobného bezpečia a nakoniec do života. V rámci trestného zákona by bola zaradená do III. hlavy medzi Trestné činy proti rodine a mládeži.

3. Nový zákon o domácom násillí

Nový právny predpis, ktorý by terminologicky vymedzoval domáce násillie, jeho formy spáchania s odkazom na skutkové podstaty trestných činov v Trestnom zákone. Zároveň by novelizoval viaceré osobitné zákony, ktorými sú Trestný poriadok, Zákon o Policajnom zbore, Občiansky zákonník a iné. V rámci alternatívne uvedených možností by sme z nášho pohľadu navrhovali prvú nami vymedzenú možnosť, a to zavedenie pojmu domáceho násillia ako osobitného kvalifikačného pojmu. Rovnako by bola relevantná aj tretia možnosť v podobe nového zákona, ktorý by novelizoval viaceré ustanovenia zákonov a tým odstránil medzerovitý stav, nakoľko by sa dotkol rôznych právnych odvetví nie len z trestnoprávneho hľadiska.

#### **4 ZÁVER**

Jedným z prioritným cieľov spoločnosti je aj ochrana obetí domáceho násillia. Právny poriadok Slovenskej republiky umožňuje domôcť sa ochrany v troch rovinách:

- v trestnoprávnej rovine
- v občianskoprávnej rovine
- v správnomprávej rovine

Uvedená ochrana obetí domáceho násillia sa s účinnosťou od 1. januára 2018 posilnila prijatím Zákona o obetiach v zmysle rozšírenia katalógu práv, prislúchajúcich aj obetiam domáceho násillia nie len v trestnoprávnej rovine, ale aj v rovine sociálnej (psychologická pomoc). Predmetné prijatie zákona vnímame pozitívne, na druhej strane akcentujeme na niektoré ustanovenia, ktorých aplikácia v praxi bude obtiažna, resp. neuskutočniteľná. Uvedená obtiažnosť sa týka aj zaradenia obetí domáceho násillia medzi obzvlášť zraniteľné obete, ktoré môže vo všeobecnosti zahrňovať veľký okruh obetí a s tým spojené ťažkosti v praxi.

#### **Použitá literatúra:**

- BUTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J.: Násillie páchané na ženách ako problém verejnej politiky. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2005. 324 s. ISBN 80-88935-78-4.
- ČUHELOVÁ, K.: Předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násillí. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 4.
- HAMRANOVÁ, D.: Týranie blízkej a zverenej osoby v zmysle aplikačných problémov v praxi. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016.s. 82-90. ISBN 978-80-8054-682-3.
- IVOR, J.: Trestné právo hmotné - všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 532 s. ISBN 80-8078-084-6.
- KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Niekoľko úvah o možnostiach trestnoprávneho postihovania domáceho násillia z pohľadu trestného práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: APZ v Bratislave, 2010, s. 120 a nasl.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k zákonu č. 135/2006 Sb., ktorým sa mení niektoré zákony v oblasti ochrany pred domácim násilím.

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 31. decembra 2012, sp. zn. 2Co 40/2012-41

Rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 31. mája 2017, sp. zn. 2T/133/2016

Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 29. januára 2018, sp. zn. 23To/119/2017

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Denisa Hamranová

d.hamranova@gmail.com

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. č. 6,

Bratislava

Slovenská republika

## **VYBRANÉ ASPEKTY POSTAVENIA OBEŤÍ / POŠKODENÝCH V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Natália Hangáčová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

### **Abstract:**

Currently a new legislation was adopted in the Slovak Republic - act no. 274/2017 Coll. on victims of criminal offences, which came into force on 1. January 2018. The respective act should grant more support and protection to victims of criminal offences. Act no. 301/2005 Coll. criminal procedure act as amended, gave protection to victims only in the course of criminal procedure, afterwards victims were dependent on help from their families, which generally do not know how to react to the occurred victimisation. Rights of victims (referred to as harmed parties) are also regulated in the criminal procedure act, in article 46 and following, as well as in § 28 subsection 6 and 7, § 69, § 74 subsection 2 etc., which could be confusing for the victims of criminal offences. Ministry of Justice of the Slovak Republic informs on its' web site about help to victims of criminal offences, however I hold an opinion that this information is insufficient and should be more complex. Ministry of Interior of the Slovak Republic established the Information Centre for Combating Trafficking in Human Beings and for Crime Prevention, which provides victims with information and prevents their victimisation. From authors' point of view, it is necessary to deepen the knowledge of professionals, in order to be prepared to understand victims and provide them with professional help and all information which could be useful to victims.

### **Abstrakt:**

V súčasnosti bola v podmienkach Slovenskej republiky prijatá nová právna úprava - zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 2018. Predmetná právna úprava má poskytovať väčšiu ochranu a podporu obetiam trestných činov. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov poskytoval a poskytuje ochranu obetiam trestných činov iba v priebehu trestného konania, neskôr boli obeť trestných činov odkázané na pomoc svojho okolia, ktoré vo všeobecnosti nevie akým spôsobom na vzniknutú situáciu - viktimizáciu reagovať. Práva obetí (ozn. ako poškodení) sú tiež upravené v Trestnom poriadku, a to v § 46 a nasledujúcich ako aj v § 28 odsek 6 a 7, § 69, § 74 odsek 2 a v ďalších, čo môže byť pre samotné obeť trestných činov náročné na orientáciu v právach, ktoré im prináležia. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky na svojom webovom sídle poskytuje informácie o pomoci obetiam trestných činov, t.j. odškodňovanie obetí trestných činov, zoznam subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov ako aj základné informácie o právach obetí trestných činov, avšak mám zato, že tento stav je nedostačujúci a dostupné informácie by mali byť rozšírené. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zriadilo tiež Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality, ktoré je zriadené na základe zákona č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Informačné centrum poskytuje obetiam informácie ako aj prospieva k prevencii pred viktimizáciou. Som toho názoru, že je potrebné prehľbovať znalosti odborníkov, aby boli pripravení porozumieť obetiam, poskytnúť im profesionálnu pomoc resp. informácie, kde nájsť odbornú pomoc a všetky informácie, ktoré budú obetiam užitočné. K uvedenému by mal prispieť aj nový zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

### **Kľúčové slová:**

obeť, viktimizácia, obchodovanie s ľuďmi, zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov

### **Key words:**

victim, victimisation, trafficking in human beings, act no. 274/2017 Coll. on victims of criminal offences

## ÚVOD:

Tak ako každý trestný čin má svojho páchatela, má väčšina trestných činov aj svoju obeť (resp. obeť) snáď až na výnimky, ktoré tvoria tzv. *victim-less* trestné činy.<sup>1</sup> Naopak obeťami ekonomickej trestnej činnosti, najmä daňových trestných činov nie sú individuálne osoby ale spoločnosť ako celok. Pri cezhraničnej daňovej trestnej činnosti sú obeťami trestných činov obyvatelia celej Európskej únie, nakoľko konkrétne pri podvodoch spojených s daňou z pridanej hodnoty (ďalej len "DPH") strata z výnosu DPH jedného členského štátu ovplyvňuje Európsku úniu ako celok. Vlastné zdroje Európskej únie sú okrem iných zdrojov tvorené aj výnosmi z DPH vybranou jednotlivými členskými štátmi.<sup>2</sup> Výnosy z realizovaných podvodov na DPH bývajú využívané pri páchaní ďalšej trestnej činnosti, pričom by mohli byť využité na rozvoj infraštruktúry, vedy a výskumu a iných oblastí jednotlivých členských štátov.

Spáchanie trestného činu teda určitou mierou nevyhnutne naruša spoločenské vzťahy, ktoré sú prítomné v spoločnosti, a to aj medzi osobami, ktoré sa ani nepoznajú. Toto narušenie je o to závažnejšie, keď sa obeť a páchatel poznali a boli vo vzťahu blízkych osôb. Zdá sa, že niektoré trestné činy sú do určitej miery determinované vzťahom páchatela a obeť. Napríklad niektoré výskumy, týkajúce sa vrážd konštatujú, že len v jednej pätine prípadov bola obeť zavraždená osobou, ku ktorej nemala žiaden vzťah. Naopak v dvoch pätinách prípadov bol vzťah páchatela a obeť veľmi blízky a v ďalších dvoch pätinách sa páchatel s obeťou aspoň poznali.<sup>3</sup> Takáto spriaznenosť páchatela a obeť je príznačná (aj keď nie až v takej miere) aj pri lúpežiach a pri sexuálnych trestných činoch.<sup>4</sup> Tieto výsledky kriminologických výskumov sú nenahraditeľným zdrojom informácií, ktoré môžu pomôcť orgánom činným v trestnom konaní a súdu, pretože môžu ovplyvňovať vyšetrovaciu stratégiu, dôveryhodnosť svedeckých výpovedí a pod. Aj na základe týchto informácií je dôležité si uvedomiť, že každý z nás sa môže stať obeťou trestného činu. Tento výrok nenachádza limitáciu a je univerzálny pre každú osobu bez rozdielu veku, pohlavia, viery, rasy, štátnej príslušnosti alebo spoločenského postavenia. Je však pravdou, že niektoré atribúty predurčujú jedinca k tomu, že sa stane obeťou trestnej činnosti viac ako iné. Ako príklad možno uviesť skutkovú podstatu trestného činu obchodovania s ľuďmi podľa § 179 zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel. Z analýzy niektorých prípadov z praxe možno vyvodit' záver, že obeťami sú predovšetkým ľudia zo slabších sociálnych skupín.

Od vzniku Slovenskej republiky tento rok uplynulo 25 rokov. Aj napriek relatívne dlhému časovému intervalu je postavenie obeť v trestnom konaní vo veľkej miere vnímané skôr pasívne.<sup>5</sup> Predmetná situácia by mala byť vylepšená práve novým zákonom č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

## 1. OBETE OBCHODOVANIA S ĽUĎMI

Obete obchodovania s ľuďmi boli ako vzorka na účely tohto článku vybrané z dôvodu poskytovania oveľa väčšieho množstva informácií obeťam trestného činu podľa § 179 Trestného zákona zo strany štátnych autorít ako obeťam iných trestných činov. Formy pomoci a spôsoby poskytovania informácií budú v článku podrobne rozobrané. V prvom rade bol na pomoc obeťam obchodovania s ľuďmi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky vypracovaný leták, ktorý informuje potencionálne obeť trestného činu upraveného v §179 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona o konaniach, ktoré spadajú pod uvedenú skutkovú podstatu ako aj o práva obeť uvedeného trestného činu a informačnej linke, na ktorej bude obeťam poskytnutá potrebná pomoc. Predmetný leták poskytuje obeťam informácie v rôznych cudzích jazykoch a aj na bezplatnej národnej linke pomoci obeťam obchodovania s ľuďmi je možné si dohodnúť rozhovor aj v inom ako slovenskom

<sup>1</sup> HERETIK, Anton: Forézna psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. 3. Prepracované a rozšírené vydanie, Bratislava: EURKODEX, s. r. o., 2010. 414 s.

<sup>2</sup>European Commission, budgetary system, dostupné online: [http://ec.europa.eu/budget/explained/budg\\_system/financing/fin\\_en.cfm#own\\_res](http://ec.europa.eu/budget/explained/budg_system/financing/fin_en.cfm#own_res)

<sup>3</sup> NOVOSTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Jiří a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. 146 s.

<sup>4</sup> Tamtiež s. 146

<sup>5</sup> DIANIŠKA, Gustáv, STRÉMY, Tomáš; VRÁBLOVÁ, Miroslava a kol.: *Kriminológia*. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2016. 135 s.



jazyku po dohovore, a to minimálne jeden deň vopred. Takéto operatívne riešenie považujem za vysoko pozitívne, aj keď sa rozhovory v cudzích jazykoch poskytujú až po vopred oznámenom príp. dohovorenom čase, čo je však odôvodnené personálnou náročnosťou zabezpečenia komunikácie s potenciálnymi obeťami.

Ulohou plagátov a aktivít vyvinutými Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a orgánov podieľajúcich sa na zabezpečovaní programu pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi je najmä prevencia a informovanie verejnosti o tom, ktoré konania spadajú pod uvedenú skutkovú podstatu a na uvedenie si, že to čo sa obetiam v živote udialo, nie je normálnym javom ale naopak patologickým, nebezpečným pre spoločnosť. V rámci programu sa poskytujú obetiam únik z kriminálneho prostredia, finančná ako aj sociálna pomoc, právne poradenstvo, psychosociálne poradenstvo dôležité pre opätovné zaradenie obetí do bežného života, čo je podporované aj možnosťou využitia rekvalifikačných kurzov.<sup>6</sup>

Národná linka pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi je okrem iného zameraná a určená aj na poskytovanie informácií pred vycestovaním osôb do zahraničia, za účelom overenia si organizácie ponúkajúcej pracovné miesto v zahraničí, prípadne výhodné finančné ohodnotenie ale aj na poskytnutie informácií a zabezpečenie prvého kontaktu s obeťou trestného činu alebo poskytnutia relevantnej prvej pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi. Národná linka pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi bola za obdobie roku 2016 celkovo kontaktovaná 649 krát. Prijatých hovorov bolo celkom 255. Omylom bola linka kontaktovaná len v zlomku prípadov, a to v 40 prípadoch, linka bola zneužitá celkovo 12 krát. Ženy volajúce na linku predstavovali 51% hovorov a muži zvyšných 49%.

Na základe informácií dostupných na webovom sídle Ministerstva vnútra Slovenskej republiky je zverejnené iba vyhodnotenie programu obchodovania s ľuďmi za rok 2016<sup>7</sup> a roky predchádzajúce, neskoršie štatistiky zverejnené doposiaľ neboli. Je zrejmé, že podpora v rámci programu bola v roku 2016 poskytovaná celkovo 36 obetiam, pričom v roku 2016 bolo do programu zaradených 21 nových obetí trestného činu obchodovania s ľuďmi.<sup>8</sup> V roku 2016 bolo v Slovenskej republike celkovo zaznamenaných 45 obetí v rámci národného referenčného mechanizmu. V roku 2015 predstavoval pomer obetí ženského pohlavia zaradených do programu 32% z celkového počtu obetí, ktoré boli do programu zaradené. V roku 2016 tento index poklesol na 18% ženských obetí z celkového počtu obetí zaradených do programu, čo predstavuje štyri (4) osoby ženského pohlavia. Košický kraj bol krajom s najväčším počtom ženských obetí, t.j. troch (3) obetí zaradených do programu, a to v roku 2015 ako aj v roku 2016. Obetí mužského pohlavia zaradených do programu v roku 2016 bolo 17, čo predstavovalo 81% z celkového podielu obetí, pričom majorita obetí pochádzala z Banskobystrického kraja. Zvyšné jedno (1) percento v roku 2016 bolo prezentované osobami mladšími ako 18 rokov, ktoré predstavovali tri (3) obeť, a to deti mužského pohlavia. V roku 2015 bolo do programu zaradených taktiež 17 obetí mužského pohlavia, čo v tomto roku predstavovalo 68%. Z vyššie uvedených informácií ako aj štatistických údajov vedených Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky je zrejmé, že obeť pochádzajú najmä z krajov Banskobystrického a Košického, čo predstavuje pretrvávajúci jav. Uvedené je vysvetliteľné zlou sociálnou situáciou a ťažkosťou získania dobre ohodnotenej práce v uvedených regiónoch. Následne ľudia hľadajú spôsoby ako si v zložitej situácii pomôcť a privyrobiť. Práve tento faktor je zneužívaný páchatelmi, ktorí prisľubia obetiam slušný zárobok, ktorý sa v konečnom dôsledku nerealizuje a osoby sú využívané na nútenú prácu, nútené žobranie, prípadne sexuálne vykorisťovanie ako aj iné formy vykorisťovania. Skutočnosť čiastočne podporujú aj štatistické údaje o stupni dosiahnutého vzdelania obetí trestného činu obchodovania s ľuďmi. V roku 2016 bola obeťou len jedna (1) osoba s vysokoškolským vzdelaním, základné vzdelanie malo deväť (9) obetí a stredné vzdelanie jedenásť (11) obetí, z toho päť (5) obetí ukončilo strednú školu záverečnou skúškou - maturitou. Podrobnejšou analýzou bolo zistené, že obeť so základným vzdelaním boli vo väčšine prípadov zneužívané na nútenú prácu. Z celkového počtu obetí v roku 2016, t.j. 21 bola

<sup>6</sup> Program podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi, dostupné online: [http://www.minv.sk/?program\\_podpory\\_a\\_ochrany\\_obeti](http://www.minv.sk/?program_podpory_a_ochrany_obeti)

<sup>7</sup> Vyhodnotenie programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi za rok 2016, dostupné online: [http://www.minv.sk/?program\\_podpory\\_a\\_ochrany\\_obeti](http://www.minv.sk/?program_podpory_a_ochrany_obeti)

<sup>8</sup> Situácia v oblasti obchodovania s ľuďmi na Slovensku, dostupné online: <http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi-a-slovenska-republika>

vydatá len jedna (1) žena a ženatý jeden (1) muž. Z uvedenej skutočnosti vyplýva, že rozvedené resp. slobodné obeť tvorili až 90% obetí zaznamenaných v roku 2016. V šiestich (6) prípadoch osôb zaradených do programu išlo o osoby, ktoré vo svojej blízkosti nemali žiadnu osobu ani s nikým nežili v spoločnej domácnosti (rodičmi alebo súrodencami). Z vyššie uvedených skutočností ako aj zo záverov správy o vyhodnotení programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi z roku 2016 je absencia sociálnych väzieb v spoločnosti jedným z rizikových faktorov a je dôvodom, že sa obeť stanú náchylnejšie na nábor a následné zneužívanie na nútenú prácu alebo iné nútené aktivity spadajúce pod skutkovú podstatu trestného činu obchodovania s ľuďmi. Trend z roku 2015 bol potvrdený aj štatistikami z roku 2016, a teda že obeťami sú v majorite prípadov osoby vo veku 41 - 50 rokov. Nábor obetí bol v 19 z 21 prípadov v roku 2016 vykonaný prostredníctvom osobného kontaktu s obeťou, čo potvrdzuje hypotézu že Slovensko je zdrojovou krajinou. Naopak cieľovou krajinou obetí naverbovaných v podmienkach Slovenskej republiky bolo v 12 prípadoch Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. V roku 2016 bolo najviac obetí zneužitých na nútenú prácu, podľa štatistík uvedený trend prevláda už tri roky. Druhým najčastejším spôsobom vykorisťovania bolo sexuálne vykorisťovanie a to v troch (3) prípadoch a tretím nútené žobranie v dvoch (2) prípadoch v roku 2016.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zriadilo tiež webové sídlo <http://www.superzarobok.sk>, na ktorom ponúka zárobok až do výšky 2.000,- EUR.<sup>9</sup> Uvedená webová stránka je falošne nastrčená, avšak pôsobí nesmierne dôveryhodne. Na webovom sídle je ponúkaná brigáda v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska, Rakúsku, Nemecku a Španielsku. Stránka tiež obsahuje referencie fiktívnych ľudí, o tom aký boli s výberom agentúry spokojní a zarobili sľúbené peniaze. Dôraz je venovaný dôveryhodnosti agentúry, garancii spokojnosti a okrem slušného zárobku aj skúsenému tímu, ktorý je pripravený v prípade akýchkoľvek ťažkostí osobe pomôcť. Na obeť vplýva aj fakt, že pri ponukách je označenie "posledná príležitosť", a teda obeť sú motivované poslať e-mail čím skôr, aby nepremeškali jedinečnú príležitosť, pričom im bude odpustený aj registračný poplatok vo výške 150,- EUR. Celá stránka je fiktívna a nastrčená. V prípade, ak sa obeť zaregistruje a odošle formulár<sup>10</sup> so svojimi osobnými údajmi, obratom jej je zaslaný e-mail zobrazujúci ako keby článok z dennej tlače o tom, že obeť bola nájdená v kritickom stave a bola zneužívaná za účelom vykorisťovania. E-mail upozorňuje na problematiku obchodovania s ľuďmi ako aj poskytuje informácie o národnej linke pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi. Využívanie internetu ako prostriedku na upozornenie potenciálnych obetí považujeme za veľmi vhodný spôsob informovania verejnosti s ohľadom na digitalizáciu prítomnú v spoločnosti. Predmetná stránka je schopná osloviť veľké spektrum ľudí, naopak morálnemu aspektu využívania podvodných praktík zo strany štátu sa v článku venovať nebudem. Problematike páchania trestného činu obchodovania s ľuďmi venuje pozornosť aj Národná jednotka boja proti nelegálnej migrácii prezídia Policajného zboru, ktorá sa zaoberá operatívno-pátracou činnosťou a objasňovaním predmetnej trestnej činnosti.<sup>11</sup> Z aktivít vyvinutých zo strany štátnych orgánov je zrejмый záujem štátu na prevencii uvedenej trestnej činnosti a priority identifikovania obetí a poskytnutia pomoci viktimizovaným osobám.

## **2. NOVÝ PRÁVNÝ RÁMEC OCHRANY OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV**

Zákonom č. 247/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov bola vykonaná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EÚ<sup>12</sup> z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady č. 2001/220/SVV. Je predčasné

<sup>9</sup> Falošné webové sídlo Ministerstva vnútra SR na podporu ochrany obetí, dostupné online: <http://www.superzarobok.sk>

<sup>10</sup> Formulár, dostupné online: <http://www.superzarobok.sk/praca-a-brigada-v-anglicku>

<sup>11</sup> Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015 - 2018

<sup>12</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, dostupné online: [http://pomocobetiam.sk/wp-content/uploads/2014/09/Smernica-EP-a-rady-2012\\_29\\_EU-z-25-10-2012.pdf](http://pomocobetiam.sk/wp-content/uploads/2014/09/Smernica-EP-a-rady-2012_29_EU-z-25-10-2012.pdf)

hovorí o úspešnosti alebo naopak problematickosti právnej úpravy, ktorá nadobudla účinnosť 1. januára 2018, avšak je možné zohľadniť systematicku a prehľadnosť ustanovení zákona č. 247/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ako bolo vyššie uvedené obeťami trestného činu obchodovania s ľuďmi sa stávajú najmä osoby s nižším vzdelaním, staršie osoby a zároveň osoby pochádzajúce z nižších sociálnych vrstiev, prípadne ide o osoby s neúplnými sociálnymi väzbami. Je zrejmé, že pri každom druhu trestnej činnosti je viktimológia rozličná, avšak na základe vyššie spomenutých skutočností je možné a potrebné konštatovať, že zozbierané skutočnosti odôvodňujú potrebu jednoduchého, komplexného a kompaktného poskytnutia informácií obetiam trestných činov, nakoľko sa tieto v právnych predpisoch vo väčšine prípadov nevyznajú a vzhľadom na zložitosť situácie, v ktorej sa nachádzajú, nie sú v mnohých prípadoch naklonené pátraniu po ustanoveniach, ktoré im poskytnú ochranu, naopak tieto im musia byť prezentované zo strany štátu.

Podľa môjho názoru je zákon o obetiach trestných činov dostatočne prehľadný. Zákon zavádza pojmy ako obeť, obzvlášť zraniteľná obeť, druhotná ako aj opakovaná viktimizácia. Zákon o obetiach trestných činov ešte v podobe návrhu zožal kritiku práve vzhľadom na používanie pojmu obeť, ktorý sa nezhoduje s termínom použitým v Trestnom poriadku Slovenskej republiky, kde je využívaný pojem poškodený. Uvedené bolo vyriešené ustanovením § 3 odsek 6 zákona č. 274/2017 cit.: *“Obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením”*, v ktorom je obsiahnutá úprava procesného postavenia obeť v trestnom konaní.

Doposiaľ upraval postavenie obetí najmä zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, avšak Trestný poriadok poskytoval ochranu obetiam iba v priebehu trestného konania, ochrana obeť pred druhotnou prípadne opakovanou viktimizáciou v právnom poriadku zakotvená nebola. Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov bol zákonom o obetiach trestných činov zrušený,<sup>13</sup> v zmysle prechodných ustanovení sa konania začaté pred dňom nadobudnutia účinnosti novej právnej úpravy dokončia podľa predpisov účinných do 31. decembra 2017, a teda podľa zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov. Mám zato, že zavedenie nového zákona upravujúceho komplexne problematiku postavenia obetí trestných činov ako aj zrušenie jedného (1) zákona (zákon č. 215/2006 Z. z.) pomôže obetiam v orientácii sa v právnych predpisoch, aj keď sú momentálne niektoré inštitúty upravené duplicitne.

Zákon o obetiach trestných činov vo svojom ustanovení § 3 rozširuje základné zásady trestného konania, zakotvené v Trestnom poriadku, kde sa zavádza aj tzv. prezumpcia obeť, kedy je za obeť považovaná každá osoba, ktorá tvrdí, že sa stala obeťou trestného činu, až do momentu kým sa nepreukáže opak. Tiež sa zdôrazňuje zásada zákazu diskriminácie a kladie sa väčší dôraz na obzvlášť zraniteľnú obeť a špeciálne na obzvlášť zraniteľnú obeť, ktorou je dieťa. Medzi prvými ustanoveniami je zdôraznené právo na informácie, kde sa akcentuje poskytnutie informácií spôsobom pre obeť zrozumiteľným, ako to vyplýva zo systematicky zákona ale aj z praxe, je dôležité poskytnúť obetiam informácie o právach, možnostiach poskytnutia tak právnej ako aj psychologickú pomoc a zdravotnej starostlivosti, spôsobe uplatnenia nároku na náhradu škody, uzavretí zmluvy prípadne mediácii, a to pri prvom kontakte s obeťou zrozumiteľným spôsobom. Poskytnutie informácií je kľúčovým pre ďalšie správanie sa obeť, nakoľko v prípade kedy už došlo k porušeniu záujmu chráneného Trestným zákonom, je potrebné zabezpečiť obeť pomoc pri návrate do bežného života, keďže spoločnosť, rodina a príbuzní obeť, nie vždy vedia ako na vzniknutú situáciu reagovať. Zákon zavádza právo na poskytnutie odbornej pomoci, pričom rozlišuje medzi všeobecnou odbornou pomocou a špecializovanou odbornou pomocou. Špecializovaná odborná pomoc je poskytovaná obzvlášť zraniteľnej obeť a na rozdiel od všeobecnej odbornej pomoci je poskytovaná bezplatne. Za vhodné a dôležité považujeme zavedenie práva na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou, pričom zákon ukladá orgánom činným v trestnom konaní, súdu a subjektom poskytujúcim pomoc obetiam povinnosť posúdiť každú obeť individuálne, aby sa zabránilo jej opätovnej viktimizácii, tiež konať spôsobom, ktorý obeť nespôsobí druhotnú viktimizáciu. Vplyvom prijatia zákona o obetiach trestných činov bol do Trestného poriadku doplnený

<sup>13</sup> Ministerstvo spravodlivosti SR, odškodňovanie obetí trestných činov, dostupné online: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx>

§ 30a o využití inštitútu psychológa, upravené bolo okrem iných aj ustanovenie § 135 odsek 1 Trestného poriadku, ktoré sa dotýka výsluchu svedka - osoby mladšej ako 18 rokov. Predmetné ustanovenie bolo doplnené za účelom predídania druhotnej viktimizácii svedka - osoby mladšej ako 18 rokov, a teda obzvlášť zraniteľnej obeť v priebehu výsluchu.

### 3. ZÁVER

Z vyššie prezentovaných údajov je zrejмый profil obetí trestného činu obchodovania s ľuďmi podľa § 179 Trestného zákona a tiež veľké množstvo opatrení prijatých zo strany štátnych orgánov najmä Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Prijatím nového zákona č. 247/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov je očakávaná vyššia miera ochrany obetí trestných činov, medzi inými aj zavedenie ochrany obetí pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou, ktorá v doposiaľ platnej právnej úprave obsiahnutá nebola. Najmä s ohľadom na skutočnosť, že pri získavaní obetí na spáchanie trestného činu obchodovania s ľuďmi hrá dôležitú úlohu aj sociálna situácia, v ktorej sa potencionálne obeť nachádzajú, je pre zabezpečenie vysokej miery prevencie páchania predmetnej trestnej činnosti samotné prijatie nového zákona nedostačujúce. Digitalizácia prebiehajúca v spoločnosti je tiež faktorom podmieňujúcim vyššiu náklonnosť osôb stať sa obeťami trestných činov.

Je nemožné hodnotiť úspešnosť novo prijatého zákona o obetiach trestných činov, avšak už len skutočnosť jeho prijatia a zakotvenia zásad a práv obetí ako aj postupu pri odškodňovaní obetí trestných činov do jedného právneho aktu hodnotím pozitívne. Dosiahnutie ideálneho stavu je priam nemožné ale verím v posilnenie postavenia obetí trestných činov vplyvom prijatia nového zákona účinného od 1. januára 2018, zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

#### **Použitá literatúra:**

1. DIANIŠKA, Gustáv, STRÉMY, Tomáš; VRÁBLOVÁ, Miroslava a kol. *Kriminológia*. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2016
2. Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
3. European Commission, budgetary system, dostupné online: [http://ec.europa.eu/budget/explained/budg\\_system/financing/fin\\_en.cfm#own\\_res](http://ec.europa.eu/budget/explained/budg_system/financing/fin_en.cfm#own_res)
4. Falošné webové sídlo Ministerstva vnútra Slovenskej republiky na podporu ochrany obetí, dostupné online: <http://www.superzarobok.sk>
5. Formulár, dostupné online: <http://www.superzarobok.sk/praca-a-brigada-v-anglicku>
6. HERETIK, Anton: Forézná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. 3. Prepracované a rozšírené vydanie, Bratislava: EURKODEX, s. r. o., 2010
7. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015 - 2018
8. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, odškodňovanie obetí trestných činov, <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx>
9. NOVOSTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Jiří a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004
10. Program podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi, dostupné online: [http://www.minv.sk/?program\\_podpory\\_a\\_ochrany\\_obeti](http://www.minv.sk/?program_podpory_a_ochrany_obeti)
11. Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, dostupné online: [http://pomocobetiam.sk/wp-content/uploads/2014/09/Smernica-EP-a-rady-2012\\_29\\_EU-z-25-10-2012.pdf](http://pomocobetiam.sk/wp-content/uploads/2014/09/Smernica-EP-a-rady-2012_29_EU-z-25-10-2012.pdf)
12. Situácia v oblasti obchodovania s ľuďmi na Slovensku, dostupné online: <http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi-a-slovenska-republika>
13. Vyhodnotenie programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi za rok 2016, dostupné online: [http://www.minv.sk/?program\\_podpory\\_a\\_ochrany\\_obeti](http://www.minv.sk/?program_podpory_a_ochrany_obeti)
14. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov

15. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

16. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov

**Kontaktné údaje:**

Mgr. Natália Hangáčová

natalia.hangacova@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

## **POSITION OF VICTIM IN HUNGARY WITH SPECIAL REGARD TO THE EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEEDING**

Anna Kiss, Krisztina Farkas

National Institute of Criminology

**Abstract:** The lecture provides a general overview on the status of victims in Hungary within the criminal legislation, and the current situation of victim support and victim protection. The topic of victimization and victim protection is extremely worth discussing in Hungary, as the current government is devoted to the issue. The criminal policy has found new pathways in the past few years, from which the victim- and compensation orientated measures, have been in focus. The Hungarian criminal policy intends to fulfil the criteria of restorative and compensation-like measures among the so called first-time offenders and those who have the intent to cooperate both with the authorities and the victim. According to this policy the new Criminal Procedure Code places a special emphasis on the issues related to the victims. The victims have the basic interest of the efficient criminal proceeding giving space to solving the conflict between the parties and to greater compensation of damage caused by the criminal offence. In accordance with these goals the legislator set up provisions aiming at the efficiency of the proceeding giving more attention to strengthening victims' rights in the new procedure.

**Key words:** many-faceted victim, natural person, legal person, Victim's rights, Directive, Hungarian Criminal Procedure, mediation, conditional suspension of prosecutor.

### **1 INTRODUCTION**

Recently, the position of the victim has been the subject of an increasing number of surveys. During the course of the development of criminal law, the party of the victim lost his/her former leading role in the procedure, and was pushed to the periphery of justice. Legal experts have come to realize that this tendency is drastically unfair to the victim. To quote the well-known song by the Doors, "they are riders on the storm, swept away by sand."

It is not easy to understand this, especially when day-to-day criminal chronicles influence us. More and more people fall victim to crime every day, and this experience often has grievous psychological, social, and financial implications. In many cases the administration of justice fails to restore the damage caused by the offence. They are severely disregarded during criminal proceedings, and the possibilities for the enforcement of any compensation are highly limited. Consequently, the government must provide victims with other types of assistance.

Recently, similar to the beginning of the 20th century, more and more people have been calling for a restoration of the victim's proper place and role in the drama we call criminal procedure. This is only possible by expanding the rights of the victim. An increasing number of people are demanding the restoration of the former role of the victim. To address this situation a rising number of specialists have turned to spotlight on the victims of crime.

Consequently, the question arises: Should we recommence the former lead role of the victim in the pursuit of crime? By no means. This is not the solution! A solution is only possible if the victim's rights increase, and if guarantees to make the restriction of victims' rights impossible are built into the criminal procedure.

European documents on the legal position of the victim increasingly call attention to the need of bringing about changes in legislation. However, we still have problems concerning the improvement of the victim's situation.

Why? There are several reasons. In the early 90's the aim was to develop jurisdiction with respect to the disciplines of fair procedure, and the state was too busy to deal with victim's rights. Later, this aim was replaced by a practical way of thinking. The new goal was to provide effective justice through faster and simpler criminal proceedings. The situation of the courts of justice, which are at the limit of their functioning abilities, may actually be made easier by making the procedures

less complicated, but the simplification and acceleration of the procedure alone are not enough to create effective justice. Legislators should also consider human rights issues, because simplified procedures lacking guarantees does not work out in the long run. Human rights apply not only to the defendant but also to the victim, and most victims are dissatisfied with the performance of law enforcement authorities (police, prosecution, courts).

## **2 HUNGARIAN CRIMINAL PROCEDURE**

Hungarian Criminal Procedure follows three phases: investigation, charging, and the court proceeding/trial. The criminal procedure in Hungary begins with the investigation of the crime, usually carried out by the police under the supervision of the public prosecutor. When the investigation is over the public prosecutor decides whether charges should be brought and whether the case should go to court for trial or – if there is not enough evidence or if it is established that the offender should not be punished – should be closed at this stage. When the case is brought to court for trial the court examines the collected evidence and decides whether the defendant is guilty or not.

## **3 VICTIM'S ROLES IN THE CRIMINAL PROCEEDING**

### **3.1 About the victim**

#### **3.1.1 According to the EU Directive**

According to the EU Directive 'victim' means:

- a natural person who has suffered harm, including physical, mental or emotional harm or economic loss which was directly caused by a criminal offence;
- family members of a person whose death was directly caused by a criminal offence
- and who have suffered harm as a result of that person's death.<sup>1</sup>

#### **3.1.2 According to the Hungarian law:**

According to Hungarian law a victim is the party whose rights or lawful interests have been violated or jeopardised by the criminal offence. Therefore, according to Hungarian Criminal Procedure not only a natural person can be a victim, but so can a legal person (for example a company). However, Hungarian law does not consider indirect victims (for example family members) as victims. But in the case of the death of the victim the relative directly in line, the brother or sister, the spouse or common-law partner of the victim and the legal representative of the victim may exercise the rights of the victim.

### **3.2 Victim's position: the many-faceted victim**

The victim, as the aggrieved party, can fill different positions in the process of the administration of justice. According to their legal position they can be a 'simple' victim, a denunciator who reports the crime, a private complainer, a witness, a private party, a private prosecutor, or a *substitute* private prosecutor.

According Erika Róth, the victim is either on the side of the state helping to enforce its criminal claim, or substitutes for it in the criminal relation in every position.<sup>2</sup>

#### **3.2.1 About the simple victim**

According to Hungarian criminal procedure the victim's name in Hungarian is "injured party", and as such has the right to receive information and protection.

---

<sup>1</sup> DIRECTIVE 2012/29/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA; Article 2.; 1/a

<sup>2</sup> ROTH, E.: What is the Real Interest of the Victim? In: Special Edition of the proceedings of Criminology. New Tendencies in Crime and Criminal Policy in Central and Eastern Europe. (Proceedings of the 65<sup>th</sup> International Society for Criminology 11-14 March 2003, Miskolc-Hungary) Hungarian Society for Criminology, Bíbor Publishing House, Miskolc, 2004. 396. Page.

### **3. 2. 2 About the denunciator and the private complainer (reporting of crimes)**

According to the EU Directive: "In order to encourage and facilitate reporting of crimes and to allow victims to break the cycle of repeat victimisation, it is essential that reliable support services are available to victims and that competent authorities are prepared to respond to victims' reports in a respectful, sensitive, professional and non-discriminatory manner. This could increase victims' confidence in the criminal justice systems of Member States and reduce the number of unreported crimes. Practitioners who are likely to receive complaints from victims with regard to criminal offences should be appropriately trained to facilitate reporting of crimes, and measures should be put in place to enable third-party reporting, including by civil society organisations. It should be possible to make use of communication technology, such as e-mail, video recordings or online electronic forms for making complaints."

In criminal proceedings, the investigation is based on information about the commission of the offense. This may be data obtained by the investigating authority such as the official, but it may also be data from the report and the private indictment. In Hungary, in most cases the crime is reported by the victim.

### **3. 2. 3 About the victim-witness**

Those victims may be heard as a witness who may have knowledge of the fact to be proven.

### **3. 2. 4 About the private party**

The private party is the victim enforcing a civil claim in criminal proceedings. The private party may enforce the civil claim against the defendant, which arose as a consequence of the act being the subject of the accusation.

### **3. 2. 5 About the private prosecutor**

According to the law in force, the victim can be a private prosecutor. Unless provided otherwise by this Act, in the case of an assault, invasion of privacy, violation of secrecy of correspondence, libel, defamation, and irreverence prosecution shall be represented by the victim as a private prosecutor, provided that the offender may be prosecuted by private motion.

### **3. 2. 6 About the substitute private prosecutor**

In criminal proceedings when the public prosecutor represents the charge, in the case of passivity on the part of the prosecutor, the victim may represent the charge as substitute private prosecutor, according to the law.

The victim can act as a substitute private prosecutor in three instances: if the prosecutor drops the charges; if the prosecutor or investigation officials reject the denunciation; or if the prosecutor or investigation officials terminate the investigation.

The victim can be a substitute private prosecutor, or in the case of the victim's death, immediate relatives, spouse, companion or legal representative can continue with the proceedings.

The roots of substitute private prosecution go back to the end of the 19th century. The laws of the time allowed the victim to act as substitute private prosecutor in the case of inactivity on the public prosecutor's part.

## **3.3 Victim's rights**

### **3. 3. 1 Victim has the right to ask for information**

The victim has the right to ask for information about the justice system, about services available to them, and about the progress of their case and the status of the person who harmed them.

### **3. 3. 2 Victim has the right to protection**

Victims have the right to have their security and privacy considered, and to have reasonable and necessary protection from intimidation and retaliation. Victims can ask that their identity not be publicly released.

According to the law, in order to protect the life, physical integrity, or personal freedom of the witness, as well as to ensure that the witness fulfils the obligation of giving testimony and to ensure that the testimony is given without any intimidation, the witness should be provided protection.



Concerning the confidential treatment of the personal data of a witness

- the court, the prosecutor and the investigating authority proceeding in the case shall ensure that the data of the witness is treated confidentially and may not become known via other data of the procedure,
- the court, the prosecutor and the investigating authority establishes the identity of the witness by way of examining documents suitable for identification,
- the confidential treatment of the personal data of the witness may only be terminated with the consent of the witness.

From the time of ordering the confidential treatment of the personal data of the witness, the copies of documents containing the personal data of the witness may only be given to the participants in the criminal proceedings without the personal data of the witness.

A witness may be declared specially protected if

- his testimony relates to the substantial circumstances of a particularly serious case,
- the evidence expected by his testimony cannot be substituted,
- the identity, the place of stay and the fact that he is intended to be heard by the prosecutor or the investigating authority is not known by the accused and the defence counsel,
- the exposure of the identity of the witness would seriously jeopardise the life, limb or personal freedom of either the witness or the relatives thereof.

In exceptionally justified cases, the chairperson of the panel of the court proceeding in the case, the prosecutor, or the investigating authority may initiate that the defendant, the counsel for the defendant, the victim, the other interested party, the representative of the victim and the other interested party be protected. Further, the witness, the expert, the advisor, the interpreter, the official witness, or any other person in consideration of any of those listed, should also be protected, as specified in a separate piece of legislation.

The request may be submitted to the court, prosecutor or investigating authority proceeding in the case, while a verbal request should be recorded in a report.

The personal protection of the staff of the court, the prosecutor's office, the investigating authority and the penal institution or another person in consideration of the above may be initiated by the president of the court, the head of the prosecutor's office, the head of the investigating authority or the commander of the penal institution, respectively.

The documents pertaining to personal protection shall be kept together with the documents of the criminal case. With the exception of the decision regarding the request and initiation, the documents shall be handled confidentially.

### **3. 3. 3 Regulations pertaining to victims participating in the witness protection program**

The participation of the defendant, victim and witness in the witness protection program specified in separate law<sup>3</sup> shall not affect their respective rights and obligations related to the criminal proceedings; and in respect of the participants of the program, the provisions of this Act shall apply with the following derogation:

- persons participating in the program shall be summoned or notified by way of the body responsible for his protection, further, official documents to be served on such persons may only be delivered by way of the body responsible for their protection,
- persons participating in the program shall state their original personal identification data during criminal proceedings, but give the address of the body responsible for their protection as their place of residence or stay,
- no one – including the authorities – may be provided with a copy of documents containing the personal data of persons participating in the program and any information regarding such persons, unless they hold the permission by the body responsible for the protection of such persons,
- costs incurred in connection with the appearance and participation of persons participating in the program may not be accounted for as cost of criminal proceedings,
- the witness may refuse to give testimony regarding data that imply their new identity or new place of residence or stay.

---

<sup>3</sup> See Act LXXXV of 2001.

### **3. 3. 4 Victim has the right to participation**

Victims have the right to present victim impact statements and have them considered. Victims' views about decisions that affect their rights will also need to be considered.

### **3. 3. 5 Victim has the right to seek restitution**

Victims have the right to have the court consider making a restitution order for their financial losses and to have any unpaid amount enforced through a civil court.

### **3. 3. 6 Victim has the right to interpretation and translation**

Criminal proceedings are conducted in Hungarian, but the victim can use his/her mother tongue, his/her regional or minority language or any other language he/she chooses both orally and in writing. If the use of his/her mother tongue would lead to enormous difficulties, the use of another language known to him/her will be decided upon. He/she is entitled to an interpreter free of charge.

If a person, whose native language is not Hungarian, intends to use their native language in the course of the proceedings, or – pursuant to and within the scope of an international agreement promulgated by law – their regional or minority language, an interpreter shall be employed. If the use of the native language involves unreasonable difficulties, the use of another language defined by the person not commanding the Hungarian language as a language spoken, shall be provided by way of an interpreter.

### **3. 3. 7 Criminal charges (Reimbursable victim expenses)**

- travel and accommodation expenses;
- costs of the expert invited by victim with the consent of the prosecution/court;
- expenses of full or partial video or audio recording of the proceedings/stenography;
- expenses for one copy of the case files;
- communication expenses (phone, fax, post);
- representative's fee.

### **3. 3. 8 Applying for mediation**

The victim may propose at any stage of the proceedings to refer the case to penal mediation if the conditions for that exist. Mediation is applied only once in the course of proceedings; for certain crimes against the person, against property or traffic offences, if the crime is punishable with a maximum of five years' imprisonment; with victim's consent and that of the offender.

### **3. 3. 9 Additional rights**

If the victim is a minor, he/she has some additional rights:

- If the victim is under 14 years of age he/she may be heard as a witness only if his/her evidence cannot be substituted. He/she may be subjected to confrontation only if this will not cause him/her anxiety; He/she is to be given special attention by the victim support reference persons operating at the county police headquarters and Budapest police headquarters.
- If the victim is under 18 years of age he/she has the right to have his/her parents/legal representatives/custodian present at his/her interview (the person accompanying the victim is entitled to the reimbursement of the same expenses as the witness).
- If the minor is a victim of domestic violence, the minor has the right to be heard in the presence of a psychologist, and at special premises if possible.
- If the minor does not have the financial resources to pay for a lawyer he/she has the right to free legal representation under all circumstances.

### **3. 3. 10 Victims' rights after the Directive**

According to the requirements of the Directive, in 2015 criminal procedure law changed in Hungary. The following changes were made:

- In the case of the death of the victim the relative directly in line, the brother or sister, the spouse or common-law partner of the victim, and the legal representative of the victim may exercise the rights of the victim;
- the victim is entitled to know if the defendant is at large or has been released;
- the victim is entitled to be represented by legal aid counsel in all criminal proceedings;

- The victim is entitled to clear communication both verbally and in writing in all criminal proceedings;
- The victim is entitled to not meet the defendant if it is possible;
- The victim is entitled to not have to repeat the procedural actions related to him/her if it is possible;
- For all victims, it is necessary to examine whether there is a case of special treatment; In the case of special treatment there is a need for greater protection against the victim;
- In the case of a sex offense, the victim may request to be heard by a person of the same sex as the victim;
- In all cases, interrogation of a witness under the age of fourteen must be recorded with a video camera.
- Proceedings involving the victim may include the adult person identified by the victim who emotionally supports the victim.
- In the case of a victim requiring special treatment, it is possible to have a closed hearing (ex-camera trial);

#### **4 STRENGTHENING VICTIMS RIGHTS IN THE NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE FROM THE POINT OF VIEW OF THE EFFICIENCY OF JUSTICE**

In recent years there has been a powerful reform in the whole field of criminal law in process in Hungary. Within this comprehensive legislative action, a new Criminal Code was created in 2012, and a new Act on the imposition of punishment, measures, some coercive measures and confinement for infraction in 2013. The last main piece of this legislation was the adoption of the new criminal procedure code in 2017, which will enter into force on 1<sup>st</sup> July 2018.<sup>4</sup>

During the preparation in 2015 the government adopted the concept of new criminal procedure code laying down the regulatory principles and the guidelines under which codification was carried out. The leading guidelines were: efficiency, speediness, simplicity, modernity, coherence and expediency.<sup>5</sup> According to these principles the legislator prescribed – among 14 others – the revision of the safeguard system of criminal procedure, the better protection of victims' interests, the more effective protection of vulnerable persons, the differentiation of proceeding, the simplification of procedure and the inspiration of defendant's cooperation. Reviewing the concept, it can be observed that the Hungarian legislator intended to place a special emphasis on the issues related to the victims. I would like to introduce only the special ones which concern directly the victims:

No 3: "The protection of the interest of the victim has to be highlighted more than it is now. The new code has to support the protection of victims and the enforcement of their rights by any means. New procedural provisions have to be drawn which ensure, that the proceeding" authorities act in the most considerate manner possible regarding the victims."

No 4: "No 4: "The range of guarantees has to be broadened so equality between members belonging to vulnerable groups due to their age, circumstances or conditions and persons not having such disadvantages could be ensured and such persons could exercise their respective rights in the same way irrespective of their procedural role."

No 7: "There should be more possibilities to involve the defendant in closer co-operation with the authorities in order to make the criminal procedure more effective and to remedy the injuries and damages of the victim more successfully."

The main problem is that although the legislation was determined by the intensified protection of victims' rights, the modifications weren't followed by the changing of the practice.<sup>6</sup> The

---

<sup>4</sup> The Act of XC of 2017 on the Criminal Procedure (hereinafter referred to as new A.C.P.)

<sup>5</sup> Regulatory principles of the new criminal procedure Code. Available: <http://www.kormany.hu/download/d/12/40000/20150224%20IM%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s%20az%20%C3%BAj%20b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1s%C3%A1s%C3%B6rv%C3%A9ny%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1s%C3%A1s%C5%91.pdf>(10.02.2018)

<sup>6</sup> MISKOLCZI B.: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei. In: Elek Balázs, Miskolczi Barna (szerk.) Úton a bírói meggyőződés felé: A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Debrecen: Printart Press, 2015. 30-42 pages  
ISBN:978-963-89963-6-7

goals are not only those victims get remedies from defendant in a reasonable time, but further injury should also be prevented and handled in the most human way. The victims have the basic interest of the efficient and speedy criminal proceeding giving space to solve the conflict between the parties and to greater compensation of damage caused by the criminal offence.

In the following part of the paper I will introduce the provisions aiming at the efficiency of the proceeding giving more attention to strengthening victims' rights in the new procedure code and I will compare them with the regulation being in force. From this point of view it will examine the institutions deriving from the principle of opportunity aiming to avoid the court proceeding and one special procedure providing possibility to establish an arrangement among the parties. These are different forms of the diversion, the key figure of which is the public prosecutor. The institutions were incorporated into the investigation and in the event of a failed diversion – without prosecution – the investigation can be resumed. The analysis focuses on mediation, because it takes into consideration the victims' interests as widely as possible.

#### **4.1 Promising the public prosecutor's measure or decision**

One of the improvements of the reform is promising the public prosecutor's measure or decision (art. 404-406 new C.P.C.). This provides the possibility to get in touch with the public prosecution's office<sup>7</sup> and the defendant already during the investigation aiming to complete the case in a reasonable time and to make a foreseeable completion of the proceeding. The content of the measures and the decisions that can be taken out of the public prosecutor's office is not determined by the parties but by the provisions of the procedural law governing the institutions.<sup>8</sup> On the basis of this regulation the public prosecution's office can offer the decisions related to the termination of the proceeding – among other – the suspension of the proceeding aiming at the mediation process, the termination of the proceeding as the outcome of the mediation process; the conditional prosecution suspension and depending on its outcome the termination of the proceeding and regarding the co-operation of the defendant also the termination of the proceeding, if the defendant commits the criminal offence. The institution doesn't require any detailed formal and content requirements to make the easy application possible. The initiator can be not only the public prosecutor's office, but the defendant and the counsel for the defendant as well. In this way the defendant can be better orientated and motivated to co-operate with the authorities. The aim of this institution is both to ensure the possibility of the acceleration of the proceeding and to keep in mind the victim's interest. There are optional conditions ordered by the public prosecution's office among which the satisfaction of the civil claim relates to the victim. It can be stated that this new institution is flexible, free from constraints and can take the victim's interest into consideration better.

#### **4.2 The mediation process**

##### **4.2.1. The mediation process in the current regulation**

Mediation is one of the tools of restorative justice that seeks to solve the criminal offence as a special conflict.<sup>9</sup> It is a young legal institution, because it has existed only since 1<sup>st</sup> January 2007. Mediation takes the victim's rights into account and serves the aspects of acceleration at the same time. Its introducing was an obligation in accordance with the Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings. The mediation process is both a material and a procedural legal institution the main participants of which are the defendant and the victim. The positive conditions of its application are in the criminal procedure code (mediation process art. 221/A A.C.P.)<sup>10</sup> and the negative ones are in the criminal code<sup>11</sup> (active repentance art. 29 A.C.C). As for the positive conditions mediation can be applied only in taxative determined criminal offense: i.e. criminal offences against life, physical integrity or health, against personal

---

<sup>7</sup> The legislator uses the public prosecution's office in the new A.P.C., that is why it will be used in the paper

<sup>8</sup> Reasoning of the Act XC of 2017 on the Criminal Procedure (hereinafter referred to as reasoning) to art. 404-406

<sup>9</sup> BELOVICS E. – TÓTH M.: Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, p. 271

<sup>10</sup> The Act XIX of 1998 on the Criminal Procedure (hereinafter referred to as A.C.P.)

<sup>11</sup> Act C 2012 on Criminal Code (hereinafter : A.C.C.)

freedom, against human dignity and fundamental rights, any traffic offense, offenses against property or against intellectual property rights, which are punishable by not more than 5 years of imprisonment. Further requirements are that the defendant has admitted his guilt before being indicted, and has provided restitution by way of the means and to the extent accepted by the injured party within the framework of a mediation process, or previously if approved in the mediation process. If the crime is punishable by imprisonment not exceeding 3 years, the legal consequence is, that it is not prosecuted. The penalty may be reduced without limitation if the committed crime is punishable by imprisonment not exceeding 5 years. According to the A.C.P. "The aim of the mediation process is to facilitate the reparation of the consequences of the crime and the prospective law-abiding behaviour of the suspect. During the mediation process an agreement – establishing the active regret of the suspect – is aspired to be concluded between the suspect and the victim." The prosecutor may suspend the proceedings to a maximum for 6 months and transfer the case to mediation process ex officio or on the motion of the suspect, the defence counsel or the victim if: a) according to section 29 of the A.C.C. the termination of the procedure or the unrestricted reduction of the punishment may take place; b) the suspect has confessed to his crime until filing the indictment, and he undertakes and is able to repair the damage caused by the crime in the manner and extent as defined by the victim; c) both the victim and the suspect have assented to take part in the mediation process; and d) the judicial proceedings may be omitted in consideration of the character of the criminal offence, the manner of the perpetration and the character of the suspect, or it may reasonably be presumed that the court is going to appreciate the active regret in the course of imposing the punishment. If the agreement is fulfilled the public prosecutor's office / or the judge terminate the proceeding, and if it is unsuccessful the public prosecutor's office prosecutes / the judge makes the decision. The continual extension of this process can be observed since the adoption. The practical experience of 10 years since its introduction proves that the application has been successful.<sup>12</sup> The new A.C.P. reformulated this legal institution and modification can be assessed as a turning point, or even a milestone in its history.

#### **4.2.2. The mediation process in the new regulation**

The new regulation has followed the extension tendency. The legislator has kept the basic requirements, but at the same time has given significant changes from several points of views. The modification can be summarized as follows (art. 412-415 new A.C.P.):

- the main reform is that the mediation process is separated from active repentance and its ground for
- exemption from criminal liability determined in the substantial criminal law, so it can be applied in more serious cases as well;
- the process takes place in the phase of the investigation, not in the prosecution phase, like currently;
- it can be applied only by the prosecutor, in the trial the judge cannot transfer the case to the mediation process;
- if the conditions exist the mediation procedure can be applied already after the interrogation of the defendant;
- the regulation sets up the obligations in two parts: before the mediation process and after that;
- If the defendant or the victim motion the process the public prosecutor's office is obliged to obtain the consent of the other party;
- the suspension of the proceeding and transfer the case to mediation is possible for 6 months once during the investigation;

---

<sup>12</sup> The lecturers from Ministry of Justice, from Chief Prosecutions' Office and Probation Service in Judicial Office reported on the positive experiences on the conference "*The mediation in criminal matters is 10 years old*" organised by the Ministry of Justice on 8 February 2018, namely yearly 4600-4800 cases has been come to the Judicial Office in which framework works the probation officers as mediators, around in 80% of cases ended by conclusion of an agreement and more than 90% of agreements completed.

- the public prosecutor's office supervises the agreement between the defendant and victim and if it is illicit the public prosecutor's office repeals the agreement;
- if the obligation cannot be fulfilled, the deadline can be extended by 18 months; and after this period it can be extended by 2 years;
- if the mediation process is successful the public prosecutor's office terminates the proceeding based on the active repentance; if it is unsuccessful the public prosecutor's office does not prosecute, but it continues the process;
- the mediation process and the conditional prosecution suspension can be applied after each other.

The goal of the mediation reformulated in the new A.C.P. is defined through its purpose. The aim of the institution is to establish an agreement and reconciliation on the basis of the voluntary participation of the suspect and the victim, which also promotes the suspect's future lawful behaviour. The mediation process has a desirable outgrowth over the criminal proceedings, so the law makes it applicable to a much wider scope than before. Not only can the active repentance be applied in the context of the termination of substantive punishability or of other concessions, but independently, as long as the purposes of the mediation process are available.

It is also an important modification that there is no need to clarify the facts with sufficient certainty for the prosecution because the evidence can be complemented after a possible unsuccessful mediation process. The public prosecution's office can suspend the proceeding only within the deadline of investigation. "The promising of public prosecutor's measure or decision" can be applied before the mediation process.

One of the most important issues of the codification was the changing in the attitude of the defendant's cooperation. The legislator has set up a new integrated system of the cooperation of the defendant in which system the mediation procedure has been incorporated. For this system reason the mediation cannot be applied by the judge in the trial phase.

### **4.3 The system of the agreement**

There is another milestone in the new C.P.P., the new system of the defendants' agreement. The reason for this change is that the current "waver of the trial" special procedure doesn't work in the practice. This institution has existed since 1<sup>st</sup> January 2000 and provides an agreement between the defendant and the prosecutor if the defendant commits the crime. However, since the adoption it hasn't been equal to expectations even it has been modified several times. The increase in the cooperation in criminal proceedings, as a consensual process on the side of the state saves time and cost, on the side of defendant it is less sanctioned and on the part of the victim it provides a sure reparation and that the perpetrator of the crime will be held accountable.<sup>13</sup> The paper will introduce only the main characteristics of the new system, because they are closely related to the enforcement of victim's interest, and particularly to the mediations process.

There are two types of the cooperation.<sup>14</sup> The first one is applied in the investigation under the title "agreement about pleading guilty" in every criminal case and in every criminal offence (art. 407-411 new A. C.P.). The process consists of three stages: the initiation of the agreement, the conduct of it and finally the conclusion of the agreement. The law provides for the initiation of the agreement for both the defendant and the defence and the prosecutor. One of the non-essential contents of the agreements is that the defendant can take charge satisfying a civil claim within a short period of time, engaging in mediation or fulfilling other obligations under a conditional attorney's suspicion. At this point the victim's interest can be taken into consideration, though the victim does not have the right of initiation or other involvement in the procedure. If the agreement has been concluded there is a special form of indictment and the case will be settled in the special procedure under title "procedure of case agreement" (Chapter XCIX new A. C.P.). The judge makes the decision on the preparatory meeting reviewing the legality of the agreement.

---

<sup>13</sup> Reasoning to art. 407

<sup>14</sup> GÁCSI A.E.: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárási törvényben. In: HOMOKI NAGY Mária, KARSAI Krisztina, FANTOLY Zsanett, JUHÁSZ Zsuzsanna, SZOMORA Zsolt, GÁL Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. pp. 273-286. ISBN:[978-963-306-570-9](https://doi.org/10.1515/978-963-306-570-9)

In the other form – it is considered as a subsidiary one by GÁCSI<sup>15</sup> – the investigation is going on according to the general rules, and after the indictment cooperation will be established in the phase of preparation of the trial on the preparatory meeting without a formal agreement requiring the consent of the defendant. In the preparatory meeting the defendant and the defender can give their point of view, the prosecutor can make a motion on the punishment and its degree, duration orienteering the defendant and the defender about the possible outcomes of the proceeding if the defendant plead guilty. In that situation the case can be settled in the preparatory meeting that contributes to the efficiency of the procedure.

#### **4.4 The conditional suspension of prosecutor**

The postponement of the indictment is a typical form of the discretionary prosecution in the current system. It is the alternative to the indictment. The public prosecutor postpones the filing of the indictment with 1 or 2 years with respect to the seriousness of the crime committed, in case of a crime to be punished with no more than three years imprisonment if a positive influence of it is predictable on the behaviour of the suspected. In cases having special acknowledgement the indictment can be postponed, even if the crime is punishable by not more than 5 years. In such cases the period of postponement is equivalent to the penalty determined by law. Two types are obligatory in cases against suspected: living on drugs and in case of failing to pay alimony. The public prosecutor can determine behaviour rules and obligations to be adhered to by the suspect, which can forward the victim's interest, namely the defendant has to compensate fully or partially the victim for the damage caused by the criminal offence; or ensure the compensation of the victim in another way.

The new regulation renamed the legal institution as the “conditional suspension of prosecutor”. The legislator placed the institution from the phase of indictment into the investigation that means that the proceeding can be already suspected earlier and it is not an alternative to the indictment. What has importance from the victim's point of view is that the prosecutor can determine later on behaviour rules and obligations, compensation or ensure it in another way. In addition to that, the new rule is important because it highlights the enforcement of the victim's interest- by making obligation to the defendant to compensate the damage if the damage or the financial disadvantage caused by the criminal offence can be ascertained and was not covered in the proceeding. Plus, there are new requirements, namely the defendant shall be able to compensate and the victim agree with it.

It can be seen that the new regulation takes the victim's interest into account better, which can obviously be assessed positively

### **5. SUMMARY**

Last year the Government of Hungary adopted the presentation of the Minister of Justice on the new concept of criminal procedure. The new law was passed in June 2017. The Code will come into effect in 2018, and will strengthen the procedural position of the victim.

Now and from July, there are three groups of victims' rights in Hungarian Act XIX of 1998 on Criminal Proceedings:

#### **5.1 Provision of information and support**

- Right to understand and to be understood
- Right to receive information from the first contact with a competent authority
- Right of victims when making a complaint
- Right to receive information about their case
- Right to interpretation and translation

#### **5.2 Participation in criminal proceedings**

- Rights to be heard
- Rights in the event of a decision not to prosecute
- Right to safeguards in the context of restorative justice services

---

<sup>15</sup> GÁCSI opt. cit. p. 282

- Right to legal aid
- Right to reimbursement of expenses
- Right to the return of property
- Right to decision on compensation from the offender in the course of criminal proceedings
- 

### **5. 3 Protection of victims and recognition of victims with specific protection needs**

- Rights to protection
- Right to avoid contact between victim and offender
- Right to protection of privacy
- Individual assessment of victims to identify specific protection needs
- Right to protection of victims with specific protection needs during criminal proceedings
- Right to protection of child victims during criminal proceedings

The Hungarian legislator has many new changes aiming to promote the efficiency of the criminal justice system as well. The efficiency contains the settlement of the cases in a reasonable time, without unnecessary delay. The new rules intend to give more attention to victim's interest, and to promote enforcing it. These amendments and improvements can be assessed positive, the question remains: how will the rights provided by law be applied during the enforcement of the law? It can be evaluated in the future within a few years' time.

#### **Bibliography:**

BELOVICS E. – TÓTH M.: Büntető eljárásjog. Második, aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, pages 608. ISBN 978 963 258 284 9

BELOVICS E. – TÓTH M.: Büntető eljárásjog. Harmadik, aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017, pages 640. ISBN 978 963 258 351 8

BÉKÉS Á.: A sértett helyet követel magának. In: Gál István László (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, PTE ÁJK, Pécs, 2011, pages 65-73. ISBN 9636424284, 9789636424282

BÉRCES V.: A sértett perjogi pozíciójában beálló változások elemzése és kritikája az új büntetőeljárás törvény tükrében. Kúriai döntések, bírósági határozatok. 65. évf., 2017, 6. sz., pages 857-863. ISSN 2063-9767

MISKOLCZI B.: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei. In: Elek Balázs, Miskolczi Barna (szerk.) Úton a bírói meggyőződés felé: A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Debrecen: **Printart Press**, 2015. s.30-42 ISBN [978-963-89963-6-7](#)

ROTH, E.: What is the Real Interest of the Victim? In: Special Edition of the proceedings of Criminology. New Tendencies in Crime and Criminal Policy in Central and Eastern Europe. (Proceedings of the 65<sup>th</sup> International Society for Criminology 11-14 March 2003, Miskolc-Hungary) Hungarian Society for Criminology, Bíbor Publishing House, Miskolc, 2004. pages 396-403 ISBN 963 9466 70 0

GÁCSI A.E.: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: HOMOKI NAGY Mária, KARSAI Krisztina, FANTOLY Zsanett, JUHÁSZ Zsuzsanna, SZOMORA Zsolt, GÁL Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged: **Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar**, 2018. pages 273-286. ISBN [978-963-306-570-9](#)



**Contact information:**

Dr. Anna Kiss PhD  
e-mail: [kiss@okri.hu](mailto:kiss@okri.hu)  
National Institute of Criminology  
1122 Budapest, Maros utca 6a  
Hungary

Dr. Krisztina Farkas PhD  
e-mail: [farkas@okri.hu](mailto:farkas@okri.hu)  
National Institute of Criminology  
1122 Budapest, Maros utca 6a  
Hungary

## COMPLIANCE PROGRAM - NÁSTROJ OCHRANY EKONOMICKÝCH ZÁUJMOV PRÁVNICKÝCH OSÔB<sup>1</sup>

Lucia Kurilovská<sup>2</sup>, Marek Kordík<sup>3</sup>

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstrakt:** Príspevok sa zaoberá úlohou compliance programov v štruktúre právnickej osoby a jeho vplyvom na ochranu ekonomických záujmov právnickej osoby

**Abstract:** The contribution deals with the compliance programs as a tool for the protection of the economic interests.

**Kľúčové slová:** compliance, integrita, ochrana záujmov, ekonomika

**Keywords:** compliance, integrity, protection of the interests, ekonomika

### VŠEOBECNÉ USTANOVENIA VNÚTORNÉHO SYSTÉMU VYBAVOVANIA PODNETOV

V zmysle vyššie uvedeného by mal vnútorný predpis v úvodných všeobecných ustanoveniach riešiť najmä to, že zamestnávateľ je povinný v zmysle §12 Zákona o nahlasovaní protispoločenskej činnosti po dobu troch rokov odo dňa doručenia podnetu viesť evidenciu podnetov v rozsahu

- a) dátum doručenia podnetu,
- b) meno, priezvisko a adresa pobytu osoby, ktorá podala podnet; ak ide o anonymný podnet, uvedie sa iba poznámka, že ide o anonymný podnet,
- c) predmet podnetu,
- d) výsledok preverenia podnetu,
- e) dátum skončenia preverenia podnetu.

Všetci riadiaci a ostatní zamestnanci sú povinní poznať a zachovávať mlčanlivosť o vybavovaní podnetov s ktorým prichádzajú do styku pri výkone funkcie a to aj po skončení pracovného pomeru. Dbať, aby nedošlo k realizácii hrozby prezradenia, alebo zneužitia chránených informácií prostredníctvom technických prostriedkov (telefón, fax, elektronická pošta a pod.)

Ak bolo preukázané, že obžalovaná právnická osoba minimalne raz ročne organizovala školenia okrem iného zamerané na výkup odcudzených vecí a v priebehu trestného stíhania bolo zistené iba pochybenie jedného jej vykupujúceho, a to už právoplatne odsúdeného JF, tj. nie viac vykupcov, pričom zároveň mnoho zamestnancov, obžalovanej právnickej osoby poukazovalo na to, že boli preškolení v tom smere, aby veci, vykúpené práve JF, nevykúpovali a sami by tak neurobili (v ich prípade tak možno mať obsah školení organizovaných obžalovanú právnickou osobou za postačujúce), dospel odvolací súd k záveru, že nemožno bez dôvodných pochybností vyvodiť, že by orgány obžalovanej právnickej osoby nevykonali také opatrenia, ktoré mali vykonať podľa iného právneho predpisu alebo ktoré možno po nich spravodlivo požadovať, najmä že by nevykonali povinnú alebo potrebnú kontrolu nad činnosťou zamestnancov alebo iných osôb, voči ktorým sú nadriadení alebo neurobili potrebné opatrenia na zamedzenie alebo odvrátenie následkov spáchaného trestného činu. Konanie už právoplatne odsúdeného J. F. bolo namieste hodnotiť ako

<sup>1</sup> Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-15-0740.

<sup>2</sup> Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Autorka je spoluriešiteľom grantu APVV č. APVV-15-0740.

<sup>3</sup> Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Autor je spoluriešiteľom grantu APVV č. APVV-15-0740.

trestnoprávny exces jednotlivca, ktorý nie je možné vylúčiť ani pri splnení povinností právnickej osoby predvídaných v § 8 ods. 2 ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO- pozn. autorov).<sup>4</sup>

Právnická osoba bola uznaná vinnou za konanie bližšie neztotožneného zamestnanca, ktorý v nočných hodinách uložil obsah veľkoobjemového kontajnera s odpadom- vrátane nebezpečného odpadu -umiestneného na vozidle obžalovanej spoločnosti na spevnenú asfaltovú plochu na okraji ornej pôdy, čím došlo k porušeniu príslušných ustanovení zákona . Z porušených nádob sčasti vytekli ropné látky a zamorili okolie. Obchodná spoločnosť bola vedená značne chaoticky, ale išlo o chaos riadený. Väčšina zamestnancov pracovala tzv. načierno. Kľúče k vozidlu boli úplne nezabezpečené, prístup k nim mohol mať takmer ktokoľvek. Nebola vedená riadna kniha jász, ktorá by poskytovala chronologický prehľad o uskutočnených jazdách v rámci firmy. Konateľ spoločnosti nebol schopný vysvetliť, kto a kde bol v rozhodujúci deň spáchania skutku. Pri hodnotení svedeckých výpovedí dospel súd k záveru, že výpovede vypočutých svedkov sú sčasti účelové, lebo všetci predvolaní svedkovia minimálne, hoci v rozdielnom rozsahu, porušili svoje povinnosti a v prípade úplnej výpovede by sa vystavili priamo nebezpečenstvo trestného stíhania či aspoň pracovnoprávneho postihu. Súd vzal za dokázané, že zodpovednosť právnickej osoby je pre stíhaný skutok daná. Nepodarilo sa síce jednoznačne preukázať, či páchatelom stíhaného prečinu bol vodič vypočutý v pozícii svedka J. P., či bývalý konateľ a súčasne vodič spoločnosti A. H., ktorí v inkriminovanom čase vozidlo užívali, je však úplne jednoznačne preukázané, že tak konali ako zamestnanci spoločnosti, ktorá pokiaľ na to nedala priamo pokyn prostredníctvom zodpovedných osôb, minimálne prostredníctvom zodpovedných osôb nevykonala také opatrenia, ako má na mysli § 8 ods. 2 písm. b) ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO), tj. povinnú alebo potrebnú kontrolu nad činnosťou zamestnancov alebo iných osôb a opatrenia na zamedzenie alebo odvrátenie následkov spáchaného trestného činu. Niet totiž pochyb o tom, že štatutárne orgány boli povinné zabezpečiť svoje vozidlá tak, aby mimo pracovnú dobu nemali tretie osoby bez dovolenia štatutárnych orgánov či iných poverených osôb možnosť neoprávnene predmetné nákladné vozidlo užívať, súčasne bola spoločnosť povinná viesť takú evidenciu jász, ktorá by umožnila vozidlá prehľadne prevádzkovať v súlade so zákonom.<sup>5</sup>

Právnická osoba prostredníctvom svojich zamestnancov užívala bez dovolenia oprávneného v rozpore s § 12 ods. 1 zákona č. 121/2000 Zb., Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len "zákon č. 121/2000 Zb."), na štyroch kusoch firemnej výpočtovej techniky, umiestnených v sídle spoločnosti a využívaných pre obchodnú činnosť spoločnosti, nelegálne inštalovaný softvér - produkty Microsoft Inc. V rámci sťažnosti proti uzneseniu o začatí trestného stíhania obhajoba namietla, že konanie neustálenej osoby jej nemôže byť pripísané z dôvodu, že išlo o exces zamestnanca. Štátny zástupca sťažnosť proti uzneseniu o začatí trestného stíhania zamietol ako neopodstatnenú. S predmetnú námietkou obhajoby sa nestotožnil a konštatoval, že u stíhanej právnickej osoby nebola zistená žiadna opatrenia, ktoré sú v obchodnej spoločnosti bežné a ktorá možno spravodlivo požadovať, k zamedzeniu inštalácie nelegálneho, ale aj iného škodlivého softvéru do ich počítačov. Bolo by iste aj v záujme samotnej spoločnosti, aby mala presne definované prístupové oprávnenia jednotlivých osôb a bol stanovený administrátor siete, ktorý by kontroloval, či používaný softvér je v poriadku ako zhládiska licencií, tak samotnej počítačovej bezpečnosti spoločnosti a pod. Za tejto situácie nie je možné v zmysle §8 ods. 2 písm. b) ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO) sa odvolávať na exces zamestnanca.<sup>6 7</sup>

<sup>4</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 13

<sup>5</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 13

<sup>6</sup> V ďalšej fáze trestného konania bola vec štátnym zástupcumpostúpená naprejednanesprávneho deliktu,ak prenikzu spoločenskú škodlivosť postačovalouplatnenieodpovednosti podľa zákona č. 121/2000 Zb., Ktorý v § 105b ods. 1 písm. a) postihujeneoprávnené použitie diela.

<sup>7</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 13

Takto opísaná skutková veta musí mať oporu jednak v právnej vete konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu v zmysle osobitnej časti TZ, ale taktiež v právnej vete, ktorá podmieňuje pričítateľnosť trestného činu právnickej osobe podľa § 4 ods. 1, písm. a) až c) ZoTZPO, alebo § 4 ods. 2 ZoTZPO.

Orgány činné v trestnom konaní musia skúmať nielen prijatie uvedených opatrení zo strany právnickej osoby, ale tiež, či a ako sú tieto opatrenia kontrolované a ich dodržiavanie presadzované. V prvom rade je úlohou orgánov činných v trestnom konaní udržať dokazovanie a hodnotenie vykonaných dôkazov v tej rovine, aby bol orgánmi činnými v trestnom konaní zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu, ktorý je nevyhnutný pre uznanie viny právnickej osoby, práve s prihliadnutím na požiadavky opatrení predvídaných v §8odst. 2 písm. b) ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO). Je potrebné sa zaoberať napr. aj tým, či osoba, ktorej konanie je právnickej osobe pripisované, bola v postavení, v ktorom priamo určovala obsah uvedených aktivít a činnosti a že bola v postavení, v ktorom sa jej zodpovedali kontrolné orgány spoločnosti. Ak táto osoba bude stáť nad týmito opatreniami, kontrolnými mechanizmami, zrejme len ťažko ju môžu obmedzovať v jej protiprávnom konaní. Orgány činné v trestnom konaní by mali opatrenia vyvíjajúce právnickú osobu podľa §8odst. 5 ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO), posudzovať prostredníctvom kritéria vhodnosti, teda či je príslušné opatrenie vôbec spôsobilé dosiahnuť zamýšľaný cieľ. Požiadavka vynaložení všetkého úsilia bude možné posudzovať najmä prostredníctvom:<sup>8</sup>

- preventívnej úrovne; Opatrenia organizácie musia byť orientované na vylúčenie, obmedzenie a neutralizáciu faktorov vedúcich k spáchaniu trestného činu, ktorý by mal byť právnickej osobe pričítaný.<sup>9</sup>

- Detekčná úroveň; opatrenia organizácie orientované na zavedenie a presadzovanie aktivít a činností vedúcich k odhaleniu protiprávneho činu, ktorý by mal byť právnickej osobe pričítaný.<sup>10</sup>

- Represívna (Reakčná) úroveň; opatrenia organizácie orientované na zavedenie a presadzovanie činnosti a aktivít vedúcich k postihu protiprávneho činu, ktorý by mal byť právnickej osobe pričítaný. Uvedené úrovne na seba nadväzujú a vzájomne sa dopĺňajú.<sup>11</sup>

Orgány činné v trestnom konaní by mali opatrenia, s dôsledkami liberačnými dôsledkami pre právnickú osobu podľa § 8 ods. 5 ZTOPO (§4 ods. 3 ZoTZPO), posudzovať rovnako prostredníctvom kritériá primeranosti. Teda nakoľko potreba existencie príslušného opatrenia zodpovedá situácii u danej právnickej osoby. V rámci týchto kritérií sa ponúka zaoberať sa najmä formou, štruktúrou a veľkosťou právnickej osoby, predmetom, zameraním a dĺžkou jej činnosti, počtom, zložením, riadením, štatútom zamestnancov a ďalších zodpovedných pracovníkov právnickej osoby, ich znalosťami a zručnosťami, dôrazom na skoršie trestnú činnosť , súčinnosť s orgánmi činnými v trestnom konaní a pod.<sup>12</sup>

Vynaložení všetkého úsilia zo strany právnickej osoby je tu nutné posudzovať objektívne, avšak s prihliadnutím na subjektívne špecifiká konkrétnej právnickej osoby, vychádzajúc pritom z doterajšej doktríny a judikatúry na úseku správneho trestania vo vzťahu k uplatňovania liberalizácie

<sup>8</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 19

<sup>9</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 19

<sup>10</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 19

<sup>11</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 19

<sup>12</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 20

právnickej osoby za správne delikty<sup>13</sup> Liberačný dôvod dopadá na skutočnosti objektívneho charakteru, nie na skutočnosti subjektívne, a preto ním nemôžu byť napr. ekonomické problémy, finančná situácia, druhotná platobná neschopnosť, dovolenka zodpovedného zamestnanca, ťažkosti so zháňaním kvalifikovaných pracovníkov, problémy s dodávkou tovaru, správanie obchodných partnerov a pod.<sup>14</sup> Liberačný dôvod nemôže spočívať v prekážke dodržanie právneho záväzku, ktorú je osoba povinná prekonať alebo odstrániť, napr. v nedostatku úradného povolenia, súhlasu a pod. Zahŕňa opatrenia, ktoré boli objektívne spôsobilá vykonať, najmä zabezpečenie dostatočnej a pravidelnej kontroly zo strany zamestnávateľa voči svojim zamestnancom, rôzne preventívne opatrenia, ochranu majetku, úrovne riadenia a pod.<sup>15</sup> Liberačným dôvodom za správny delikt, treba rozumieť skutočnosť a výnimočnú okolnosť, ktorá nastala objektívne a nezávisle a nemožno rozumne predpokladať, že by právnická osoba túto skutočnosť alebo jej následky odvrátila alebo prekonala.<sup>16</sup> Pre zbavenie zodpovednosti právnickej osoby za správny delikt nepostačuje púhy všeobecný odkaz na údajnú vyššiu moc či nešpecifikovanej konanie tretej osoby.

Dysfunkcie vo fungovaní orgánov verejnej moci môže s ohľadom na individuálne okolnosti prípadu predstavovať oslobodzujúci, resp. liberačný dôvod v oblasti administratívnej zodpovednosti, ak sa takéto zlyhanie fungovania orgánu verejnej moci podstatnou mierou podieľalo na vzniku porušovania práv jednotlivca alebo protiprávneho stavu<sup>17</sup>

Ak pre právnickú osobu nebolo pri vynaložení všetkého úsilia možné, aby svoju povinnosť splnila, nie voči nej možné vyvodzovať zodpovednosť za správny delikt.

Právnická osoba je trestne zodpovedná ak orgány právnickej osoby alebo osoby uvedené v odseku 1 písm. a) až c) (§4 ods. 3 ZoTZPO- pozn. autorov) citovaného ustanovenia neimplementovali také opatrenia, ktoré mali vykonať podľa iného alebo osobitného predpisu alebo ktoré po nich možno spravodlivo požadovať, najmä nevykonávali povinnú alebo potrebnú kontrolu nad činnosťou zamestnancov alebo iných osôb, ktorým sú nadriadení, alebo neurobili potrebné opatrenia na zamedzenie alebo odvrátenie následkov spáchaného trestného činu aby sa právnická osoba vyhla trestnej zodpovednosti a zostalo by iba pri excese podriadenej osoby- zamestnanca alebo osoby v rovnakom postavení, S trestnou zodpovednosťou len fyzické osoby, ktorá trestný čin spáchala, alebo úplne bez trestnej zodpovednosti v prípade neustálenej osoby, sú na právnickú osobu kladené požiadavky aby prijala určité opatrenia. Spadajú sem povinnosti správneho riadenia a kontroly, vrátane povinností na predchádzanie páchaniu trestnej činnosti vrámci právnickej osoby. Vnútrošná kontrolná činnosť sa považuje za takú činnosť, ktorá môže úplne alebo zčasti exkulpovať alebo liberovať právnickú osobu z trestnej zodpovednosti za trestný čin. Táto povinnosť nie je obmedzená výlučne na opatrenia, na ktoré sú právnické osoby resp. jej orgány povinné zo zákona, ale vzťahuje sa aj na ďalšie opatrenia, ktorých vykonanie po nich možno spravodlivo požadovať.<sup>18</sup> Zákon nedefinuje minimálny štandard, ktorého dodržiavaním by sa malo za to, že právnická osoba vynaložila všetko úsilie, ktoré od nej bolo možné spravodlivo požadovať, aby spáchanie protiprávneho činu vymenovanými osobami zabránila. Firemná kultúra predstavuje významný aspekt posudzovania požiadavky vynaloženia všetkého úsilia právnickej osoby, pričom môže nachádzať svoj výraz práve vo vymenovaných špecifických predpisoch, ako sú vnútorné predpisy, etický kódex, compliance program atď.

Orgány činné v trestnom konaní sa týmto zaoberajú v rozsahu prejednávanej trestnej veci. Úlohou orgánov činných v trestnom konaní nie je vykonávať audit firemnej kultúry. Rovnako tak to neznamená, že by každá právnická osoba musela vykazovať všetky vymenované špecifické

<sup>13</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 20

<sup>14</sup> Rozsudok Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 4. 2013 sp. zn. 6 As 4/2013

<sup>15</sup> Rozsudok Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 4. 2013 sp. zn. 1 As 188/2012

<sup>16</sup> Rozsudok Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 4. 2013 sp. zn. 1 As 188/2012

<sup>17</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 8

<sup>18</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 8

predpisy. O prijatých opatreniach v zmysle §4 ods. 3 ZoTZPO treba uvažovať jednotlivo i vo vzájomnej súvislosti na pozadí okolností prípadu, pre ktorý má byť právnická osoba stíhaná.<sup>19</sup> Pri posudzovaní otázky, či páchateľ naplnil znaky príslušného trestného činu (typicky majetkovej povahy), je nutné vziať do úvahy aj prípadnú existenciu súkromnoprávneho vzťahu, v ktorom ako účastníci vystupovali páchateľ a poškodený a ktorý má význam pre konkrétne trestné vec. Pokiaľ ide o súkromnoprávny vzťah, je potrebné totiž trvať na tom, aby na Ochráňte svoju majetkových záujmov dbali Predovšetkým samotní účastníci takéhoto vzťahu. Od týchto účastníkov je potrebné vyžadovať, aby postupovali obozretne a aby dodržali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť ak sú pre to ľahko dosiahnuteľné prostriedky. Za situácie, keď poškodený sám svojou zjavnou neopatrnosťou ktorej sa mohol ľahko vyvarovať, pristúpil k neistej finančnej dispozícii a vynaložil finančné prostriedky, potom sa s dôsledkami takejto neistoty musí vysporiadať taktiež sám a to s použitím prostriedkov súkromného práva. Z hľadiska princípov, na ktorých je založený demokratický štát je neprijateľné, aby trestným postihom jedného účastníka súkromnoprávneho vzťahov bola nahradzovaná nevyhnutná miera opatrnosti druhého účastníka pri ochrane vlastných práv a majetkových záujmov. Trestným postihom nie je možné nahrádzať iných právnych odvetví, ktoré sú určené na ochranu majetkových práv a záujmov.<sup>20</sup>

Povinnosť konať so starostlivosťou a s potrebnými znalosťami znamená konať zo strany konajúceho subjektu v určitej záležitosti s určitou dávkou informácií a vedomostí o danej situácii, pričom uvedené konanie je v obhájiteľnom záujme právnickej osoby. Pojem starostlivosti riadneho hospodára možno chápať tak, že riadny hospodár vykonáva právne úkony týkajúce sa obchodnej spoločnosti zodpovedne a svedomito a rovnakým spôsobom sa takisto stará o jej majetok, ako keby išlo o jeho vlastný majetok. Starostlivosť riadneho hospodára nepredpokladá, aby bol člen (štatutárneho orgánu) vybavený všetkými odbornými znalosťami, ktoré súvisia s uvedenou funkciou, ale k jeho zodpovednosti postačí základné znalosti umožňujúce rozoznať hroziacu škodu a zabrániť jej spôsobenie na spravovanom majetku, pričom starostlivosť riadneho hospodára zahŕňa podľa dovolacieho súdu aj povinnosť člena štatutárneho orgánu rozpoznať, že je potrebná odborná pomoc špeciálne kvalifikovaného subjektu, a zabezpečiť takúto pomoc.<sup>21</sup>

Požiadavka osobnej ochrany zákazníka na ceste domov prekračuje mieru, v akej možno prevádzkovateľa činností, keď zákazník opúšťa prevádzkareň s vyšším obnosom, zatažiť preventívnu povinnosťou. Je to predovšetkým každý zákazník, kto je povinný postarať sa o svoju bezpečnosť, ak opúšťa kasíno s vyššou peňažnou sumou. Prevádzkovateľ kasína nemôže do budúcnosti prejedukovať každý potenciálne hroziaci exces zo strany svojich zamestnancov, najmä ak vykazuje takéto konanie znaky úmyselného trestného činu.<sup>22</sup>

Protiprávne čin je spáchaný v záujme právnickej osoby v zmysle § 8 ods. 1 zákona č. 418/2011 Zb. O trestnej zodpovednosti právnických osôb a konania proti nim, v znení neskorších predpisov (ďalej len "topo") (§4 ods.1 ZoTZPO-pozn. autora) ak má z neho právnická osoba buď majetkový prospech, alebo akýkoľvek imateriálny prospech, či ak získa akúkoľvek inú výhodu. Uvedený znak treba vykladať tak, že prospech alebo výhoda právnickej osoby plynúce pre ňu zo spáchaného trestného činu prostredníctvom benefitov dosiahnutých týmto trestným činom jej zamestnancami alebo spoločníkmi musí mať takú povahu, že benefitom zamestnancov či spoločníka právnickej osoby sú podmienené prospech alebo výhoda samotnej právnickej osoby. ak teda napr. jediný spoločník právnickej osoby - spoločnosti s ručením obmedzeným riadil jej motorové vozidlo, ktorým vykonal jazdy výlučne pre svoje súkromné účely a svoj osobný prospech, hoci mu bol právoplatným a vykonateľným rozhodnutím súdu uložený trest zákazu činnosti spočívajúci v zákaze vedenia motorových vozidiel, nejde o čin spáchaný v záujme právnickej osoby, a právnická osoba sa ním preto nemôže dopustiť trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia a vykázania podľa § 337 ods. 1 písm. a) tr. zákonníka.<sup>23</sup>

<sup>19</sup> Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 21

<sup>20</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ev 11 TDO 1121/2012, z 14.3.2013

<sup>21</sup> Rozhodnutie NS ČR zo dňa 24.10.2006, sp. zn. 5Tdo/1152/2006

<sup>22</sup> Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, ev 25 Cdo 3979/2011, z 29.5.2013

<sup>23</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu z 24. 11. 2015, sp. Zn. 8 TDO 627/2015

## **ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA**

Vnútorný predpis upravujúci vybavovanie podnetov, by mal taktiež upravovať v záverečných ustanoveniach účinnosť vnútorného predpisu (od určitého dňa, ktorý nesmie predchádzať dňu zverejnenia vnútorného predpisu), otázku sprístupnenia úplného znenia zákona o nahlasovaní protispoločenskej činnosti a taktiež otázku vzdelávania v tejto oblasti, spôsobom, že smernica ako aj úplné znenie zákona je zverejnené a dostupné všetkým zamestnancom spoločnosti na webovom sídle spoločnosti: [www.xy.sk](http://www.xy.sk).

Súčasne spoločnosť zabezpečí informovanie všetkých zamestnancov o tomto predpise ako zákone č. 307/2014 Z. z. a vyhotoví o tom písomný záznam.

### **Použitá literatúra:**

Primerane Aplikace § 8 odst.5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.  
Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce; NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ; V Brně dne 29. listopadu 2016, str. 13  
Rozhodnutie NS ČR zo dňa 24.10.2006, sp. zn. 5Tdo/1152/2006  
Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, ev 25 Cdo 3979/2011, z 29.5.2013  
Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ev 11 TDO 1121/2012, z 14.3.2013  
Uznesenie Najvyššieho súdu z 24. 11. 2015, sp. Zn. 8 TDO 627/2015

### **Kontaktné údaje:**

Dr.h.c., Doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.  
JUDr., Marek Kordík, LL.M., PhD.  
[marek.kordik\(at\)flaw.uniba.sk](mailto:marek.kordik(at)flaw.uniba.sk)  
Právnická fakulta Univerzity Komenského  
Šafárikovo nám. 6  
818 06 Bratislava  
Slovenská republika

# OBEŤ TRESTNÉHO ČINU NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA A JEJ POSTAVENIE PO ZMENE PRÁVNEJ ÚPRAVY<sup>1</sup>

Dominika Kučerová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

**Abstract:** The contribution focuses on the crime of perilous persecution, its perpetrator as well as the victim. In the first part is defined the criminal act of dangerous persecution, the ways of its perpetrating and the investigation of such an act. In the second part, the contribution focuses on the status of the victim of this crime before and after the effectiveness of the Criminal Victims Act. Finally, we will outline the specific case of dangerous persecution and protection of victims.

**Abstrakt:** Príspevok sa zameriava na trestný čin nebezpečného prenasledovania, na jeho páchatela ako i obeť. V prvej časti je definovaný trestný čin nebezpečného prenasledovania, spôsoby jeho páchania a vyšetrovania takéhoto skutku. V druhej časti sa príspevok venuje postaveniu obeť tohto trestného činu pred účinnosťou zákona o obetiach trestných činov ako i po jeho účinnosti. V závere si načrtne konkrétny prípad nebezpečného prenasledovania a možnosti ochrany obeť.

**Key words:** dangerous persecution, perpetrator, victim

**Kľúčové slová:** nebezpečné prenasledovanie, páchatel, obeť

## 1. ÚVOD

V roku 1921 zverejnil francúzsky psychiater de Clérambault štúdiu o pacientovi, ktorý mal imaginárny milostný vzťah. Tento prípad považujú mnohí za prvú odbornú analýzu stalkera. Napriek tomu, že z psychiatrického hľadiska ide o problematiku, resp. problém, ktorý má dlhú históriu, z právneho hľadiska ide o pojem pomerne nový. Jeden z prvých prípadov stalkingu, ktorý sa dostal do povedomia širokej verejnosti bol prípad J.W. Hinckleyho, ktorý 30.3.1981 podnikol atentát na prezidenta Reagana. Ku svojej motivácii uviedol, že chcel imponovať herečke Jodie Fosterovej a získať tak konečne jej priazeň. Atentátu predchádzal typický obraz neprirodzeného, systematického obťažovania navodeného údajným obdivom a láskou k herečke. No ešte mnoho rokov trvalo, kým bol v USA zakotvený trestný čin stalkingu<sup>2</sup>, následne si toto osvojilo Holandsko, Belgicko a Veľká Británia. V kontinentálnej Európe bol tento trestný čin zakotvený ešte neskôr. Napr. v Rakúsku v roku 2006, v Nemecku 2007, v Českej republike 2010 a na Slovensku v roku 2011 a to novelou Trestného zákona č. 262/2011 Z. z.

Je potrebné si uvedomiť, že nebezpečné prenasledovanie nie je ani z právneho hľadiska nový fenomén. Napriek tomu, že u nás bol tento inštitút zakotvený do právneho poriadku až v roku 2011, s danou problematikou sa obeť ale i orgány činné v trestnom konaní, resp. súdy stretávali, avšak nemali potrebný nástroj, ktorým by mohli proti danej problematike účinne bojovať. Najmä prípady, kde prenasledovanie nevyústilo do fyzického útoku, nebolo možné postihnúť, a to ani v zmysle priestupku. Napriek negatívne trendu zákonodarcu kriminalizovať mnohé činy, a vytvárať stále nové a nové skutkové podstaty i v situáciách, kedy to nie je potrebné, pri nebezpečnom prenasledovaní ide podľa nášho názoru o vhodnú reakciu na množiace sa prípady

<sup>1</sup> Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

<sup>2</sup> Prvý antistalkingový zákon bol v USA prijatý v roku 1990.



pravidelného alebo aspoň opakovaného prenasledovania osôb vo forme útokov, ktoré sami osebe neboli ešte trestnými činmi, v niektorých prípadoch ani priestupkami, avšak vo svojom súhrne sú spôsobilé podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu života, ba dokonca vyvolať dôvodnú obavu z možného ublíženia na zdraví či horšej zdravotnej ujmy.<sup>3</sup>

Dnes sa za stalkerov z psychiatrického hľadiska označujú ľudia, ktorí trpia syndrómom prenasledovateľa, chorobnou posadnutosťou pozorovaním inej osoby. Takmer 10 percent ľudí sa počas svojho života stalo obeťou nejakej formy stalkovania.

Dr. Čírtková zastáva názor, že stalking je možné definovať ako špecifickú formu vzťahového násillia. A to z toho dôvodu, že jeho základným znakom je násilné a nežiaduce prenikanie do privátnej sféry obeť, a to takým spôsobom, že u obeť vzniká dôvodný pocit ohrozenia. Podstatou tejto definície je tá skutočnosť, že stalking je vždy úzko prepojený so vzťahmi a to nezávisle na tom či sa jedná o vzťahy reálne alebo iluzórne. V reálnych vzťahoch stalking vzniká ako reakcia na problémy, resp. konflikty a predstavuje disfunkčný vzorec správania pre riešenie vzťahových kríz a kolapsov. Najčastejšie vzniká v konfliktných intímnych vzťahoch, kde ide konkrétne o ex-partner stalking, (až 50 % z celkového výskytu tohto javu), ďalej potom nasledujú vzťahy profesné či pracovné. Ústredným motívom v prípade ex-partner stalkingu je neschopnosť uniesť jednostranné ukončenie intímneho partnerského vzťahu. Motiváciou stalkera je buď snaha zlepšiť skrachovaný vzťah alebo snaha pomstiť sa za rozchod. Vo vzťahoch pracovných alebo susedských býva obvykle motívom pocit domnelej alebo skutočnej krivdy, na ktorú reaguje stalker prenasledovaním domnelého hriešnika. Pokiaľ ide o iluzórne vzťahy, teda vzťahy, ktoré zatiaľ reálne neexistujú avšak cestou prenasledovania majú vzniknúť, je problém vzťahovej dynamiky opačný. Stalking nie je z pohľadu stalkera reakciou, ale akciou. Svojimi akciami chce stalker vzťah iniciovať alebo inými slovami navodiť. Stalker chce vytvoriť to, čo zatiaľ existuje iba v jeho predstavách.<sup>4</sup>

Teda vo všeobecnosti je možné povedať, že dnes sa za stalkerov z psychiatrického hľadiska označujú ľudia, ktorí trpia syndrómom prenasledovateľa, chorobnou posadnutosťou pozorovaním inej osoby. Takmer 10 percent ľudí sa počas svojho života stalo obeťou nejakej formy stalkovania. Pričom takéto konanie je v zmysle platnej právnej úpravy definované ako prečin nebezpečného prenasledovania.

Nebezpečné prenasledovanie má viacero podôb. Jednou z nich je aj prenasledovanie elektronickou formou, nazývané cyberstalking. Jedná sa o zneužívanie online komunikácie k ponúkaniu nevyžiadanych služieb a vecí, virtuálne prenasledovanie, obťažovanie a zastrašovanie cez internet, ku ktorému dochádza napr. v chatovacích miestnostiach alebo prostredníctvom zasielania spamov alebo počítačových vírusov. Patria sem aj nevyžiadané emaily, rozosielanie negatívnych správ prostredníctvom chatu, blogu a iné spôsoby virtuálneho šírenia klebiet a informácií poškodzujúcich povest' obeť, zverejňovanie súkromných kompromitujúcich fotografií či videí a mnohé ďalšie konania.<sup>5</sup> Je však nevyhnutné spomenúť, že práve pri cyberstalkingu obeť sama často uľahčuje páchatelovi, resp. prenasledovateľovi takéto konanie a to najmä s ohľadom na enormný nárast užívateľov sociálnych sietí. Dnes ľudia bez toho, aby si to uvedomovali dávajú na internet prostredníctvom sociálnych sietí a aplikácii fotografie súkromného charakteru, informácie o svojom pobyte, pohybe, návykoch, činnostiach, záľubách a mnohé ďalšie, ktoré sú „vodou na mlyn“ stalkera.

## **2. TRESTNÝ ČIN NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA**

Ako sme už uviedli vyššie trestný čin nebezpečného prenasledovania bola do nášho právneho poriadku zavedený novelou Trestného zákona a to zákonom č. 262/2011 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1.9.2011.

Nakoľko naplnenie formálnych znakov trestného činu nebezpečného prenasledovania podľa § 360a TZ môže byť v konkrétnom prípade dosť závažné, alebo naopak, aj pomerne málo závažné, rozhodnutie, či ide o prečin alebo priestupok závisí od posúdenia konkrétnych okolností. Pokiaľ ide o ojedinelý skutok páchatel'a, i keď zložený z niekoľkých útokov, a skutok nie je sám osebe podstatne závažný, mal by byť posúdený ako priestupok, ak však ide o opakovaný čin páchatel'a

<sup>3</sup> BURDA, E. a kol.: Trestný zákon: osobitná časť: komentár. II. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 1201-1202.

<sup>4</sup> ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzná psychológia. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 224-225.

<sup>5</sup> DRAŠŤÍK, A. a kol.: Trestní zákonník: komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 2769.

alebo o pokračovanie v čiastkových útokoch proti tomu istému predmetu útoku aj po riešení prvých z nich v priestupkovom konaní, mal by byť skôr posúdený ako trestný čin.<sup>6</sup>

Ustanovenie § 360a TZ chráni primárne medziľudské vzťahy a právo človeka na pocit bezpečného a kvalitného života.

Konanie, ktoré je možné subsumovať pod predmetné ustanovenie spočíva v súhrne viacerých útokov a teda pôjde spravidla o hromadný trestný čin. Na naplnenie základnej skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného prenasledovania je potrebné kumulatívne naplniť dva znaky a prvým je dlhodobé prenasledovanie a druhým je alternatívne prenasledovanie takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o život alebo zdravie, resp. život alebo zdravie blízkej osoby, resp. podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života. Zákonodarca neuvádza legálnu definíciu pojmu dlhodobé prenasledovanie no v zmysle judikatúry by sa malo jednať o minimálne tri útoky, medzi ktorými ubehlo minimálne 72 hodín. Medzi jednotlivými útokmi môže byť aj väčší časový odstup, aj niekoľko mesiacov, je však potrebné si uvedomiť, že nakoľko ide o hromadný trestný čin, ak by ubehlo medzi útokmi viac ako rok, nebude zrejme zachovaná časová súvislosť skutku, avšak vždy závisí od konkrétnych okolností daného prípadu. Významná je aj formulácia „môže vzbudiť dôvodnú obavu“. To znamená, že na naplnenie skutkovej podstaty stačí, ak konanie páchatela môže vyvolať túto obavu, alebo zhoršiť život, avšak nie je potrebné, aby táto obava naozaj vznikla, rovnako ako netreba aby sa zhoršila kvalita života poškodeného. Zhoršenie kvality života môže znamenať tak zásah do duševného prežívania života poškodeným, ako aj do materiálneho zabezpečenia. Postačuje ak poškodený vníma subjektívne zhoršenie kvality života, má traumy a podobne ale nevylučuje to, že sa zhoršenie prejaví i vo vonkajšom svete.

Okrem vyššie popísanej prvej časti objektívnej stránky musí byť naplnený jeden zo znakov konania, taxatívne vymedzených zákonodarcom. Ide o nasledovné konania: vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo inou ujmu jemu alebo jemu blízkej osobe; vyhľadávanie jeho osobnej blízkosti alebo jeho sledovanie; kontaktovanie prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli; zneužitie jeho osobných údajov na účel získania osobného alebo iného kontaktu; iné obmedzovanie v jeho obvyklom spôsobe života.

*Vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo inou ujmu poškodenému alebo jemu blízkej osobe.* Je potrebné poznamenať, že ak by sa páchatel vyhrážal smrťou alebo ťažkou ujmu na zdraví, alebo inou ťažkou ujmu jeho konanie by sa neposudzovalo podľa § 360a ale podľa § 360, teda ako nebezpečné vyhrážanie. V otázke vyhrážky je irelevantné či smeruje do budúcnosti alebo sa má vykonať hneď, či je adresovaná ústne, písomne, prostredníctvom tretej osoby, rozhodujúce je, že vyhrážka je vyslovená (i písomne) a úmysel páchatela smeruje k tomu, aby sa vyhrážka dostala do sféry pôsobenia poškodeného, resp. jemu blízkej osobe.

*Vyhľadávanie osobnej blízkosti poškodeného alebo jeho sledovanie.* Je samozrejmé, že takéto konanie musí byť proti vôli poškodeného a o tejto skutočnosti musí byť páchatel informovaný, teda poškodený mu musí dať jasne najavo, že kontakt s ním nestojí a tento mu prekáža. V zásade nezáleží na tom, akým spôsobom je táto požiadavka páchatelovi prednesená, dôležité je len to, aby táto bola podaná zrozumiteľne a jasne. Nie však akýkoľvek kontakt poškodeného s páchatelom bude naplnením uvedeného „vyhľadávania blízkosti“, pri náhodných stretnutiach, kde páchatel príde bez toho, aby vyhľadával poškodeného, resp. poškodený navštívi miesto kde sa zdržuje páchatel, napr. na hokejovom zápase, toto nebude konaním, ktoré by bolo možné posúdiť ako trestný čin nebezpečného prenasledovania. Iná je situácia v prípade, ak existuje súdny zákaz priblíženia sa, v takom prípade páchatel musí toto rozhodnutie dodržiavať.

*Kontaktovanie poškodeného prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli.* I v tomto prípade platí, že páchatel musí jasne vedieť o tom, že poškodený si kontaktovanie akýmkoľvek spôsobom neželá. Platí tu však výnimka, že keď existuje objektívna príčina, pre ktorú sa potrebuje páchatel spojiť s poškodeným, tak takéto konanie nebude mať trestnoprávny charakter. Rovnako ak má poškodený uloženú povinnosť informovať páchatela o nejakej skutočnosti (najčastejšie v súvislosti s výkonom rodičovských práv), táto povinnosť nie je jeho nesúhlasom dotknutá.

*Zneužitie osobných údajov poškodeného za účelom získania osobného alebo iného kontaktu.* Zneužitie osobných údajov poškodeného predstavuje ich použitie bez oprávnenia.

<sup>6</sup> BURDA, E. a kol.: Trestný zákon: osobitná časť: komentár. II. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 1202.

Zároveň musí účel tohto zneužitia smerovať k osobnému kontaktu alebo k inému kontaktu a to buď s prenasledovanou osobou, alebo s osobou blízkou prenasledovanej osobe, alebo s hocakou inou osobou.<sup>7</sup>

*Iné obmedzenie poškodeného v jeho obvyklom spôsobe života.* Posledná alternatíva v sebe zahŕňa najširšie vymedzenie konania, nakoľko ide o akékoľvek konanie, ktoré je schopné naplniť prvú časť objektívnej stránky. Môže ísť o „drobné naschväly“, ktoré však v konečnom dôsledku môžu na poškodenom zanechať oveľa závažnejšie následky ako ktorékoľvek vyššie popísané konanie.

### **3. OBEŤ STALKINGU**

Obeťou stalkingu môže byť ktokoľvek. Nie je rozhodujúci vek, pohlavie, vzdelanie, zamestnanie. Prenasledované nie sú len osoby verejne činné, ale môže to byť každý jeden človek. Napriek tomu z výskumov je možné abstrahovať, že vo väčšine prípadov je obeťou žena, druhou výraznou črtou obeť je tá skutočnosť, že obeť žije sama bez partnera, či už dlhodobo alebo v následku rozchodu či rozvodu s partnerom.

Z hľadiska viktimológie je stalking zaujímavý v tom, že nejde o jednorazový útok, s ktorým sa obeť dokáže skôr či neskôr vyrovnáť, ale ide o systematické, opakujúce sa „útoky“, ktoré dostávajú obeť do stavu absolútnej bezmocnosti a zúfalstva. Preto aj pomoc, o ktorú požiada príslušné orgány nemajú u obeť za cieľ privodiť stalkerovi trestné stíhanie, či obmedzenie osobnej slobody, ale ich jediným cieľom je tá skutočnosť, aby mali pokoj a mohli s vrátiť k bežnému spôsobu života, ktorý mali do momentu, kým nezačali byť prenasledované. V tejto súvislosti hovoria odborníci o tzv. špirále stalkingu, ktorá má v podstate tri neustále sa opakujúce fázy. V prvej ide o vlastnú aktivitu stalkera, ktorá v obeť vyvoláva neistotu a strach a prináša aj značný stres. Ten však pomaly doznieva a nastáva druhá fáza prenasledovania. V nej nastáva akési ukludnenie a obeť sa z otrasu spamätáva. Toto štádium však netrvá dlho a prechádza do tretej fázy, v ktorej dominuje nepríjemné očakávanie a obavy z ďalšej akcie stalkera. V tejto fáze obeť prežíva stres z toho, čo bude nasledovať a tiež bezmocnosť. Časom sa život obeť delí len na akútne traumatizujúce zážitky a medzi napäté očakávanie, čo bude neskôr. Obeť sa tak dostávajú do stavu permanentného nepokoja, strachu a zvýšenej pozornosti spojenej s nepokojom a podozrievavosťou.

Tak ako u väčšiny násilných fenoménov aj pri stalkingu dominovala najskôr problematika jeho páchatela. Až koncom minulého storočia sa objavili solídne štúdie o jeho obetiach. Prvú podrobnú štúdiu publikovali koncom 90. rokov minulého storočia austrálski autori M. Pathé a P. Mullen. Analyzovali údaje od 100 pacientiek z ich psychiatrickej praxe, ktoré sa stali obeťou prenasledovania na dobu minimálne jedného mesiaca a boli vystavené viac ako jednému spôsobu prenasledovania. Vo väčšine prípadov išlo o miernu podobu prenasledovania, aj tak väčšina obeť musela pristúpiť k závažnejším zmenám v ich životnom štýle. Polovica z nich zmenila prácu alebo si skrátila pracovnú dobu. Značná časť sa presťahovala. Z bezpečnostných dôvodov menili alebo utajovali telefónne čísla a poštové adresy. To malo za následok, že sa dostali do sociálnej izolácie. Mnoho obeť si sťažovalo na psychosomatické ťažkosti ako nespavosť, bolesti hlavy, výkyvy telesnej hmotnosti alebo naopak nechutenstvo prechádzajúce až k pretrvávajúcim žalúdočným problémom. Bežne sa objavovali stavy depresie a v 83% prípadov ťažké stavy úzkosti. Jedna štvrtina obeť vážne premýšľala o samovražde alebo sa o ňu pokúsila. Polovica skúmanej vzorky prejavovala symptómy, ktoré sa prejavujú u posttraumatickej psychickej poruchy.<sup>8</sup>

Veľmi zaujímavé výsledky priniesol výskum vo Veľkej Británii, ktorý spočíval v dotazníkovej metóde, pričom zaujímavý sa javí najmä fakt, že dotazník bol online, prístupný komukoľvek, pričom ani jeho propagácia nebola bezvýznamná. K zapojeniu sa do tohto výskumu nabádali opakovaním médiá všetkého druhu. Výsledkom bola analýza dát z 905 prípadov, ktoré spracovával tím pod vedením L. Sheridan, ktorá celý dotazník vytvorila. Zistilo sa, že až 80% obeť boli ženy a páchatelmi muži a až v polovici prípadov išlo o bývalých partnerov. Ostatní páchatelia boli zväčša kamaráti, kolegovia či susedia, no len 10% zo všetkých obeť páchatela nepoznalo vôbec.

<sup>7</sup> BURDA, E. a kol.: Trestný zákon: osobitná časť: komentár. II. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 1209.

<sup>8</sup> ČÍRTKOVÁ, L.: Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]. Praha: Grada, 2008. s. 83-85.

Zaujímavé sú aj ďalšie informácie, ktoré vyplynuli z daného výskumu. Takmer 90% respondentov si nevedelo predstaviť, že by sa mohli stať obeťou prenasledovania, nakoľko si mysleli, že takéto konanie sa týka len celebrit. Osobitne zaujímavá sa javí tá skutočnosť, ako veľmi prenasledovanie ovplyvnilo ich životy. Až polovica utrpela zásah od majetkových práv či už z dôvodu, že stratila prácu alebo z dôvodu, že si zadovážili nákladné bezpečnostné systémy, ako kamery, alarmy, fotopasce a iné. Najviac však zaujalo, koľko osôb je popri primárnej obeti postihnutých v dôsledku prenasledovania. Mala som za to, že páchateľ sa zameriava na svoju obeť z určitého dôvodu a svoje konanie smeruje len voči tejto, pre neho zaujímavej osobe. Opak je však pravdou, priemerne bolo po pri hlavnej obeti postihnutých 21 osôb z radov kolegov, priateľov, susedov, detí či členov širšej rodiny. Napriek tomu, že páchateľ tieto osôb priamo neprenasledoval, často boli pre neho zdrojom informácií o svojej obeti. Čo bolo obzvlášť zaujímavé je fakt, že väčšina týchto druhotných obetí s počiatku považovala takéto konanie páchateľa za milé, preukazujúce záujem o jeho obeť, dokonca v polovici prípadov považovali spočiatku práve páchateľa za obeť a obeť za páchateľa.

Tak ako pri akejkolvek inej trestnej činnosti, tak aj pri nebezpečnom prenasledovaní dochádza k falošným obvineniam zo strany domnelých obetí. Aj keď pojem domnelá obeť pomenúva len jeden typ obete. V zásade rozoznávame dva typy. Prvým typom je obeť domnelá, ktorá si neuvedomuje, že klame. Takáto obeť je subjektívne, vnútorné presvedčená, že je obeťou, pričom príčinou je najčastejšie strata kontaktu s realitou v dôsledku psychickej alebo inej poruchy. Druhým typom je obeť, ktorá si je vedomá toho, že obeťou nie je a inú osobu označí ako páchateľa vedome sledujúc nejaký cieľ. Najčastejšie je cieľom osobná pomsta voči bývalému partnerovi, či novému partnerovi svojho bývalého partnera a pod. Napriek tomu, že sa takéto falošné obete vyskytujú nie je možné uvedenú trestnú činnosť bagatelizovať.

Na záver možno konštatovať, že stalking prinúti obeť k podstatným a obmedzujúcim zmenám v životnom štýle. Narúša ich možnosti slobodne rozhodovať, aký život budú viesť. Prináša im závažné a negatívne následky na psychickom a telesnom zdraví a predstavuje pre nich tiež finančnú záťaž a stres v sociálnej oblasti. Vedie k dôvodnému pocitu ohrozenia a obáv o vlastné bezpečie.<sup>9</sup>

#### **4. NEBEZPEČNÉ PRENASLEDOVANIE V PRAXI**

Uvedenú problematiku som sa rozhodla spracovať z dôvodu, že som na tento trestný čin „natrafila“ v mojom blízkom okolí. Napriek tomu, že sa netýkal mňa ani nikoho koho by som poznala, po konfrontácii s realitou som pochopila o aký závažný fenomén ide. Dovtedy som síce vnímala, že takýto trestný čin existuje, že ho máme upravené v Trestnom zákone, vedela som čo je jeho obsahom a aké konanie je možné pod § 360a subsumovať, ale až reálny stalker ma presvedčil, že je lepšie raz vidieť ako stokrát počuť.

Advokátsku kanceláriu, v ktorej mi umožnili robiť výskum k mojej dizertačnej práci navštívila žena, ktorá sa chcela rozviesť. Na prvý pohľad nič zaujímavé, avšak keď uviedla dôvod prečo sa chce rozviesť, spozornela som. Povedala, že opustila domácnosť aj s deťmi lebo manžel zamykal ich syna do kúpeľne a mnohé ďalšie. Trvalo pomerne dlhý čas, kým sa odhodlala podať na v tom čase už bývalého manžela trestné oznámenie pre týranie. A to nemala robiť. Už samotný odchod bol dôvodom, že manžel si založil rôzne blogy, kde riešil ich súkromné záležitosti, čo však bol len začiatok, ktorému jeho manželka nepripisovala žiadnu váhu. Teraz je už zrejmé, že to bo začiatok prenasledovania nie len jej, ale aj jej sestry, rodičov a v neposlednom rade i detí. Útoky bývalého manžela začali pred tromi rokmi veľmi nenápadne. S čitateľmi rôznych internetových fór najprv zdieľal svoje rodinné problémy, žiadal o radu, staval sa do role obete „zlovestného“ svokra, ktorý jediný môže za rozpad jeho rodiny a za jeho trestné stíhanie.

Postupne sa však jeho aktivita začala stupňovať a obrátila sa voči svojej žene a deťom. Denne jej telefonoval aj 50 krát, emailovú schránku musela zrušiť, nakoľko jej ju celú zahltli rôznymi mejlami. Neustále chodil k nim domov, zvonil, búchal, kopal do dverí, no vždy keď bola zavolaná policajná hliadka ušiel, alebo zotrval na mieste z vysvetlením, že on potrebuje riešiť skutočnosti ohľadne detí a preto sa snažil manželku skontaktovať. Jedným z príkladov jeho správania bolo, že zobral synovi bicykel a vozil sa na ňom pred bytom kde býval, následne bicykel zamkol pred

<sup>9</sup> ČÍRTKOVÁ, L.: Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]. Praha: Grada, 2008. s. 86-89.

vchodové dvere o strom a odišiel. Keď matka prišla vziať uvedený bicykel, tak ju obvinil z krádeže a všetko zdokumentoval na video záznam, ktorý zostrihaný zverejnil na youtube.

Následne začal čakať pred bytovým domom svojej manželky, vždy keď išla von s deťmi, alebo i sama išiel za nimi cca 2 metre, niekedy na nich vykrikoval, niekedy len kráčal, no v čase kedy v trestnom konaní pre týranie bola na súd podaná obžaloba, konfrontoval pri každej príležitosti syna nech mu povie ako ho týral a podobne. Vplyv na zdravie maloletého bol fatálny, stal sa z neho pacient detského psychiatra nastavený na medikamentóznou liečbu. Otec vyhľadáva deti v škole, tu si ich kameruje, fotí a vzápätí všetko zverejňuje na internete.

Bývalá manželka páchatela podala na tohto viacero trestných oznámení, ktoré však nikdy nevedli k vzneseniu obvinenia pre trestný čin podľa § 360a ale ani pre iné konanie, dokonca vec nebola riešená ani ako priestupok. Nakoľko bývalý manžel tvrdil, že išiel náhodne okolo, že on sa zaujíma len o deti, že má na to právo, že išiel k holičovi, že išiel navštíviť kamaráta a podobne a že je to práve jeho bývalá manželka, ktorá vyhľadáva konflikty s ním. Následne sa táto obrátila aj na súd a požiadala o vydanie neodkladného opatrenia, že sa jej bývalému manželovi zakáže priblížiť k nej i k deťom. Takéto rozhodnutie bolo aj naozaj vydané okresným súdom, no krajský súd toto rozhodnutie týkajúce sa matky detí zrušil. O odvolaní voči zákazu priblížiť sa k deťom krajský súd ešte nerozhodol. Otec však skutočne deti nevyhľadáva a až na dve výnimky rozhodnutie dodržiava. Avšak svoju aktivitu presunul inam. Na internet. Jedna stránka bola kvôli jeho aktivite dokonca zrušená, nakoľko pôvodný účel, na ktorý bola založená jeho činnosťou zanikol. Denne tu pridával komentáre, scany rozhodnutí, spisového materiálu, fotiek, odkazov na videá a na svoje blogy, v ktorých podrobne rozoberal svoju situáciu samozrejme v pozícii osoby, ktorej je páchaná krivda. Zrejme táto jeho aktivita ho dostatočne neuspokojovala a tak si našiel novú. Začal kontaktovať spolužiakov svojho syna a kolegov svojej bývalej manželky. Posielal im odkazy na svoje internetové príspevky, žiadal ich o sprostredkovanie kontaktu so synom rozposielal ich rodinné fotografie a videá a mnohé iné, čo malo za následok, že jeho syn sa stal terčom posmeškov a dennodennej konfrontácie s tvrdeniami jeho otca.

Napriek tomu všetkému, OČTK nevidia dôvod na jeho trestné stíhanie, krajský súd považuje jeho konanie za „prejav záujmu o deti“. Paradoxná je aj tá skutočnosť, že on toto konanie nepopiera, len tvrdí, že sa chce rozprávať o deťoch čo vyplýva z jeho rodičovských práv, ohľadne jeho aktivity na internete túto nevykonáva anonymne ale pod svojím menom.

Znalec z odboru psychiatrie v rámci trestného konania pre trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby vypracoval na v tom konaní obžalovaného znalecký posudok, výsledkom ktorého bolo zistenie, že obžalovaný trpí narcistickou poruchou osobnosti, ktorej prejavom je okrem iného potreba kontroly blízkych ľudí, dominantnosť, manipulatívnosť s absenciou empatie. Pričom u obžalovaného sa toto prejavuje jeho aktivitou na sociálnych sieťach, so snahou mať moc nad svojou rodinou a so snahou zmanipulovať verejnú mienku, mienku úradov, súdu a polície a tak ublížiť svojej bývalej žene, čo však koná vedome, plne si uvedomujúc svoje konanie aj jeho následky.

## **5. ZÁVER**

Trestný čin nebezpečného prenasledovania inak nazývaný aj stalking, čo možno doslovne preložiť ako „prenasledovanie“, „lov“, či „stopovanie divokej zveri, má v našom právnom poriadku svoje opodstatnenie. Zákonodarcia reagoval na narastajúci počet situácií, kedy boli osoby prenasledované inými osobami a nebolo ich správanie možné postihnúť prostriedkami trestného práva. Teoreticky sú od roku 2011 chránené obeť stalkerov, ktoré sa môžu obrátiť na orgány činné v trestnom konaní a súd, ktoré orgány už majú prostriedok na stíhanie takýchto páchatelov.

Od 1.1.2018, kedy vstúpil do účinnosti zákon o obetiach trestných činov<sup>10</sup>, sa zvýšila i ich ochrana počas trestného konania. Boli zavedené nové inštitúty, nové povinnosti pre príslušné orgány. Medzi najvýznamnejšie z nich patrí napríklad zavedenie novej pomocnej osoby oprávnenej vystupovať v trestnom konaní, teda novým subjektom bude psychológ. Ďalej povinnosť OČTK a súdu poučiť poškodeného v zmysle trestného poriadku sa vracia k právnej úprave platnej do 31.12.2015, kedy OČTK a súd majú povinnosť poškodeného poučiť o jeho právach a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie, bez bližšej špecifikácie, nakoľko podrobnú úpravu ich postupu

---

<sup>10</sup> Zákon č. 274/2017 Z. z. zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

nájdeme v novom zákone o obetiach. Zaujímavou novinkou v súvislosti s povinnosťami a obmedzeniami uloženými obvinenému pri nahradení väzby je tá skutočnosť, že ak má osoba obvinená, určený v civilnom konaní styk s maloletým, ktorý je v trestnom konaní poškodeným, tento styk sa počas nahradenia väzby nebude vykonávať.

V oblasti dokazovania v trestnom konaní sú viaceré významné zmeny. Konfrontácia s osobou mladšou ako 18 rokov nebude možná. Výsluch svedka, ktorý je podľa novej úpravy „obzvlášť zraniteľnou obeťou“ sa má vykonať tak, aby sa nemusel opakovať, má ho vykonať osoba rovnakého pohlavia a táto osoba má byť rovnaká v prípravnom konaní aj na hlavnom pojednávaní, v prípade ak sa tým nenaruší priebeh konania. Rovnako sa táto obzvlášť zraniteľná obeť nemá nikdy stretnúť s osobou obvinenou a preto aj pri jej výsluchu majú byť použité technické prostriedky na prenos obrazu a zvuku. Dokonca pri výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov, pred jej samotným výsluchom OČTK obligatórne prekonzultuje spôsob vedenia výsluchu s psychológom alebo znalcom, ktorý budú prirabaný k výsluchu a jej opätovný výsluch bude možný už len so súhlasom zákonného zástupcu. Na hlavnom pojednávaní pri vypočúvaní svedka - obzvlášť zraniteľnej obeť musí predseda senátu postupovať tak, aby sa zabránilo vizuálnemu kontaktu svedka s obžalovaným, najmä využitím technických zariadení určených na prenos zvuku. Doteraz bolo jednou z podmienok zmiernosti zložiť obvineným peňažnú sumu na všeobecne prospešné účely, z ktorej minimálne 50% musí obvinený určiť štátu na peňažnú pomoc poškodeným. Od 1.1.2018 musí byť táto suma odvádzaná ministerstvu na ochranu a podporu obetí trestných činov v celosti. Na konanie o dohode o vine a treste sa doteraz predvolával len obvinený, poškodený sa len upovedomoval o čase a mieste konania. Od 1.1.2018 sa musí obligatórne predvolávať aj poškodený, pričom konanie o dohode o vine a treste bude možné bez jeho prítomnosti uskutočniť len vtedy, ak sa napriek riadnemu predvolaniu bez ospravedlnenia nedostaví.

Všetky tieto zmeny sú veľmi pozitívne, a reálne môžu zlepšiť postavenie poškodeného v trestnom konaní, avšak s ohľadom na príklad, ktorý sme uviedli vyššie, ak OČTK nebudú konať, je irelevantné, či bol alebo nebol prijatý zákon o obetiach, nakoľko sa poškodeným v trestnom konaní reálne nestanú.

Zostáva len dúfať, že čas ukáže, že uvedené konanie je skôr výnimkou ako pravidlom a ustanovenia a právne predpisy, ktoré zákonodarca prijal budú aj aplikované v praxi.

#### **Použitá literatúra:**

- BRÓSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 112 s. ISBN: 978-807-3804-336.
- BURDA, E. a kol.: Trestný zákon: všeobecná časť: komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN: 978-80-7400-324-0.
- BURDA, E. a kol.: Trestný zákon: osobitná časť: komentár. II. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN: 978-80-7400-394-3.
- ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný zákon – Veľký komentár. 2. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2013. 880 s. ISBN: 978-80-8155-020-1.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk 2009. 446 s. ISBN 9788073802134.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]. Praha: Grada, 2008. 150 s. ISBN 8024722078.
- DIANIŠKA, G. a kol.: Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. ISBN 978-80-7380-344-5.
- DRAŠTÍK, A. a kol.: Trestní zákonník: komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 3256 s. ISBN 978-80-7478-790-4.
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2010. 532 s. ISBN: 978-80-8078-308-2.
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2016. 555 s. ISBN 978-80-8168-509-5.
- MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: Trestné právo hmotné, Osobitná a všeobecná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN: 978-80-7380-618-7.
- ŠIMOVČEK, I.: Trestné právo procesné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2016. 408 s. ISBN: 978-80-7380-617-0.

**Periodiká**

ČÍRTKOVÁ, L.: Stalking: policejní intervence v přepadech pronásledován. In: Bezpečnostní teorie a praxe, 2005, zvl. č. 2, díl, 287-296 s. ISSN 80-7251-196-3.

DRESSING, H. – MAUL-BACKER, H. – GASS, P.: Posuzování stalkingu z kriminalistického a psychiatrického hlediska. In: Trestnoprávní revue, 2007, roč. 6, č. 10, s. 279-281. ISSN 1213-5313.

PFUNDTNER, E. – ŠANTA, J.: Nebezpečné prenasledovanie – Stalking. In: Justičná Revue, 2012, roč. 64, č. 2, s. 271 – 280. ISSN 1335-6461.

VANTUCH, P. 2011. K postihu Stalkingu (nebezpečného pronásledování) podle § 354 Trestního zákonníku. In: Trestní právo, 2011, roč. 16, č. 2, s. 5-13, ISSN 1211-2860.

**Právne predpisy a rozhodnutia**

Zákon č. 274/2017 Z. z. zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Dominika Kučerová

kucerovadominika11@gmail.com

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10

917 01 Trnava

Slovenská republika

## PROBLEMATIKA APLIKÁCIE NOVELIZÁCIE TRESTNÉHO PORIADKU V SÚVISLOSTI S PRIJATÍM ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV V PRAXI

Katarína Kupková

Michal Pračko

### Abstrakt

Autori sa v príspevku venujú novelizácii zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov v súvislosti s prijatím zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov, a to konkrétnymi zmenami príslušných ustanovení v Trestnom poriadku. Autori taktiež poukazujú na problematiku aplikácie novelizovaných ustanovení Trestného poriadku v praxi.

**Kľúčové slova:** obeť, trestný čin, trestný poriadok

### Abstract

The authors devoted to the amendment to Act no. 301/2005 Coll. Of the Code of Criminal Procedure, as amended, in connection with the adoption of Act No. 274/2017 Coll. on victims of crimes, by making specific changes to the relevant provisions of the Criminal Procedure Code. The authors also point to the issue of application of the amended provisions of the Criminal Procedure Code in practice.

**Key words:** victims, crime, code of criminal procedure

### ÚVOD

Od 01. januára 2018 nadobudol účinnosť zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov (ďalej iba zákon o obetiach TČ). V súvislosti s prijatím tohto zákona nastalo niekoľko zmien, resp. novelizácií v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestnom poriadku (ďalej iba Trestný poriadok). Zákomom o obetiach TČ sa vykonáva úplná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 a smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004. Tento zákon upravuje najmä vymedzenie práv obetí trestných činov, ale i pomoc a podporu obetiam trestných činov.<sup>1</sup> Vzhľadom na to, že časť zákona o obetiach TČ je prepojená s Trestným poriadkom a podstatne mení niektoré jeho ustanovenia (predovšetkým sa to týka informačných povinností poškodeného a svedka poškodeného, silnejšie postavenie poškodeného v celom trestnom konaní, poskytovania právnej pomoci, zmenou vykonávania niektorých procesných úkonov v rámci dokazovania v trestnom konaní, ale i doplnením novej zásady trestného konania). Novelizovanými ustanoveniami sa výrazne zasahuje do postupu výsluchu poškodených a svedkov poškodených orgánmi činnými v trestnom konaní, a to nie len pri páchaní násilných trestných činov, ale i ostatných druhov trestnej činnosti. Prijatie nového zákona zvyčajne prináša mnohé aplikačné problémy v praxi. Vzhľadom na novelizáciu Trestného poriadku v súvislosti s prijatím zákona o obetiach TČ aplikačné problémy môžu nastať u orgánov činných v trestnom konaní, a to najmä v súvislosti s prvotným kontaktom s osobami, postupom pred začatím trestného stíhania, vykonávaním dokazovania a tiež pri iných procesných úkonoch. Tieto aplikačné problémy môžu nastať už aj pri jednoduchých a najčastejších trestných činoch t.j. krádežiach, či podvodoch.

<sup>1</sup> Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov.



## 1 ZMENY V TRESTNOM PORIADKU V SÚVISLOSTI S PRIJATÍM ZÁKONA č. 274/2017 Z. z. O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

Vzhľadom na krátkosť príspevku sa autori venujú zmenám v Trestnom poriadku v súvislosti s prijatím Zákona o obetiach, ktoré sa dotýkajú predsúdneho konania. V súvislosti s prijatím zákona č. 274/2017 Z. z. sa novelizovali nasledujúce ustanovenia

a) § 2, ktorý sa týka základných zásad, je pridaný odsek 21, v ktorom je ustanovené, že „orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.“<sup>2</sup> Tento odsek chráni poškodeného, aby po celý čas trestného konania mohol uplatniť svoje práva, pričom je v tomto odseku ustanovená povinnosť orgánov činných v trestnom konaní poškodeného o tom náležite poučiť. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné taktiež prihliadať na špecifickosť osoby, resp. na potreby a na pomery poškodeného.

b) novelizácia Trestného poriadku sa týkala aj výkladu niektorých pojmov ustanovených v § 10 odseku 23, ktorý znie, že „Organizáciou na pomoc poškodeným sa na účely tohto zákona rozumie subjekt poskytujúci pomoc obetiam podľa osobitného zákona a mimovládna organizácia zriadená podľa osobitného zákona, ktorá poskytuje bezodplatnú pomoc poškodeným.“<sup>3</sup> V tomto ustanovení sa doplnila definícia organizácie na pomoc poškodeným, pričom takouto organizáciou môže byť aj subjekt poskytujúci pomoc obetiam. Čo je subjekt poskytujúci pomoc obetiam nám definuje Zákon o obetiach v § 2 ods. 1 písm. k), kde je ustanovené, že „subjektom poskytujúcim pomoc obetiam subjekt poskytujúci alebo zabezpečujúci pomoc a podporu obetiam, ktorý je zapísaný v registri subjektov poskytujúcich pomoc obetiam.“<sup>4</sup>

c) novým ustanovením v trestnom poriadku v súvislosti s prijatím Zákona o obetiach je §30a, ktorý uvádza, že „v prípadoch ustanovených týmto zákonom sa na vykonanie úkonu priberie psychológ. Psychológ má právo na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlej mzdy alebo iného preukázateľného ušlého príjmu. Nárok zaniká, ak ho psychológ neuplatní do troch dní po svojej prítomnosti na úkone alebo po tom, čo mu bolo oznámené, že k úkonu nedôjde; na to musí byť psychológ upozornený.“<sup>5</sup> Aplikácia tohto ustanovenia je podľa názoru autorov problematická. Pribratie psychológa k vybraným úkonom sa autori venujú v nasledujúcej kapitole<sup>6</sup>.

d) novelizáciou bol upravený taktiež aj § 46, a to konkrétne jeho odsek 8, ktorý ustanovuje, že „poškodený, ktorému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, má právo požiadať o poskytnutie informácie o

- a) prepustení alebo úteku obvineného z väzby,
- b) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody,
- c) prerušení výkonu trestu odňatia slobody,
- d) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu ochranného liečenia zo zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti,
- e) zmene formy výkonu ochranného liečenia z ústavného liečenia na ambulantné liečenie, alebo

<sup>2</sup> § 2 ods. 21 Trestného poriadku.

<sup>3</sup> § 10 ods. 23 Trestného poriadku.

<sup>4</sup> § 2 ods. 1 písm. k) Zákona o obetiach.

<sup>5</sup> § 30a Trestného poriadku.

<sup>6</sup> Pozri kapitola 2 Vybrané aplikačné problémy v súvislosti s prijatím Zákona o obetiach trestných činov

f) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu detencie<sup>7</sup> a taktiež aj odsek 9, ktorý ustanovuje, že „bez žiadosti poškodeného orgán činný v trestnom konaní alebo súd poskytne poškodenému informácie podľa odseku 8, ak zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode. Poškodený môže svoje rozhodnutie o práve byť informovaný o skutočnostiach uvedených v odseku 8 zmeniť; na zmenu rozhodnutia poškodeného sa prihliada.“<sup>8</sup> V predchádzajúcom ustanovení odseku 8 bolo na orgánoch činných v trestnom konaní alebo súde zistiť, či hrozí nebezpečenstvo poškodenému v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode. Vďaka novelizácii má poškodený právo žiadať informácie o skutočnostiach týkajúcich sa pobytu obvineného alebo odsúdeného na slobode, avšak orgánom činných v trestnom konaní a súdom zostáva povinnosť informovať poškodeného o týchto skutočnostiach v prípade, že mu s jeho pobytom na slobode hrozí nebezpečenstvo. Taktiež bol tento odsek rozšírený o písmená c), d), e), f), ktoré upravujú povinnosť orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu informovať poškodeného o tom, že má odsúdený prerušený výkon trestu odňatia slobody, bol prepustený alebo ušiel z výkonu ochranného liečenia zo zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti, ďalej v prípade, že sa odsúdenému zmení forma výkonu ochranného liečenia z ústavného na ambulantné a v prípade prepustenia alebo úteku z výkonu detencie. Obdobnou novelizáciou prešlo aj ustanovenie § 139<sup>9</sup>, ktoré sa týka hrozby nebezpečenstva, ktoré predstavuje obvinený, resp. obžalovaný na slobode pre svedka.

e) ďalším novelizovaným ustanovením je § 49. Toto ustanovenie je novelizáciou pomerne stroho upravené tak, že „orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť podľa tohto zákona a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie.“<sup>10</sup> V predchádzajúcom ustanovení § 49 bola tiež upravená povinnosť orgánov činných v trestnom konaní poskytovať informácie o podpore, starostlivosti pre poškodeného, procesných postupoch v trestnom konaní, podmienkach poskytnutia ochrany, o možnosti uplatnenia a informovania o právach poškodeného a iných skutočnostiach.

f) v súvislosti s novelizovaním Trestného poriadku bol do § 82 pridaný odsek 6, ktorý ustanovuje, že „ak súd uložil primerané obmedzenie podľa odseku 1 písm. h)<sup>11</sup> obvinenému, ktorý má rozhodnutím súdu vydaným v civilnom procese upravené právo styku s poškodeným, ktorým je osoba mladšia ako 18 rokov, rozhodnutie súdu vydané v civilnom procese nemožno vykonať počas trvania primeraného obmedzenia podľa odseku 1 písm. h). O uložení primeraného obmedzenia podľa odseku 1 písm. h) sudca pre prípravné konanie alebo súd, informuje ten súd, ktorý vydal rozhodnutie o úprave styku v civilnom procese.“<sup>12</sup>

<sup>7</sup> § 46 ods. 8 Trestného poriadku.

<sup>8</sup> § 46 ods. 9 Trestného poriadku.

<sup>9</sup> § 139 ustanovuje, že (1) Svedok, ktorému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, má právo požiadať o poskytnutie informácie o

a) prepustení alebo úteku obvineného z väzby,

b) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody,

c) prerušení výkonu trestu odňatia slobody,

d) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu ochranného liečenia zo zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti,

e) zmene formy výkonu ochranného liečenia z ústavného liečenia na ambulantné liečenie, alebo

f) prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu detencie.

(2) Bez žiadosti svedka orgán činný v trestnom konaní alebo súd poskytne svedkovi informácie podľa odseku 1, ak zistí, že svedkovi hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode.

(3) Svedok sa môže výslovným vyhlásením písomne alebo ústne do zápisnice vzdať práva podľa odseku 1.

<sup>10</sup> § 49 Trestného poriadku.

<sup>11</sup> Zákaz styku s určitými osobami alebo zákaz úmyselne sa priblížiť k určitej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov.

<sup>12</sup> § 82 ods. 6 Trestného poriadku.

g) novelizované bolo aj ustanovenie § 125, ktoré upravuje inštitút konfrontácie. V súvislosti s novelizáciou Trestného poriadku, bol upravený odsek 4, tak že konfrontáciu nie je možné vykonať „ak ide o svedka mladšieho ako 18 rokov“<sup>13</sup> a taktiež bol doplnený odsek 5, v ktorom je ustanovené, že „v trestnom konaní o trestných činoch proti ľudskej dôstojnosti, o trestnom čine týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo o trestnom čine obchodovania s ľuďmi sa ustanovenia odsekov 1 a 2 nepoužijú, ak ide o svedka, na ktorom bol takýto trestný čin spáchaný. Ustanovenie odsekov 1 a 2 sa nepoužijú ani v prípade svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násillia, ak hrozí nebezpečenstvo spôsobenia druhej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie, najmä s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, rozumovú vyspelosť alebo na vzťah k páchatelovi trestného činu alebo závislosti na ňom.“<sup>14</sup>

h) ustanovenie § 134 bolo novelizované o pridanie odseku 4, ktorý ustanovuje, že „ak je ako svedok v trestnom konaní vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona, treba vykonať výsluch ohľaduplne a po obsahovej stránke tak, aby sa výsluch v ďalšom konaní už nemusel opakovať; ustanovenie § 135 ods. 1 tým nie je dotknuté. Výsluch sa vykoná s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu; ustanovenie § 270 ods. 2 tým nie je dotknuté. Orgán činný v trestnom konaní zabezpečí, aby výsluchy v prípravnom konaní viedla tá istá osoba, ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania. K výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu vypočúvanej osoby prispeje k správne mu vedeniu výsluchu; ustanovenie § 135 ods. 1 tým nie je dotknuté“<sup>15</sup> a taktiež o pridanie odseku 5 „Ak je ako svedok v trestnom konaní vedenom pre trestný čin proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi alebo trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona, výsluch v prípravnom konaní spravidla vedie osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba, ak tomu nebránia závažné dôvody, ktoré je orgán činný v trestnom konaní povinný uviesť v zápisnici.“<sup>16</sup> Predmetné novelizované ustanovenie je ďalej analyzované v druhej kapitole tohto článku, vzhľadom na už aplikačné problémy v praxi.

i) posledné novelizované ustanovenie, ktorému sa venujeme je ustanovenie § 220, ktoré sa týka zmieru. Novelizované bolo písm. c) v ods. 1, kde je ustanovené, že obvinený musí (ak splní požiadavky, ktoré sú uvedené v predmetnom ustanovení v písm. a) a b)) „zložiť na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú ministerstvu na ochranu a podporu obetí trestných činov podľa osobitného zákona“<sup>17</sup>.

## 2 VYBRANÉ APLIKAČNÉ PROBLÉMY V SÚVISLOSTI S PRIJATÍM ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov (ďalej len „zákon“) svojimi ustanoveniami zásadným spôsobom zasahuje do postupu výsluchu svedkov a poškodených orgánmi činnými v trestnom konaní, a to nie len pri páchaní násilných trestných činov, ale aj ostatných druhov trestnej činnosti. S prijatím akéhokoľvek nového zákona sa obyčajne spájajú mnohé aplikačné problémy v praxi, ktorých značná časť však vyjde najavo až s odstupom času a výnimkou nie je ani tento zákon. To potvrdzuje aj vyjadrenie ministerky spravodlivosti Slovenskej republiky Lucie Žitňanskej, ktorá na adresu nového zákona o obetiach uviedla: „prijatím tohto zákona to celé nekončí, ale práca začína...“<sup>18</sup> Je potrebné uviesť, že aplikačné problémy môžu nastať už u orgánov činných v trestnom konaní, a to najmä v súvislosti s prvotným kontaktom s osobami, taktiež aj pri jednoduchých a najčastejších krádežiach, či podvodoch. Nejedná sa teda o problematiku výlučne násilnej kriminality. Podľa zákona sa za obeť trestného činu totiž považuje pomerne široká škála

<sup>13</sup> § 125 ods. 4 Trestného poriadku.

<sup>14</sup> § 125 ods. 5 Trestného poriadku.

<sup>15</sup> § 134 ods. 4 Trestného poriadku.

<sup>16</sup> § 134 ods. 5 Trestného poriadku.

<sup>17</sup> § 220 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku.

<sup>18</sup> <https://domov.sme.sk/c/20642947/nie-je-dokonalny-opozicia-vsak-zakon-o-obetiach-trestnych-cinov-ocenila.html>

osôb – obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, a tiež príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.<sup>19</sup>

### **Abstraktnosť pojmov**

Zákonodarca v samotnom zákone neuvádza, akým spôsobom má orgán činný v trestnom konaní zisťovať pri prvotnom kontakte s potenciálnou obeťou podľa tohto zákona, či trestný čin bol objektívne spôsobilý na vznik najmä „inej škody“. Nekonkrétne, až abstraktnosti sa dotýkajúce pojmy v tomto ustanovení nechávajú tak priestor na rôznorodú paletu výkladov tohto ustanovenia, čo môže byť na ujmu ako orgánu činnému v trestnom konaní, a to najmä policajtom, ktorý je s potenciálnou obeťou v prvotnom styku, ale v neposlednom rade aj obeti samotnej. V prípade, ak osoba vyhlási, že jej trestným činom bola spôsobená morálna, či iná ujma, pre orgán činný v trestnom konaní vyplýva zo základných zásad ochrany a podpory obetí ustanovených v §3 zákona, že je ju povinný považovať za obeť až do chvíle, kým sa nepreukáže opak. Touto zásadou orgán činný v trestnom konaní je povinný sa riadiť, hoci by to malo mať za následok zbytočné prieskumy v trestnom konaní, ak by sa neskôr preukázalo, že osoba obeťou nie je. Akýkoľvek vyšetrovací úkon, ba dokonca podanie trestného oznámenia sa v dôsledku tejto dikcie môže predĺžiť.

Značne obsiahla koncepcia obetí trestných činov taxatívne spomedzi seba vyníma ešte skupinu tzv. obzvlášť zraniteľných obetí, akými sú: dieťa (dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak), osoba staršia ako 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím, obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia, obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery, alebo obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatela, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu. Zákon upravuje výpočet obzvlášť zraniteľných obetí taxatívne, pričom u týchto osôb existuje vyššie riziko druhotnej, alebo tzv. opakovanej viktimizácie. V bode 1 až 5 zákon uvádza obeť, ktoré sú podľa zákonodarcu obzvlášť zraniteľné, vychádzajúc spravidla z praxe a judikatúry v podmienkach Slovenskej republiky. V poslednom bode však nie je uvedená konkrétna obeť určitého trestného činu, avšak akákoľvek obeť, ak je na podklade individuálneho posúdenia orgánu činného v trestnom konaní alebo príslušným subjektom zistený vyšší stupeň rizika opakovanej, resp. druhotnej viktimizácie. Posledné ustanovenie v šiestom bode je taktiež skryté pod rúškom abstraktnosti, nakoľko samotné posúdenie rizika opakovanej viktimizácie je ponechané opäť na výklade orgánov činných v trestnom konaní, ktoré za takéto posúdenie samozrejme nesú zodpovednosť. Dôvodová správa k zákonu uvádza, že individuálnym posúdením sa rozumie individuálne hodnotenie, ktoré zohľadňuje osobné charakteristiky obeť, typ alebo povahu trestného činu a jeho okolnosti. Toto individuálne posúdenie by sa malo vykonávať podľa želaní obeť a v úzkej spolupráci s ňou. Pritom by mala byť zohľadnená povaha trestného činu a stupeň ujmy. Potreby obeť a jej vnímanie sa môže s odstupom času meniť. Pri logickom náhľade na toto nenormatívne ustanovenie sa vytvára otázka, akým spôsobom má orgán činný v trestnom konaní realizovať tézu: „individuálne posúdenie by sa malo vykonávať podľa želaní obeť“? Ponechať spôsob posudzovania obeť trestného činu na samotnú dotknutú obeť je v takomto prípade minimálne atypické. Nejasnosť, abstrakcia, či nekonkrétnosť pri tomto type ustanovení je takmer neunesiteľným bremenom pre orgány činné v trestnom konaní a je rizikom nesprávneho posúdenia

<sup>19</sup> Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

nie len pre obeť, ale aj pre samotných policajtov, nevynímajúc vyšetrovateľov. Je otázne, či sa postavenie obeť bude posudzovať na základe vopred pripraveného dotazníka už pri prvotnom kontakte s obeťou (tak ako je zvyklosťou pri posudzovaní rizika pri domácom násilí), prípadne iným adekvátnym spôsobom, avšak pri súčasnom stave, ako už bolo uvedené, je ponechanie kvalifikácie obeť, či obzväšť zraniteľnej obeť na policajta prvého kontaktu nepomerným rizikom.

Rovnako v súvislosti s pojmom osoba so zdravotným postihnutím je otázne, či je potrebné takto posudzovať každú osobu, ktorá sa prukáže preukazom ZŤP (spravidla sú takýmito držiteľmi napríklad aj osoby trpiace cukrovkou), alebo len osobu, ktorej také postihnutie naozaj spôsobuje to, že páchatel smeruje útok voči nej práve z tohto dôvodu. Vo viacerých prípadoch sa totiž vyšetrovatelia, či poverení príslušníci PZ stretávajú s názorom prokuratúry, že pokiaľ útok páchatela (napríklad pri trestnom čine krádeže) vo svojom úmysle nesmeruje aj ku skutočnosti, že útočí napr. na chránenú osobu, nemožno takéto konanie kvalifikovať podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty toho ktorého trestného činu. Úmysel a vedomostná zložka by sa mali podľa tejto tézy teda spájať v skutočnosti, že páchatel smeroval svoj útok na konkrétnu osobu z dôvodu, že ide o osobu chránenú (napr. osobu vyššieho veku, prípadne dieťa a pod.) Bude tomu podobne aj v prípadoch ZŤP osoby? Pojem uvedený v zákone ako „osoba so zdravotným postihnutím“ je účelne vykladať v súlade s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktoré v článku 1 uvádza: „Osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.“<sup>20</sup>

### ***Pribratie psychológa obzväšť zraniteľnej obeť***

Ďalším aplikačným problémom sa javí prípad, ak je vypočúvanou osobou tzv. „obzväšť zraniteľná obeť“. V tomto prípade nastáva obligatórna povinnosť orgánu činného v trestnom konaní pribrať znalca, resp. psychológa a taktiež zabezpečiť nahrávanie daného výsluchu technickými prostriedkami takým spôsobom, aby sa už výsluch tejto osoby spravidla nemusel opakovať – tieto podmienky platia aj pri iných ako len násilných trestných činoch, to znamená, že problém môže nastať, ako už bolo vyššie uvedené aj pri bežných krádežiach (napríklad v školách medzi študentami, žiakmi), pričom pri skrátenom vyšetrovaní sú v rámci Obvodných oddelení PZ nie sú takéto trestné činy ojedinelé. V prvom rade je tu problematika zabezpečenia psychológa, ktorá sa v tejto súvislosti z ojedinelých prípadov môže stať takmer každodennou problematikou. V dôvodovej správe k zákonu sa uvádza, že podľa § 135 Trestného poriadku sa v rámci trestného konania predpokladá s pribratím psychológa alebo znalca k výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov.

Trestný poriadok však nerieši možnosť uplatnenia akýchkoľvek náhrad za účasť psychológa na takomto úkone trestného konania. V tejto súvislosti vznikajú v aplikačnej praxi problémy so zabezpečením psychológov k úkonom. Z tohto dôvodu sa navrhuje zaradiť psychológa medzi pomocné osoby, čím mu vznikne nárok na náhradu ušlej mzdy alebo iného preukázateľného ušlého príjmu. Tu však treba poznamenať, že psychológom, ktorý sa priberá do konania môže byť aj napríklad príslušník Policajného zboru, za predpokladu, že má príslušnú kvalifikáciu, resp. odborné vzdelanie v príslušnom odbore. Dôvodová správa síce hovorí o možnosti náhrady za účasť psychológa v trestnom konaní, avšak zákonodarca sa opomenul vyjadriť k možnosti k objektívnej nedosiahnuteľnosti takej osoby.

Od začiatku účinnosti novely Trestného poriadku sa vyskytli problémy so zabezpečením psychológa na procesných úkonoch, pričom napriek snahe orgánov činných v trestnom konaní sa v tomto smere nepodarilo ihneď zabezpečiť psychológa. Je otázne, či už pri samotnom trestnom oznámení, pokiaľ ide o obzväšť zraniteľnú obeť podľa tohto zákona je potrebné postupovať podľa nových ustanovení Trestného poriadku, teda už samotné trestné oznámenie realizovať za účasti psychológa a na kamerový záznam, avšak z logického výkladu jednotlivých ustanovení zákona vyplýva, že tomu tak je. Ako teda môže policajť reagovať v prípade, ak psychológ v uvedených prípadoch nie je práve k dispozícii? Vypočutím obzväšť zraniteľnej obeť bez prítomnosti psychológa by sa policajť vystavil zbytočnému riziku postihu za nezákonný postup, taktiež by tomu tak bolo v prípade, ak by dohodol s obeťou iný termín výsluchu, nakoľko je povinný prijať každé trestné oznámenie – taký postup opäť predstavuje riziko postihu policajta, nevynímajúc prípad, ak je

<sup>20</sup> Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z.z.

potrebné vykonať neodkladné opatrenie (napr. vykázanie z obydlija a pod.), keď by taká obeť mohla tvrdiť, že bola vystavená dokonca opakovanej viktimizácii pre porušenie povinností orgánu činného v trestnom konaní. A opäť je potrebné spomenúť bremeno uložené na pleciah orgánov činných v trestnom konaní, kde sa pri tom či onom postupe vystavujú riziku postihu za nezákonný postup a zákonodarca pri snahe ochrániť obeť trestných činov opomenul zohľadniť potreby orgánov činných v trestnom konaní. V tomto prípade by sme navrhovali postup ako majú niektoré členské štáty Európskej únie, v ktorých sú na účely ako príklad uvedieme trestný čin sexuálneho zneužívania v rámci štádia trestného konania, a to vyšetrovania „*deti diferencované do presných vekových kategórií, pre ktoré je ustanovené, kto je spôsobilý výsluch mladšieho či staršieho dieťaťa viesť (napr. prizvaný expert, špeciálne školená policajka a pod.)*“<sup>21</sup>.

### **Technické vybavenie oddelení PZ**

V druhej časti je spomenutá aj povinnosť výsluch zaznamenávať prostredníctvom technického zariadenia a tým zabezpečiť, aby sa takýto výsluch spravidla nemusel opakovať. Je zrejmé že technické vybavenie oddelení Policajného zboru v rámci Slovenskej republiky nedovoľuje, aby každý vyšetrovateľ, alebo poverený príslušník disponoval zariadením na zaznamenávanie zvuku a obrazu, pričom v súčasnosti sa môže javiť problematickou aj vybavenosť jednotlivých oddelení Policajného zboru aspoň 1 takýmto zariadením na skupinu policajtov. Nemožno od poverených príslušníkov, príp. vyšetrovateľov požadovať, aby si na účel zákonnosti vykonávania procesných úkonov s osobami zabezpečovali vlastné technické vybavenie, príp. prostriedky. Aplikačná prax bezpodmienečne vyžaduje vybaviť orgány činné v trestnom konaní technickými prostriedkami tak, aby bolo reálne možné zachovať zákonný postup týchto orgánov. V opačnom prípade je reálne očakávať, že v blízkej budúcnosti vznikne nová problematika prudko sa zvyšujúcej nezákonnosti postupov orgánov činných v trestnom konaní, čo dáva priestor advokátom napadnúť procesný postup v trestnom konaní.

### **Problematika druhotnej viktimizácie obete**

Podľa § 2 ods. 2 písm. f) zákona, druhotnou viktimizáciou ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov. Hoci v dôvodovej správe zákona sa zákonodarca vyjadruje, že „*nie je účelom návrhu zákona zavádzať sankcie za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom, v neposlednom rade to nevyžadujeme ani transponovaná smernica. Je však potrebné upriamiť pozornosť na to, že porušenie povinností zo strany orgánov verejnej moci môže zakladať právo na náhradu škody za nesprávny úradný postup orgánov verejnej moci*“<sup>22</sup>, pričom podľa dôvodovej správy k zákonu sa tým má obmedziť vedenie konfrontácie s obvineným u obetí, na ktorých bol spáchaný niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov, u ktorých vzhľadom na charakter trestného činu hrozí zvýšené riziko druhotnej alebo opakovanej viktimizácie pri priamom kontakte s páchatelom v trestnom konaní. Súčasne sa má obmedziť vedenie konfrontácie s obvineným u obetí trestných činov spáchaných násilím alebo hrozbou násillia, kde tiež existuje riziko spôsobenia druhotnej alebo opakovanej viktimizácie. Súvisiace ustanovenie § 8 ods. 2 zákona ustanovuje, že orgán činný v trestnom konaní, súd a subjekt poskytujúci pomoc obetiam postupuje tak, aby jeho činnosť nespôsobovala obeti druhotnú viktimizáciu a prijíma účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii. Na tento účel orgán činný v trestnom konaní a súd používa vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ak to ich priestorové možnosti umožňujú.

Samotný pojem opakovaná viktimizácia je charakterizovaný ako ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatelja, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrázaním, zastrašovaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstiením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obete alebo psychickú integritu obete. Samotný vyšetrovateľ (policajť) v prípade výsluchu osoby nemá reálnu možnosť ovplyvniť miesto výsluchu osoby, nakoľko nie je

<sup>21</sup> ČÍRTKOVÁ, L. a kol.: *Psychológia pre právnikov*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 79.

<sup>22</sup> Pozri zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

v jeho kompetencii prispôsobovať miestnosti oddelenia účelu, na ktorý majú byť využívané. Napriek tomu je však zodpovednosť za prípadnú druhotnú viktimizáciu práve na jeho osobe, nakoľko druhotná viktimizácia obete z tohto dôvodu môže mať za následok nemožnosť riadne a bez zbytočných prieťahov pokračovať v trestnom konaní (resp. vyšetrovaní). Aj v súčasnosti sa využívajú na výsluch osôb miestnosti na oddeleniach PZ, ktoré má dané oddelenie k dispozícii, pričom mnohokrát nejde o miestnosti špeciálne určené pre výsluch osôb. Mnohokrát ide o vlastné kancelárie vyšetrovateľov, či poverených príslušníkov PZ. Tu sa však naskytá otázka, ako má postupovať policajt v prípade, ak podoba a vybavenie takej miestnosti môžu viesť k druhotnej viktimizácii obete? Policajt je predsa povinný prijať trestné oznámenie. Samotný zákon ustanovením „ak to ich priestorové možnosti umožňujú...“ síce poskytuje orgánu činnému v trestnom konaní vyvinieť sa v prípadnom spore zo zodpovednosti za druhotnú viktimizáciu, avšak v tom prípade postrádam zmysel celého ustanovenia, nakoľko v prípade, ak oddelenie PZ disponuje vyhovujúcou miestnosťou, je zrejme, že ju aj na tento účel využíva a ak ňou nedisponuje, tak tomu tak je spravidla z objektívnych príčin.

V súvislosti s opatreniami, ktoré môže policajt pri zistení rizika opakovanej viktimizácie uložiť, zákon v § 8 ods. 4 zákona ustanovuje, že „v záujme ochrany obete pred opakovanou viktimizáciou alebo hroziacim nebezpečenstvom je príslušný orgán oprávnený rozhodnúť o uložení osobitných opatrení podľa osobitného predpisu“, a to § 27a zákona 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore - vykázanie z obydľia, ďalej § 82 Trestného poriadku - primerané povinnosti a obmedzenia a tiež § 325 ods. 2 písm. e) až h) Civilného sporového poriadku - neodkladné opatrenie. K problematike druhotnej viktimizácie obetí možno ešte spomenúť prípad, keď sa realizovali potrebné úkony k oznámenému domácejmu násiliu, pričom miestnou Prokuratúrou bolo odporúčané, aby prijatie trestného oznámenia realizovali už podľa nových ustanovení Trestného poriadku a v ďalšom postupe bolo potrebné začať trestné stíhanie a taktiež bolo potrebné vo veci zisťovať, či výpoveď poškodeného nie je účelová pre prebiehajúce civilné konanie o rozvođe. V tomto prípade je taktiež otázne, či zisťovanie prípadnej účelovosti výpovede poškodeného neprispieje k druhotnej viktimizácii obete. V prípade, ak účelovosť výpovede nebude preukázaná, takéto dokazovanie a výsluch sú zrejme spôsobilé spôsobiť obeti druhotnú viktimizáciu. Avšak akým iným spôsobom je možné preukázať účelovosť takejto výpovede? Problém by nastal tiež v prípade, ak by oznamovateľ vypovedal na technické zariadenie za prítomnosti psychológa, avšak jeho výpoveď by bola nedostatočná, resp. by nevedel súvisle vypovedať. Opäť by bolo potrebné zisťovať, či výpoveď nie je účelová pre prebiehajúce civilné konanie o rozvođe, pričom výpoveď manžela, resp. manželky oznamovateľa by bola protichodná. Prípadné iné výsluchy by žiadne dôkazy neposkytli a teda usvedčenie prípadného páchatela je v tomto štádiu napriek tomu nereálne.

### **Predlžovanie trestného konania**

Zákon vo svojom ustanovení v §2 ods. 1 písm. b) ustanovuje, že za obeť sa považuje tiež príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpel v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich. V súvislosti s ustanovením §3 zákona, v prípade, ak osoba vyhlási, že jej trestným činom bola spôsobená ujma, pre orgán činný v trestnom konaní vyplýva zo základných zásad ochrany a podpory obetí v tomto ustanovení, že je ju povinný považovať za obeť až do chvíle, kým sa nepreukáže opak. To znamená, že v prípade, ak bola napr. trestným činom Lúpeže podľa §188 ods. 1, ods. 3 písm. a), písm. b) Trestného zákona spôsobená smrť osoby a zároveň majetková škoda značného rozsahu a existujú osoby ustanovené v §2 ods. 1 písm. b) zákona, zákon im priznáva postavenie obete aj v prípade, ak ide napríklad o veľký počet dedičov, ktorým bola spôsobená smrťou osoby škoda. To nevyklučuje aj ďalšie osoby ako napríklad osoby žijúce v domácnosti s obeťou trestného činu, závislé osoby a pod. V tomto prípade je potrebné vykonať výsluchy všetkých týchto osôb, čo však nenapomáha rýchlosti trestného konania, hoci v konaní pred účinnosťou zákona niektoré z týchto osôb nemuseli mať žiadne procesné postavenie. K predĺženiu trestného konania alternatívne prispieva aj skutočnosť, že policajt je povinný ex offa podľa tohto zákona zisťovať, či uvedené osoby vôbec existujú, pričom pri už spomenutom abstraktnom poňatí pojmu obeť (obzvlášť zraniteľná obeť) možno hovoriť aj o desiatkach osôb.

K uvedeným vybraným aplikačným problémom zákona o obetiach trestných činov je nutné podotknúť, že s týmto zákonom je potrebné v blízkej budúcnosti naďalej pracovať, dopĺňať ho a špecifikovať, či konkretizovať, nakoľko samostatne a v súčasnej podobe nepostačuje orgánom činným v trestnom konaní na dostatočné plnenie povinností ním uložených. Zákonodarca by mal preto brať ohľad na to, že nie je primárnym cieľom trestného konania a najmä orgánov činných v trestnom konaní poskytovať útechu a starostlivosť o obeť trestných činov, ale primárne zabrániť páchatelovi v páchaní trestnej činnosti, vykonať dôkladné vyšetrovanie a na jeho základe je úlohou súdu spravodlivo ho potrestať. Veď primárnym vzťahom v trestnom konaní je predsa vzťah štát – páchatel. V prípade, ak sa primárny objekt záujmu presmeruje na obeť trestného činu, celý systém, zásady a piliere trestného konania postrádajú zmysel. To však neznamená, že nie je nutné dbať na práva a právom chránené záujmy poškodeného, avšak zavesiť pomyselný Damoklov meč nad hlavy orgánov činných v trestnom konaní nie je ideálnym riešením. Snahu prispôbiť sa „európskemu štandardu“ nie je možné naplňať vydávaním noriem, ktorých realizácia v praxi je pri súčasnej úrovni vybavenia orgánov činných v trestnom konaní, právneho vedomia a už platnej a účinnej legislatívy obzvlášť náročná, až nemožná. V konečnom dôsledku zákon má potenciálnu spôsobilosť zlešiť úroveň ochrany obetí v Slovenskej republike, avšak bez príslušných ďalších opatrení je táto prognóza nerealizovateľná, pričom následky súčasnej reálnej „nemožnosti“ zachovania zákonného postupu orgánov činných v trestnom konaní môžu byť fatálne.

V závere je nutné uviesť, že predlžovanie trestného konania v tomto prípade môže negatívne zasiahnuť rýchlou trestného konania a tým pádom narušiť zásadu rýchlosti konania ako jednu zo základných zásad trestného konania, na čo reaguje aj aplikačná prax, ktorá ukázala, že „je potrebné osobitne formulovať právo na rýchly proces, aby sa vylúčili prípady neúmerného predlžovania trestného konania“<sup>23</sup>. Avšak vždy sa musí stanoviť „primeraná lehota v ktorej má byť trestné konanie skončené, nemožno to však určiť pre všetky prípady rovnako.“<sup>24</sup> V každom prípade treba osobitne posudzovať a eliminovať skutočnosti, ktoré by mali za následok narušenie zásady rýchlosti konania.

## **Záver**

V príspevku sa autori venovali zmenám v Trestnom poriadku v súvislosti s prijatím Zákona o obetiach a taktiež aplikačným problémom v súvislosti s týmito zmenami. Účelom príspevku bolo poukázať na problémy s aplikáciou novelizovaných ustanovení v Trestnom poriadku, či už vzhľadom na abstraktnosť pojmov, pribatia psychológa obzvlášť zraniteľnej osobe, technického vybavenia orgánov činných v trestnom konaní, problematike druhotnej viktimizácie, ale taktiež a predovšetkým na možné predlžovanie trestného konania.

## **Použitá literatúra:**

ČENTĚŠ, J., a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 438. ISBN 978-80-8155-021-8.

ČENTĚŠ, J., a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 944. ISBN 978-80-8173-020-7.

ČÍRTKOVÁ, L. a kol.: *Psychológia pre právnikov*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 258. ISBN 978-80-8078-358-7.

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

<sup>23</sup> ČENTĚŠ, J., a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 46.

<sup>24</sup> ČENTĚŠ, J., a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 6.



Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z.z.

Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov

<https://domov.sme.sk/c/20642947/nie-je-dokonalny-opozicia-vsak-zakon-o-obetiach-trestnych-cinov-ocenila.html>

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Katarína Kupková (úvod, I. kapitola, II. kapitola, záver)  
katarina.kupkova@yahoo.com

JUDr. Michal Pračko (úvod, I. kapitola, II. kapitola, záver)  
michal.pracko@gmail.com

# MAJÚ PRÁVA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV KONZEVENCIE NA PRÁVO NA OBHAJOBU OBVINENÝCH?

Ondrej Laciak

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstrakt:** Tento príspevok<sup>1</sup> analyzuje možný dopad práv obetí trestných činov v trestnom konaní upravených novou právnou úpravou na výkon práva na obhajobu obvinených osôb v trestnom konaní.

**Kľúčové slová:** obeť, obvinený, právo na obhajobu.

**Abstract:** This paper analyses a potential consequence of newly regulated rights of victims of crimes in the criminal proceedings to the right to defence of the accused persons in the criminal proceedings.

**Key words:** victim, accused, right to defence.

## 1. ÚVOD

Dňom 1. januára nadobudol účinnosť zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ďalej len „zákon o obetiach trestných činov“), ktorý okrem právnej úpravy práv a posilnenia postavenia obetí trestnej činnosti, tiež novelizuje okrem iného aj zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“) za účelom zvýšenia ochrany obetí, resp. poškodených trestnými činmi. Zákomom o obetiach trestných činov sa vykonáva transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV do právneho poriadku Slovenskej republiky (ďalej aj „smernica o obetiach trestných činov“). Touto smernicou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Týmto zákonom sa takisto vykonáva úplná transpozícia smernice Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti do právneho poriadku Slovenskej republiky.

## 2.

Jedným z takto novelizovaných ustanovení Trestného poriadku bolo doplnenie § 2 Trestného poriadku - základných zásad trestného konania o odsek 21, podľa ktorého *orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.* Do základných zásad trestného konania sa doplnila nová zásada, ktorej cieľom je chrániť práva poškodeného a súčasne posilniť jeho postavenie počas priebehu trestného konania. Túto zásadu je podľa dôvodovej správy k zákonu o obetiach trestných činov potrebné zohľadniť a aplikovať pri výklade jednotlivých ustanovení Trestného poriadku. Zásada počíta so „zavedením povinnosti“ orgánom činných v

<sup>1</sup> Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV 16-0471.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV 16-0471.

trestnom konaní a súdom umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv počas celého trestného konania. Rovnako orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné viesť trestné konanie ohľaduplne k poškodenému, t. j. zohľadniť situáciu, potreby, vek, zdravotné postihnutie alebo vyspelosť poškodeného. Táto zásada súčasne vyjadruje, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné pri postupe v trestnom konaní rešpektovať a zohľadňovať ustanovenia zákona o obetiach trestných činov.

Je nepopierateľné, že ideou smernice o obetiach trestných činov, resp. jej transpozíciou vo forme zákona o obetiach trestných činov sa sleduje dobrý cieľ, zvýšenie ochrany a postavenia obetí trestných činov, resp. procesnoprávne povedané, zvýšenie ochrany osôb v procesnom postavení poškodeného v trestnom konaní. Možno ale konštatovať pojmovú disproporciu zákona o obetiach trestných činov a Trestného poriadku, teda rozkol medzi pojmi obet'<sup>2</sup> a poškodený. Podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku je poškodeným osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. Pojem obeť zákon o obetiach trestných činov definuje oveľa širšie. Predmetná pojmová disproporcia môže priniesť postupnou aplikáciou zákona o obetiach trestných činov, resp. uplatňovaním práv obetí trestných činov, v širšom slova zmysle, v trestnom konaní, výrazné aplikačné problémy.

Zároveň je ale potrebné poukázať na ďalší aspekt novej právnej úpravy, ktorá miestami naráža na generálne iné systémové nastavenie právneho poriadku, resp. súc konkrétne, proporčné nastavenie práv subjektov trestného konania rešpektujúc pri tom účel trestného konania a práva subjektov priznané najmä Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov a súvisiacou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. V tejto súvislosti je ale vhodné poukázať na jedno riziko, a to, že príliš silné práva obete trestného činu, resp. osoby požívajúcej procesné postavenie poškodeného môžu zasahovať do obhajobných práv obvineného. Teda, ak práva osoby, ktorá je v procesnom postavení poškodeného len preto, že podala trestné

---

<sup>2</sup> Podľa § 2 ods. 1 písm. b) zákona o obetiach trestných činov sa obeťou rozumie:

1. fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,
2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich,

c) obzvlášť zraniteľnou obeťou

1. dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa neprekúže opak,
2. osoba staršia ako 75 rokov,
3. osoba so zdravotným postihnutím,
4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia,
5. obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery,
6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obete a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatela, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu,

d) obeťou násillného trestného činu fyzická osoba, ktorej bola

1. úmyselným násillným trestným činom spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), obeťou násillného trestného činu je aj pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť, ak odsek 3 neustanovuje inak,
2. spôsobená morálna škoda trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásillenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania.

oznámenie a vypovedala v neprospech osoby, ktorej vzniesli obvinenie za konkrétny trestný čin, sú také výrazné, že potenciálne zasahujú do práva na obhajobu obvineného.

Za zmienku v tejto súvislosti určite stojí formulácia právnej úpravy odseku 5 ustanovenia § 125 Trestného poriadku, ktorej znenie používa pojem „páchateľ“, čo je v hrubom rozpore so základnými zásadami trestného konania, najmä zásadou prezumpcie nevinu. Detailnou analýzou predmetného ustanovenia možno dospieť k záveru, že výskyt, resp. použitie pojmu páchateľ je absolútne nesystémové v trestnom práve procesnom, resp. v Trestnom poriadku. Tu je na mieste konštatovať aj výhradu vo vzťahu k smernici o obetiach trestných činov. Hoci predmetná smernica upravuje procesné práva obetí, namiesto pojmu podozrivý, resp. obvinený, používa pojem páchateľ, čo z procesnoprávneho hľadiska nie je prinajmenšom systémové, dokonca možno povedať, že aj rozporné s inou právnou normou práva Európskej únie – so smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343. z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov *prezumpcie nevinu* a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní. Obdobné nekonzistencie častokrát následne spôsobujú nie vždy ideálnu transpozíciu do právnych poriadkov členských štátov Európskej únie, v našom prípade do právneho poriadku Slovenskej republiky. Nesystémovosti a nesprávnosti použitia slova páchateľ v smernici o obetiach trestných činov neuberá ani bod 12 preambuly smernice o obetiach trestných činov, v ktorom sa uvádza: „Právami ustanovenými v tejto smernici nie sú dotknuté práva páchateľa. Pojem „páchateľ“ odkazuje na osobu, ktorá bola usvedčená z trestného činu. Avšak na účely tejto smernice tento pojem odkazuje tiež na podozrivú alebo obvinenú osobu pred akýmkoľvek uznaním jej viny alebo pred jej odsúdením a nie je tým dotknutá prezumpcia nevinu.“

Novela Trestného poriadku, ktorá išla ruka v ruke s novým zákonom o obetiach trestných činov napríklad pozmenila aj ustanovenie o konfrontácii ako jedným z dôkazných prostriedkov trestného konania. Ideou novelizácie ustanovenia § 125 Trestného poriadku malo byť znemožnenie vykonania konfrontácie orgánom činným v trestnom konaní, ak ide o svedka mladšieho ako 18 rokov. Hoci ochrana „zraniteľných“ (v práve Európskej únie používaný termín „vulnerable“) svedkov, resp. poškodených má svoj význam, veľakrát môže takáto procesnoprávna limitácia realizácie konfrontácie spôsobiť dôkaznú komplikáciu a obmedziť obvineného v jeho práve na obhajobu a zaiste aj zabrániť naplneniu účelu trestného konania. V dôvodovej správe k návrhu zákona o obetiach trestných činov, resp. k návrhu novely Trestného poriadku sa uvádzalo, že takáto úprava má za cieľ zvýšiť ochranu všetkých detských obetí a detských svedkov eliminovaním priameho kontaktu s páchateľom v trestnom konaní, a to bez ohľadu na to, aký trestný čin bol spáchaný.<sup>3</sup> Obdobná novelizácia ustanovenia o konfrontácii bola do Trestného poriadku inkorporovaná aj pri svedkoch starších ako 18 rokov. Podľa dôvodovej správy k návrhu zákona o obetiach trestných činov, resp. k návrhu novely Trestného poriadku sa malo obmedziť vedenie konfrontácie s obvineným u obetí, na ktorých bol spáchaný niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov, u ktorých vzhľadom na charakter trestného činu hrozí zvýšené riziko druhotnej alebo opakovanej viktimizácie pri priamom kontakte s páchateľom v trestnom konaní. V trestnom konaní o trestných činoch proti ľudskej dôstojnosti, o trestnom čine týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo o trestnom čine obchodovania s ľuďmi nemožno vykonať konfrontáciu, ak ide o svedka, na ktorom bol takýto trestný čin spáchaný. Konfrontáciu nemožno podľa novelizovaného ustanovenia § 125 Trestného poriadku vykonať ani v prípade svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násillia, ak hrozí nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie, najmä s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, rozumovú vyspelosť alebo na vzťah k páchateľovi trestného činu alebo závislosti na ňom. Novelizovaná právna úprava odseku 5 v ustanovení § 125 Trestného poriadku upravuje široký záber trestných vecí, resp. trestných činov, kde nebude môcť byť konfrontácia vykonaná, hoci by za iných okolností bola žiaduca. Súčasné zákonné znenie ustanovenia § 125 Trestného poriadku akoby vychádzalo z absolútnej premisy, že svedkovia vypovedajú vždy stopercentnú pravdu a ich výpovede sú nepochybniteľné. Takáto prizma ale nie je správna a zásadným spôsobom obmedzuje právo na obhajobu obvineného, ktorý za každých okolností požíva prezumpciu nevinu. Obmedzenie vykonania konfrontácie je teda pri trestných stíhaniach za trestný čin znásilnenia podľa § 199 Trestného zákona, trestný čin sexuálneho násillia podľa § 200 Trestného zákona, trestný čin

<sup>3</sup> Dôvodová správa k Zákonu o obetiach trestných činov. Dostupné na: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551, 02. 11. 2017>

sexuálneho zneužívania podľa § 201, § 201a, § 201b a § 202 Trestného zákona a za trestný čin súlože medzi príbuznými podľa § 203 Trestného zákona, ako aj v trestných stíhaniach pre trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona a za trestný čin obchodovania s ľuďmi podľa § 179 Trestného zákona. Možno povedať, že trochu vágne je upravené obmedzenie realizácie konfrontácie v prípade svedkov, na ktorých bol (resp. mal byť) spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násillia, ak by hrozilo nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie, teda opätovnému vystaveniu obete trestného činu emocionálnej situácii, ktorá by pripomenula moment spáchania trestného činu, najmä s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, rozumovú vyspelosť alebo na vzťah k páchatelovi trestného činu alebo závislosti na ňom. Takáto právna úprava dáva dosť široké možnosti obmedziť vykonanie konfrontácie orgánom činným v trestnom konaní. Skutkových podstat trestných činov spáchaných násilím alebo hroznou násillia je naozaj veľmi veľa ustanovených v Osobitnej časti Trestného zákona (napríklad trestný čin vydierania podľa § 189 Trestného zákona, trestný čin hrubého nátlaku podľa § 190 Trestného zákona, ale aj trestný čin nebezpečného vyhrážania podľa § 360 Trestného zákona, a iné). Máme za to, že takáto právna úprava, ktorá vykonanie širokej škály dôkazov necháva výlučne na úvahu orgánov činných v trestnom konaní, nie je správna a môže viesť k výrazným obmedzeniam v obhajobnom práve obvinených osôb. Sme toho názoru, že by bolo v súlade s ideou smernice o obetiach trestných činov v prípadoch, ak je možno dôvodne predpokladať, že osoba v procesnom postavení poškodeného (obeť), bola skutočne poškodenou jedným z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, použiť pri konfrontácii zvukovo-obrazový prenos, ako je to napríklad pri výsluchu utajeného svedka.

Vo všeobecnosti sa konfrontácia vykonaná v prípravnom konaní v prípade, ak výpoveď obvineného v závažných okolnostiach nesúhlasí s výpoveďou spoluobvineného alebo svedka a rozpor nemožno vyjasniť inak. Konfrontácia je v podstate postavenie obvineného alebo svedka druhej osobe (svedkovi) tvárou v tvár. Navrhnuť konfrontáciu je vo všeobecnosti právom obvineného, ktoré je súčasťou práva na obhajobu.

Znemožnenie vykonania konfrontácie môže byť v niektorých prípadoch obmedzením práva na obhajobu obvineného. Pôjde najmä o trestné stíhania napr. vo veci trestného činu znásilnenia, kde bude osoba v procesnom postavení poškodeného vypovedať nedôveryhodne a zmätočne a vykonanie konfrontácie by mohlo prispieť k objasneniu veci, súčasné znenie ustanovenia § 125 Trestného poriadku absolútne konfrontáciu v takýchto trestných veciach zakazuje. Na jednej strane je potrebné ochrániť skutočnú obeť trestného činu pred sekundárnou viktimizáciou a jej kontakt s osobu, ktorá sa vo vzťahu k nej dopustila sexuálneho alebo násilného trestného činu, čo je v skutku traumatizujúce, no na strane druhej, je potrebné vytvoriť procesné možnosti na odhalenie klamstiev a krivých obvinení, ktoré nie sú úplne zriedkavé. Súčasné zákonné znenie pri vyššie uvedených trestných veciach takéto obmedzenie zavádza. V praxi sa vyskytlo nemálo prípadov, keď práve konfrontácia priniesla svetlo do prípadov aj v trestných stíhaniach pre trestné činy proti ľudskej dôstojnosti a preukázalo sa, že osoba v procesnom postavení poškodeného nevypravovala pravdu a išlo o krivé výpovede, resp. krivé obvinenia z rôznych pohnútok (napr. pomsta nevernému manželovi). Vyšetrovanie v takýchto trestných veciach je vždy náročné aj pre osobu vyšetrovateľa, ktorý musí vždy citlivo zvážiť taktiku jednotlivých procesných úkonov. Nepovažujeme ale za správne, aby zákon bral možnosť vykonania niektorého z dôkazných prostriedkov, ktoré môžu preukazovať alebo vyvracať spáchanie skutku, ktorý je predmetom trestného stíhania. Na dôvažok je na mieste povedať, že v tomto smere išla transpozícia smernice o obetiach trestných činov do slovenského právneho poriadku nad rámec tejto smernice. V článku 18 smernice o obetiach trestných činov<sup>4</sup> sa vyslovene akcentuje dodržiavanie práva na obhajobu. V tomto článku sa

<sup>4</sup> Pozri aj články 19 a 20 a 23 smernice:

#### Článok 19

##### *Právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom*

1. *Členské štáty vytvoria potrebné podmienky, aby sa zamedzilo kontaktu medzi obeťou a v prípade potreby jej rodinnými príslušníkmi a páchatelom v priestoroch, v ktorých prebieha trestné konanie, pokiaľ sa takýto kontakt nevyžaduje na účely trestného konania.*

2. *Členské štáty zabezpečia, aby nové budovy súdov mali osobitné čakárne pre obeť.*

#### Článok 20

vyslovene konštatuje, že bez toho, aby bolo dotknuté právo na obhajobu, členské štáty zabezpečia, aby boli dostupné opatrenia na ochranu obetí a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zastrašovaním a pomstou vrátane ochrany pred rizikom emocionálnej alebo psychickej ujmy spôsobenej obetiam a na ochranu ich dôstojnosti počas výsluchu a svedeckej výpovede. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť aj účel trestného konania upravený v § 1 Trestného poriadku, teda aby boli trestné činy náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Vyššie naznačené procesné situácie môžu spôsobiť to, že aj keď pôjde o reálnu obeť závažnej trestnej činnosti, môže prísť k tomu, že tým, že bude právo na obhajobu obvineného výrazne obmedzené, môžu súdy (národné alebo nadnárodné – napríklad Európsky súd pre ľudské práva) konštatovať porušenie práva na obhajobu obvineného, účel trestného konania sa nenaplní

#### *Právo obetí na ochranu počas vyšetrovania trestného činu*

*Bez toho, aby boli dotknuté práva na obhajobu, a v súlade so zásadami voľnej úvahy justičných orgánov členské štáty zabezpečia, aby počas vyšetrovania:*

- a) sa výsluch obetí uskutočnil bez zbytočného odkladu po podaní trestného oznámenia príslušnému orgánu;*
- b) bol počet výsluchov obetí čo najmenší a aby sa uskutočňovali iba vtedy, ak je to nevyhnutné na účely vyšetrovania trestného činu;*
- c) obeť mohol sprevádzať ich právny zástupca a osoba, ktorú si vyberú, pokiaľ sa neprijalo odôvodnené rozhodnutie, ktoré by to znemožňovalo;*
- d) lekárske vyšetrenie bolo minimálne a aby sa uskutočňovalo iba vtedy, ak je to nevyhnutné na účely trestného konania.*

#### *Článok 23*

#### *Právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania*

*1. Bez toho, aby boli dotknuté práva na obhajobu, a v súlade so zásadami voľnej úvahy justičných orgánov členské štáty zaistia, aby sa na obeť s osobitnou potrebou ochrany, na ktoré sa vzťahujú osobitné opatrenia identifikované v rámci individuálneho posúdenia ustanoveného v článku 22 ods. 1, mohli vzťahovať opatrenia ustanovené v odsekoch 2 a 3 tohto článku. Osobitné opatrenie plánované na základe individuálneho posúdenia sa nesmie prijať, ak to znemožňuje operačné alebo praktické prekážky, alebo v prípade, že je naliehavo potrebný výsluch obeť, a skutočnosť, že by sa tak nestalo, by mohla obeť alebo ďalšiu osobu, alebo konanie poškodiť alebo ovplyvniť.*

*2. Obetiam s osobitnou potrebou ochrany identifikovaným v súlade s článkom 22 ods. 1 sú počas vyšetrovania trestného činu k dispozícii tieto opatrenia:*

- a) výsluch obeť sa uskutoční v priestoroch určených alebo prispôbených na tento účel;*
- b) výsluch obeť vedú odborníci, ktorí sú na tento účel vyškolení, alebo sa uskutoční s ich účasťou;*
- c) všetky výsluchy obeť vedú tie isté osoby, pokiaľ to nie je v rozpore s riadnym výkonom spravodlivosti;*
- d) všetky výsluchy obeť sexuálneho násillia, rodovo motivovaného násillia alebo násillia páchaného blízkou osobou, pokiaľ ich nevedie prokurátor alebo sudca, vedie osoba rovnakého pohlavia ako obeť, ak si to obeť želá a ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania.*

*3. Obete s osobitnou potrebou ochrany identifikované v súlade s článkom 22 ods. 1 majú počas súdneho konania k dispozícii tieto opatrenia:*

- a) opatrenia na zamedzenie vizuálnemu kontaktu medzi obeťami a páchatelmi, a to aj počas vykonávania dôkazov prostredníctvom vhodných prostriedkov vrátane využitia komunikačných technológií;*
- b) opatrenia na výsluch obeť v súdnej sieni bez toho, aby bola osobne prítomná, najmä s využitím vhodných komunikačných technológií;*
- c) opatrenia na zamedzenie zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obeť, ktoré nesúvisia s trestným činom, a*
- d) opatrenia, ktoré umožnia, aby súdne pojednávanie bolo neverejné.*

a obvinený z násilnej trestnej činnosti, ktorý by bol za iných okolností pravdepodobne uznaný za vinného, ostane nepotrestaný. Rešpektovanie procesných práv všetkých procesných strán je jediný spôsob, ako dosiahnuť účel trestného konania akcentujúc pri tom právo na spravodlivý proces (*fair trial*).

### **3 ZÁVER**

Analýzou skúmanej paradigmy možno konštatovať, že pri realizácii ambície zaistiť práva obetí trestných činov prostredníctvom smernice o obetiach trestných činov a jej následnou transpozíciou do slovenského právneho poriadku sa do istej miery opomenulo na úplné rešpektovanie základných procesných práv iného subjektu trestného konania – obvineného, ale aj na plnohodnotné dosiahnutie účelu trestného konania. Znenie smernice o obetiach trestných činov nie je právne dokonalé, najmä vo svojom pojmosloví, čo sa odzrkadlilo aj v jej transpozícii. Na druhej strane, smernica o obetiach trestných činov umožňuje transponovať zvýšenú ochranu obetí trestných činov tak, aby sa stále dalo zachovať plné uplatnenie práva na obhajobu obvineného (napr. možnosť využitia pri konfrontácii zvukovo-obrazový prenos), no prílišne ambiciózna transpozícia smernice o obetiach trestných činov do Trestného poriadku pravdepodobne spôsobí nejednu zbytočnú komplikáciu a ohrozenie naplnenia účelu trestného konania.

#### **Literatúra:**

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Vládny návrh zákona o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551>

Dôvodová správa k návrhu zákona o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV

#### **Kontaktné údaje:**

JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

[ondrej.laciak@flaw.uniba.sk](mailto:ondrej.laciak@flaw.uniba.sk)

Univerzita Komenského v Bratislav bne

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava 1

Slovenská republika

# NIEKOĽKO ÚVAH O ZÁKONE O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV<sup>1</sup>

Jakub Ľorko

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta / Generálne riaditeľstvo  
Zboru väzenskej a justičnej stráže

**Abstrakt:** Act no. 274/2017 Coll. on Victims of Crime and on Amendments to Certain Acts enshrines in the legal order of the Slovak Republic new legal instruments for the protection of victims of crime. The author analyzes in the present paper the possibility of using the rights by a specific group of victims - convicted in prison sentence.

**Abstrakt:** Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov zakotvuje do právneho poriadku Slovenskej republiky nové právne inštrumenty na ochranu obetí trestných činov. Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá možnosťou využiteľnosti predmetných práv špecifickou skupinou obetí – odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody.

**Kľúčové slová:** victim, crime, convicted, prison sentence, prison.

**Kľúčové slová:** obeť, trestný čin, odsúdený, výkon trestu odňatia slobody, ústav na výkon trestu odňatia slobody.

## 1 ÚVOD

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach trestných činov“ alebo „zákon o obetiach“) s účinnosťou od 1. januára 2018 zakotvil do právneho poriadku Slovenskej republiky nový právny rámec ochrany obetí trestných činov. Úvodom považujem za vhodné upozorniť na skutočnosť, že v danom prípade ide o vykonanie, resp. dokončenie transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov (ďalej len „smernica 2012/29/EÚ“).

Predmetom zákona o obetiach trestných činov v zmysle dôvodovej správy je *vymedzenie práv obetí trestných činov, rozsah pomoci a podpory, resp. služieb, na ktorých poskytnutie majú obeť právny nárok. Ďalej sa vymedzuje vzťah medzi štátom a subjektmi poskytujúci pomoc obetiam a upravuje sa poskytovanie peňažnej pomoci, t. j. finančného odškodnenia obetí násilných trestných činov.* Systematicky sa právna úprava ochrany obetí trestných činov nachádza v čl. 1 zákona o obetiach deliacom sa do 5 častí. Prvou časťou sú všeobecné ustanovenia, v ktorej sú vymedzené základné pojmy a zásady uplatňovania ochrany a podpory obetí trestných činov vzťahujúce sa na celý návrh zákona. Druhá časť upravuje práva obetí trestných činov. Tretia časť sa týka odškodňovania obetí násilných trestných činov. Štvrtá časť upravuje podporu subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov. V piatej časti sú obsiahnuté spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia.

Zákon o obetiach trestných činov bezpochyby predstavuje v rámci Slovenskej republiky dôležitý míľnik v kontexte ochrany obetí s ušľachtilým cieľom vyjadreným aj v čl. 1 bod 1 smernice 2012/29/EÚ, ktorým je *zaistiť, aby sa obetiam trestných činov poskytli náležité informácie, podpora a ochrana a aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní.* Domnievame sa, že na naplnenie daného cieľa samo o sebe nepostačí len prijatie zákonne úpravy ochrany obetí, ale bude potrebná vôľa všetkých zúčastnených strán, ktoré by mali hájiť práva obetí.

<sup>1</sup> Príspevok je financovaný z prostriedkov projektu VEGA 1/0542/17 – „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“.



Cieľom predkladaného článku je analýza zákona o obetiach a aplikácia vybraných ustanovení pri špecifickom druhu obetí, ktorými sú potenciálne aj samotní odsúdení vo výkone trestu odňatia slobody (ďalej len „VTOS“) spĺňajúci zákonné definičné kritériá obeť.

## 2 ODSÚDENÝ AKO OBEŤ

Odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody bude spravidla fyzická osoba, ktorá nastúpila výkon trestu odňatia slobody v niektorom z ústavov na výkon trestu odňatia slobody (ďalej len „ústav“), keďže jej bol súdom právoplatne uložený nepodmienečný trest odňatia slobody, prípadne jej bol iný trest premenený na nepodmienečný trest odňatia slobody alebo súd rozhodol, že sa trest odňatia slobody, ktorý bol podmienečne odložený vykoná.

Napriek tomu, že daná osoba spáchala trestný čin, ktorého právnym dôsledkom jej bola obmedzená osobná sloboda a rovnako aj niektoré ďalšie práva a slobody, nemožno podľa nášho názoru takejto osobe bezprecedentne brániť vo využívaní práv garantovaných zákonom o obetiach trestných činov, ak sa daná osoba sama stane obeťou trestného činu. Samozrejme, uvedomujeme si, že odsúdený vo VTOS nie je primárnym adresátom zákona o obetiach trestných činov, ale poukazujeme na skutočnosť, že sa môže za určitých okolností vzťahovať aj na neho.

Samotný zákon o obetiach trestných činov však neupravuje akým spôsobom by sa mali práva obeť trestného činu vykonávať v ústavoch, preto v rámci analýzy možnej realizácie predmetných práv obeť je potrebné skúmať aj príslušné ustanovenia zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ZVJS“), zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o výkone trestu“) a vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „poriadok výkonu trestu“).

### 2.1 Odsúdený vo VTOS ako obeť trestného činu

Zákon o obetiach trestných činov definuje pojem obeť v § 2 ods. 1 a pôjde jednak o:

1. *fyzickú osobu, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, alebo*

2. *príbuzného v priamom rade, osvojiteľa, osvojenca, súrodenca, manžela a osobu, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osobu závislú od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť.*

Ani v jednej z uvádzaných definícií obeť sa nenachádza negatívne definičné vymedzenie, ktoré by vymedzovalo okruh osôb na ktoré sa nebude aplikovať zákon o obetiach trestných činov a pod ktoré by spadali odsúdení vo VTOS, možno preto konštatovať, že predmetná úprava sa vzťahuje aj na samotných odsúdených vo VTOS.

Z praktického hľadiska možno poukázať na skutočnosť, že v rámci prvej časti definície sú odsúdení vo výkone trestu vystavovaní rovnako ako osoby z externého prostredia nebezpečenstvu, že sa stanú obeťou trestného činu s následkom ublíženia na zdraví, majetkovou škodou alebo inými spomínanými následkami. Navyiac, možno dokonca uvažovať o zvýšenom riziku výskytu potenciálnych obetí vo VTOS, keďže ide o prostredie, v ktorom sú práve osoby, ktoré už v minulosti páchali trestnú činnosť. Jedným dychom je však potrebné dodať, že odsúdení sú pod neustálym dohľadom príslušníkov ZVJS, čo na druhú stranu riziko kriminality v ústavoch zásadne znižuje.

Ani pri druhej časti definície nemožno vylúčiť skutočnosť, že by sme pod danú kategóriu obetí nemohli subsumovať odsúdených vo VTOS, aj keď spravidla pôjde o prípady, kedy by bola osobe v požadovanom vzťahu k odsúdenému spôsobená smrť ešte predtým ako nastúpil na VTOS. Takúto situáciu by sme mohli ilustrovať na prípade domáceho násillia kedy by manžel zavraždil manželku a následne by sa syn rozhodol pomstiť otcovi za smrť matky a taktiež by otca zavraždil, za čo by bol neskôr odsúdený a nastúpil by na VTOS.

Zákon o obetiach trestných činov navyiac špecificky kategorizuje obeť trestných činov, keď vymedzuje pojmy obzvlášť zraniteľná obeť a obeť násillného trestného činu, pri ktorých je podľa dôvodovej správy príznačné vyššie riziko spôsobenia druhotnej a opakovanej viktimizácie, náročnejšie a citlivejšie prežívanie jednotlivých štádií trestného konania ako aj výsluchov vedených

policiajtmi alebo súdom a preto majú tieto špecifické obeť väčší rozsah podpory a pomoci, resp. služieb, ako aj právo na špecifický prístup zo strany orgánov činných v trestnom konaní a subjektov poskytujúcich pomoc obetiam.

Pojem obzvlášť zraniteľná obeť je vymedzená taxatívnym spôsobom v § 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach trestných činov, pričom zákonná dikcia vymedzuje 6 okruhov, pri ktorých je eventualita subsumovania odsúdeného vo VTOS pod každý z nich (*dieťa, osoba staršia ako 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím, obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia, obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženskej vyznania alebo viery a obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatela, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu*).

Druhou špecifickou skupinou obetí je obeť násillného trestného činu, ktorým taktiež môže byť potenciálne odsúdený vo VTOS, keďže v zmysle § 2 ods. 1 písm. d) zákona o obetiach trestných činov ide o *fyzickú osobu, ktorej bola úmyselným násillným trestným činom spôsobená ujma na zdraví alebo spôsobená morálna škoda trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásillnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania* (napr. potenciálna obeť nedobrovoľného sexuálneho aktu medzi odsúdenými rovnakého pohlavia).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že odsúdený vo VTOS je nie len potenciálnou obeťou trestného činu ale v prípadoch ak by bol obzvlášť zraniteľnou obeťou či obeťou násillného trestného činu má právo na väčší rozsah podpory a pomoci, ktorú vymedzuje zákon o obetiach.

Pri problematike obetí trestných činov, ktorými sú potenciálne odsúdení vo VTOS je na mieste položiť si otázku, kto budú potenciálni páchatelia trestných činov? V prvom rade pôjde o ďalších odsúdených vo VTOS, ktorí budú s potenciálnou obeťou v priamom kontakte, takže jej môžu trestným činom ublížiť na zdraví, spôsobiť majetkovú škodu, morálnu alebo inú škodu. Ďalšiu skupinu potenciálnych páchatelov predstavujú osoby z externého prostredia mimo ústavov. Tieto osoby môžu len vo výlučných prípadoch prísť do priameho kontaktu s odsúdeným vo VTOS, preto sú potenciálnymi páchatelmi trestných činov, pri ktorých môže byť spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda bez priameho kontaktu s odsúdeným. Treťou skupinou potenciálnych páchatelov predstavujú zamestnanci a príslušníci ZVJS, aj keď ide spravidla o ojedinelé (o to viac medializované) prípady profesijného zlyhania, je nutné pripustiť, že daná skupina potenciálnych páchatelov existuje a navyiac pri ich trestnej činnosti môžu byť obeť vystavované vyššiemu riziku druhotnej a opakovanej viktimizácie.<sup>2</sup>

Ako sme už v úvode uviedli, zákon o obetiach trestných činov po vymedzení základných pojmov v § 2 ďalej systematicky zakotvuje v § 3 základné zásady ochrany a podpory obetí, ktoré majú kľúčový význam pre správne pochopenie zmyslu zákona. Za azda najpodstatnejšiu normatívne vyjadrenú zásadu možno považovať zásadu prezumpcie obeť vyjadrenú v § 3 ods. 1 zákona o obetiach trestných činov. *Každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou, sa považuje za obeť,*

- *kým sa nepreukáže opak, alebo*
- *ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obeť podľa zákona o obetiach trestných činov, a to bez ohľadu na to, či bol páchatel trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený.*

Predmetná zásada znamená, že status obeť nie je závislý na začiatku či samotnom výsledku trestného konania a pomoc a priznanie práv obeť tak musia byť priznané v momente, keď sa osoba cíti byť obeťou spáchaného trestného činu, pričom daná domnienka je vyvrátiteľná preukázaním opaku, teda, že osoba nie je obeťou trestného činu alebo zneužíva postavenie obeť. Napriek tomu, že daná zásada je relevantne dôležitým prvkom pri ochrane obetí trestných činov, existuje aj riziko jej zneužívania potenciálnymi "špekulantmi" aj medzi odsúdenými vo výkone trestu. Z pohľadu autora však nejde o znevažovanie či dokonca spochybňovanie tejto zásady, avšak v podmienkach ZVJS sú indikované viaceré krivé obvinenia odsúdených voči príslušníkom ZVJS. Z dostupných zdrojov za

<sup>2</sup> K pojmom druhotnej a opakovanej viktimizácii pozri ustanovenia § 1 ods. 1 písm. f) a g) zákona o obetiach trestných činov.

rok 2016 evidujem 23 trestných oznámení, v ktorých bol príslušník ZVJS označený ako páchatel' trestného činu.<sup>3</sup>

Pre ilustráciu ako môže byť zneužitá predmetná zásada uvádzame nasledujúci prípad. Dvaja odsúdení vo výkone trestu sa dohodli, že na príslušníka ZVJS – pedagóga podajú trestné oznámenie pre to, že si od nich mal vypýtať finančnú náhradu za poskytnutie rôznych a že ich mal fyzicky napadnúť. Daného príslušníka ZVJS v súvislosti s oznámeným spáchaným trestným činom vyšetrovala Národná kriminálna agentúra, ale nakoniec bolo preukázané, že odsúdení si dané obvinenie vymysleli a ich motívom bolo nepriaznivé hodnotenie odsúdených pri návrhu na podmienené prepustenie s cieľom diskreditácie a poškodenia profesijného života príslušníka ZVJS. Dotknutý príslušník ZVJS sa následne rozhodol podať trestné oznámenie na daných dvoch odsúdených pre prečin krivého obvinenia, ale vyšetrovateľ uznesením podľa § 197 ods. 1 písm. d) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „trestný poriadok“) trestné oznámenie odmietol.<sup>4</sup>

Rovnako máme vedomosť aj o prípadoch, kedy je vec pred začatím trestného stíhania uznesením odložená podľa § 197 ods. 2 trestného poriadku s poukazom na skutočnosť, že trestné stíhanie je neúčelné vzhľadom na okolnosti uvedené v § 215 ods. 2 trestného poriadku, keďže bol trest, ku ktorému môže trestné stíhanie viesť, celkom bez významu popri treste, za ktorý bol odsúdený vo VTOS pre iný trestný čin už právoplatne uložený.

Podľa nášho názoru v obdobných situáciách pôjde o nerovné postavenie vo vzťahu odsúdený – kverulant vs. príslušník ZVJS – legitímny „obmedzovateľ“ práv odsúdeného. Nerovnosť sa prejavuje v okamihu, kedy kverulant nie je v dôsledku hospodárnosti trestného konania „zodpovedný“ za vedomé a šikanózne krivé obvinenie, ktoré by za iných okolností bolo exemplárnym prípadom pre vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti – toto „nerovné“ postavenie môže dokonca u príslušníkov ZVJS viesť až k bezmocnosti a k averzii hľadať cestu k spravodlivosti. Naviac *status quo* po účinnosti zákona o obetiach trestných činov umožňuje odsúdeným zneužiť predmetnú úpravu aj v tom smere, že sa budú prehlasovať za obeť a bude im poskytnutá pomoc a práva obeť v zmysle zásady prezumpcie obeť až pokiaľ nebude preukázaný opak. V danej situácii nebude možné využiť ani ustanovenie, že ide o zjavné zneužitie postavenie obeť. Podľa odbornej literatúry z Českej republiky sa dané ustanovenie aplikuje len na prípady, kedy je zrejmé, že *osoba sa stala obeťou trestného činu, ale postavenie obeť zneužíva, napr. v prípadoch ak mal trestný čin pre osobu nepatrné následky, tá sa však odbornej pomoci domáha aj keď ju vo skutočnosti nepotrebuje.*<sup>5</sup> To však nemožno použiť na nami prezentovaný prípad, keďže v danej situácii nebol spáchaný trestný čin a preto ani jeho obeť neexistovali, čo však bude potrebné v rámci vyšetrovania preukázať.

## **2.2 Práva obeť a ich realizácia vo VTOS**

Práva obeť trestných činov sú vymedzené v druhej časti čl. 1 v § 4 až 9 zákona o obetiach trestných činov, pričom ide o:

- právo na informácie (§ 4 zákona o obetiach trestných činov)
- právo na poskytnutie odbornej pomoci (§ 5 a 6 zákona o obetiach trestných činov)
- právo na právnu pomoc (§ 7 zákona o obetiach trestných činov)
- právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou (§ 8 zákona o obetiach trestných činov)
- právo na odškodnenie (§ 9 zákona o obetiach trestných činov).

Samotný obsah predmetných práv by bolo taktiež prínosné analyzovať, avšak v kontexte predikovaných aplikačných problémov, ku ktorým smerujeme je potrebné sa zamerať najmä na

<sup>3</sup> K tomu pozri Ročenku ZVJS za rok 2016. Dostupné online na: <http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf>.

<sup>4</sup> Pre úplnosť dodávame, že v danom prípade príslušník podal voči predmetnému uzneseniu vyšetrovateľa sťažnosť, pričom prokurátor predmetné uznesenie zrušil a uložil vyšetrovateľovi aby vo veci znovu konal a rozhodol.

<sup>5</sup> GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. Zákon o obetiach trestných činov. Komentář. C. H. Beck, 2014, s. 40.

subjekty zabezpečujúce výkon uvádzaných práv a ich samotnú realizáciu v podmienkach ZVJS v ústavoch kde odsúdení vykonávajú trest odňatia slobody.

Zákon o obetiach trestných činov nevymedzuje na jednom mieste všetky subjekty, ktoré poskytujú pomoc obetiam trestných činov (dôvodová správa uvádza, že odborná pomoc obetiam trestných činov bude poskytovaná zo strany štátu a neštátnych subjektov), preto ich bolo na účely daného príspevku vyabstrahovať zo zákonného znenia, a ide o:

- policajta,
- prokurátora,
- súd,
- advokáta,
- poskytovateľa zdravotnej starostlivosti,
- Centrum právnej pomoci a
- subjekty poskytujúce pomoc obetiam.

Vo výpočte vyššie uvedených figurujú najmä tie, ktorých výkon právomocí v rámci ústavov pri odsúdených vo VTOS je už regulovaný inými právnymi predpismi, pričom pomoc obetiam trestných činov nie je ich primárnou úlohou (policajt, prokurátor, súd, advokát, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti). Na danom mieste považujeme za dôležité upozorniť na skutočnosť, že v prípadoch obeť trestného činu, ktorou bude odsúdený vo VTOS bude poskytovateľ zdravotnej starostlivosti príslušník ZVJS a rovnako tak tomu bude v prípade policajta, ktorým v zmysle § 10 ods. 8 písm. e) Trestného poriadku bude poverený príslušník ZVJS v konaní o trestných činoch príslušníkov ZVJS a v objektoch ZVJS aj jeho zamestnancov a o trestných činoch osôb vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo väzbe. Danú skutočnosť nepovažujeme za „šťastné“ riešenie najmä v prípadoch kedy bude páchatelom trestného činu iný príslušník ZVJS.

Poskytovanie pomoci obetiam trestných činov je v kontexte zákona o obetiach prioritná úloha subjektov poskytujúcich pomoc obetiam. Zákon o obetiach trestných činov v 4. časti čl. 1 upravuje podporu subjektov poskytujúcich pomoc obetiam. Subjekt poskytujúci pomoc obetiam poskytuje široký rozsah odbornej pomoci (poskytnutie informácií, právna pomoc, psychologická pomoc, poradenstvo, sprostredkovanie ďalšej pomoci, atď.), ktorú poskytuje v zmysle § 5 zákona obetiam vo forme všeobecnej odbornej pomoci alebo špecializovanej odbornej pomoci a na jej poskytovanie musí získať akreditáciu, o ktorej rozhoduje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Účelom akreditácie je v zmysle § 23 zákona o obetiach trestných činov overenie spôsobilosti plniť úlohy subjektu poskytujúceho pomoc obetiam a zároveň je akreditácia podmienkou získania štátnej dotácie zo štátneho rozpočtu na účel plnenia úlohy poskytovať odbornú pomoc (bezodkladne a spravidla aj bezplatne).<sup>6</sup>

Právna úprava v štvrtej časti zákona o obetiach trestných činov všeobecne reguluje postavenie a činnosť subjektov poskytujúcich pomoc obetiam, a to úpravou systému akreditácie, dotácií a zavedenia verejne dostupného registra subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov. Podľa nášho názoru však v predmetnej právnej úprave zásadne absentuje regulácia špecifických oprávnení, ktoré by subjektu poskytujúcemu pomoc obetiam umožňovali realizáciu práv obeť, ktorou je potenciálne aj odsúdený vo VTOS.<sup>7</sup>

### **2.3 Súhrn potenciálnych aplikačných problémov a ich možných riešení**

V prípade, že sa odsúdený vo VTOS stane obeťou trestného činu, tak základným predpokladom na využitie jeho práv podľa zákona o obetiach je samotná jeho informovanosť o predmetnej úprave. Realizáciu tohto práva zabezpečí príslušník ZVJS (ako policajt v zmysle § 4 ods. 2 zákona o obetiach), ktorý okrem iného informuje odsúdeného aj o subjektoch poskytujúcich pomoc obetiam, kontaktných údajoch na tieto subjekty a forme odbornej pomoci, ktorá sa jej môže poskytnúť. Ako však má postupovať odsúdený ak chce kontaktovať a využiť pomoc konkrétneho subjektu?

<sup>6</sup> K tomu bližšie pozri § 6 zákona o obetiach trestných činov.

<sup>7</sup> K tomu porovnaj napr. oprávnenia verejného ochrancu práv pri vybavovaní podnetu podľa § 17 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov.

Keďže zákon o obetiach trestných činov neobsahuje osobitnú úpravu možnosti kontaktu ani oprávnení subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, bude potrebné riadiť sa zákonom o výkone trestu a zákonom o ZVJS.

Odsúdený ako obeť trestného činu môže kontaktovať subjekt poskytujúci pomoc obetiam trestných činov prostredníctvom korešpondencie v zmysle § 25 zákona o výkone trestu. Do danej korešpondencie podľa nášho názoru však možno nahliadnuť, keďže nespadá pod taxatívny výpočet adresátov, do ktorých korešpondencie nie je prípustné nahliadnuť.<sup>8</sup>

Druhý spôsob ako môže odsúdený kontaktovať subjekt poskytujúci pomoc obetiam trestných činov predstavuje možnosť použitia telefónu. V zmysle § 27 zákona o výkone trestu má odsúdený právo najmenej dvakrát za kalendárny mesiac telefonovať v trvaní najmenej 20 minút v čase určenom v ústavnom poriadku prostredníctvom telefónneho zariadenia umiestneného v ústave najviac piatim blízkym osobám a s obhajcom raz za kalendárny týždeň. Do daného výpočtu osôb nespadá subjekt poskytujúci pomoc obetiam trestných činov, takže odsúdený by v zmysle § 27 ods. 1 zákona o výkone trestu musel požiadať riaditeľa ústavu, ktorý môže v odôvodnených prípadoch povoliť odsúdenému telefonovať aj s inou ako blízkou osobou. Pri daných prípadoch však s výnimkou telefonátov s obhajcom je ústav oprávnený monitorovať a zaznamenávať obsah telefonického hovoru odsúdeného za účelom plnenia úloh na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu, zabrániť mareniu účelu výkonu trestu odňatia slobody, odhaľovania a objasňovania trestných činov a zabezpečenia ochrany verejného poriadku a bezpečnosti v objektoch, ktorých ochranu zabezpečuje zbor. Analyzovaná právna úprava obsahuje možnosti komunikácie odsúdeného so subjektom poskytujúci pomoc obetiam trestných činov, avšak podmienky týchto druhov komunikácie sú značne obmedzené z hľadiska času, potreby o ne žiadať, či zabezpečenia listového tajomstva či dôvernosti telefonátu.

V prípade, že sa odsúdený nakontaktuje na subjekt poskytujúci pomoc obetiam trestných činov, je ďalším logickým vyústením poskytovania pomoci odsúdenému (aj vzhľadom na vyššie uvádzané obmedzenia komunikácie prostredníctvom korešpondencie aj telefonovania) osobný kontakt s daným subjektom. Pripúšťa však právna úprava zákona o výkone trestu takúto návštevu? Odpoveď je áno, ale rovnako ako pri vyššie analyzovanej korešpondencii a telefonovaní odsúdeného je aj možnosť návštev odsúdeného výrazne limitovaná. V zmysle § 24 zákona o výkone trestu má odsúdený právo prijímať návštevu blízkych osôb v čase určenom riaditeľom ústavu alebo ním určeným príslušníkom zboru najmenej raz za kalendárny mesiac v trvaní dvoch hodín za prítomnosti príslušníka ZVJS. Návštevu iných ako blízkych osôb môže riaditeľ ústavu alebo ním určený príslušník zboru povoliť, a to len v záujme plnenia programu zaobchádzania, z naliehavého rodinného alebo z iného závažného dôvodu (pod iný závažný dôvod by sme mohli subsumovať práve návštevu subjektu poskytujúceho pomoc obetiam trestných činov). Určitým riešením tejto limitácie by bolo doplnenie § 36 ods. 4 poriadku výkonu trestu, ktorý ustanovuje, že návšteva poverených zástupcov štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, právnických osôb, fyzických osôb, záujmových združení občanov, cirkví, náboženských spoločností, nadácií a charitatívnych organizácií vykonaná v súvislosti s plnením programu zaobchádzania sa nepovažuje za návštevu. Obdobne by bolo vhodné doplniť toto ustanovenie aj o návštevu subjektu poskytujúceho pomoc obetiam trestných činov.

Riešenia daných problémov spojených s možnosťou realizácie práv obete – odsúdeného vo VTOS vidíme najmä v legislatívnych úpravách. Ako prvá možnosť sa javí úprava zákona o obetiach trestných činov, kde by boli doplnené ustanovenia o oprávnenia subjektu poskytujúceho pomoc obetiam trestných činov a inšpiráciou *de lege ferenda* by mohli byť ustanovenia o oprávneniach verejného ochrancu práv pri vybavovaní podnetu podľa § 17 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov. Druhá možnosť je novelizácia zákona o výkone trestu, a to v takom zmysle aby bola zabezpečená realizácia práv obete – odsúdeného vo VTOS. Jedným zo spôsobov ako predmetnú realizáciu práv docieľiť, je podľa nášho názoru priznanie statusu advokáta alebo inej osoby, ktorá zastupuje odsúdeného v inej právnej veci<sup>9</sup> subjektu

<sup>8</sup> K tomu pozri § 25 ods. 3 zákona o výkone trestu.

<sup>9</sup> K pojmu „osoba, ktorá zastupuje odsúdeného v inej právnej veci“ bližšie pozri GRIGER, J., VALUCH, J. Poskytovanie právnej pomoci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody obhajcom, advokátom a inou osobou. In: Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Bratislava : [Univerzita Komenského, Právnická fakulta], 2016, s. 26-32.

poskytujúceho pomoc obetiam trestných činov, čím by sa vo väčšej miere umožnila komunikácia odsúdeného so subjektom poskytujúcim pomoc obetiam trestných činov a teda v konečnom dôsledku aj realizácia práv obete.

### **3 ZÁVER**

Obeťou trestného činu môže byť aj odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody a predkladaný príspevok zacieliť na aplikačné problémy, ktoré sa môžu objaviť pri realizácii práv obete vo VTOS. Na záver by sme však ešte radi načrtli ďalšie úvahy, ktoré súvisia s témou obetí trestných činov.

Zákon o obetiach trestných činov síce medzi práva obetí zaradzuje aj právo na odškodnenie, ale to zahŕňa len finančnú náhradu pri násilných trestných činoch štátom. V širšom zmysle by právo na odškodnenie malo zastrešovať aj napravenie dôsledkov trestného činu a narovnanie vzťahu páchateľ – obeť – komunita pod odborným vedením organizácii na pomoc obetiam trestných činov. Ak zákon o obetiach zdôrazňuje restoratívne pozadie, tak by sme mali obsiahnuť celý význam spojenia „dať veci do poriadku“<sup>10</sup> a to i bez jej legislatívneho zakotvenia. ZVJS preto vidí priestor v nadviazaní spolupráce s akreditovanými organizáciami pre pomoc obetiam a vytvorenie programov označených ako Victim Impact Training (VIT), ktorých cieľom je štruktúrovaným pôsobením na odsúdených zvýšiť ich zodpovednosť voči obetiam trestné činnosti – inšpiráciou môže byť projekt probačnej a mediačnej služby Českej republiky, ktorá spolu s väzenskou službou aktuálne realizuje projekty financované z Európskeho sociálneho fondu s názvom „Krehká šanca II“, v rámci ktorého plánuje aj vytvorenie českej verzie programu tohoto typu.

Ochrana obete nekončí uložením zákonného trestu, ale začína jeho výkonom – typickým príkladom je domáce násilie - separácia násilného muža od partnerky, prípadne jeho potrestanie ešte neznamená, že sa muž nebude dopúšťať násilia aj po rozchode či voči novej partnerke. Ale ani represia uloženého trestu (akokoľvek prísneho) nezmení zaužívané vzorce správania. Kľúčovými opatreniami, ktoré môžu prispieť k zníženiu rizika recidívy (môžu ochrániť budúce obete) sú formatívne a liečebné opatrenia realizované ako sociálno-intervenčné programy obsahujúce prvky špeciálno-pedagogických, psychologických, liečebných a terapeutických činností, ktoré však podľa nášho názoru môžu uplatňovať len osoby s príslušnou odbornou kvalifikáciou. ZVJS sa rozhodol koncepčne pracovať s páchateľmi domáceho násilia a v spolupráci s Alianciou žien Slovenska a Koordinačno-metodickým centrom bola vytvorená metodika práce s páchateľmi násilia na ženách v penitenciárnej starostlivosti – pilotne sa realizovala v dvoch programoch (ústav Bratislava a ústav Hrnčiarovce nad Parnou) a v budúcnosti pri dostatočnom objeme zdrojov je v pláne realizovať metodiku v minimálne troch spádových ústavoch.

#### **Použitá literatúra:**

GRIGER, J., VALUCH, J.: Poskytovanie právnej pomoci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody obhajcom, advokátom a inou osobou. In: Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Bratislava : [Univerzita Komenského, Právnická fakulta], 2016. s. 26-32. ISBN 978-80-7160-437-2.

GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář. C. H. Beck, 2014. 544 s. ISBN 9788074005138.

SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H.: Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, 2000, č. 1, s. 4-11.

Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

---

<sup>10</sup> „Restoratívna justícia má vo svojej podstate jediný cieľ, ktorým je spravodlivé narovnanie medzi páchateľom, obeťou a sociálnym spoločenstvom v užšom aj širšom slova zmysle“. SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, 2000, č. 1, s. 4.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Ročenka ZVJS za rok 2016. Dostupné online na:  
<http://www.zvjs.sk/dokumenty/ročenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf>.

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Jakub Ľorko, PhD.

[jakub.lorko@flaw.uniba.sk](mailto:jakub.lorko@flaw.uniba.sk)

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

## **THE VICTIMS' RIGHTS ON THE FORENSIC EXAMINATION DURING THE PENAL PROCEDURE IN ROMANIA**

Delia Magherescu

Gorj Bar Association

**Abstract:** The new provisions in penal matters regulated by the Romanian penal procedure Code entered into force in 2014 have created the possibility of setting up an improved legal framework on the victims' rights during the penal proceedings. In this legislative context, a particular attention has been paid to the victims' rights to participate in carrying out forensic examinations within the penal trial. Such rights came to complete the Directive 29/2012 of the European Union on the victims' rights during the penal proceedings. The current paper focuses on procedural content and the legal provisions which define the legal framework of the offences victims' rights. The Constitutional Court's decisions pronounced in the matter will also be taken into account, knowing the fact that it many times pronounced several decisions of unconstitutionality of the new Romanian Code of penal procedure. For this reason, the idea of the penal procedure Code efficiency and its legitimacy towards the Constitutional Court's decisions in Romania has arisen at the moment and for the future. The paper is also completed with the appropriate jurisprudential references based on the judicial decisions pronounced by the courts of justice in Romania.

**Key words:** victims' rights, forensic examination, penal procedure, jurisprudence in penal matters

### **1 INTRODUCTION**

The entrance into force of the new Romanian Code of penal procedure on the 1<sup>st</sup> of February 2014 has created an improved legal frame the society required for a long period of time. Even the past Code of penal procedure has been several times amended by the Romanian legislator, the practitioners have made huge efforts in order for a new code to be regulated in penal matters.

The legal modification has been possible due to the changing society passed from the totalitarian governing regime to the democratic one occurred in December 1989 in Romania. This situation came as a result of the entire modification made both in the judiciary and in the politic and economic fields as well.

The legal framework has also been completed by the Romanian status as a Member State of the European Union, achieved on the 1<sup>st</sup> of January 2007. As a pre-conditional request, Romania has been asked to adopt the community acquis, especially in the field of justice and home affairs and, as a consequence, to adapt the home legislation to the European one. In these circumstances the national authorities have implemented it into the home legislation, the situation seen in the field of victims' rights in penal matters too.

Speaking about such qualification, the authorities' efforts of adapting the new legislation to the European one have taken into account the victims' rights during the penal proceedings the European institutions were permanently confident with.

Actually, the Romanian legislator has created a general legal frame in the matter, which insisted on the victims' rights within the penal procedure, as I will highlight in the current paper, both in the ordinary proceedings and in the cases of serious crimes.

Thus, the legal framework is based on the adoption of the Law no. 211/2004 on certain measures for ensuring the victims' protection against the offences committed.<sup>1</sup>

Moreover, the national authorities' strategy of implementing such values adopted at the European level concerns very much in the last decades and encouraged them to promote a new program strategy for the future to be regulated by the new Code of penal procedure. For this reason,

---

<sup>1</sup> Law no. 211/2004 on certain measures for ensuring the offences victims' protection adopted on 27 May 2004, published in the Romanian Official Journal no. 505 on 4 June 2004.



the judicial situation must be imperatively analysed by the home authorities which must find appropriate solutions of improving the legal mechanism of solving penal cases in which the forensic examinations are required both by the judicial bodies and the parts involved.<sup>2</sup> Their rights have to be respected as much time as the Council of Europe also condemned Romania in several cases at the European Court of Human Rights of Strasbourg for the infringement of the victims' rights during the penal proceedings.

## **2 THE METHODOLOGY**

The current paper is the result of a qualitative research conducted through analyzing the legal provisions in criminal matters, in particular on the issue of the victims' rights during the penal proceedings in Romania. In carrying out this paper, the scientific doctrine in the area of forensic examination has been taken into account.

In this context, both legislation and doctrine are corroborated with the decisions adopted by the European Union institutions regarding the adoption of the appropriate measures and programs on fighting criminality and respecting victims' rights during the penal proceedings, on the one hand.

On the other hand, such measures have as a main purpose pronouncing the legal decision in criminal cases in which the forensic examination will be part of.

As the main research methods the analytic method as well as the synthesis, the comparative method and the systematic one have been prevalently used. It is exclusively based on the qualitative approach, instead of the quantitative study which does not fit with my research purpose and its results.

Studying the referential doctrine, it is obviously the forensic examination within the penal cases has a different approach in accordance with the kind of offences judged. For example, for a petty offence, it supposes a low level of complexity as much time as a serious crime is incumbent on the complexity one.

Basically, the legal institution of the forensic examination is kept on the judicial bodies' attention which makes at the moment huge efforts in improving the legal framework at the national level, on the one hand, and for adapting the home legislation to the European one, on the other hand.

For this reason, the issue of the forensic examination is at present of the actuality in Romania and in this respect it needs a particular attention, as it will be highlighted within the next chapters.

The theoretical basis of the current research is based on the results of the other similar studies carried out in the matter of the victims' rights during the forensic examination in the penal proceedings in Romania.

## **3 THE VICTIMS' RIGHTS IN PENAL CASES**

Replacing the Framework-Decision of the European Union no. 220/2001/JHA<sup>3</sup>, the Directive 29/2012 has been adopted in accordance with the European Union Treaty and constitutes the main legal document, which contains provisions on the victims' rights during the penal proceedings. It regulates the measures the Member States of the European Union must implement in their home legislation regarding the guaranteeing a process position for the victims.

Moreover, these provisions have made references to the victims' dignity during the penal trial, a particular attention being paid to those kinds of victims who are being considered vulnerable ones.

At the national level, the Constitutional Court has several times amended the penal procedure Code's provisions and declared part of them unconstitutionally. The decisions came as a praiseworthy procedure of making Code as better as it is expected.

### **3.1 The ordinary procedure**

Taking into account the general principles of the penal procedure, committing an offence develops a conflict of substantive penal law the judicial bodies both at the investigation and

---

<sup>2</sup> ALAMOREANU, S. and others, Despre criteriile de validitate ale expertizelor criminalistice, *Criminalitatea si Mediul*, April 2014, s. 143-148.

<sup>3</sup> Framework-Decision of the European Union no. 220/2001/JHA on the victims status during the penal proceedings has been adopted on 15 March 2001 and published in the Official Journal of the European Union L82 of 22 March 2001.

judgement phase fight to send it in front of the court of law due to the fact that the main purpose of the penal trial is that of establishing the perpetrators' criminal liability. In order to solve the penal case, the judiciary must proceed in strengthening evidence, both in accusation and defense the judicial decision will be based on.<sup>4</sup>

One of the most frequent kind of evidence used in criminal cases, for example in the cases of homicide or for the economic offences, are investigated through the forensic examination procedure. Actually, in such cases it is compulsory, as it is seen in practice.<sup>5</sup> The procedure is stipulated by the Romanian penal procedure Code<sup>6</sup> into force, from the articles 172 to the article 181 therein. For the current paper, the content of the article 173 presents a particular interest due to the procedural guarantees it states.

In this respect, the parts involved in a penal case are required to propose a forensic expert who will participate along with the expert stated by the court of law in carrying out the forensic examination, on the one hand. This legal provision must be imperatively corroborated with the article 177 (4) which stipulates the parts' right to require appointing a forensic expert who will participate in carrying out the forensic examination, on the other hand. Actually, these provisions indicated above don't contain different conditions for the parts involved. In spite of these rules of penal procedure, the Code still disfavors the victims who don't enjoy a particular attention in accordance with their status arisen from committing an offence.

It is well known the fact that the penal procedure is founded on the principle of equality of arms<sup>7</sup>, which states the right of parties to use the judicial procedures impartially. For this reason, the Code does not provide a different judicial treatment during the penal proceedings. However, taking into account the dispositions of the Directive no. 29/2012 of the European Union, which has been implemented into the home legislation of the EU Member States, an increased position will be stated for the victims. Moreover, the directive imposes Member States to assure guarantees not just for victims, but for their family members as well.<sup>8</sup> Services of the victims' assistance in the respect of the confidentiality principle, freely and proportional with their damage suffered from committing the offence is one of these guarantees.

All these aspects must be corroborated with the offences general impact upon the victim's psychology and its life alteration, as part of the victimization.<sup>9</sup>

The lack of legislation in the matter imposes a new approach which must correct the current procedure of the victim's representative participation in the forensic examination. At the moment, there is no official statistics to confirm the victims' involvement in the forensic examinations during the penal trial in Romania. Only the National Institute for the Forensic Examinations based in Bucharest and working within the Ministry of Justice of Romania shows us the categories of examinations carried out in this field.

---

<sup>4</sup> DELMAS-MARTY, M., *Procedure penali d'Europa*, s. 15-32.

<sup>5</sup> Penal Sentence no. 58 of 2016 on contesting the penal execution based on the art. 598 penal procedure Code, online available at <https://lege5.ro/Gratuit/geztkobvha/codul-de-procedura-penala-din-2010/13>; accessed at 4 February 2018.

<sup>6</sup> Code of penal procedure adopted by Law no. 135 of 2010, published in the Official Journal of Romania no. 486 of 15 July 2010, modified by Law no. 255 of 2013 on applying the Law no. 135 of 2010 and by the Governmental Emergency Ordinance no. 3 of 2014 on making decision of implementating Law no. 135 of 2010 and of other legislative acts, published in the Official Journal of Romania no. 98 of 7 February 2014.

<sup>7</sup> MAGHERESCU, D. *Criminalistica*, Wolters Kluwer, s. 53.

<sup>8</sup> MAGHERESCU, D. Drepturile victimelor infractiunilor din perspectiva noilor prevederi europene. Directiva 29/2012 a Uniunii Europene, Studii si Cercetari Juridice, 4/2013, s. 486; RISTEA, I. Consideratii privind reglementarea violentei in mediul familial, *Criminalitatea si Mediul*, April 2014, s. 67-73.

<sup>9</sup> MAGUIRE, M. Needs and rights of victims, *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 14/1991, s. 393.

Forensic examinations	2014	2015	2016
Writing and documents	784	713	742
Voice and speaking	7	23	12
Photograph and video	10	14	27

Chart 1: Common offences forensic examination

As presented in the above mentioned statistics, it is obviously the increasing number of the writing and documents forensic examinations instead of the same examinations carried out in the cases of voice and speaking or even photograph and video. In both situations, the forensic examinations can be ordered by the judicial bodies or natural persons.

### 3.2 The procedure in cases of serious crimes

Basically, for the cases of serious crimes, such as terrorism and organized crime, the penal procedure requires special techniques of investigation.<sup>10</sup> Doctrine has found both resemblances and differences between the ordinary and special procedure for serious crimes. In spite of the matter in which it operates, the penal procedure involving special techniques of investigation supposes the authorities' encroachments in the individuals' private life which particularly refer to their fundamental rights as they are regulated by the Constitution. For this reason, this kind of special techniques has an exceptional feature.<sup>11</sup>

For the victims of terrorist attacks, the Directive 29/2012 regulates particular dispositions taking into consideration not only the damages suffered by the individuals, but those endured by the entire society. These people must be protected in a special manner due to the high level of social danger the offences are featured with. The judicial bodies must analyze the victims' special needs in accordance with the damages suffered. In these circumstances, the national authorities must adopt internal rules of penal procedure in such a manner to protect the victims' dignity and security.

Taking into consideration the serious crimes are committed through detonation and arson, an official statistic provided by the National Institute for the Forensic Examinations shows the low number of this kind of forensic examinations carried out for the ballistics and physical-chemical or arson/ detonation cases.

Forensic examinations	2014	2015	2016
Ballistics	4	6	9
Physical-chemical	7	6	4
Arson and detonation	5	5	4

Chart 2: Forensic examination for the serious crimes

### 3.3 Jurisprudential references

The jurisprudence provides unanimous solutions regarding the victims' rights during the penal procedure. In the matter of fact, the jurisprudence has stated respecting the principle of victims' protection in cases of guilt murdering while they decide to use the right of assigning expert who participate in carrying out the examination, in accordance with the article 118(3) of penal procedure Code. *De facto*, the motor examination of vehicle concluded the victim drove regularly on the appropriate traffic lane, but the defendant appeared from the opposite direction entering in frontal collision with the victim's car, which has been damaged and turned round under a 90 degree angle. The court of law stated, analyzing the forensic motor examination the guilt in committing offence belongs to defendant on the absent-mindedness in driving the car. By law, the offence of driving car on a European road without respecting its conditions met the constitutive elements of the guilt murdering as regulated by the article 178 (1), (2) penal Code.<sup>12</sup>

<sup>10</sup> UDROIU, M. and others, *Tehnici speciale de investigare in justitia penala*, s. 5-35.

<sup>11</sup> *Ibid.*

<sup>12</sup> Penal sentence no. 103 on 14.05.2010 online available at: <https://legeaz.net/spete-penal/ucidere-din-culpa-uciderea-din-103-2010>

The doctrine has pointed out the legal provisions contain the obligations which devolve upon the motor drivers, as stipulated by the article 35, 41, 48 of the Governmental Emergency Ordinance no. 195 of 2003.

In the examination report, the forensic expert stated the accident could be avoided if the defendant would be paid adequate attention on driving conditions of the road and speed. Infringing these rules results also from the witness declaration, who perceived directly the way in which the defendant drove the car on the public road.

In another case, the court of law approved the dactyloscopy forensic examination in order to state if the disputed documents contain papillary fingerprints. In this case, the preliminary procedure requires to preserve a number of eight documents taking into consideration the forensic examination destructive feature as well as the possibility of their deterioration as a result of using chemical substance of making evidence the papillary fingerprints. The expert will firstly photograph and photocopy the documents and then apply the substance of highlighting them.

The forensic examination report has emphasized the documents contain three latent papillary fingerprints, only one being interpreted. The causes of un-pointing out the papillary fingerprints from the other documents as object of the forensic examination no. 4/2003 are complex ones and consist in the unsuitable quality of the paper, the manner in which the documents have been touched and manipulated, the temperature and humidity of the environment, the conditions of keeping as well as the time elapsed from the moment of setting up the papillary fingerprints till the carrying out procedure of their drawing.

During the penal investigation, the judicial bodies have presented the charging act, the defendant being supervised by his defender. However, the defendant maintained his procedural position already stated before of denying offence committed, as it is incriminated by the article 257 of the penal Code. Using the defendant's right, the lawyer requested completing the investigation phase and proposed new evidence consisting in carrying out a new forensic examination in order to state the authenticity of the audio-video records taken by the Romanian Service of Intelligence and the General Direction of Information and Internal Protection of the Ministry of Home Affairs.

#### **4 THE CONSTITUTIONAL APPROACH**

The provisions adopted to improve the legal framework on the victims' rights during the penal procedure in Romania have been several times amended by the Constitutional Courts, which found part of them unconstitutionally. Actually, the entire Code of penal procedure was in the Court's attention even since its entrance into force on the 1<sup>st</sup> of February 2014. On the other hand the legal provisions regulated by the Law no. 211/2004 have also been the subject of the Constitutional Court's while it decided regarding their constitutionality.<sup>13</sup> The Court has been permanently involved in finding the appropriate legal framework in the penal matter generally speaking and particularly for the victims' rights during the penal proceedings.

As a consequence, the Court's Decision no. 728/2017 has stated the exception holder asserted the legal provisions invoked infringe the article 1 of the Constitution, the article 11 regarding the international law and the home one, article 16 regarding the equality of rights, article 20 regarding the international treaties on human rights, article 21 regarding the free access to justice and article 24 regarding the right to defense as well as the dispositions regulated by the European Convention on Human Rights referring to the article 6 therein regarding the right to the fair trial and article 14 on forbidding discrimination.<sup>14</sup>

Analyzing the motives invoked by the part intended, the Constitutional Court appreciated the request as being groundless due to the fact that in the penal case the ordinary court of justice couldn't retain a cause of any form of discrimination between the people intended to receive

---

<sup>13</sup> Of the major importance for the current paper is the Decision no. 728 of 21 November 2017 on the exception of unconstitutionality of article 21 of the Law 211/2004 on certain measures for ensuring the offences victims' protection, published in the Romanian Official Journal no. 21 on 9 January 2018.

<sup>14</sup> European Convention of Human Rights and the Fundamental Liberties amended by the Protocol no. 12 in MACOVEI, M., Hotarari ale Curtii Europene a Drepturilor Omului, Culegere selectiva, vol. II, s. 307-314. See also TIGANASU, A. J., Grantarea dreptului la aparare, s. 72-86; BENEDEK, W., Understanding human rights. Manual on human rights education, s. 172-194.

financial compensation in accordance with the legal disposition provided and the other ones in similar situations.

The jurisprudence highlighted a different legal treatment is discriminator as much time as it is not justified fairly and reasonable. In other words, it doesn't have in view a legitimate scope and doesn't keep a reasonable rapport of proportionality between the means used and the objective proposed.<sup>15</sup>

Moreover, in fact, the states enjoy a limit of assessment to decide on how the differences between the diverse similar judicial situations justify a different treatment. In this context, the limit of assessment depends on particular circumstances, the domain and context, as the court of Strasbourg stated in its jurisprudence.<sup>16</sup>

The Decision no. 244/2017 of the Constitutional Court of Romania also emphasizes how important the supra-legal control of the Constitutional Court is over the procedural provisions in criminal matters.<sup>17</sup> As stated by the Constitutional Court, it also deals with the rules of penal procedure regarding the parts' rights during the penal proceedings. In this matter, the High Court of Cassation and Justice appreciated the exception of unconstitutionality is justified due to the fact that the judicial probation procedure includes such probative methods which suppose major interferences in the persons' right to the private life, the right being protected by the article 26 and article 28 of the Constitution and the article 8 of the European Convention of Human Rights.

Thus, the article 13 of the Convention states that a person whose rights and freedoms were infringed must effectively appeal to a national court of law, even when the infringement would be caused by people who acted during their official duties. At the same time, in accordance with the article 21 (1) of the Romanian Constitution, a person may address to the justice in order to protect his rights and freedoms as well as his legitimate interests.

Taking into account these premises and the constitutional legal department jurisprudence in the matter of the free access to justice, the High Court appreciated the principle doesn't exclusively refer to the penal action submitted to the first instance, but to exercising the appeal phase of the penal trial, due to the fact that the protection of rights and freedoms supposes also the possibility of action against the judiciary decisions considered illegal.

Moreover, the Constitutional Court provided that, by Decision no. 766 of 15 June 2011<sup>18</sup> it pronounced the elimination of a pure formal procedural condition referring to the criticized legal provision to be into force, which brakes achieving the constitutionality control meaning the respect of the Constitution itself.

Thus, determining the object of the unconstitutional exception is a procedure which can necessitate an objective appreciation came from the Constitutional Court. This is because of the author's finality aimed through submitting exception. The court also stated such a conception is required due to the concrete feature of the constitutional control exercised as an exceptional tool.<sup>19</sup>

The European Court of Human Rights' jurisprudence in the matter of the victims' rights during the penal proceedings has had a constant evolution over the time. It has observed in accordance with the home legislation a person who takes part as a victim in the penal investigation or judgment

---

<sup>15</sup> MAGHERESCU, D., *Modificarea invinuirii in prima instanta. Aspecte comparative*, s. 194-202.

<sup>16</sup> See Decision no. 21 of June 2016, the Cause Faur c. Romania, para. 26-32 on infringing article 3 of the European Convention of Human Rights regarding the material conditions of detention within the Penitentiary of Timisoara, which have been considered as being inadequately.

<sup>17</sup> Decision no. 244 of 6 April 2017 of the Constitutional Court of Romania on the unconstitutional exception of the article 145 of the Romanian Code of penal procedure published in the Romanian Official Journal no. 529 of 6 July 2017. It was invoked by the High Court of Cassation and Justice General Prosecution Office – Anticorruption National Department in Case no. 4821/1/2015 of the High Court of Cassation and Justice – Criminal Court, object of the Constitutional Court Case no. 950D/2016, online available at: [https://ccr.ro/files/products/decizia\\_2441.pdf](https://ccr.ro/files/products/decizia_2441.pdf), accessed on 14.02.2018.

<sup>18</sup> Decision no. 766 of 15 June 2011 published in the Romanian Official Journal no. 549 of 3 August 2011.

<sup>19</sup> Decision no. 297 of 27 March 2012 published in the Romanian Official Journal no. 309 of 9 May 2012.

can require the judicial bodies to participate directly or through its lawyer to all of the procedural activities carried out by themselves.

All these considered, the Constitutional Court admitted the exception of unconstitutionality submitted by the High Court of Cassation and Justice General Prosecution Office – Anticorruption National Department.

Otherwise, the victims are intended to the financial compensation. In this matter, the legislation also regulates the provisions to ensure that their rights are respected.

## **5 CONCLUSION**

The forensic science evolution process at the moment has as a result a significant progress in carrying out the criminal justice. It was possible through marking a modernity factor both regarding the criminal proceedings themselves and technical scientific methods, which help the judicial bodies in pronouncing decisions in criminal cases.

Thus, the sciences such as physics, chemistry, biology, legal medicine help the forensic expert in obtaining the most real results they must be provided to the judicial bodies. This is because the criminal phenomenon has evaluated highly during the last decades being actually at alarming level as well as using diversified tools of criminal operation. In such context, the criminality developed from petty offences of reduces importance to creating real transnational organized criminal groups.

Trafficking of any kind, from arms or counterfeiting goods to the trafficking of artefacts are a proof the judicial bodies have had in attention the huge social danger of this kind of organized crimes, created by such serious crimes and made legal measured and decisions in order to combat and prevent them as much as possible, even any other forms of criminality.

This is the reason for which in developing the forensic activity the guiding principles of physics and chemistry are applied. In the last period of time, the judicial chemistry has been highly definite among the criminal sciences helping judicial bodies in pronouncing the legal decision in such a manner to fulfil totally the purpose of the penal trial.

Taking into account this context, Romania must rethinking a new action plan, a new strategy more efficient, in accordance with the European one, which has to bring a more efficient climate, more viable regarding the organized criminal phenomenon and combating it.

### **Bibliography:**

- ALAMOREANU, S. and others: Despre criteriile de validitate ale expertizelor criminalistice. In: Criminalitatea si Mediul, April 2014, s. 143-148.
- BENEDEK, W.: Understanding human rights. Manual on human rights education. Wien: NWV, 2006. 410 pages. ISBN 3-7083-0371-7.
- DELMAS-MARTY, M. and others: Procedure penale d'Europa. Padova: CEDAM, 2001. 739 pages. ISBN 88-13-22901-1.
- MACOVEI, M.: Hotarari ale Curtii Europene a Drepturilor Omului, Culegere selectiva, vol. II. Iasi: Polirom, 2001. 355 pages. ISBN 973-683-643-6.
- MAGHERESCU, D.: Criminalistica. Bucharest: Wolters Kluwer, 2017. 312 pages. ISBN 978-606-677-025-5.
- MAGHERESCU, D.: Drepturile victimelor infractiunilor din perspectiva noilor prevederi europene. Directiva 29/2012 a Uniunii Europene. In: Studii si Cercetari Juridice, 2013, č. 4, s. 485-498.
- MAGHERESCU, D.: Modificarea invinuirii in prima instanta. Aspecte comparative. Bucharest: Wolters Kluwer, 2016. 223 pages. ISBN 978-606-677-017-0.
- MAGUIRE, M.: Needs and rights of victims. In: Crime and Justice. An Annual Review of Research, 1991, č. 14, s. 363-433.
- RISTEA, I.: Consideratii privind reglementarea violentei in mediul familial. In: Criminalitatea si Mediul, April 2014, s. 66-73.
- TIGANASU, A. J.: Grantarea dreptului la aparare. Bucharest: Aramis, 2002. 272 pages. ISBN 973-8573-07-1.
- UDROIU, M. and others: Tehnici speciale de investigare in justitia penala. Bucharest: C.H.Beck, 2009. 225 pages. ISBN 978-973-115-494-7.

**Contact information:**

Dr. Delia Magherescu, Ph.D.  
delia\_magherescu@yahoo.com  
Gorj Bar Association  
Tirgu Jiu, 210002  
Dragoeni, 218B  
Romania

## SENIORI AKO OBETE TRESTNÝCH ČINOV<sup>1</sup>

Stanislav Mihálik – Monika Škvarková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstract:** In this article, the authors deal with crimes committed against seniors and its specific features. Except of definition of the basic terms, the article is dedicated to seniors primarily from the point of view of criminology or victimology. The content of the article consists of the analysis of the relevant legislation, focuses on statistically most frequent crimes committed against seniors and at the end brings suggestions *de lege ferenda*.

**Abstrakt:** V danom príspevku sa autori zaoberajú trestnou činnosťou páchanou na senioroch a jej špecifickými znakmi. Okrem vymedzenia a zadefinovania základných pojmov je príspevok venovaný seniorom primárne z pohľadu kriminológie alebo viktimológie. Obsahovo sa autori pohybujú jednak v medziach analýzy príslušnej právnej úpravy, dotýkajú sa štatisticky najčastejšie páchaných trestných činov na senioroch a v závere prinášajú návrhy *de lege ferenda*.

**Key words:** seniors, protected person, criminality, victim of a criminal offence, prevention

**Kľúčové slová:** seniori, chránená osoba, kriminalita, obeť trestného činu, prevencia

### 1 ÚVODOM

Aj keby sa na prvý pohľad mohlo zdať, že problematika so seniormi spojená je vzhľadom na svoju dôležitosť rozpracovaná v dnešnej dobe už po každej dostupnej rovine, skôr opak je pravdou. Nemyslíme si, že šírka predmetnej témy je výhovorkou s nejakou relevanciou. Nahliadnutie do dostupnej literatúry nám síce naznačuje, že sa seniorom priestor venuje, bližším pohľadom môžeme zistiť, že toto venovanie predstavuje často len akýsi sekundárny prvok dovŕšenia komplexnosti témy primárnej. Práve všetko uvedené predstavovalo základnú motiváciu, prečo sa venovať v súvislosti s problematikou obetí trestnej činnosti práve ohrozenej a tak zraniteľnej kategórii seniorov.

V prvom rade je dôležité si objasniť predmet skúmania. Samozrejme, už z názvu vyplýva, že ide primárne o priblíženie roviny trestnoprávnej. Na druhej strane si nevieme predstaviť komplexnosť danej témy bez hľadiska psychologického (primárne cez priesor forenznej psychológie) resp. sociologického. Aj keď je medzi uvedenými pohľadmi určitá hranica, je veľmi tenká, náhľady sú v podstate v mnohých aspektoch prekrývajúce sa. Za cieľ si preto nemôžeme dávať úplné abstrahovanie poznatkov iných ako trestnoprávných, ich vylúčenie, ale nájdenie harmonického prístupu neopomínajúc nič dôležité. Poďme však ďalej, kriminalita seniorov v sebe ukrýva dve roviny, na jednej strane je to trestná činnosť páchaná na senioroch, na strane druhej stojí problematika príbuzná, avšak opozitná, teda prípady, v ktorých vystupujú práve seniori ako páchatelia trestnej činnosti. Venovať sa budeme rovine prvej. Táto je aj v dnešnej dobe považovaná za otázku v rámci širšej množiny trestného zákonodarstva aktuálnu, vzhľadom na dynamiku spoločenských vzťahov stále otvorenú. Problémom je v dnešnej dobe napr. preklopenie východísk „tak dobrej teórie do tak zlej praxe“.

Prečo je však príspevok venovaný seniorom? Sú na tom až tak zle, či sme len prehnane kritický? Ak chceme nájsť odpoveď na dané otázky, čiastočnú odpoveď nám dáva úloha práva v spoločnosti, ktorú modifikujeme na účely príspevku. Tou má byť regulovanie jednotlivých vzťahov rešpektujúc kategóriu ochrany slabších nositeľov práv. Termín slabších vieme nahradiť slovom ohrozených, a daný prívlastok vieme jednoznačne vo všeobecnosti skupine seniorov priradiť. Dennodenne sa v médiách stretávame s kriminalitou páchanou na senioroch, ale riešenia, máme na myslí tie systémové, akosi absentujú. Na ľahkú váhu je daná situácia braná aj v zmysle hodnotiacich

<sup>1</sup> Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/0907/16. This article was supported by scientific project VEGA no. 1/0907/16.



správ na nadštátnej úrovni, kde je pozornosť venovaná najmä násiliu na iných skupinách obyvateľstva. Sú takéto prístupy opomínania tak dôležitej a početnej skupiny správne? V samotnom základe, ak by sme opomenuli všetky ostatné dopady, násilie na senioroch predstavuje problém v základoch spoločenských vzťahov, zasahuje a je v rozpore s etickými normami spoločnosti. Etická rovina však nie je jedinou dotknutou, dokonca si dovoľíme povedať, že je nanajvýš presiahnutá.

V zmysle zhodnotenia oficiálnych policajných či súdnych štatistík sme sa v rámci skúmania problematiky stretli so záverom, že seniori vôbec nie sú ohrozenou kategóriou, sú často len prehnane ustráchaní a v konečnom dôsledku je aj tak vyššia pravdepodobnosť tá, že sa stane osoba obeťou trestného činu v nižšom veku. Samozrejme, v prvom rade je potrebné dané vyhlásenie brať s nadhľadom, bolo mierne vytrhnuté z kontextu a mienené najskôr za účelom zvýraznenia problematiky kriminality páchanej na iných skupinách osôb. Jedna vec je však generálne rešpektovaná, tou je to, že seniori majú jednoznačne zvýšený faktor zraniteľnosti, či už fyzickej alebo psychickej. Úlohou skúmania nie je rozhodnúť, po ktorej rovine sú seniori zraniteľnejšími, ale nájsť nástroje, ktoré dokážu v konečnej rovine pravidelne sa zvyšujúce štatistiky ak nie výrazne znížiť, tak aspoň kulminovať. V rámci témy seniorov ako obetí trestnej činnosti v podstate súhlasíme s tvrdením, že ide o súbeh násillia, agresie a nedostatočnej starostlivosti o človeka vo výrazne post produktívnom veku.

Je však stále otáznne, či by sme mali vychádzať z toho, že stúpa kriminalita alebo násillie na senioroch? V prvom rade, aj keď by sme našli medzi predmetnými termínmi aj prekrývajúcu sa množinu, nejde o synonymá. Oba však majú svoju relevanciu a na oba je potrebné príslušným, vhodne zvoleným, spôsobom reagovať. Ku všetkému sa dostaneme. Avšak v zmysle toho, čo nám pravidelne ponúkajú médiá, tomu tak zjavne nie je. K tomu si navyše pričítajme latentnú kriminalitu, ktorá zostáva skrytá nie len pred očami verejnosti, ale aj pred orgánmi činnými v trestnom konaní, čo je oveľa problematickejšie.

Aby sme však neponúkli informácie skreslene, účelovo, ochrana seniorov je v určitej rovine zabezpečovaná aj mechanizmami správneho trestania. Aj keď ide samozrejme o materiál schopnú pokryť samostatné rozpracovanie, v miere nevyhnutnej sa k nej však musíme vyjadriť – a tak trochu ju dokonca v porovnaní s rovinou práva trestného aj skritizovať. V prvom rade považujeme za dôležité poukázať na to, že nejaká osobitná ochrana seniorov v rámci zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ďalej len „priestupkový zákon“) absentuje, aj keď by sa napr. z pohľadu priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu mimoriadne hodila. Argumentom brániacim priestupkové právo je, že osobitne nechráni žiadnu kategóriu osôb, teda neopomína len seniorov. Druhým, možno výraznejším, problémom je jednoznačne návrhový charakter práve kategórie priestupkov na úseku občianskeho spolunažívania. Dispozičný princíp je v tak citlivej a skrytej otázke naozaj diskutabilný.

## 2 TERMINOLOGICKÉ A PRÁVNE MINIMUM

Teoretické východiská sú významnou a imanentnou otázkou, pri danej téme nevynímajúc. K otázke preto pristúpime od základov – už v názve je použitý termín senior, resp. seniori. Čo však pod tým môžeme rozumieť? Akým spôsobom ho máme vykladať? Aj keď by sa mohlo zdať, že ide o pojem v spoločnosti s približne všeobecne akceptovaným obsahom, v rovine trestného práva nie je daný prístup ľubovôle aplikovateľný. Dôvod je pomerne jednoduchý, a tým je princíp právnej istoty, ktorý nie je samozrejme vlastný len odvetviu práva trestného. V podstate budeme vychádzať z jednoduchého princípu, že daný subjekt vieme a môžeme špecificky chrániť len za toho predpokladu, že spĺňa vopred určené charakteristické rysy danej osobitnej skupiny. Tak je tomu aj v rámci kategórie seniorov.

Prejdeme teda k samotnému pojmu senior. Je vecou známou, že legálnu definíciu daného termínu nie sme schopní nájsť v žiadnom z predpisov naprieč právnym poriadkom, aj keď s určitými synonymickými tvarmi sa stretnúť môžeme, k tomu sa však dostaneme v texte nižšie. Pojem senior teda v sebe nesie určitú skrytú problematiku, ktorou je jej zadefinovanie. Mohli by sme vychádzať z rôznych znakov či charakteristík, ale aj v rámci vedy (a to nie len trestného práva) je zaužívané práve vekové kritérium. Aj podľa nášho názoru je na prvom mieste, dôležité je však ozvláštniť toto kritérium o prvok objektivitu, teda máme na myslí stanovenie objektívneho vekového kritéria. Ako príklad kontrastu s daným východiskom uvedieme súdom subjektívne stanovenú vekovú hranicu *ad hoc*, teda na základe akejsi svojvôle, daný prístup je samozrejme neprípustný. Aj keby sa mohlo zdať, že daným spôsobom je celý diskurz okolo termínu senior vyriešený, pravda je úplne iná, práve

krok nasledujúci, ktorý leží taktiež na ramenách zákonodarcu, je náročnejší, a to konkrétne kvantitatívne vymedzenie danej vekovej hranice. Z čoho máme vychádzať? Akými závermi si môžeme pomôcť? Možnosť problém riešiacich je prakticky niekoľko, čo takto vypomôcť si predpismi práva sociálneho zabezpečenia? Presnejšie máme na myslí vekovú hranicu stanovenú pre poberanie starobného dôchodku, ľudovo povedané hranica nástupu do dôchodku. V danom prípade sa môže takéto využitie javiť problematicky, keďže táto hranica je na základe mnohých faktorov príliš variabilná, v zásade rozličná pre mužov a ženy, v zmysle dynamiky predpisov práva sociálneho zabezpečenia neustále menená. Dané riešenie by teda nebolo najvhodnejšie. Ako ďalšie riešenie by mohlo prichádzať do úvahy využitie výstupov WHO, Svetovej zdravotníckej organizácie. Táto používa pomerne ustálené pojem starecký vek (senescencia)<sup>2</sup>, kde vystupuje ako kritérium výraznejšie poškodenie psychických alebo fyzických funkcií (nie nevyhnutne v tomto poradí), v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi života. Dokonca danú hranicu kvantifikovala, a to 65. rokom života človeka. Je faktom známym, že populácia celosvetovo rýchlejšie či pomalšie starne, podiel kategórie osôb dosahujúcich túto hranicu sa zvyšuje, v súčasnosti atakuje v civilizovaných krajinách až cca 15%, a preto pred problémami s tým spojenými nemôžeme len zatvárať oči.

Pre účely predkladaného príspevku je však samozrejme najdôležitejší pohľad trestného práva, resp. vedných odborov s významom pre trestné právo, konkrétne kriminológie a viktimológie. Posledné dve menované vedné oblasti s pojmom senior pravidelne pracujú, jeho výkladu však nevenujú nejakú zvýšenú pozornosť, samozrejme je možné nájsť aj výnimky. Ak sa pozrieme do dostupnej literatúry, napr. práve s dôrazom na literatúru kriminologickú, len malý priestor je venovaný problematike kriminality páchanej na senioroch. Len s počudovaním sme postupne zisťovali, že ak už aj bol venovaný seniorom nejaký priestor, pohyboval sa naozaj v základnej rovine, dokonca s podtónom akejsi špecifickej či špeciálnej kategórie kriminality. Čo nás však zarazilo viac, charakter „špeciálneho druhu kriminality“ vychádzal zásadne z novosti toho ktorého druhu kriminality, napr. sem bola zaraďovaná problematika tzv. „stalkingu“ (s obsahovou rovinou rozoberanej kriminality na senioroch to však jednoznačne nesedelo). Je preto zamyslenia hodné a čiastočne paradoxné takéto zaradenie kriminality páchanej na senioroch medzi novo vznikajúce javy, keďže ide o dlho pretrvávajúci a napriek tomu stále problematický fenomén. Ešte by bolo možné akceptovať myšlienky, kde by sa pod novoexistujúce fenomény zaradili určité aspekty pre príspevok predmetnej kriminality, nie však daná sféra kriminality ako celok (sem môžeme zaradiť napr. praktiky na predvádzacích akciách či najrôznejšie konania pod legendami). Vráťme sa však do trestnoprávnej roviny a trestnoprávných prístupov ako takých. Ak nazrieme do zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“), na pojem senior v príslušnom gramatickom tvare nenarazíme, obdobne sú na tom aj dostupné knižné zdroje, samozrejme s občasnými výnimkami. Naopak, s úplne opačným prístupom sa stretávame v rámci štatistik kriminality, špeciálne v rámci Evidenčno-štatistického systému kriminality vedeného Policajným zborom Slovenskej republiky. Základný náčrt z hľadiska početnosti využívania pojmu senior teda máme zhrnutý, avšak stále nevieme, čo je jeho podkladom. Ak chceme daný prístup potvrdiť v rovine trestného práva v akomsi užšom zmysle, jednoznačne siahame po legálnej definícii pojmu „osoba vyššieho veku“ v zmysle § 127 ods. 3 TZ. Na prvý pohľad možno pojmy nie úplne súrodé, sú však v rámci vedy trestného práva prakticky stotožňované, aj keď nejde o úplne hladko prekrývajúce sa množiny. Viac-menej však ide s prížmúrením oka o synonymá s tým záverom, že pojem senior je skôr pojmom kriminologickým, avšak s výrazným obsahovými koreňmi v sociológii.

Pojem „osoba vyššieho veku“ však nie je pojmom samoučelným, ale má v rámci Trestného zákona význam a konotácie. V prvom rade, osoba vyššieho veku je v zmysle už spomínaného § 127 ods. 3 TZ zadaná ako osoba staršia ako šesťdesiat rokov (samozrejme za rešpektovania podmienok počítania času podľa ustanovenia § 136 TZ – teda odo dňa nasledujúceho po dovŕšení šesťdesiateho roku života až do okamihu cerebrálnej smrti). Predmetný paragraf však obsahuje možno na prvý pohľad prehliadnuteľné konštatovanie, že osoba vyššieho veku sa rozumie osobou staršou ako šesťdesiat rokov len na účely daného zákona. Ide o veľmi významný dôvetok, ktorý ak by absentoval, preklenul by terminologické problémy v rámci právneho poriadku ako celku s tým spojené. Čo je však podstatné, zákonodarca zaraďuje termín osoba vyššieho veku do taxatívneho výpočtu chránených osôb v zmysle § 139 ods. 1 TZ, jeho všeobecnej

<sup>2</sup> Pozri napr.: KAFKA, J. a kol.: *Psychiatria. Učebnice pre lekárske fakulty*. 1. vyd. Martin: Osveta, 1993. s. 225.

časti. Daný výpočet samozrejme nie je nemenný, reflektuje spoločenské potreby (príkladom je písmeno j) rozoberaného odseku), osoby vyššieho veku v ňom však majú v zmysle písmena e) oprávnené miesto. Ak aj nahliadneme do pôvodnej dôvodovej správy k rekodifikovanému Trestnému zákonu niekde z prelomu rokov 2004 a 2005, táto sa nijakým spôsobom nezamýšľa nad vhodnosťou či logickosťou zaradenia daného pojmu do výpočtu chránených osôb, nič takéto sa neobjavuje ani v dostupných komentároch. Sami sa ani nedomnievame, že nad logickosťou zaradenia by sme sa mali vôbec pozastavovať, osoba vyššieho veku tam jednoznačne v zmysle konzistentnosti a najmä zdravého rozumu patrí.

Áký je však význam zaradenia spojenia osoba vyššieho veku medzi výpočet chránených osôb? V zmysle východísk vedy trestného práva je pojem chránená osoba kvalifikačným znakom, resp. okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby. Ak je teda v rámci kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu daný znak prítomný, zvyšuje jeho typovú závažnosť, s tým spojené zvýšenie trestnej sadzby trestu odňatia slobody je potom len nevyhnutným následkom.<sup>3</sup> Ako to však v rámci jednotlivých inštitútov trestného práva hmotného býva zvykom, tieto sú najrôznejším spôsobom prepojené, navzájom súvisiace, ak uvedieme (a), nemôžeme opomenúť (b). Tak je tomu aj v danom prípade, nemáme na mysli nič iné ako ustanovenie odseku 2 predmetného § 139 TZ.<sup>4</sup> Ako k nemu teda máme pristupovať? Ide vo vzťahu ku všetkým chráneným osobám len o akúsi ilúziu ochrany, resp. príliš benevolentný prístup zákonodarcu? Opätovne platí, že dané znenia odsekov 1 a 2 musíme vnímať vo vzájomných súvislostiach, a tiež v zmysle ich pokrytia znakom subjektívnym, zavinením. Teória sa jednoznačne zhoduje v tom<sup>5</sup>, že pričítanie kvalifikačného znaku chránenej osoby je prípustné len za tých podmienok, kedy má daný status osoby (v našom prípade vek) súvislosť s páchaným (resp. spáchaným) trestným činom. Jednoducho povedané, pokiaľ nie je naplnené nami rozoberané ustanovenie ods. 2, nejde o chránenú osobu, a teda samotné použitie odseku 1 je za daných nezmenených okolností vylúčené. Medzi spáchaným trestným činom a vekom chránenej osoby teda musí existovať vzájomný vzťah, nejde o dve odtrhnuté entity, tento je v podstate v individualizovanom prípade predmetom dokazovania. Vo všeobecnej rovine platia určité pravidlá, ktoré sú pochopiteľne klasifikované v zmysle rešpektovaných foriem zavinenia. Pre jednotlivé prípady platí, že medzi trestným činom a vekom chránenej osoby (rozumej obete) musí byť pri úmyselných trestných činoch prítomné prinajmenšom uzrokovanie (v súlade s konštrukciou nepriameho úmyslu, resp. ľahostajnosti), teda platí, že nie len že ide o takúto osobu, ale z reálnych okolností aj musí vyplývať, že môže o takúto osobu ísť, a takýto fakt môže slúžiť pri páchaní trestného činu páchatelovi nanajvýš nápomocne, hoc aj čiastočne.<sup>6</sup> Prakticky ide o prípady, kedy bude senior vytypovaný páchatelom najmä preto, že sa pre svoj vek či fyzický stav nebude vedieť tak účinne brániť či promptne reagovať, horšie vidí, pamäť mu už tak neslúži. Ak faktor veku nemal na motiváciu páchatela spáchať trestný čin (a ani na jeho uzrokovanie) vplyv, výsledkom je, že kvalifikačný znak chránená osoba nie je možné pričítať, hoci v konečnom dôsledku o trestný čin pôjde.<sup>7</sup> Ostáva však otázka, je možné predmetný kvalifikačný znak použiť aj pri trestných činoch spáchaných z nedbanlivosti? Odpoveď je samozrejme kladná, túto možnosť teda nemôžeme absolútne vylúčiť, ale jednoznačne podlieha istým špecifikám. Platí, že nedbanlivosť sa musí nejakým spôsobom prejavíť, v našom prípade v zanedbaní takej povinnosti s osobitným charakterom, ktorú má páchatel trestného činu priamo vo vzťahu k chránenej osobe na základe jej statusu a postavenia chránenej osoby (napr. práve seniora).<sup>8</sup> V zmysle uvedeného teda nejde o chránenú osobu, ak sa zanedbanie povinnosti neviaže špeciálne na jej status chránenej

<sup>3</sup> Len pre krátke porovnanie, úprava Českej republiky vychádza z iného prístupu, neobsahuje výpočet chránených osôb v časti všeobecnej, ale osobitnej (aj keď ich nenazýva explicitne chránené osoby) v rámci jednotlivých kvalifikovaných skutkových podstát trestného činu.

<sup>4</sup> Toto znie: „Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak trestný čin nebol spáchaný v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby.“

<sup>5</sup> Pozri napr.: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel (§ 1-143). Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

<sup>6</sup> BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel (§ 1-143). Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1059.

<sup>7</sup> Tamtiež: s. 1059.

<sup>8</sup> Tamtiež: s. 1060.

osoby.<sup>9</sup> Problematiku pričítania kvalifikačného znaku chránená osoba nie je opomenutá ani judikatúrou, kde „v zmysle § 139 ods. 2 Tr. zák. možno spáchanie činu voči (na) osobe vyššieho veku (§ 127 ods. 3, § 139 ods. 1 písm. e/ Tr. zák.) považovať za okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, len pri úmyselnom trestnom čine. Zároveň sa vyžaduje, aby páchatel vedel, že poškodený je osobou vyššieho veku a aby túto okolnosť subjektívne spájal s menším odporom alebo slabšou odvetou poškodeného, umocnením účinku trestného činu voči poškodenému, alebo inou okolnosťou, ktorá zakladá alebo podporuje rozhodnutie páchatela spáchať trestný čin“.<sup>10</sup> V zmysle nami uvedeného je však zrejmé, že použitie osobitného kvalifikačného znaku nie je obmedzené len na úmyselné trestné činy, čo sme dostatočne argumentačne podložili.

## 2.1 Krátko k postaveniu seniorov v optike novoprijatého zákona o obetiach trestných činov

Aby boli informácie o senioroch ako obetiach trestných činov poskytnuté komplexne, nemožno v zmysle úpravy *de lege lata* opomenúť novoprijatý zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach trestných činov“). Samozrejme, predmetná časť príspevku nie je venovaná analýze zákona vo všeobecnosti, zameriavame sa na tie inštitúty, ktoré majú konotácie so seniormi. V prvom rade je potrebné si povedať, že rovnako ako iné osoby, aj senior sa môže za splnenia predpísaných podmienok objaviť v postavení obeť v zmysle § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. či 2 zákona o obetiach trestných činov. Vzhľadom na pomerne široké vymedzenie za účelom uplatnenia ochrany a podpory je to pochopiteľné a nanajvýš logické. Nanajvýš zaujímavé je však pre naše účely písm. c) § 2 ods. 1 predmetného zákona. Toto nám ponúka termín „obzvlášť zraniteľná obeť“. Opätovne, daný pojem nemôžeme vykladať akosi pocitovo, subjektívne, ale nanajvýš objektívne. Zákonodarca stanovil taxatívne 6 kategórii osôb, ktoré ak sa dostanú do pozície obeť, sú obzvlášť zraniteľné. Daný enumeratívny výpočet nie je nijak náhodný, vyplýva z úplnej transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, presnejšie jej článku 22. Výsledkom je, že daným kategóriám osôb je priznaný väčší rozsah podpory a pomoci, resp. služieb, dané sa prejavujú aj v špecifickom prístupe či už zo strany orgánov činných v trestnom konaní, alebo subjektov poskytujúcich pomoc. Predmetné kategórie obetí prežívajú trestné konanie náročnejšie a ich postavenie je spojené s vyšším rizikom druhotnej a opakovanej viktimizácie, toto všetko má základ v doterajšej praxi a judikatúre. V žiadnom prípade si však túto kategóriu obzvlášť zraniteľnej obeť nemôžeme zamieňať s chránenou osobou v zmysle Trestného zákona. Na druhej strane však platí, že pojem obzvlášť zraniteľná obeť sa vkladá aj do zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“)

Aký má však význam všetko uvedené na posudzovanie pozície seniorov? Pomerne jednoduchý, keďže jednou z obzvlášť zraniteľných obetí je v zmysle zákona o obetiach trestných činov aj osoba staršia ako 75 rokov. Na zamyslenie je to, prečo bola zákonodarcom vybraná práve daná veková hranica, keďže smernica nič takého neustanovuje. V konkrétnom prípade nám môže pomôcť dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, ktorá okrem iného ustanovuje, že „...veková hranica 75 rokov bola určená z tých dôvodov, že ide o osoby vo vysokom veku, ktoré sa spravidla nevedia účinne brániť a presadzovať si dodržiavanie svojich práv, čím sa často stávajú obeťami trestných činov. Navrhovaná právna úprava vychádza z potreby zabezpečenia ochrany ľudí vo vysokom veku, u ktorých spravidla akcelerujú zdravotné problémy rôzneho druhu, ktorí udržiavajú menej kontaktov s okolitým svetom, stávajú sa dôverčivejšími a následne sa stávajú obeťami rôznych spôsobov zneužitia a zanedbávania, ale aj obeťami finančnej a majetkovej kriminality...“<sup>11</sup>. Len pre krátke porovnanie, česká právna úprava v rámci zákona č. 45/2013 Sb. o

<sup>9</sup> Stačí si predstaviť situáciu pri dopravnej nehode, kedy zomrie osoba spolujazdca jedného z vodičov vo veku 72 rokov. Aj keď by sme mohli porušenie danej povinnosti vodiča považovať za porušenie dôležitej povinnosti v zmysle zákona o cestnej premávke, táto je vodičovi uložená všeobecne, nie však len vo vzťahu ku konkrétnym osobám.

<sup>10</sup> Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 3. decembra 2013, sp. zn. 2 Tdo 65/2013 – R 117/2014.

<sup>11</sup> Zdroj: Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. Dostupné na: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-274-2017-z-z.htm>. [Navštívené dňa: 19.2.2018].

obětích trestných činů a o změně některých zákonů (ďalej len „zákon o obětích trestných činů“) považuje za jednu zo zvlášť zraniteľných obetí osobu, ktorá je vysokého veku (bez udania kvantifikátora, avšak v tomto prípade sa vychádza z ustálenej súdnej praxe, ide o osoby, ktoré dovŕšili 60. rok veku), za predpokladu, že tieto skutočnosti môžu vzhľadom k okolnostiam prípadu a pomerom tejto osoby brániť jej plnému a účelnému uplatneniu v spoločnosti v porovnaní s jej ostatnými členmi. Nie len, že daná úprava ponecháva orgánom aplikujúcim právo dostatočný priestor na úvahu, resp. diskrečnú právomoc, taktiež v porovnaní s úpravou slovenskou upravuje o niečo užšie možnosti jej uplatnenia.

### **3 KRIMINALITA PÁCHANÁ NA SENIOROCH – PRÍČINY, NÁSTROJE, POSTUPY A JEJ PREVENČIA**

Jedna vec je v podstate neodškriepiteľná, seniori vo všeobecnosti disponujú vysokým indexom, že sa stanú obeťou kriminality. Napriek rôznym typológiám a prístupom sa moderná viktimológia zhoduje v tom, že kategória starých ľudí je nadpriemerne ohrozená a riziko, že sa stanú obeťou je naozaj neúmerne vysoké. Nejde síce o hodnotu absolútnu, ale Holyst to v podstate vystihol tvrdením, že seniori sú akosi predurčení k tomu, že sa stanú obeťou, taktiež použil pojem viktimogénny potenciál.<sup>12</sup> Aj keby sme mohli čísla vyplývajúce zo štatistík kriminality páchanej na senioroch hodnotiť akokoľvek negatívne, je potrebné si navyše uvedomiť, že obrovským problémom je kriminalita latentná. Na jednej strane je kriminalita na senioroch hodnotená negatívne (aj keď už sme zhodnotili, že by si zaslúžila väčší záujem), na strane druhej nie je spravidla zaraďovaná medzi základné druhy kriminality ako takej. Vzhľadom na svoju dôležitosť by sa mala jednoznačne dostávať do popredia, je čudné a zarážajúce, že počas mnohých rokov sa niečo obdobné už neudialo.

Aby sme však nehodnotili všetko len čierno, v zásade každá pre nás dostupná kniha rozoberajúca problematiku viktimológie v celej jej šírke venuje aspoň drobný priestor otázkam týkajúcim sa viktimizácii v neskorších etapách života, teda na senioroch. Pochopiteľne sa pod týmito otázkami skrývajú najmä jej zvláštnosti a špecifiká. Je krutou realitou, že zdrojom násillia na senioroch sú najmä blízki, na základe rôznej dynamiky motivácie a vzťahov, a to v dvoch základných líniách, na základe kritéria diferenciacie vzťahov. Tou prvou je domáce násillie v neskorších etapách života najmä teda intímnymi partnermi. Aj keď ide o jeho rôzne formy, či už fyzické, psychické alebo sexuálne, ide o maximálne tabuizovaný fenomén, ktorý sa navyše nevyskytuje len jednorazovo, ale žiaľ najmä opakovane dopĺňovaný zanedbávaním tých, ktorí sú odkázaní na starostlivosť iných. Latentnosť dosahuje v daných prípadoch ešte vyššie percentá, táto nie je spôsobená len rafinovanosťou páchatel'ov, ale primárne utajovaním zo strany obetí, ktoré cítia hanbu. Prezentované údaje sú však natoľko subjektívne, že majú z hľadiska vedeckého prakticky nulový reprezentatívny charakter. Daná rovina sa však vnútorne člení, vzhľadom na špecifiká toho ktorého vzťahu. V prvom rade sú v literatúre uvádzané dlhé vzťahy s rýchlym štartom domáceho násillia. Výskumy sledujúce vývoj na úrovni Európskej únie preukazujú, že obeťami sú predovšetkým seniorky ženy, zarážajúci je však záver, že až 20% žien starších ako 59 rokov sa s predmetnou formou násillia stretlo, resp. je mu stále vystavených. Až štvrtina skúmaných žien je vystavená násilliu po mnohé roky. Bez intervencie zvnútra vzťahu je preukázanie prakticky nemožné, častým dôvodom býva zmena dynamiky vzťahov či odchod detí zo spoločnej domácnosti. Trestnoprávne riešenia sú však naozaj na úplne poslednom mieste, aj keď ženy (teda aj skupina senioriek) pomoc vyhľadajú. Akýmsi opozitom k prvej načrtnutej línii sú dlhodobé vzťahy, avšak s neskorším, odloženým štartom domáceho násillia. Typickým pre tento druh je výraznejšia asymetria pohlaví v porovnaní s prvým modelom, to znamená, že ide štatisticky najmä o vekovo nevyrovnané páry. Ako jeden z rozhodujúcich faktorov je uvádzaný nástup seniority u jedného z členov páru. Posledným submodelom prvej uvedenej línii sú nové krátke vzťahy s rýchlym štartom domáceho násillia. Tieto sú charakteristické tým, že postihujú predovšetkým osamelých, často až príliš dôverčivých seniorov. Opätovne je typická asymetria partnerov. Druhou základnou líniou predstavujúcou násillie na senioroch je ich týranie a zanedbávanie v rámci rodiny, v literatúre tzv. transgeneračné násillie, opätovne však v rámci blízkeho vzťahu. V literatúre je používané súhrnné

<sup>12</sup> NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. Kriminologie. 2 přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing. 2004. s. 141.

pomenovanie zlé zaobchádzanie vychádzajúce z anglických ekvivalentov.<sup>13</sup> Ako typický scenár je uvádzané finančné či ekonomické zneužívanie seniorov v rodinách (toto je charakteristické síce jemnou, ale dlhotrvajúcou manipuláciou), stretnúť sa však môžeme aj so zlým zaobchádzaním, či dokonca zneužívaním. Najväčším problémom je, že miestom týchto činov je rodina. Konkrétna forma je buďto násilie potomkov proti sebestačným seniorom, alebo na druhej strane, ich zanedbávanie v prípadoch, kedy sú odkázaní na pomoc iných, ale starostlivosť o nich nie je, resp. nechce byť zvládnutá.<sup>14</sup> Spoločným menovateľom a dôvodom všetkého uvedeného je zvýšená zraniteľnosť (vulnerabilita) seniorov, vyplývajúca práve z charakteristických črt danej skupiny osôb, akými sú napr. zdravotný stav, izolovanosť či veľká dôverčivosť.

Aj keď sú údaje o výskyte domáceho násillia ne senioroch ťažko získateľné a skryté, môžeme vychádzať aspoň zo zahraničných štúdií, ktoré sa prakticky pohybujú v rozptyle 3-10%. To znamená, že takéto množstvo seniorov bolo, resp. je vystavených nejakej forme násillia, avšak len jeden prípad z piatich je aj oznámený. V Českej republike zo štatistik vyplýva, že až približne 60 000 seniorov sa stretlo s nejakou formou zlého zaobchádzania (čo predstavuje primárne druhú rozoberanú líniu), dané hodnoty teda odzrkadľujú 3-5% populácie seniorov.<sup>15</sup> Len pre porovnanie, dostupné štatistiky z roku 2014 nám prezrádzajú, že z celkového počtu 81 245 trestných činov ich bolo 1886 spáchaných na senioroch, čo predstavuje hodnotu približne 2,32%. Dôležité je však poznamenať, že nie všetky štatisticky podchytené aktivity v rámci zlého zaobchádzania voči seniorom sú automaticky aj trestným činom, teda kriminalitou páchanou na senioroch. Aj keď štatistiky v daných prípadoch často absentujú, resp. sú ťažšie získateľné, aktivity naplňajúce znaky trestného činu netvorí časť zanedbateľnú.<sup>16</sup>

Obdobne je priestor venovaný seniorom aj v rámci kriminologického náhľadu, spravidla v rámci typológie obetí. Ako už bolo uvedené v texte vyššie, seniori sú zaraďovaní medzi tzv. špecifické obeť (v porovnaní s obeťami všeobecnými) na základe charakteristických črt či rozdielov v správaní (spolu s kategóriou mužov, žien, detí, cudzincov či bezdomovcov).<sup>17</sup> Je preto na mieste otázka, prečo stále nie sú predmetom dostatočného záujmu? V teórii sa môžeme dočítať, že skupina osôb je pre výskum nanajvýš zaujímavá vtedy, keď dochádza v rámci kriminality na nej páchanej k dynamickým zmenám s výrazným charakterom. Znamená to, že ak sa takáto skutočnosť nevyskytne, pozornosť bude obmedzená? Nemožno si mysliť, že takéto zmýšľanie je správne, navyše v tak dôležitej sfére ako je kriminalita seniorov.

#### **4 A ČO NA TO ŠTATISTIKA?**

Nasledujúca kapitola bude venovaná zovšeobecnenému pohľadu na štatistiky kriminality páchanej na senioroch. Ako už bolo uvedené vyššie, základný zdroj predstavuje Evidenčno-štatistický systém kriminality vedený Policajným zborom Slovenskej republiky. Aj keď bol tento počas prípravy príspevku takmer stále nedostupný, hlavný záujem bol kladený na objektivnosti prezentovaných výstupov. V prvom rade, ako už bolo spomenuté, kriminalita na senioroch v Slovenskej republike sa pohybuje niekde v rozmedzí 2,5-3% z celkovej kriminality, teda celkového počtu trestných činov. V rámci trestných činov, kde bola obeťou fyzická osoba, predstavuje kriminalita na senioroch niečo menej ako pätinu všetkých prípadov. Medziročne však uvedené počty

<sup>13</sup> Zadeinovanie tohto pojmu v teoretických východiskách absentuje. Poznáme však jeho obsah, tento ale nemá úplne pevne stanovené hranice. Zahŕňané sú do tejto skupiny aktivity nevhodného zaobchádzania, ubližovania či zneužívania seniorov s charakteristickými formami fyzického, psychického/citového či ekonomického násillia.

<sup>14</sup> ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 257-263.

<sup>15</sup> TOŠNEROVÁ, T.: Špatné zacházení se seniory a násillí v rodině. 2. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. s. 5.

<sup>16</sup> Akési čiastkové riešenia, aj keď staršieho dáta, ponúka na základe svojho výskumu dielo [MARTINKOVÁ, M., VLACH, J., KREJČOVÁ, S.: Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštím zřetelom k domácimu násillí. Praha: IKSP, 2009.]. V rámci štrnásťročného obdobia v rokoch 1994-2007 sa stalo obeťou trestného činu 64 491 osôb starších ako 60 rokov. Daný počet tvoril až približne 10,3% zo všetkých obetí v sledovanom období.

<sup>17</sup> GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol.: Kriminologie. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 4. akt. vydanie. s. 122-124.

kolísajú. Prevažuje kriminalita ekonomická (táto je problematická najmä v Bratislavskom, Nitrianskom a Banskobystrickom kraji, páchaná je najmä v príbytkoch seniorov pri najrôznejších právnych úkonoch využívajúc ich nižšie právne povedomie či nepozornosť), nasledovaná je kriminalitou majetkovou vo forme krádeží na osobách či vreckových krádeží. Tieto dve formy kriminality vzhľadom na svoj charakter, bezprostredný útok na jednotlivca, dominujú, napr. taká mravnostná kriminalita je zastúpená len minimálne.

V zmysle regionálneho hľadiska sú vo všeobecnosti počty najvyššie v Bratislavskom, Košickom a Banskobystrickom kraji, dané je jednoznačne spôsobené aj vyššou koncentráciou obyvateľstva a s tým spojeným väčším výskytom potenciálnych páchatel'ov. Z taktického hľadiska sú trestné činy na senioroch páchané najčastejšie na verejných priestranstvách, v podiele pravidelne nad 25% (čo je typické pre násilnú a majetkovú kriminalitu), trendom je však postupný presun do diskretniejšieho prostredia. Seniori sú spravidla najčastejšie napádaní ako jednotlivci (v skupinách podiel okolo 2%), obeťou sú skôr ženy ako muži (pomer 55% ku 45%). Čo je však štatisticky vyčítateľné, ženy sú častejšie obeťou majoritnej kriminality (t.j. násilnej, mravnostnej či ekonomickej), zatiaľ čo muži sú skôr obeťami kriminality zostávajúcej. Pokiaľ ide o páchatel'ov kriminality páchanej na senioroch, títo konajú na základe poznatkov z objasnených prípadov takmer výlučne samostatne, vekové zloženie je rôzne, alarmujúce je zvyšujúce sa percento podielu páchatel'ov mladších ako 18 rokov. Pre zaujímavosť, až cez 30% páchatel'ov predstavujú recidivisti, okolo 20% ich bolo pod vplyvom alkoholu, až takmer v 40% prípadov išlo o osoby nezamestnané. Pre jednotlivé skupiny páchatel'ov sú spravidla aj príznačné druhy páchanej kriminality. Predmetom záujmu sú však obdobne najmä peniaze, osobné doklady, platobné karty a iné cennosti. Súhrmom uvedeného, objasnenosť je pomerne ustálená, niekde na úrovni prevyšujúcej 40%.

Štatistiky zaujímavou je kategória špecifickej kriminality zameranej na seniorov, ktorá je na nich páchaná cielene. Daná spočíva najmä v najrôznejších formách podvodného konania s využitím rôznych legend, kde je základným účelom páchatel'ov odcudzenie či vylákание peňažnej hotovosti. Vyznačuje sa vysokou sofistikovanosťou a pripravenosťou páchatel'ov, ktorí pochádzajú zo sociálne uzavretých komunit Slovenskej republiky, ale aj zo zahraničia. Aj keď jej úroveň medziročne klesá, dennodenne sa stretávame s novými a novými medializovanými prípadmi. V závislosti od dostupných informácií je najčastejšie používaná legenda „vnuk“. Sledovanie danej štatistiky čiastočne sťažuje fakt, že bola štatisticky zavedená len od 1.1.2013, systematicky je dokonca zaradená do schémy ekonomickej kriminality a vyznačuje sa vysokou mierou latentnosti. Pokiaľ ide o počty, ročne ide v priemere asi o 80-100 trestných činov, z nich majoritu (až 90%) predstavujú podvody. Regionálne je problematický najmä kraj Bratislavský (kde sa však kriminalita medziročne znižuje), Nitriansky (tu sa zvyšuje) a Banskobystrický. Charakteristická je pre daný druh kriminality aj nízka objasnenosť, ktorá predstavuje hranicu niekde okolo 25%. Dôvody sú v podstate rôzne, cez dôkladné vtypovanie obete, premyslenie a prispôbenie legendy, získanie dôvery až po ovládanie manipulatívnych techník. Takýmto spôsobom sa páchatelia vedia dostať do príbytkov seniorov, aj keď sú títo na podobné a obdobné praktiky neustále z každej strany upozorňovaní. Pre komplexnosť štatistickej informácie je ešte potrebné uviesť, že poškodené osoby sú v rozmedzí 65-96 rokov, páchatelia sa pohybujú v hranici 22-58 rokov (teda horná hranica atakuje vek samotných seniorov).

## **5 ZÁVER**

Čo dodať záverom? Možno len zhrnúť už uvedené a opätovne zdôrazniť, že skupina seniorov je natoľko ohrozená kriminalitou, často skrytou, že by mala byť naozaj osobitným spôsobom chránená. Ako však ochranu zabezpečiť? Pokúsime sa načrtnúť určité návrhy *de lege ferenda*.

V prvom rade sa však zameriame na ochranu seniorov pred kriminalitou ako takou. Môžeme vychádzať z toho, že ak chceme nejakú špecifickú skupinu chrániť, mali by existovať mechanizmy, ktoré by takúto protekciu zabezpečovali. Tieto mechanizmy by mali byť systémové, mali by mať nejaký podklad, základ, aby nevychádzali z akejsi zelenej lúky. Domnievame sa, že ideálnym základom by boli komplexné štatistické zistenia, ktoré by sa dali v niekoľkoročnom meradle porovnávať, v rámci ktorej by bolo možné sledovať vývoj každého jedného aspektu kriminality. Ukazovatele s takouto relevanciou sú však v podmienkach Slovenskej republiky niekedy až nedosiahnuteľné, aj keď bol v predchádzajúcich rokoch (počínajúc rokom 2012) trend nastolený veľmi dobre, v súčasnej dobe je funkcionálnosť Evidenčno-štatistického systému kriminality často

znefunkčnená. To znamená, že aj keď máme v podstate na vyššej úrovni k dispozícii dostatok informácií a podrobných štatistík, ich transport ku konečným adresátom je často zbrzdzený. Nieкто by mohol namietat práve to, že aj to je faktorom zvyšujúcej sa krivky kriminality, teda stav, kedy sa nevykonávajú žiadne zásahy za účelom zlepšenia súčasného stavu.

V čom by teda mohli spočívať zmeny? Nevyhnutné je uvedomiť si dôležitosť skupiny seniorov v rámci spoločnosti. Kriminalita na nich páchaná zanecháva vzhľadom na ich fyzický a psychický stav ďalekosiahlejšie následky, ešte väčšími, ak je páchaná blízkymi. Rok 2016 bol v na európskej úrovni venovaný v rámci prevencie kriminality práve seniorom. Aj to podtrhuje a prezentuje záujmy spoločnosti ako celku. Dôležité je zamerať sa nie len na konkrétne prípady kriminality, analyzovať ich, ale aj sa zamerať na ich etiológiu či dôvody vzniku. Dynamika v rámci danej oblasti nestagnuje, aj tu sa objavujú nové, špecifické formy jej páchania. V rámci návrhov *de lege ferenda* sa javia ako možné niekoľké návrhy. Do roviny právnej, v rámci Trestného zákona, by sme zásadne nezasahovali, do úvahy by ale mohlo pripadať mnohými autormi spomínané zaradenie novej všeobecne priťažujúcej okolnosti, ktorá by chránila práve seniorov. Avšak, v porovnaní s inými chránenými osobami, nešlo by o preklopenie pozitívnej diskriminácie do roviny diskriminácie so všetkými negatívnymi následkami? Ďalej, často diskutovaná je potreba zvýšenia právnej gramotnosti seniorov v rámci najrôznejších aktivít primeraných ich vnímaniu. Na mieste je aktívna spolupráca seniorov a neziskových organizácií za účasti polície, či už štátnej alebo obecnej. Taktiež fungujú mnohé špecializované organizácie na pomoc obetiam kriminality, námatkovo, napr. pre oblasť domáceho násillia. V spojení s domácim násillím sú často spomínané náhodné kontroly zo strany pracovníkov sociálnych služieb, čo by si vyžadovalo zvýšenie ich právomocí. Ako problematické sa napriek zásahom do legislatívy javia predvádzacie akcie zamerané práve na seniorov, ktorých organizátori využívajú diery v zákone. Vzhľadom na to, že daná oblasť má prienik aj do trestnoprávnej roviny, nemôžeme ju opomínať.

Trend je potrebné si nastaviť a pevne v ňom pokračovať, nie len v čase blízkom konaniu volieb. Aj keď si to mnohí neuvedomujú, seniori zastávajú nezastupiteľné miesto, a našu pozornosť si jednoznačne zaslúžia, rovina kriminality páchanej na senioroch jednoznačne nie je prebádaná a teoreticky uzavretá. Základom je neustále zvyšovanie povedomia, a to nie len u seniorov samotných, každý musí začať predovšetkým sám u seba.

#### **Použitá literatúra:**

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel (§ 1-143). Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 443 s. ISBN 978-80-7380-461-9.
- GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol.: Kriminologie. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 4. akt. vydanie. 536 s. 978-80-7478-614-3.
- KAFKA, J. a kol.: Psychiatria. Učebnice pre lekárske fakulty. 1. vyd. Martin: Osveta, 1993. 234 s. ISBN 80-217-0514-0.
- MARTINKOVÁ, M., VLACH, J., KREJČOVÁ, S.: Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násillí. Praha: IKSP, 2009. 99 s. ISBN 978-80-7338-087-8.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J.: Kriminologie. 2 přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004. 451 s. ISBN 8073570262.
- TOŠNEROVÁ, T.: Špatné zacházení se seniory a násillí v rodině. 2. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. 60 s. ISBN 8023895052.
- TÓTHOVÁ, K.: Ochrana seniorov v trestnom konaní a v priestupkovom konaní. In: ZÁHORA, J. [ed.] Aktuálne otázky trestného zákonodarstva. Bratislava: Eurokódex, 2012. 328 s. ISBN 978-80-89447-63-3.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 3. decembra 2013, sp. zn. 2 Tdo 65/2013 – R 117/2014.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obětiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov



**Kontaktné údaje:**

Mgr. Stanislav Mihálik  
stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta  
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky  
Šafárikovo nám. 6  
810 00 Bratislava  
Slovenská republika

Mgr. Monika Škvarková  
monika.skvarkova@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta  
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia  
Šafárikovo nám. 6  
810 00 Bratislava  
Slovenská republika

# PROTECTION OF MINOR VICTIMS OF CRIME IN POLISH CRIMINAL LAW

Magdalena Nasuta

Faculty of Law, University of Bialystok, Poland

**Abstract:** The aim of the paper is to raise chosen issues related to minor victims of crime in Poland. The article displayed a catalog of crimes in the Polish penal code, that can be committed to the detriment of minors, indicated regulations, aim at protecting the minor victims, for example: the obligation to notify about a crime committed to the detriment of a minor, or minors as a witnesses in a criminal trial and problems related to regulations about minor witnesses, such as interrogation of minors in maladjusted places. The paper also presents statistics on the discussed subject.

**Key words:** polish criminal law, minor victims, legal protection of children, minor witnesses, children in polish criminal legislation

## 1. INTRODUCTION

The part of victimology concerning minors is still a poorly developed field in relation to issues related to adult victimization. There is a tendency to focus on particular types of victimization of minors, such as abduction or detention, rather than on an intergenerational whole. According to the National Crime Victimization Survey and the Uniform Crime Reports, juveniles are the most vulnerable to becoming a victim of crime compared to adults. The victimization of minors should be more investigated by specialists, because the experience of being a victim in childhood may result in the criminal path being taken in adulthood.

## 2. DEFINITION ISSUES

There is no legal definition of a minor in criminal law. The Penal Code distinguishes between a juvenile (a person under the age of 17) and a juvenile delinquent (a person who committed a prohibited act before the age of 21, but did not finish 24 years before the first-instance judgment was passed). A "minor" is defined in civil law as a person who is under 18 years of age and has not entered into a marriage. The Convention on the Rights of the Child, adopted by the UN General Assembly, indicates the term "child" as any human being under the age of 18, unless it has obtained, legally, the age of majority in accordance with the law<sup>1</sup>. In the article below, the definition of "minor" will be the same as that defined by the Polish Civil Code and the Convention on the Rights of the Child.

## 3. SELECTED REGULATIONS IN POLISH CRIMINAL LAW AIMED AT PROTECTING MINORS

### 3.1 Types of crimes committed to the detriment of a minor

One of the manifestations of the special protection of minor victims is the identification of crimes that may be committed to their detriment. In the Polish criminal code, there are provisions regarding crimes in which the term "minor" was explicitly included. These are: infanticide, rape against a minor under 15 years of age, abuse of the dependency relationship to the detriment of a minor, other sexual activities with minors under 15, public promotion of pedophilia, grooming, encouraging or facilitating prostitution in order to obtain financial benefits when the victim is a minor, causing underage drinking, abandoning a minor under 15, abduction or detention of a minor under 15. The protection of minor victims is expressed above all in the strengthening of penalty. These crimes, which are an aggravated type of another crime (e.g. rape of a minor under 15 is an aggravated type of a rape) are punishable by a higher penalty. In turn, other offenses directly protect minors against pathological behavior (for example grooming, causing underage drinking).

---

<sup>1</sup> Convention on the Rights of the Child, Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526.

### **3.2 Minors as a witnesses in a criminal trial**

In addition to the indicated solutions regarding the separation of offenses in the penal code to the detriment of minors, they are also protect by the provisions of the Polish Code of Criminal Procedure. It is worth noting that the provisions of the penal code primarily protect potential minor victims by preventing crimes by penalizing forbidden acts. However, the solutions applied in the Code of Criminal Procedure concern minors who have already been victims of crime. The provisions of the Code of Criminal Procedure, selected in the article below, concern minors who are witnesses.

A witness in criminal proceedings is a person who has witnessed a committed offense for which the accused is responsible<sup>2</sup>. Minors belong to a special category of witnesses. Because of their age (mainly several years old children), they may not be able to determine an act committed in a moral category, but in the opinion of the Supreme Court they are able to remember the act and circumstances of committing it<sup>3</sup>. In addition, children's promises are not taken, but they are instructed about the consequences of making false statements and to tell the truth. Due to the fact that minor victims testifying during the trial are special witnesses, different modes of interrogation are provided for. The provisions of the Code of Criminal Procedure provide for the hearing of a minor in four modes:

I. The interrogation in the mode of article 177 of the Code of Criminal Procedure is the basic provision that a person called as a witness is required to appear and testify. This also applies to minors, but it is pointed out that their testimony should be adopted with particular criticism and often with the use of the opinion of an expert psychologist<sup>4</sup>.

II. Hearing in the mode of art. 185a is entirely devoted to the hearing of a minor victim. This is a provision to protect minors from secondary victimization<sup>5</sup>. The regulation applies to victims of crimes committed with the use of violence or unlawful threat or defined in chapters XXIII, XXV and XXVI of the Criminal Code (crimes against freedom, crimes against sexual freedom and decency, crimes against family and care), which at the time of the interview did not reach the age of 15. According to this article, such a witness interrogates in principle only once and only in the case when his testimony can have a significant impact on the resolution of the case. The interrogation takes place in the presence of an expert psychologist. Under the conditions set out in this article, minor victims of crimes who are over 15 years of age are also questioned, if there is a fear that interrogation in other conditions could have a negative impact on their mental state.

---

<sup>2</sup> GRZEGORCZYK T., TYLMAN J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2007, p. 482.

<sup>3</sup> Supreme Court judgment of 15 January 1980, III KR 428/79, OSP 1981, z. 4, poz. 59

<sup>4</sup> DUDKA K., PALUSZKIEWICZ H., SZUMIŁO-KULCZYCKA D., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz orzeczniczy do art. 177*, legal information system LEX.PL.

<sup>5</sup> ŚWIECKI D. and others, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, thesis no. 1, legal information system LEX.PL.

	Total of interrogated minors	Including interrogated only once	More times, due to the emergence of important circumstances, the clarification of which required a re-interview	More times at the request of the accused who did not have a lawyer during the first interrogation
VII 2003–VII 2004	1 443	1 161	81	61
VII 2004–VII 2005	1 798	1 619	127	53
VIII 2005–VII 2006	2 643	2 517	78	46
VII 2006–VII 2007	5 001	4 509	152	64
I 2008–XII 2008	5 320	4 949	148	56
I 2009–XII 2009	4 969	4 769	80	44

Chart 1: Number of minors heard in the mode of art. 185a in 2004-2009.

Source: Trocha O., Drab D., Podlewska J., *Dzieci – ofiary przestępstw*, Vol. 10 Nr 3 *Dzieci się liczą*.

III. Hearing in the mode of art. 185b applies to underage witnesses of prohibited acts. It is a kind of protection of the psyche of minor witnesses, whose interrogation, despite the fact that they are not direct victims of crime, can cause a devastating effect on the psyche<sup>6</sup>. The hearing is based on the same principles and requirements as those set out in the article 185a.

	Total of interrogated minors	Including interrogated only once	More times, due to the emergence of important circumstances, the clarification of which required a re-interview	More times at the request of the accused who did not have a lawyer during the first interrogation
VIII 2005–VIII 2006	572	542	20	10
VII 2006–VII 2007	781	760	14	7
I 2008–XII 2008	873	851	19	3
I 2009–XII 2009	773	746	22	5

Chart 2: Number of minors heard in the mode of art. 185a in 2004-2009.

Source: Trocha O., Drab D., Podlewska J., *Dzieci – ofiary przestępstw*, Vol. 10 Nr 3 *Dzieci się liczą*.

<sup>6</sup> GRZESZCZYK W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. X, thesis 2, legal information system LEX.PL.

IV. Hearing in the mode of art. 316 is the mode used in cases where there is a danger that the hearing of a witness will not be possible at a later date, e.g. when the witness's health condition is bad. In the case of minors witnesses of crimes, this mode allows one-time interrogation in criminal proceedings in a situation where a minor does not meet the requirements of a hearing in previous modes<sup>7</sup>.

Regulations regarding minor witnesses in Poland meet with several problems. One of them is multiple interrogation of a minor victim in the same case and interrogation in the wrong places. Minors not entitled to a hearing in the mode of art. 185a, avoid re-interrogation in only 36.8% of cases (for comparison - children covered by article 185a avoid it in 87% of cases). Another problem is the interrogation of underage witnesses in unadapted places. There are about 200 friendly interrogation rooms in Poland, but, as research shows, it is still insufficient<sup>8</sup>.



*Photograph 1: Exemplary friendly interrogation room. Source: <http://www.kitakoral.pl/portfolio/przyjazny-pokoj-przesluchan-dziecka/>*

The table below shows one of the studies containing data from several Polish courts, indicating in which places children were most often questioned:

Place of interrogation	Cases identified by common courts (%)	Cases recognized by military courts (%)	Altogether (%)
Police station	37,4	3,3	40,7
Military Police station	0	4,9	4,9
Prosecutors Office	10,4	6,6	17
Court	11	19,8	30,8
„Friendly room”	2,2	4,4	6,6

*Chart 3: Places of the interrogation of minors. Source: Anna Zofia Krawiec, *Małoletni pokrzywdzony w polskim procesie karnym*, Toruń 2012, p. 296.*

Hearing in unseated places can cause additional stress and fear among minors.

<sup>7</sup> TROCHNA O., DRAB D., PODLEWSKA J., *Dzieci – ofiary przestępstw*, Vol. 10 Nr 3 *Dzieci się liczą* (36), p. 121.

<sup>8</sup> *Ibidem*, p. 123.

### **3.3 The obligation to notify about committing a crime**

Another regulation in Polish criminal law is an obligation to inform prosecutor or Police about the suspicion of committing a crime. This applies to offenses prosecuted ex officio, including those committed to the detriment of minors. It is a kind of social obligation, and in the context of protection of minors, it is preventing the child from continuing to be a victim.

## **4. CONCLUSION**

In conclusion, it is worth noting that Polish law provides for many interesting solutions for the protection of minor victims of crime. Unfortunately, efforts should still be made to make these solutions widely used in practice so that they do not constitute dead regulations.

### **Bibliography:**

#### **lit.:**

DUDKA K., PALUSZKIEWICZ H., SZUMIŁO-KULCZYCKA D., Kodeks postępowania karnego. Komentarz orzeczniczy do art. 177, legal information system LEX.PL.

GRZEGORCZYK T., TYLMAN J., Polskie postępowanie karne, Warszawa 2007.

GRZESZCZYK W., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. X, thesis 2, legal information system LEX.PL.

ŚWIECKI D. and others, Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, thesis no. 1, legal information system LEX.PL.

TROCHNA O., DRAB D., PODLEWSKA J., Dzieci – ofiary przestępstw, Vol. 10 Nr 3 Dzieci się liczą (36), p. 121.

#### **legal acts:**

Convention on the Rights of the Child, Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526.

Polish Criminal Code, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.

Polish Code of Criminal Procedure, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555.

Supreme Court judgment of 15 January 1980, III KR 428/79, OSP 1981, z. 4, poz. 59

### **Contact information:**

mgr Magdalena Nasuta

magdalena.nasuta@gmail.com

Faculty of Law, University of Białystok

ul. Mickiewicza 1

15- 213 Białystok

POLAND

## OBETE PEDOFÍLIE<sup>1</sup>

Margita Prokeiová

Univerzita Komenského, Právnická fakulta

**Abstract:** The author deals in the article with the conceptual definition of the victim, pedophilia, pedophile and the issue of the impact of pedophilia not only to her victims, but also the offender himself from a legal aspect and from the psychological aspect.

**Abstrakt:** Autorka sa v článku zaoberá pojmovým vymedzením obeť, pedofílie, pedofila a problematikou dopadu pedofílie nielen na jej obeť, ale i na samotného páchatel'a, jednak z právneho hľadiska a jednak zo psychologického hľadiska.

**Key words:** victim, pedophilia, pedophile, psychological illness, sexual deviation, sexual abuse, criminal offense.

**Kľúčové slová:** obeť, pedofília, pedofil, psychická choroba, sexuálna deviácia, sexuálne zneužívanie, trestný čin.

### 1 ÚVOD

Obeťou trestného činu sa môže stať z globálneho pohľadu ktokoľvek bez ohľadu na vek, pohlavie, vzdelanie, národnosť, politickú príslušnosť, náboženské vyznanie atď. Ak sa však na to pozrieme z hľadiska konkrétnych trestných činov, narazíme na určité obmedzenie vyplývajúce z povahy a charakteru toho ktorého trestného činu. Týka sa to napríklad týchto trestných činov:

- vražda novonarodeného dieťaťa matkou (§ 146 TZ) – predmetom útoku je novonarodené dieťa,
- podávanie alkoholických nápojov mládeži (§ 175 TZ) – predmetom útoku je osoba mladšia ako osemnásť rokov,
- zverenie dieťaťa do moci iného (§ 180 TZ a § 181 TZ) – predmetom útoku je dieťa,<sup>2</sup>
- znásilnenie (§ 199 TZ) – predmetom útoku je z hľadiska pohlavia iba žena,
- sexuálne zneužívanie (§ 201 TZ, § 201a TZ, § 201b TZ, § 202 TZ) – predmetom útoku je osoba, resp. dieťa mladšie ako pätnásť rokov a v prípade § 202 TZ ide o dieťa v zmysle definície uvedenej v § 127 ods. 1 TZ,
- odloženie dieťaťa (§ 205 TZ) a opustenie dieťaťa (§ 206 TZ) – predmetom útoku je dieťa,
- týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 TZ) – predmetom útoku je blízka osoba alebo zverená osoba,<sup>3</sup>
- únos (§ 209 TZ a § 210 TZ) – predmetom útoku je dieťa alebo osoba postihnutá duševnou poruchou alebo duševne nedostatočne vyvinutá,
- ohrozovanie mravnej výchovy mládeže (§ 211 TZ) – predmetom útoku je osoba mladšia ako osemnásť rokov.

V článku sa zameriame na tematiku, ktorá sa vzťahuje na obeť pedofílie spadajúce pod trestný čin sexuálneho zneužívania. Názov článku má možno bulvárny charakter, ale treba si uvedomiť, že je potrebné hovoriť aj o takýchto smutných veciach a nesmieme si zakrývať oči pred takýmito témami alebo ich obchádzať, v opačnom prípade to môže vzbudzovať dojem imunnosti, resp. ľahostajnosti zo strany spoločnosti. Aj keď tomu tak reálne nemusí byť a pravý dôvod zväčša

<sup>1</sup> Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu APVV č. 16-0471.

This article was supported scientific project APVV no. 16-0471.

<sup>2</sup> Pojem „dieťa“ je definovaný v § 127 ods. 1 TZ a rozumie sa ním osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak Trestný zákon neustanovuje inak.

<sup>3</sup> Uvedené pojmy sú definované v § 127 ods. 4, 5 a 8 TZ.

tkvie v tom, že ide o nepríjemnú a bolestivú tému, nakoľko ide o deti, ktoré sú sexuálne zneužívané, či už blízkou osobou alebo cudzou osobou. Rodičia i samotné deti by mali byť obozretní, pretože žiaľ sú aj takí ľudia, ktorí trpia sexuálnou deviáciou – pedofiiliou. Ich protiprávna činnosť je zameraná na deti, či už chlapcov alebo dievčatá. Tieto ľudské bytosti sú veľmi „krehké“, zväčša poddajné, keď sú nalákané na nejakú odmenu. Osoby trpiace pedofiiliou zneužívajú detskú naivitu, bezbrannosť, keď nechápu, čo je s nimi robené. Aby sa predchádzalo takýmto prípadom, treba deti varovať a primerane ich veku im vysvetľovať a dávať rady<sup>4</sup>, ako sa treba zachovať a správať, aby sa nestali obeťou pedofílie. Toto je úloha predovšetkým rodičov a, samozrejme, aj učiteľov.

## 2 VYMEDZENIE POJMOV OBEŤ, PEDOFÍLIA A PEDOFIL

**Obet'** je definovaná v zákone č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach trestných činov“), ktorý je účinný od 1. januára 2018. Ide o veľmi aktuálnu právnu úpravu, ktorá upravuje definíciu obeť v § 2 ods. 1 písm. b) a to v dvoch bodoch:

1. „fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,
2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.“

V § 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach trestných činov je upravený pojem obzvlášť zraniteľnej obeť, kde výpočet tohto druhu obeť je uvedený taxatívne. V súvislosti s témou tohto článku môžeme z tohto výpočtu uviesť ako obzvlášť zraniteľné obeť:

1. dieťa – osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak,
2. obeť trestného činu niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, ako aj ďalších vybraných trestných činov.

V § 2 ods. 1 písm. d) zákona o obetiach trestných činov je vymedzený pojem obeť násilného trestného činu, kde opäť v súvislosti s témou tohto článku spadá pod tento pojem fyzická osoba, ktorej bola spôsobená morálna škoda trestným činom sexuálneho zneužívania<sup>5</sup>, ako aj ďalších trestných činov (obchodovania s ľuďmi, znásilnenia alebo sexuálneho násillia).

**Pedofília** je deviácia, pre ktorú je typická sexuálna orientácia na nezrelé objekty. Definovaná je ako fantazírovanie alebo napĺňanie činov sexuálnej aktivity s predpubertálnym dieťaťom. <sup>6</sup> Takže podľa tejto definície je i chorobne fantazírujúci jedinec deviantom, pričom z medicínskeho hľadiska nie je ani podstatné, či vôbec došlo k jeho kontaktu s dieťaťom. Podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb (MKCH 10) patrí pedofília pod poruchy **voľby** sexuálneho objektu. Jej medicínsky názov je **parafília** (abnormálna alebo neprirodzená príťažlivosť) a v staršom diagnostickom manuáli mala všeobecnejšie označenie ako sexuálna úchyľka. Pedofíliu je potrebné odlišovať od hebephílie a

<sup>4</sup> Zámerne sa vyhneme pojmu „poučovať“, pretože už tento samotný pojem nepôsobí veľmi vľúdne a priateľsky.

<sup>5</sup> Trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 až 202 TZ sa môže dopustiť okrem fyzickej osoby aj právnická osoba, ktorá podlieha trestnej zodpovednosti za tento trestný čin v zmysle § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Trestná zodpovednosť právnických osôb za tento druh trestnej činnosti plyní z Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním z 1. júla 2010 v Lanzarote a taktiež zo smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. december 2011).

<sup>6</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.



ephebophilie, ktoré zahŕňajú sexuálnu posadnutosť postpubescentami, alebo deťmi v neskorej fáze dospievania.<sup>7</sup>

Na klinické diagnostikovanie pedofílie sa vyžaduje, aby boli prítomné pedofilné myšlienky alebo správanie jedinca po dobu najmenej šiestich mesiacov a musí dôjsť k rozrušeniu v podobe strachu, úzkosti, možno paniky a pod. postihnutého jedinca alebo ku zhoršeniu jeho schopnosti fungovať spoločensky, či pracovne. Klinická diagnóza pedofílie tiež vyžaduje, aby postihnutá osoba mala aspoň 16 rokov a dieťa (obeť záujmu) bolo najmenej o 5 rokov mladšie od páchatela.<sup>8</sup>

**Pedofil** je človek (väčšinou muž), u ktorého sú objektom sexuálneho záujmu **deti**. Jeho orientácia môže byť zameraná na dieťa **rovnakého** pohlavia alebo na dieťa **opačného** pohlavia. V prvom prípade hovoríme o *homosexuálnej pedofilii* a v druhom prípade hovoríme o *heterosexuálnej pedofilii*. Sexuálna orientácia však často nie je prioritným aspektom pre pedofila, dôležitejší je pre neho vek sexuálneho objektu. Pedofila vzrušujú a priťahujú deti v predpubertálnom veku, u ktorých sa ešte nevyvinuli sekundárne pohlavné znaky. Ide predovšetkým o deti vo veku do **13 rokov**.<sup>9</sup> Pedofila však eroticky nezaujímajú jeho vlastné deti, a to hlavne vtedy, ak bol s nimi v blízkom kontakte od narodenia do zhruba 30 mesiacov ich života.<sup>10</sup> Pedofili často seba samých vnímajú ako výnimočných učiteľov lásky, pre dané vyhladené dieťa. Môžu tvrdiť, že ich aktivita je pre dieťa užitočná, pretože prispievajú k rozvoju dieťaťa. Dokonca môžu tvrdiť aj to, že dieťa sa na akt maznania, či rovno sexuálneho kontaktu teší, čím istú dávku osobnej zodpovednosti prenášajú na dieťa „to ono ma potrebuje“.<sup>11</sup> „*Typický pedofil nemôže a nedokáže nájsť uspokojenie v sexuálnom vzťahu s dospelým človekom a môže mať nízke sebavedomie, preto vidí sexuálnu aktivitu s dieťaťom, ako menej ohrozujúcu, v porovnaní s aktivitou, ktorú by mohol mať s dospelým jedincom.*“<sup>12</sup>

Viacerí odborníci sú názoru, že na pedofilii by sa mohla podieľať hormonálna nerovnováha, avšak jestvuje aj veľa prípadov, keď samotní pedofili boli v detstve sexuálne zneužití. Výskumy naznačujú, že chlapci, ktorí sa stali v detstve obeťami sexuálneho zneužívania, majú vyšší predpoklad stať sa pedofilmi. Je to len predpoklad, nemusia sa nimi stať v skutočnosti. V prípade dievčat, ktoré boli v detstve sexuálne zneužívané, reagujú skôr sebadeštruktívnym správaním, anorexiou či vykonávaním prostitúcie.<sup>13</sup>

### 3 PEDOFILNÉ SPRÁVANIE

Sexuológ a klinický psychológ Mathé uvádza, že existujú **praví** a **nepraví** pedofili. Rozdiel medzi nimi tkvie v tom, že pravý pedofil sa počas života obvykle **nedopustí** žiadneho trestného činu. Svoju úchylku dokáže kontrolovať natoľko, aby dieťaťu neublížil. Jeho správanie je sprevádzané predstavami a väčšinou mu postačia bežné **pohladenia** či **dotyky**, na čo má príležitosť, keď pracuje v školstve, mládežníckych organizáciách, kde je v blízkom kontakte s deťmi.

<sup>7</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.

<sup>8</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.

<sup>9</sup> Dospelá osoba, ktorá prejaví sexuálny záujem o dieťa, nemusí automaticky trpieť pedofilnou deviaciou. Ak sa vyskytne takýto prípad, na základe klinického diagnostikovania sa zisťuje, či daná osoba trpí pedofilnou deviaciou alebo nie. Prípadný pozitívny nález by mal podľa nášho názoru odôvodňovať použitie § 36 písm. c) TZ ako poľahčujúcej okolnosti, na základe ktorej bol trestný čin spáchaný v spojitosti s negatívnymi dôsledkami páchatelovej choroby.

<sup>10</sup> Dostupné na: <https://www.slovenskypacient.sk/pedofilia-prejav-y-licba-zakon/>, 28. 01. 2018.

<sup>11</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.

<sup>12</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.

<sup>13</sup> Dostupné na: <https://www.slovenskypacient.sk/pedofilia-prejav-y-licba-zakon/>, 28. 01. 2018.

Náklonnosť pravého pedofila je k deťom skutočná, a preto im nemá záujem ublížiť. Avšak nemusí to platiť stopercentne a môže sa stať, že i pravý pedofil sa dopustí trestného činu sexuálneho zneužívania. Je to však menej pravdepodobné na rozdiel od nepravého pedofila. Táto skupina pedofilov je zo spoločenského hľadiska **nebezpečnejšia**, čo je spôsobené tým, že takmer vždy ide o jedincov, ktorí trpia určitou **psychiatrickou poruchou** a pedofilný prejav je symptómom danej poruchy. Napríklad pedofilný prejav môže byť symptómom aj demencie. Najnebezpečnejšou kombináciou je **pedofilný sadizmus**, ktorý môže spôsobiť nielen ujmu na zdraví, ale aj smrť dieťaťa.<sup>14</sup> Nebezpečnosť pedofilného sadistu sa odvíja práve od jeho sadizmu a nie od pedofílie.<sup>15</sup> Správanie pedofila nemusí vždy vyústiť do pohlavného styku s dieťaťom, keď s ním nadviaže kontakt. Jeho správanie môže ostať v rovine bozkov, dotýkov, hladkania na intímnych miestach atď., čím ale tiež napĺňa skutkovú podstatu trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ. Sexuálne zneužívanie môže byť vo forme:

- kontaktného zneužívania a
- bezkontaktného zneužívania.

Kontaktné zneužívanie môže prebiehať aktívnym konaním páchatela (vykonaním súložie s dieťaťom, dotýkaním sa jeho pohlavných orgánov atď.) alebo aktívnym konaním dieťaťa, ktoré sa napríklad dotýka pohlavných orgánov páchatela. Pri bezkontaktnom zneužívaní nedochádza k žiadnemu sexuálnemu kontaktu, ale dieťa je napríklad vystavované pornografickým záznamom.<sup>16</sup>

Pedofíliu nie je možné vyliečiť, ale dá sa liečiť – regulovať jej stav. Liečba je dôležitá nielen pre samotných pedofilov, ale aj na ochranu celej spoločnosti. K liečbe žiaľ zväčša dochádza až na základe spáchania trestného činu. Málokedy sú pedofili liečení z vlastnej iniciatívy, keď sami požiadajú o odbornú pomoc. Liečba môže prebiehať pomocou terapií, liekov na zníženie hladiny testosterónu alebo aj chirurgickým zákrokom (tzv. chirurgická kastrácia), ktorý prichádza do úvahy pri obzvlášť závažných zločinov alebo recidíve.<sup>17</sup>

#### **4 PRÁVNE POSÚDENIE PEDOFILNÉHO SPRÁVANIA**

Pedofilné správanie zodpovedá trestnému činu sexuálneho zneužívania, ktoré je upravené v § 201 TZ, pričom špeciálnymi ustanoveniami sú § 201a TZ, § 201b TZ a § 202 TZ. Ustanovenia § 201a TZ a § 201b TZ boli vložené do zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) jeho novelou zákonom č. 204/2013 Z. z. s účinnosťou od 1. augusta 2013. Táto novela Trestného zákona upravila aj skutkovú podstatu trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ. Tieto zákonné zmeny a úpravy sa vykonali v dôsledku transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011).

Trestný čin sexuálneho zneužívania vzbudzuje vo všeobecnosti určitý rešpekt v spoločenskom vnímaní trestnej činnosti a to v tom zmysle, že verejnosť vníma veľmi citlivo hlavne prípady sexuálneho zneužívania maloletých detí a pochopiteľne to tvrdo odcudzuje. Vzhľadom na

<sup>14</sup> Ujma na zdraví predstavuje akékoľvek poškodenie zdravia iného (§ 123 ods. 1 TZ).

Smrťou sa rozumie biologická smrť mozgu – cerebrálna smrť (§ 142 ods. 2 TZ).

<sup>15</sup> Dostupné na: <https://www.slovenskypacient.sk/pedofilia-prejav-licba-zakon/>, 28. 01. 2018.

<sup>16</sup> ŠAMKO, P. Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie. [on-line]. 2012, [cit. 08. 02. 2018]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneužívania-a-vyroby-detskej-pornografie>

<sup>17</sup> Dostupné na: <https://www.slovenskypacient.sk/pedofilia-prejav-licba-zakon/>, 28. 01. 2018.

svoj nízky vek si takéto deti ani nemusia vedieť uvedomovať, že niekto s ich telom (často ich blízka osoba) manipuluje tak, že sa to prieči dobrým mravom. Nemá to nič spoločné so štandardným túlením, hladkaním, bozkávaním, ale dostáva sa to už do iných rozmerov, ktoré nemožno považovať za bežné a normálne. Takéto excesy sú už stíhateľné, samozrejme, za predpokladu podaného trestného oznámenia. Toto je značný problém, ktorý sa vyskytuje v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. Tento trestný čin sa totiž vyznačuje vysokou latentnosťou, čo je spôsobené viacerými faktormi. Veľmi častým javom býva to, že dospievajúci jedinci majú dobrovoľne pohlavný styk. Ak pätnásť ročný chlapec vykoná súlož s dievčaťom mladším ako pätnásť rokov bez známok násillia, hrozby bezprostredného násillia alebo nezneužije jej bezbrannosť, naplnil skutkovú podstatu trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ. Tento trestný čin je jedinou výnimkou, kedy veková hranica trestnej zodpovednosti je posunutá na pätnásť rokov. Pri maloletých obetiach v nižšom detskom veku je zas ľahko priechodné, že nikto nikdy sa nedozvie o tom, že takéto dieťa bolo zneužitá, resp. viackrát zneužívané, nakoľko si ešte nedokáže uvedomovať zmysel konania svojho zneužívateľa, pokiaľ to robil obozretne bez dania čo najmenšieho dôvodu podozrenia na takýto čin. Pedofilnými páchatelmi nemusia byť výlučne len dospelé osoby. Podľa odborníkov v sexuologickej oblasti musí mať jedinec najmenej šestnásť rokov a musí byť najmenej o päť rokov starší od dieťaťa, ktoré zneužil.<sup>18</sup>

V prípade, že sa vyvodí trestná zodpovednosť voči konkrétnej osobe za trestný čin sexuálneho zneužívania, právna kvalifikácia jeho protiprávneho konania môže spadať pod niektoré z ustanovení § 201 až § 202 TZ. Voči pedofilnému páchatelovi sa najčastejšie uplatňuje právna kvalifikácia predmetného trestného činu v zmysle § 201 ods. 1 TZ, avšak vylúčené nie sú ani ostatné ustanovenia spadajúce pod trestný čin sexuálneho zneužívania. V článku sa však zameriame na ustanovenie § 201 TZ, ktorého základná skutková podstata je v tomto znení: „Kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.“ V danej skutkovej podstate sú zakomponované v alternatívnej forme viaceré spôsoby protiprávneho konania. Jednak je to **súlož** alebo **iný spôsob sexuálneho zneužitia**, ktorý zahŕňa rozmanité spôsoby páchatelovho správania s výnimkou súlože, pretože tá je už *expressis verbis* vyjadrená v § 201 TZ. V jeho základnej skutkovej podstate absentujú znaky ako sú násillie, hrozba bezprostredného násillia alebo zneužitie bezbrannosti, ktoré sú súčasťou trestných činov znásillenia (§ 199 TZ) a sexuálneho násillia (§ 200 TZ). Z toho vyplýva, že aj keď maloletá osoba súhlasí s konaním páchatel'a nezbavuje ho to trestnej zodpovednosti za tento trestný čin. Ak ide o iný spôsob sexuálneho zneužitia, druh pohlavia nie je rozhodujúci ani na strane páchatel'a a ani na strane poškodeného. Ak došlo k súložu, páchatel'om môže byť iba muž a poškodené dieťa musí byť ženského pohlavia. Ďalším dôležitým aspektom je trestná zodpovednosť subjektu z hľadiska veku, pretože iba pri tomto trestnom čine je posunutá veková hranica trestnej zodpovednosti na pätnásť rokov. Na strane poškodeného musí ísť o osobu mladšiu ako pätnásť rokov v zmysle § 201 TZ až § 201b TZ. V texte článku už bolo uvedené, že ak má ísť o pedofila, jedinec musí mať najmenej šestnásť rokov a musí byť najmenej o päť rokov starší od dieťaťa. Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania sa vyžaduje úmyselná forma zavinenia. Takže ak osoba staršia ako pätnásť rokov napríklad vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov v dôsledku uvedenia do omylu v otázke veku a nemá dôvod pochybovať o jeho pravdivosti čomu nasvedčuje fyziologická vyspelosť tela jedinca, nemôže byť voči nej vyvodená trestná zodpovednosť z dôvodu absencie úmyselného zavinenia spôsobenej uvedením do omylu.

Trestný čin sexuálneho zneužívania obsahuje aj kvalifikované skutkové podstaty v prípade § 201 TZ a § 202 TZ. V prípade osobitného kvalifikačného pojmu „závažnejší spôsob konania“, ktorý je vymedzený v § 138 TZ je v prípade sexuálneho zneužívania bezpredmetný vo forme násillia alebo hrozby bezprostredného násillia (§ 138 písm. d) TZ). Ak sa páchatel' správa násillným spôsobom voči osobe mladšej ako pätnásť rokov, aby ju donútil k súložu, kvalifikuje sa to ako znásillenie podľa § 199 ods. 1, 2 písm. b) TZ s poukazom na § 139 písm. a) TZ, keďže ide o dieťa. Podobne je to aj v prípade násillného správania páchatel'a pri inom spôsobe sexuálneho zneužitia. Vtedy sa to kvalifikuje ako sexuálne násillie podľa § 200 ods. 1, 2 písm. b) TZ s poukazom na § 139 písm. a) TZ,

<sup>18</sup> Dostupné na: [http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm), 28. 01. 2018.

keďže ide o dieťa. V § 202 TZ je v ods. 2 kvalifikačným znakom nátlak, ktorý treba odlišovať od násilia.<sup>19</sup> V prípade osobitného kvalifikačného pojmu „chránená osoba“, ktorá je vymedzená v § 139 TZ, nemožno pri trestnom čine sexuálneho zneužívania uplatniť kvalifikáciu skutku podľa § 201 ods. 1, 2 písm. b) TZ s poukazom na § 139 písm. a) TZ, pretože chránenou osobou je v zmysle § 139 písm. a) TZ dieťa, ktoré je súčasťou základnej skutkovej podstaty tohto trestného činu a pri rešpektovaní zásady *ne bis in idem* nemožno na túto okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu prihliadať ako na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby (§ 38 ods. 1 TZ). Chránenou osobou je aj blízka osoba (§ 139 písm. c) TZ), ktorej pojem je vymedzený v § 127 ods. 4 TZ a na účely trestného činu sexuálneho zneužívania ako aj iných taxatívne vymedzených trestných činov, je okruh blízkych osôb rozšírený o osoby uvedené v § 127 ods. 5 TZ. Súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ je aj osobitný kvalifikačný pojem „osobitný motív“, ktorý je vymedzený v § 140 TZ. Za osobitný motív sa považuje okrem iného aj spáchanie trestného činu so sexuálnym motívom podľa § 140 písm. g) TZ. Vzhľadom na povahu a charakter trestného činu sexuálneho zneužívania, nemožno pri ňom uplatniť tento znak osobitného motívu. Ak pri sexuálnom zneužití dôjde napríklad k usmrteniu z neobľúbivosti maloletej osoby, skutok bude kvalifikovaný podľa § 201 ods. 1, 4 písm. a) TZ, pretože s takýmto následkom počíta táto kvalifikovaná skutková podstata trestného činu sexuálneho zneužívania.

#### 4.1 SEXUÁLNE ZNEUŽÍTIE VO FORME SÚLOŽE

Rozsudkom Okresného súdu Veľký Krtíš, sp. zn. 8T/11/2014 bol obžalovaný L. Q. uznaný vinným zo zločinu sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ na tom skutkovom základe, že dňa 24.07.2013 a asi o tri dni neskôr vždy okolo 24.00 hod. v byte na 5. poschodí najmenej jedenkrát vykonal pohlavný styk s maloletou M. T. Obžalovaný v čase činu o veku maloletej vedel. Za toto konanie súd uložil obžalovanému trest odňatia slobody vo výmere 7 rokov nepodmienečne so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia. Obžalovaný sa proti rozsudku okresného súdu odvolal, pretože sa nestotožnil s výrokom o vine a treste. Podľa obhajoby okresný súd vyhodnotil vykonané dôkazy jednostranne, v neprospech obžalovaného a dôkazy svedčiace v jeho prospech nebral do úvahy. Obžalovaný okrem toho spochybnil aj znalecký posudok, pričom konštatoval, že nie je pedofil, skutok sa nestal a výpovede svedkov boli viackrát vykonštruované aj zo strany súdu.

Na podklade podaného odvolania Krajský súd v Banskej Bystrici v zmysle § 317 ods. 1 TP preskúmal zákonnosť a odôvodnenosť všetkých výrokov napadnutého rozsudku, proti ktorým odvolatelia podali odvolania i správnosť postupu konania, ktoré im predchádzalo a dospel k záveru, že na odvolania obžalovaného a jeho otca je možné čiastočne prihliadnuť, pokiaľ ide o výmeru trestu uloženého obžalovanému. Krajský súd skonštatoval, že okresný súd vykonal na hlavnom pojednávaní dôkazy v potrebnom rozsahu. V tomto smere odvolací súd poukázal na to, že poškodená maloletá M. T. bola v prípravnom konaní dňa 15. 11. 2013 vypočutá v súlade s ustanovením § 135 ods. 1 TP, teda za prítomnosti prokurátorky, sociálnej kurátorky a obhajcu obžalovaného. Poškodená maloletá vo svojej výpovedi podrobne opísala každé stretnutie s obžalovaným chronologicky a logicky. Stretli sa dokopy osem krát, pričom pri siedmom stretnutí s obžalovaným mala pohlavný styk. Následne o tri dni mala ešte ďalší pohlavný styk s obžalovaným. Poškodená maloletá jednoznačne uviedla, že pohlavný styk s nikým iným nemala len s obžalovaným L. Q.. V čase, keď ju obžalovaný prosíval, aby s ním spala, maloletá mu povedala, že má len 13 rokov, nech aspoň počkajú do 14 rokov. Obžalovaný reagoval slovami, že si to zoberie na svedomie a vie, čo robí.

S prihliadnutím na dôkaznú situáciu krajský súd skonštatoval, že okresný súd správne ustálil skutkový stav veci tak, ako je uvedený vo výroku napadnutého rozsudku a konanie obžalovaného správne právne posúdil ako zločin sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ, pretože najmenej v jednom prípade vykonal súlož s osobou mladšou ako 15 rokov. Krajský súd sa nestotožnil s uloženým trestom odňatia slobody vo výmere 7 rokov nepodmienečne. Vzhľadom na okolnosti

<sup>19</sup> Násilím sa rozumie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchateľ uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchateľ použil násilie proti veci inej (§ 122 ods. 7 TZ).

Nátlakom sa rozumie psychické násilie proti inému (§ 122 ods. 8 TZ).

prípade krajský súd uložil obžalovanému trest odňatia slobody vo výmere 3 rokov nepodmienečne so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia.<sup>20</sup>

Popis skutku v tomto rozhodnutí vykazuje znaky trestného činu sexuálneho zneužívania vo forme vykonania súlože s osobou mladšou ako 15 rokov v zmysle § 201 ods. 1 TZ. Páchateľ predmetného skutku bol na základe znaleckého posudku označený za pedofíla. Krajský súd sa v odôvodnení svojho rozsudku týmto aspektom nezaoberal. Domnievame sa, že ak súd uzná, že páchateľ trpí pedofíliou na základe znaleckého posudku, je potrebné túto skutočnosť považovať za poľahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. c) TZ, na základe ktorej bol trestný čin spáchaný v spojitosti s negatívnymi dôsledkami páchateľovej choroby. Pre naplnenie skutkovej podstaty trestného činu sexuálneho zneužívania je okrem iného veľmi dôležité preukázanie páchateľovho úmyslu, pretože ak je uvedený do omylu v otázke veku a nemá dôvod pochybovať o jeho pravdivosti čomu nasvedčuje fyziologická vyspelosť tela jedinca, nemôže byť voči nemu vyvodené trestná zodpovednosť z dôvodu absencie úmyselného zavinenia. V tomto konkrétnom prípade, maloletá informovala obžalovaného, že má len 13 rokov, čo ho neodradilo od spáchania trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ.

#### **4.2 INÝ SPÔSOB SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍTIA**

Rozsudkom Okresného súdu Bratislava I., sp. zn. 2T 71/2012 bol obžalovaný V. V. uznaný vinným zo zločinu sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1, ods. 2 písm. a) TZ v súbehu s prečinom ohrozenia mravnosti podľa § 372 ods.1 písm. a) TZ. Obžalovaný, mimochodom vo vysokom veku, dopustil sa protiprávneho konania v piatich skutkoch tým, že sexuálne zneužil alebo v jednom prípade sa pokúsil zneužiť osoby mladšie ako 15 rokov, pričom skutky páchal dlhší čas a v troch prípadoch ponúkal a prenechal takejto osobe pornografiu. K sexuálnemu zneužívaniu dochádzalo iným spôsobom ako súložou, poškodenými boli maloleté osoby mužského pohlavia. Podstatou skutkových okolností bolo najmä to, že obžalovaný vyhľadával maloletých chlapcov, po vzájomnej dohode ich potom chytil v rozkroku, za pohlavný úd, dráždil im pohlavný úd rukou, kázal im pozerat' pornografiu, pričom tak konal v rozpätí rokov 2003 až 2010. Obžalovaný už bol v minulosti dvakrát súdne trestaný za obdobnú trestnú činnosť, takže táto skutočnosť dotvára obraz obžalovaného ako sexuálneho devianta. Okresný súd uložil obžalovanému trest odňatia slobody vo výmere 3 rokov s použitím § 36 písm. j), písm. l), § 38 ods. 2, ods. 3, § 39 ods.1, § 41 ods. 1, ods. 2 TZ. Podľa § 51 ods. 1 TZ súd výkon trestu odňatia slobody podmienečne odložil na skúšobnú dobu 5 rokov a súčasne uložil probačný dohľad nad správaním obžalovaného v skúšobnej dobe. Podľa § 51 ods. 3 písm. i) TZ bola obžalovanému uložená povinnosť podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii. Podľa § 73 ods. 2 písm. a) TZ súd uložil obžalovanému aj ochranné sexuologické liečenie ambulantnou formou. Proti výroku o treste podal prokurátor odvolanie v neprospech obžalovaného, pretože uloženie podmienečného trestu odňatia slobody z hľadiska generálnej ako aj individuálnej prevencie sa mu javilo ako nedostatočné vzhľadom na závažnosť spáchaného trestného činu. Nízky trest bol uložený vzhľadom na pokročilý vek obžalovaného a na jeho závažné onkologické ochorenie. Podľa názoru odvolacieho súdu splnenie podmienok na mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody podľa § 39 ods. 1 TZ nie je možné automaticky považovať aj za splnenie podmienky uvedenej v ustanovení § 49 ods. 1 písm. a) TZ, kde je upravený podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody. V danom prípade odvolací súd preskúmal okolnosti posudzovaného prípadu, pričom zistil také skutočnosti, ktoré znemožňujú konštatovať splnenie podmienok uvedených v ustanovení § 49 ods. 1 TZ. Vzhľadom k uvedenému, odvolací súd uložil obžalovanému nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere dva roky, t. j. na spodnej hranici v zmysle ustanovenia § 39 ods. 3 písm. d) TZ so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia, pretože obžalovaný doposiaľ nebol vo výkone trestu odňatia slobody. Odvolací súd zrušil napadnutý rozsudok aj vo výroku o ochrannom opatrení, ktoré bolo obžalovanému uložené súdom prvého stupňa vo forme ochranného sexuologického liečenia ambulantnou formou podľa § 73 ods. 2 písm. a) TZ. Podľa tohto ustanovenia je možné uložiť ochranné liečenie v prípadoch, ak páchateľ spáchal trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti. Výsledky vykonaného dokazovania však vôbec nenasvedčujú tomu, že by obžalovaný páchal stíhanú trestnú činnosť v

<sup>20</sup> Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn. 2To/69/2016.

stave zmenšenej príčetnosti. Vzhľadom k záverom znaleckého dokazovania odvolací súd uložil obžalovanému ochranné sexuologické liečenie avšak podľa § 73 ods. 2 písm. b) TZ, pretože obžalovaný sa stíhanej trestnej činnosti dopustil v stave vyvolanom duševnou poruchou (išlo o sexuálnu deviáciu) a v prípade neliečenia, by mohol byť pre spoločnosť nebezpečný.<sup>21</sup>

Popis protiprávných konaní v tomto rozhodnutí vykazuje znaky trestného činu sexuálneho zneužívania vo forme iného spôsobu sexuálneho zneužívania ako súlože s osobou mladšou ako 15 rokov v zmysle § 201 ods. 1 TZ. Naplnený bol aj kvalifikačný znak v ods. 2 písm. a) TZ, teda závažnejší spôsob konania s odkazom na § 138 písm. b) TZ, pretože predmetný trestný čin bol páchaný po dlhší čas. U obžalovaného išlo o homosexuálnu pedofíliu, keďže vyhľadával výhradne maloletých chlapcov, ktorých často nahováral a aj nahovoril na rôzne sexuálne praktiky za finančnú odmenu. V tomto smere je bezpredmetné, že maloleté osoby súhlasili s vykonávaním sexuálnych praktík, pretože vzhľadom na svoj vek neboli na takom stupni rozumového vývoja, aby vedeli dostatočne posúdiť všetky aspekty svojho konania. Práve toto obžalovaný zneužíval na uspokojovanie svojich sexuálnych potrieb.

## **5 ZÁVER**

Spoločnosť vníma veľmi negatívne a pomerne citlivo zneužívanie maloletých osôb dospelými jedincami, ktorí využívajú nad nimi svoju rozumovú dominanciu na uspokojovanie svojich sexuálnych potrieb a nehladia na následky, ktoré môžu mať negatívny dopad najmä na duševný a mravný vývoj maloletých v budúcnosti. Veľmi vítame prijatie dlhodob o očakávaného nového zákona o obetiach trestných činov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2018. Tento zákon nielenže definuje pojem obeť, ale upravuje aj práva, ochranu, podporu obetí trestných činov. Článok je zameraný na obeť pedofílie, ktorá je považovaná za deviáciu a je pre ňu typická sexuálna orientácia na nezrelé objekty rôzneho pohlavia. Správanie pedofila môže vyústiť až do pohlavného styku s dieťaťom alebo môže ostať len v rovine bozkov, dotykov, hladkania na intímnych miestach atď. Pedofilnými páchatelmi nemusia byť výlučne len dospelé osoby, ale môžu byť nimi aj šestnásťroční jedinci, avšak musia byť aspoň o päť rokov starší od dieťaťa, ktoré bolo zneužitá. V rámci právneho posúdenia pedofilného správania sme sa zamerali na ustanovenie § 201 TZ, kde objektívna stránka zahŕňa vykonanie súlože alebo iný spôsob sexuálneho zneužívania, ktorý zahŕňa rozmanité spôsoby páchatelovho správania s výnimkou súlože. Z praktickej roviny sme uviedli aj dve konkrétne rozhodnutia súdov, ktorých skutky sa týkali pedofilného správania vo forme vykonania súlože a iného spôsobu sexuálneho zneužívania namiereného voči maloletým chlapcom.

## **Použitá literatúra**

### Normatívne právne akty a iné právne texty

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii

### Súdne rozhodnutia

Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica, sp. zn. 2To/69/2016

Rozsudok Krajského súdu Bratislava, sp. zn. 4To/38/2015

### Internetové zdroje

[http://displus.sk/priznaky\\_ochoreni/pedofilia.htm](http://displus.sk/priznaky_ochoreni/pedofilia.htm)

<https://www.slovenskypacient.sk/pedofilia-prejavu-liecba-zakon/>

ŠAMKO, P. Výklad znakov skutočnej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie. [on-line]. 2012, [cit. 08. 02. 2018]. Dostupné na:

<sup>21</sup> Rozsudok Krajského súdu Bratislava, sp. zn. 4To/38/2015.

<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneuzivania-a-vyroby-detskej-pornografie>

**Kontaktné údaje:**

Doc. JUDr. Margita Prokeínová, PhD.  
margita.prokeinova@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Šafárikovo nám. 6  
P. O. BOX 313  
810 00 Bratislava  
Slovenská republika

## VÝSLECH ZVLÁŠŤ ZRANITELNÉ OBĚTI Z POHLEDU VIKTIMOLOGICKÉHO A KRIMINALISTICKÉHO<sup>1</sup>

Jan Provazník

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

**Abstrakt:** This paper focuses on a possible tension between victimological and criminalist (crime investigative) approach towards questioning of a particularly vulnerable victims in specific cases, especially regarding investigation of sexual violence in the "word against word" scenarios. While victimology requires the highest possible protection against secondary victimisation, which includes i. a. the prohibition of repeated questioning, questions aiming at the private sphere of the victim etc., this prohibition, on the other hand, makes it very difficult for the investigators to assess the credibility of the victim and reliably secure the establishment of the facts of the case. The paper analyses this conflict, its origins and consequences and its possible solutions.

**Abstrakt:** Tento příspěvek se zabývá možným napětím mezi viktimologickým a kriminalistickým přístupem k výslechu zvlášť zranitelné oběti ve specifických případech, zejména v oblasti vyšetřování sexuálního násilí v situacích tzv. "slova proti slovu". Zatímco viktimologie vyžaduje nejvyšší možnou ochranu oběti před sekundární viktimizací, která mimo jiné zahrnuje zákaz opakovaného výslechu či dotazování směřující do privátní sféry oběti, tento zákaz na druhou stranu velmi ztěžuje posouzení věrohodnosti oběti a bezpečné zjištění skutkového stavu. Tento příspěvek analyzuje tento konflikt, jeho příčiny, důsledky a možná řešení.

**Klíčové slová:** particularly vulnerable victim, questioning, secondary victimisation, establishing the facts

**Klíčové slová:** zvlášť zranitelná oběť, výslech, sekundární viktimizace, zjištění skutkového stavu

### 1 ÚVOD

Právní úprava ochrany obětí trestných činů se v posledních letech v národním i mezinárodním měřítku intenzivně rozvíjí. Tento stav je důsledkem přijetí poznatků viktimologie a jejich promítnutím do právní úpravy. Byť v obecné rovině je třeba hodnotit tento vývoj pozitivně a ze strany odborné veřejnosti tak v zásadě i je činěno,<sup>2</sup> příliš mnoho pozornosti dosud nebylo věnováno možným negativním dopadům na průběh trestního řízení.

Právě na jeden z nich chce upozornit tento příspěvek. Ten se zaměřuje na tenzi v právní úpravě výslechu zvlášť zranitelné oběti mezi jejími viktimologickými teleologickým východiskem a dosavadními kriminalistickými přístupy, a to zejména v náročných situacích, v nichž dokazování dospěje do stavu tzv. „slova proti slovu“, tj. do stavu, v němž proti sobě stojí výpovědi obviněného a poškozeného a další důkazy nevyvrací ani jednu z nich či dokonce chybí vůbec, tj. v situacích, jež můžeme označit za „trestný čin spáchaný za zavřenými dveřmi“.

Cílem tohoto příspěvku je identifikovat příčiny této tenze, její negativní důsledky a nastínit možnosti jejího řešení. Nejprve tedy bude třeba přiblížit současnou právní úpravu výslechu zvlášť zranitelné oběti a vysvětlit blíže důvody, které vedly k jejímu přijetí, následně představit dosavadní kriminalistické poučky k specifickým situacím „slova proti slovu“ a konfrontovat je se stávající právní úpravou a jejím účelem, a konečně představit následně možných řešení této tenze. Vycházet budu toliko z české právní úpravy, nicméně základní problémy, které zde nastíním, nejsou vázány na žádný konkrétní právní řád.

<sup>1</sup> Tento příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity MUNI/A/1143/2017 „Recentní překážky efektivního naplňování cílů trestního řízení“.

<sup>2</sup> Srov. např. VÁLKOVÁ, H.; GRÍVNA, T. Nový zákon o obětech trestné činnosti a jeho význam pro aplikační praxi, s. 87.



## 2 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA A JEJÍ DŮVODY

Relevantní současná právní úprava v České republice je představována zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TR“), a zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZOTČ“). Právě přijetí ZOTČ a na něj navazující novelizace TR představovala vyvrcholení úsilí o zohlednění specifického postavení obětí v rámci trestního řízení, na jehož nedostatečnost bylo přitom dlouhodobě poukazováno, neboť oběť byla tradičně vnímána vlastně jen jako nositel důkazu na jedné a poškozený, uplatňující v trestním řízení svůj majetkový nárok, na druhé straně.<sup>3</sup>

### 2.1 Pojem zvlášť zranitelné oběti v české právní úpravě

ZOTČ v § 2 definuje pojem oběti i pojem zvlášť zranitelné oběti. Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem (za nějž se pro účely ZOTČ považuje i čin jinak trestný) ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil, přičemž byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

Zvláště zranitelnou obětí je pak

- dítě (osoba mladší osmnácti let<sup>4</sup>);
- osoba vysokého věku či s mentálním, fyzickým, psychickým či smyslovým postižením, může-li to vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy;
- oběť trestného činu obchodování s lidmi či teroristického útoku;
- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůzku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní. Pro účely tohoto příspěvku jsou nejdůležitějšími prvky a poslední kategorie zvlášť zranitelné oběti.

Esenciální je rovněž vyvrátitelná domněnka statusu oběti zakotvená v § 3 odst. 1 ZOTČ. Tento status není vázán na výsledek vlastního trestního řízení,<sup>5</sup> oběť tak zůstává obětí např. i tehdy, je-li obžalovaný zproštěn z důvodu, že skutek se sice stal a je trestným činem, nespáchal jej však obžalovaný [§ 226 písm. c) TR]; na druhou stranu již v průběhu řízení může dojít k bezpečnému zjištění skutečností, že určitá osoba není obětí ve smyslu shora uvedené definice, případně že tohoto svého statusu zjevně zneužívá a orgány činné v trestním řízení s ní nadále jakožto s obětí zacházet nebudou.

### 2.2 Právní úprava výsledku oběti a zvlášť zranitelné oběti

ZOTČ upravuje výsledek a podání vysvětlení obětí a zvlášť zranitelnou obětí ve svých ustanoveních §§ 17 až 20 v rámci práva na ochranu oběti před sekundární viktimizací. Sekundární viktimizací se míní újma způsobená oběti nikoliv trestným činem samým, ale jeho dohrou, a to ať už v důsledku následného jednání pachatele (např. snahy o zastrašení), sociálního prostředí (např. zpochybňování či naznačování, že si za to oběť může sama) nebo v neposlední řadě orgánů činných v trestním řízení.<sup>6</sup> Tato úprava omezuje možnost klást obětem otázky směřující do její intimní sféry pouze na případy, kdy je to nezbytně nutné pro objasnění skutečností důležitých pro

<sup>3</sup> KRISTKOVÁ, V.; LANGHANSOVÁ, H. Legislativní možnost ochrany před sekundární viktimizací, s. 65.

<sup>4</sup> GRIVNA, T. In: GRIVNA, T. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář, s. 32.

<sup>5</sup> GRIVNA, T. In: GRIVNA, T. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář, s. 39.

<sup>6</sup> MUSIL, J. In: GRIVNA, T. a kol. Kriminologie, s. 120.

trestní řízení, přičemž pokud tomu tak je, je třeba je klást zvlášť šetrně, formulovat je ohleduplně s přihlédnutím ke konkrétním specifikům oběti klást je tak, aby výslech nemusel být znovu opakován. Oběť má rovněž právo na výslech osobou stejného či opačného pohlaví.

V případech zvlášť zranitelných obětí vychází právní úprava zásadně ze stejných požadavků, jež rozvádí,<sup>7</sup> jen je ještě přísnější. Zdůrazňuje, že je nutno výslech vést obzvlášť citlivě a mít na zřeteli konkrétní důvody, proč je daná oběť zvlášť zranitelná. Právní úprava preferuje, aby byl výslech zvlášť zranitelné oběti prováděn k tomu vyškolenou osobou v k tomu určených prostorech, aby nebyl opakován a pokud je třeba jej opakovat, aby jej prováděla stejná osoba. V případě, že je zvlášť zranitelnou obětí dítě, může je vyslechnout osoba k tomu zvlášť nevyškolená jen tehdy, jestliže jde o neodkladný úkon a není možno zajistit přítomnost zvlášť vyškolené osoby.

Podle přání zvlášť zranitelné oběti je rovněž možno zabránit jejímu přímému kontaktu s osobou, proti níž se řízení vede, např. s využitím audiovizuální techniky. Na tomto jediném místě (§ 20 odst. 4 ZOTČ *in fine*) se objevuje výslovné pokyn, že je třeba zajistit, aby tím nedošlo k porušení práva na obhajobu.

Tato úprava ZOTČ je dále promítnuta i do TŘ. § 101 odst. 2 TŘ stanoví obecné východisko, že při výslechu svědka je nutno šetřit jeho osobnost, zejména jde-li o osobní údaje a intimní oblast. § 101 odst. 3 TŘ toto východisko „přitvrzuje“, neboť částečně dubluje požadavky ZOTČ (kladění otázek do intimní oblasti jen je-li to nezbytně nutné, v takových případech zvlášť šetrně a vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutno výslech opakovat, přizpůsobení otázek osobním poměrům svědka). Pozoruhodné přitom je, že tyto příkazy formuluje obecně, tj. tak, že se týkají všech svědků, pouze je zdůrazňuje ve vztahu k poškozenému (formulace „*zejména jestliže jde o osobu poškozenou trestným činem*“). § 102 TŘ pak ještě více „přitvrzuje“ požadavky na šetrné vedení výslechu ve vztahu k výslechu svědka mladšího osmnácti let.

Tam kromě zvláštního apelu na šetrnost a prevenci potřeby opakovat výslech TŘ rovněž umožňuje přibrání orgánu sociálně právní ochrany dětí, osoby mající zkušenosti s jejich výchovou či rodiče, aby tak bylo přispěno ke správnému provedení výslechu. Tyto osoby přitom mají právo navrhnout přerušeni či odloženi výslechu. Svědkovi mladšímu osmnácti let je možno klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení a protokol o jeho výslechu z přípravného řízení je možno v hlavním líčení přečíst místo provedení důkazu svědeckou výpovědí i mimo obvyklá omezení dle § 211 odst. 1 a 2 TŘ. Je nasnadě, že toto opatření má za cíl umožnit důkazní využití předchozí výpovědi svědka mladšího osmnácti let, aniž by musel být znovu vyslechnut, což by zvýšilo riziko jeho případné sekundární viktimizace. Realizuje se tím zvýšená ochrana dítěte, jak vyplývá z mezinárodněprávních dokumentů, zejména z Úmluvy o právech dítěte.<sup>8</sup>

Pokud zobecníme právní úpravu ZOTČ a TŘ k výslechu obětí či zvlášť zranitelných obětí, pak můžeme konstatovat následující poznatky:

Za prvé, tato úprava usiluje velmi silně o ochranu oběti před možným vyvoláním či prohloubením traumatu vzniklého při činu samém, tj. v procesu její viktimizace v tzv. fázi percepcie.<sup>9</sup>

Za druhé, z této úpravy číší snaha o vyváženost zájmů obhajoby a oběti a snaha vyvarovat se tvrdých podmínek a požadavků. Požadavky na zvláštní ohledy k oběti jsou formulovány jako teleologické, nikoliv kategorické. Např. § 20 odst. 2 ZOTČ stanoví povinnost výslechu dospělé zvlášť zranitelné oběti vyškoleným personálem a ve speciálně určených prostorech „*je-li to možné*“; § 20 odst. 4 ZOTČ umožňuje zabránit přímému kontaktu oběti a osoby, proti níž se řízení vede, „*nebrání-li tomu závažné důvody*“; obdobně je relativizována i povinnost opakovaného výslechu stejnou osobou, která jej prováděla poprvé (§ 20 odst. 3 ZOTČ) atd.

Za třetí, a to je pro tento příspěvek zjištění asi nejpodstatnější, tato úprava vychází z domněnky statusu oběti, jež je sice nezávislá na výsledku řízení, ale v případech tzv. „slova proti slovu“ její potenciální vyvrácení bude zpravidla spadat do jediného okamžiku s potenciálním rozptýlením podezření, že se osoba, proti níž se řízení vede, na ní dopustila trestného činu. Neexistuje tak nic jako předběžné řízení o přiznání statusu oběti (např. na způsob rozhodování o vazbě).

<sup>7</sup> GRÍVNA, T. In: GRÍVNA, T. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář, s. 142.

<sup>8</sup> PŮRY, F. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář, s. 1503.

<sup>9</sup> ČÍRTKOVÁ, L., VÁLKOVÁ, H. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, s. 199nn.

### **2.3 Důvody pro přijetí této úpravy**

Shora popsaná právní úprava má svůj původ ve viktimologických poznatcích, které si postupně nacházely cestu do mezinárodněprávních dokumentů zakotvujících práva obětí či správné postupy při zacházení s nimi,<sup>10</sup> jakož i do sekundárního práva Evropské unie<sup>11</sup> a do právních řádů jednotlivých států. Tyto viktimologické poznatky se opírají i psychologické studie všech dopadů trestného činu do života oběti, které mohou mají různou povahu i intenzitu a sahají od psychických traumat přes zdravotní a ekonomické dopady až po změny v sociálním chování.<sup>12</sup> Zejména se výzkumy zaměřovaly na psychická traumata, která u obětí vznikají v důsledku prožitku trestného činu, a mechanismů jejich překonávání. Řada těchto studií zjistila, že oba tyto jevy se liší v závislosti na druhu trestné činnosti a jejich osobních poměrech,<sup>13</sup> přičemž v případech trestných činů násilné povahy je trauma oběti hlubší a trvá jí déle, než je překoná.<sup>14</sup> Tato skutečnost, jakkoliv se nám dnes může zdát jako samozřejmá, dříve psychologům ani právníkům známa zcela nebyla a systémy trestního práva v zásadě počítaly s tím, že trauma oběti je jen krátkodobé a odeznívá nedlouho po skončení traumatizujícího prožitku.<sup>15</sup> Novější studie neznáma přináší zjištění, že podle subjektivního vnímání obětí trestný čin změnil jejich životy navždy, byť intenzita této změny se značně liší.<sup>16</sup>

Dopady do života oběti v souvislosti s prožitým trestným činem pochopitelně přináší i následný průběh trestního řízení. Právě v této oblasti viktimologické poznatky vcelku stabilně přinášely znepokojující závěry, že oběti jsou velmi nespokojené s tím, jak trestní řízení probíhá, a často popisovaly pocity frustrace a odcizení, neboť se necítily plnohodnotnou součástí tohoto procesu.<sup>17</sup> Pro oběti sexuálních trestných činů (v odkazovaném zdroji specificky znásilnění) navíc jedním z hlavních dílčích traumat následujících po prožitku trestného činu byla představa nutnosti vypovídat před soudem.<sup>18</sup> Četné studie tak prokázaly (a není mi ani známo, že by o tom v dnešní době někdo pochyboval), že účast na trestním řízení je jednou z významných příčin sekundární viktimizace,<sup>19</sup> přičemž občas se při výzkumech vyskytla i tvrzení obětí, že trestní řízení samotné je poškodilo více než trestný čin, kvůli němuž se vedlo.<sup>20</sup>

Ze všech těchto důvodů bylo trestní řízení regulováno tak, aby bylo sekundární viktimizaci samotným průběhem trestního řízení zabráněno v takové míře, jak jen je to možné a zároveň slučitelné s naplněním jeho účelů.

### **3 VÝSLECH OBĚTI Z HLEDISKA KRIMINALISTICKÉHO**

Předmětem zájmu kriminalistiky je oběť již podstatně déle, než jak je tomu v případech kriminologie a potažmo viktimologie. Ostatně dominantně kriminalistický přístup k obětem byl jednou z příčin nespokojenosti odborníků pracujících s oběťmi trestných činů, které vedly v přijetí stávající právní úpravy, jež cílí na ochranu obětí. Ten kriminalistický přístup se totiž, zjednodušeně řečeno, omezuje na oběť coby velmi důležitého nositele stop o trestném činu, případně na oběť coby potenciálního pachatele trestného činu, jež se snaží zakrýt vlastní trestnou činností tím, že se

---

<sup>10</sup> Např. Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci, přijatá Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 29. 11. 1985 jako rezoluce A/RES/40/34, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2006)8 k pomoci obětem trestných činů ze dne 14. 6. 2006, Evropská úmluva o odškodnění obětí násilných trestných činů ze dne 24. 11. 1983 při Radě Evropy a mnohé další.

<sup>11</sup> Zejména směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. 10. 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

<sup>12</sup> SHAPLAND, J.; HALL, M. What Do We Know About the Effects of Crime on Victims?, s. 178.

<sup>13</sup> MAGUIRE, M. Needs and Rights of Victims, s. 397.

<sup>14</sup> SHAPLAND, J.; HALL, M. What Do We Know About the Effects of Crime on Victims?, s. 193.

<sup>15</sup> Srov. např. RESIC, P. A. The Trauma of Rape and the Criminal Justice System, s. 54.

<sup>16</sup> Srov. např. DEVALVE, E. Q. A Qualitative Exploration of the Effect of Crime Victimization for Victims of Personal Crime, s. 84.

<sup>17</sup> EREZ, E. The Impact of Victimology on Criminal Justice Policy, s. 241nn.

<sup>18</sup> RESIC, P. A. The Trauma of Rape and the Criminal Justice System, s. 58.

<sup>19</sup> ORTH, U. Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings, s. 314.

<sup>20</sup> ORTH, U. Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings, s. 321.

stylizuje do role oběti a fabrikuje falešné stopy, aby zmátl vyšetřovatele, svedl je na falešnou stopu a odvedl od sebe podezření.

Toto tvrzení je pochopitelně silně redukované, neboť kriminalistika samozřejmě reflektuje na rozvoj ostatních vědních disciplín a nejde jí o vypátrání a usvědčení pachatele *per fas et nefas*, jako věda praxeologická však klade primární důraz na efektivitu svých postupů v technickém, resp. operacionálním slova smyslu. Byť tak respektuje osobnosti oběti a snaží se zohledňovat její potřeby, není jí tato snaha účelem samým o sobě, nýbrž pouze jakýmsi doplňkem k naplnění svého hlavního účelu.

### **3.1 Specifika výslechu v nejednoznačných případech slova proti slovu**

Existuje řada situací, v nichž si požadavky viktimologie na maximální možnou ochranu oběti a požadavky kriminalistiky na maximálně možné efektivní postup k objasnění trestného činu nikterak nepřekáží. Např. dítě, které se stane obětí trestného činu pohlavního zneužití v souběhu s výrobou dětské pornografie a ohrožováním výchovy, nemusí být ani z hlediska kriminologického nijak zvlášť intenzivně vyslýcháno či obtěžováno jinými vyšetřovacími úkony, existuje-li dostatek jiných stop, jež bude možno následně bezpečně použít jako důkazy v trestním řízení (příslušné nahrávky, stopování elektronické komunikace, doznání některého ze „zákazníků“ a ztotožnění původce materiálu atd.). Tyto situace však z hlediska tématu tohoto příspěvku žádný problém nečiní, proto se jimi nebudeme zabývat dopodrobna.

Problém nastává v situacích, kdy je oběť zdrojem mentálních stop, které mají pro objasnění trestného činu a následné usvědčení pachatele rozhodující význam. Hovořím zde o typových a odborné veřejnosti z řad aplikační praxe jistě důvěrně známých situacích, v nichž se na policejní orgán obrátí osoba s trestním oznámením pro podezření ze spáchání trestného činu znásilnění, policejní orgán nabude však při prověřování rozhodných skutečností pochybnosti, zda si je oběť nevymyslela. Typicky jde o situace, v nichž mezi údajným pachatelem a údajnou obětí existuje vztah, údajná oběť se pohlavnímu styku aktivně nebránila z obavy o svůj život, činu neměla být přítomna žádná třetí osoba a k činu mělo dojít v soukromí obydlí údajné oběti, údajného pachatele či dokonce v jejich společném obydlí.

Nejčastěji v praxi mají tyto případy jednu ze dvou podob:

V prvé z nich je údajný pachatel partnerem údajné oběti,<sup>21</sup> jejichž vztah se nachází v momentální krizi. Údajná oběť uvádí, že údajného pachatele opouští, protože ji nebo její děti různými způsoby týrá, oddává se zneužívání návykových látek, život s ním není k vydržení a znásilnění bylo pouze projevem eskalace tohoto vztahového násilí. Údajný pachatele zase tvrdí, že údajná oběť jej chce opustit, neboť si našla novou známost či radikálně změnila své životní cíle, pachatel se jí snažil všemožně přesvědčit, ať s ním zůstane, dosáhl však pouze roztočení spirály vzájemné nevrzivosti, ústrků a invektiv, jejichž vyvrcholením bylo její falešné udání ze znásilnění.

Podvariantou této situace je údajné pohlavní zneužití oběti, jež je dcerou osoby, která je oznámí policejním orgánům, přičemž údajný pachatel tvrdí, že se jej jen oznamovatelka chce zbavit a toto pro ni byla jen pohodlná cesta, jak nemuset vysvětlovat příčiny rozvratu jejich vztahu, které jsou výlučně na její straně.

Ve druhé z nich je mezi údajným pachatelem a údajnou obětí povrchní známost, kterou navázali na taneční zábavě či při jiné společenské události, přičemž jejich výpovědi se shodují v tom, že spolu dlouze mluvili na baru, tančili a popíjeli alkoholické nápoje, následně spolu odešli a šli se projít, přičemž spolu došli na opuštěné (les za městem) či uzavřené místo (obydlí údajného pachatele), kde spolu měli pohlavní styk. Až potud se jejich výpovědi zcela shodují a jsou podporovány dalšími důkazy (výpověď barmana, náhodných kolemjdoucích, pouličních kamer atd.). Odlišnost ve výpovědích přichází až ohledně dobrovolnosti pohlavního styku. Podle údajného pachatele byl zcela dobrovolný a oba jeho aktéři jej považovali za spontánní milostné dobrodružství, podle údajné oběti k němu došlo pod pohrůzkou násilí ze strany údajného pachatele, již se z obav o

---

<sup>21</sup> V tomto textu bude gramatický rod těchto rolí odpovídat gramatickému rodu pachatele a oběti, tj. pachatel-> partner, oběť-> partnerka atd. s tím, že biologický rod či gender pachatele a oběti může nabývat naprosto jakýchkoliv podob a vzájemných variací. Nemíním tímto způsobem tedy prohlubovat genderové stereotypy muž= pachatel, žena= oběť, jde mi pouze o textovou úsporu a stylistickou jednoduchost.

život či dokonca zdraví podvolila, ale s nímž jinak pohlavní styk rozhodně mít nechtěla a opakovaně mu to v průběhu večera říkala.

Především a zdůrazňuji, že popisy těchto dvou typizovaných situací v žádném případě nemají naznačovat, na čí straně je v nich typicky pravda. Jednak by takový přístup nebyl seriózní, jednak to upřímně nevím. Všechny možné variace (pachatele i oběť jsou skuteční vs. oběť lže a je ve skutečnosti pachatelkou trestného činu křivého obvinění, pachatel je nevinný a oběť je ve skutečnosti on) si dovedu představit, která z nich nastává častěji, to se neodvažuji ani odhadovat.

Oba typy těchto situací bývají z kriminalistického i důkazního hlediska velmi obtížné. Nemusí tomu tak být vždy (např. v prvním typu situace se pachatel či oběť poděkne, svěřá s tím, jak na toho druhého vyžrali třetí osobě atd.; v subvariantě prvního typu je znaleckým zkoumáním zjištěno, že údajně pohlavně zneužitá dítě se výpověď naučilo, ve druhém typu situace zahlédne průběh činu myslivec, který jej sleduje dalekohledem s nočním viděním či si pachatel vybere nevhodné místo permanentně monitorované bezpečnostní kamerou atd.), velmi často se však dostupné důkazní prostředky vyčerpají tím, že osvětlí kontext případu, ale k samotnému průběhu činu žádné přímé poznatky nepřinesou. Vyšetřování se tak dostává do nechvalně proslulé situace „slova proti slovu“.

Jednou ze standardně uváděných dílčích vyšetřovacích taktik používaných v těchto situacích, kdy má kriminalista pochybnosti o tom, zda je výpověď oběti pravdivá či nikoliv, je tzv. metoda detailizace, spočívající ve vedení výsledku do podrobností tak, aby výpověď oběti byla upřesňována ohledně způsobu spáchání, skutkového děje před činem a po něm.<sup>22</sup> Tato detailizace není samoúčelná, ale má vést ke zjištění objektivně verifikovatelných detailů skutkového děje,<sup>23</sup> případně k odhalení inkonzistencí ve výpovědi. Obdobná dílčí taktika je nasazována na údajného pachatele, přičemž i u něj se kriminalista snaží odhalit nějaký objektivně verifikovatelný detail, který by mohl potvrdit či vyvrátit jeho verzi, případně který je v rozporu s jeho dřívější výpovědí. Někdy může být použití této metody posíleno následnou konfrontací údajné oběti a údajného pachatele, což však z hlediska předmětu tohoto příspěvku ještě vyostřuje kontrast mezi kriminalistickými a viktimologickými přístupy k vyšetřování takto závažných podezření.

V těchto situacích ostatně ani moc dalších kriminalistických metod nezbyvá, je možno je doplnit znaleckým zkoumáním o věrohodnosti údajného pachatele a údajné oběti, sondovat v jejich sociálním okolí, jak se v partnerských vztazích projevují a co o nich šíří, vyslechnout např. bývalé partnery, zda už někdy měli zkušenosti s podobnou situací (údajný pachatel se už v předchozích vztazích dopustil sexuálního násilí či se k tomu schylovalo, údajná oběť se už dříve pokusila svého bývalého partnera vydírat či z něčeho nařknout atd.). I tyto další důkazní možnosti jsou však spíše kontextuálního charakteru a spolehlivě uzavřený řetězec nepřímých důkazů, který nepřipouští důvodné pochybnosti, bez doznání údajného pachatele a na druhé straně řetězec nepřímých důkazů, který nepřipouští důvodné pochybnosti, že údajná oběť údajného pachatele křivě obvinila bez jejího doznání, vytvořit nedokáže.

### **3.2 Identifikace tenzí plynoucích z odlišného pojetí viktimologického a kriminalistického**

Tenze, která v takových případech vyvstává mezi metodou detailizace a snahou ochránit oběť před sekundární viktimizací v důsledku její účasti na probíhajícím trestním řízení, je nasnadě. Metoda detailizace k sekundární viktimizaci může velmi snadno vést. Oběti jsou totiž ke zpochybňování svých výpovědí či hledání nesrovnalostí v nich velmi citliví a berou je velmi úkorně.<sup>24</sup> Právě vnímaná nedůvěra v jejich výpověď tak může výrazně přispět k jejich traumatu.

Současná úroveň reálné kriminalistiky<sup>25</sup> v našich podmínkách přitom nenabízí mnoho alternativ k metodě detailizace. Bez ní tedy hrozí riziko, že nebude odhalena falešná oběť, která je ve skutečnosti pachatelem trestného činu křivého obvinění, ale stejně tak, že v duchu zásady *in*

<sup>22</sup> KONRÁD, Z. Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování, s. 246

<sup>23</sup> KONRÁD, Z. In: MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J. Kriminalistika, s. 469.

<sup>24</sup> LAXMINARAYAN, M. Procedural Justice and Psychological Effects of Criminal Proceedings: The Moderating Effect of Offense Type, s. 393.

<sup>25</sup> Ve smyslu současného materiálního a personálního zabezpečení, které se ani zdaleka neblíží tomu, co vídáme v seriálech typu CSI. Jednu z hlavních příčin tohoto nežádoucího stavu spatřuji v nedostatečném proškolení zainteresovaných osob, jak pracovat s oběťmi, jak vést výslech v této důkazně náročné situaci, jak identifikovat znaky možné falešné výpovědi a které intuitivní znaky o nepravdivosti výpovědi ve skutečnosti nic neznamenají.

*dubio pro reo* vyvážne pachatel, který se skutečně dopustil na své oběti závažného trestného činu. S ní naopak hrozí výrazné riziko sekundární viktimizace skutečné oběti. Lze tak shrnout a poněkud zjednodušeně tento problém vyjádřit tak, že pro skutečnou oběť není nic horšího, než když se s ní zachází jako s podezřelou, pro křivě obviněného pachatele zase není nic horšího, než když se s falešnou obětí zachází, jako kdyby byla pravá, v důsledku čehož nebude její výpověď prověřena tak pečlivě, aby to odhalilo její lež.

#### **4 NÁSTIN MOŽNÝCH ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ**

Úvodem dlužno uvést, že současná česká právní úprava je koncipována jako velmi vyvážená ve vztahu ochrana oběti vs. zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. Jak bylo podrobněji uvedeno sub 0, nestanovuje totiž žádné pevné limity, ale má nutit orgány činné v trestním řízení k tomu, aby při každém vyšetřovacím či jiném procesním úkonu pečlivě zvažovaly výsledek střetu těchto dvou protichůdných zájmů. Současná právní úprava tak metodu detailizace nezakazuje absolutně, ale připouští ji v zásadě až jako poslední prostředek, a i při jejím nasazení by se měli vyšetřovatelé chovat co možná nejšetrněji.

##### **4.1 Nulová varianta**

Jelikož současná úprava umožňuje volbu řešení podle individuálních detailů každé jednotlivé věci, a tedy při její aplikaci může být dána přednost jak zásadě ochrany oběti, tak zásadě zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, lze ji ponechat tak, jak je. Pokud metoda detailizace nasazena nebude, v konečném důsledku bude rozhodující postoj soudu. Ten se buď může výjimečně rozhodnout, že oběť znovu a detailně vyslechne až v hlavním líčení (což je nežádoucí z hlediska viktimologického i kriminalistického), nebo se sám rozhodne, jestli uvěřil již původní výpovědi oběti či nikoliv. Toto řešení z teoretického hlediska plně odpovídá zásadě volného hodnocení důkazů, a tedy mu v intencích trestněprocesní teorie není co vytknout. Teorie dobře snese řešení, v němž v každém jednotlivém případě soud na základě svého vnitřního přesvědčení rozhodne, zda uvěří údajné oběti či údajnému pachateli.

Z praktického hlediska však přináší řadu problémů. Může totiž vést k deformaci rozhodovací praxe v obou směrech. Pokud totiž za výše popsané konstelace okolností, tj. že všechny ostatní důkazy jsou jen kontextuální a oběť v postavení poškozeného osoby s obžalovaným setrvávají „v klinči“ protichůdných výpovědí, z nichž se ani jednu nezdařilo kontextuálními důkazy verifikovat ani vyloučit, bude soud důsledně aplikovat zásadu *in dubio pro reo*, fakticky tím vytvoří situaci, v níž se oběti, která se ze strachu o své zdraví či život znásilnění známou osobou nebrání, odepře ochranu prostředky trestního práva. Pokud však za této konstelace soud právě proto, aby tomu předešel, obžalovaného uzná vinným, i když si nebude věrohodností oběti a pravdivostí její výpověď zcela jist, přičemž v odůvodnění vyloží, že dospěl k vnitřnímu přesvědčení, že obžalovaný čin spáchal, vystavuje tím všechny sexuální dobrodruhy a dobrodružky riziku, že kterýkoliv jejich sexuální partner či partnerka je může úspěšně nařknout ze znásilnění, jemuž se procesně neubrání. Nejzákeřnějším problémem těchto deformací je pak to, že jsou objektivně nezjistitelné a nekvantifikovatelné. Nikdo není schopen říci, v kolika případech takto soudci či jiné orgány činné v trestním řízení postupují a k čímu prospěchu se těchto deformací dopouští častěji.

Aby bylo možno předejít oběma těmto nežádoucím situacím, je nasnadě, že teorie kriminalistiky, viktimologie i trestního práva by se měly pokusit rozšířit instrumentárium možností, jak takový procesní klinč rozbít, aniž by musela být nasazena metoda detailizace. Střetávání viktimologických a kriminalistických požadavků na tomto jednom kolbišti si tak v zásadě žádá, aby k oběti bylo přistupováno obdobně jako k proslulé Schrödingerově kočce, tedy aby byla v tu samou chvíli považována za oběť i non-oběť – tomu se takové instrumentárium musí přizpůsobit.

Pokud by mělo být zachováno „nulové řešení“, považuji za zcela esenciální podmínku jeho dalšího fungování podstatně kvalitnější a podstatně rozšířenější zvláštní kvalifikaci všech subjektů, které se vyšetřování, resp. trestního stíhání, účastní, neboť v tomto směru aplikační praxe značně pokulhává. Výsledky by měly provádět pouze osoby speciálně proškolené jak ve směru vybavení potřebnými znalostmi a schopnostmi pro předejití zbytečné sekundární viktimizace údajné oběti, tak dostatečnými znalostmi a schopnostmi, aby byly schopny v rámci jediného výsledku „vytěžít“ z oběti maximum informací za cenu minimální možné újmy.

#### 4.2 Zavedení mimořádných „zakázaných“ institutů

Prvou takovou možností, jak paletu prostředků rozšířit, je kacířská myšlenka zavedení exkluzivně pro tyto případy některé instituty důkazního práva, jimž se trestní právo procesní až dosud vehementně vyhýbalo a nepřipouštělo je. Mám na mysli např. sugestivní či kaptiosní otázky či využití polygrafu. Jsem si plně vědom kontroverznosti takové myšlenky a nepovažuji se za jejího proponenta, mám však za to, že za ryze akademickou diskusi stojí.

Kaptiosní a sugestivní otázky jsou v platném a účinném TŘ absolutně zakázány ustanovením § 101 odst. 3 *in fine*.<sup>26</sup> Zákaz jejich pokládání se tedy neomezuje toliko na otázky obviněnému či obžalovanému, ale i na otázky pokládané právě svědkovi či poškozenému, který jako svědek vypovídá. Ve vztahu k obviněnému či obžalovanému by jejich použití mohlo být vnímáno jako vynucené doznání, ve vztahu ke svědkům pak vylučují spontaneitu jejich výpovědí, a tedy značně ztěžují možnost hodnocení specifické věrohodnosti svědka a pravdivosti jeho výpovědi. Ona kacířská myšlenka jejich připuštění by byla dána naopak paradoxně právě snahou ulehčit možnost posouzení specifické věrohodnosti oběti a pravdivosti její výpovědi, přičemž současně je jejím cílem snížení rizika či intenzity sekundární viktimizace. Tento kontroverzní institut tak v podstatě vychází z ještě kontroverznějších filosofických základů, s nimiž by dost možná nesouhlasil ani mnohý kovaný utilitarista pravidel,<sup>27</sup> neboť s obětí se zde nezachází jako se svobodným aktérem, ale jako s jakýmsi předmětem napůl podezříváním a napůl ochraňováním.

Samotné provedení by navíc bylo velmi obtížné, neboť měl-li by být zachován cíl, že takto má být v porovnání s metodou detailizace sníženo či ideálně zcela vyloučeno riziko sekundární viktimizace průběhem výslechu, nesměla by oběť za celou dobu pojmout podezření, že ji vyslyšající podezřívá a že jí klade otázky sugestivní či kaptiosní. V okamžiku, kdy by oběť takové podezření pochytala, výsledný efekt by byl patrně stejný jako při metodě detailizace, tj. u oběti by vznikl pocit, že není brána vážně a že se jí nevěří. S vaničkou by tak bylo vylito i dítě.

Právě tento aspekt by patrně zabraňoval i použití polygrafu. Kromě notoricky známých obav o jeho spolehlivost by jeho použití komplikovala skutečnost, že jeho použití by těžko mohlo být provedeno tak, aby si toho oběť vůbec nevšimla a nepojala podezření, že jí vyslyšající nevěří.

#### 4.3 Zdokonalování kriminalistických metod

Další možné doplnění instrumentária vyšetřovatelů v nezáviděníhodných komplikovaných vyšetřovacích situacích „slova proti slovu“ může přijít s rozvojem jiných vědních oborů a přebíráním jejich poznatků do kriminalistiky. Studie z roku 2012 na osobách trpících posttraumatickou stresovou poruchou např. ukázala, že oběti znásilnění ve zkoumané skupině vykazovaly signifikantně vyšší hodnoty kortizolu při rozhovoru, v němž jim byl traumatizující prožitek připomenut, přičemž tato reakce nebyla zaznamenána u žádných jiných osob ve zkoumané skupině bez ohledu na to, jakým traumatem si prošly (a to včetně např. svědectví znásilnění blízké osoby či útoku proti genitáliím při mučení), ani v kontrolní skupině.<sup>28</sup> Na základě této jedné a kapacitně poměrně omezené studie by pochopitelně nebylo možno zavést novou kriminalistickou metodu a dožadovat se jejího uznání coby důkazu, nicméně chci na ní demonstrovat, jak by vědeckovýzkumný pokrok mohl změnit i tuto oblast.

Pokud bychom se trochu zasnili a představili si, že by výsledky této studie byly v budoucnosti spolehlivě prokázány jako spolehlivé ve větším měřítku, bylo by možné zkoumat jejich adaptaci pro kriminalistické účely. Obrovský potenciál této studie je především to, že výsledky byly přesvědčivé zejména ve vztahu ke kortizolu ve slinách, jež lze vcelku neinvazivně odebrat, aniž by se tím výrazněji zvyšovalo riziko sekundární viktimizace (přinejmenším v porovnání s metodou detailizace). Kamenem úrazu by se mohla naopak zdát nutnost připomenout oběti traumatizující prožitek, aby byla příslušná reakce vyvolána, nicméně toho by dost pravděpodobně mohlo být dosaženo i při standardním, nedetailizovaném výslechu, od něž ani při výrazné ochraně oběti před sekundární viktimizací nelze úplně ustoupit. Vždy bude muset oběť alespoň v hrubých rysech a alespoň jednou

<sup>26</sup> FENYK, J. In: DRAŠTÍK, A.; FENYK, J. a kol. Trestní řád. Komentář. K § 101 odst. 3, bod 15.

<sup>27</sup> Např. i John Stuart Mill, jedna z nejvýraznějších osob utilitarismu, připouští lež jen ve velmi omezených případech – srov. např. MACINTYRE, M. Truthfulness, Lies and Moral Philosophers: What Can We Learn From Mill and Kant?, s. 326nn.

<sup>28</sup> GOLA, H., ENGLER, H. SCHAUER, M. a kol. Victims of rape show increased cortisol responses to trauma reminders: A study in individuals with war-and torture-related PTSD, s. 218nn.

vypovědět, co, kde, kdy a jak se jí mělo stát a kdo jí to měl provést. Pokud by tento úvodní výslech byl vhodně zkombinován s odběrem slin oběti (ten se ostatně provádí běžně již dnes pro účely identifikace nalezených biologických stop DNA na místě činu), mohlo by jít o dobrou prevenci zbytečné sekundární viktimizace.

Další podnět k zamyšlení přináší specializované studie, které se zaměřují na porovnávání skutečných a falešných obětí, které nahlásily trestný čin znásilnění. Tyto studie zpravidla multifaktorově zkoumají rozdíly mezi oběma skupiny s tím, že se snaží identifikovat společné znaky obou z nich a vytvořit určitý algoritmus, který může indikovat s vysokou pravděpodobností, že určitá osoba je falešnou obětí.<sup>29</sup> Je řada studií, které prokazují, že výpovědi skutečných obětí se od výpovědí obětí falešných v různých detailech a aspektech liší.<sup>30</sup>

I tyto studie jsou zatím jen velmi opatrné a stále takřka v plenkách, ukazují však možný směr budoucího vývoje. V žádném případě nejde o exaktní metody, navíc je důvodné předpokládat, že jejich vývoj bude velmi dynamický (ostatně již jen samotnou skutečností, že výsledky těchto studií jsou zveřejňovány, může docházet k úpravě změn v chování falešných obětí v souladu s těmito poznatky, aby tyto zdokonalily své „krytí“ a působily věrohodněji), a tedy nelze doporučit jejich přijetí jako důkazu. Nic ale nebrání tomu, aby byly využity jako metody kriminalistické obdobně jako např. polygraf. V případě pochybností o tom, zda jde o skutečnou oběť, mohli by v budoucnu vyšetřovatelé na základě zjištěných údajů o oběti i oznámeném skutku provést analýzu ve výpočetním systému s příslušným algoritmem, který jim sdělí pravděpodobnost pravdivosti oznámení. To samo o sobě sice není žádným důkazem, mohlo by však jít o skutečnost, na jejímž základě se vyšetřovatelé v případě pochybností rozhodnou o nasazení některé z výše zmíněných do sféry obětí invazivních technik. Tento postup by tak mohl zkvalitnit stávající portfolio kriminalistických metod v případech „slova proti slovu“ tak, že vyšetřovatelé nebudou rozhodovat o nasazení těchto metod (což jim, jak uvádím výše, platná a účinná právní úprava v zásadě umožňuje) na základě svého vnitřního přesvědčení sestávajícího toliko z intuice, ale budou se moci opřít o objektivnější metodu, což v případě potřeby mohou prokázat i v následných řízeních, v nichž bude relevantní, zda jejich postup dostatečně šetřil práva oběti a zda bylo možno se některé z invazivnějších metod vyhnout.

## **5 ZÁVER**

Cílem tohoto příspěvku bylo nastínit problémy vznikající v souvislosti s výslechem zvlášť zranitelné oběti ve specifických náročných vyšetřovacích situacích tzv. „slova proti slovu“ vyplývajících z rozdílných a v podstatě protichůdných požadavků, které na tyto zvláštní případy klade kriminalistika a viktimologie.

V prvé řadě tak tento příspěvek ozřejmil současnou právní úpravu ochrany oběti a zvlášť zranitelné oběti a viktimologické poznatky, jejichž zohlednění k přijetí této úpravy vedlo. Následně se věnoval představení standardně doporučované kriminalistické metody v případech situací „slova proti slovu“, jež jsou uváděny v didaktické kriminalistické literatuře, tedy tzv. metodu detailizace, a po její prezentaci nastínil tenzi mezi podstatou této metody a potřebou chránit oběť před sekundární viktimizací. Poté pokračoval k nabídnutí námětů do diskuse ohledně možného řešení této tenze, jimiž může být, kromě ponechání situace tak, jak je, např. ještě zavedení mimořádných institutů, jimiž se doposud trestní právo procesní brání, např. umožnění kápiciósních a sugestivních otázek či polygraf a dále rozvoj nových kriminalistických metod, jejichž potenciální zárodky lze již nyní objevit v odborné literatuře jiných vědních oborů.

<sup>29</sup> Srov. např. HUNT, L.; BULL, R. Differentiating Genuine and False Allegations: A Model to Aid Rape Investigations, s. 687nn.

<sup>30</sup> Srov. např. DE ZUTTER, A. W. E. A.; HORSELENBERG, R.; VAN KOPPEN, P. J., Filing false vice reports: Distinguishing true from false allegations, s. 10nn; obecněji a opatrněji např. PEACE, K. A. a kol. Tall Tales Across Time: Narrative Analysis of True and False Allegations, s. 179nn.



**Použitá literatúra:**

- DE ZUTTER, A. W. E. A.; HORSELENBERG, R.; VAN KOPPEN, P. J., Filing false vice reports: Distinguishing true from false allegations. In: *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, r. 2017, roč. 9, č. 1, s. 1-14.
- DEVALVE, E. Q. A Qualitative Exploration of the Effect of Crime Victimization for Victims of Personal Crime. In: *Applied Psychology in Criminal Justice*, 2005, roč. 1, č. 2, s. 71-89.
- DRAŠTÍK, A.; FENYK, J. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. 2552 s. ISBN 978-80-7552-600-7. Citováno dle elektronické verze v systému ASPI.
- EREZ, E. The Impact of Victimology on Criminal Justice Policy. In: *Criminal Justice Policy Review*. 1989, roč. 3, č. 3, s. 236-256.
- GOLA, H., ENGLER, H. SCHAUER, M. a kol. Victims of rape show increased cortisol responses to trauma reminders: A study in individuals with war-and torture-related PTSD. In: *Psychoneuroendocrinology*, 2012, roč. 37, s. 213-220.
- GRIVNA, T. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. 536 s. ISBN 978-80-7400-513-8.
- GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HUNT, L.; BULL, R. Differentiating Genuine and False Allegations: A Model to Aid Rape Investigations In: *Psychiatry, Psychology and Law*, r. 2012, roč. 19, č. 5, s. 682-691.
- KONRÁD, Z. a kol. *Kriminalistika. Kriminologická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 414 s. ISBN 978-80-7380-547-0
- KRISTKOVÁ, V.; LANGHANSOVÁ, H. Legislativní možnost ochrany před sekundární viktimizací. In: *Trestněprávní revue*, 2008, č. 3, s. 65-69.
- KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2
- LAXMINARAYAN, M. Procedural Justice and Psychological Effects of Criminal Proceedings: The Moderating Effect of Offense Type. In: *Social Justice Research*, 2012, roč. 25, č. 4, s. 390-405.
- MACINTYRE, M. Truthfulness, Lies and Moral Philosophers: What Can We Learn From Mill and Kant? In: *The Tanner Lectures on Human Values*, r. 1995, roč. 16, s. 308-361.
- MAGUIRE, M. Needs and Rights of Victims. In: *Crime and Justice*, 1991, roč. 14, s. 363-433.
- MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. 606 s. ISBN 80-7179-878-9.
- ORTH, U. Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings In: *Social Justice Research*, 2002, roč. 15, č. 4, s. 313-325.
- PEACE, K. A. a kol. Tall Tales Across Time: Narrative Analysis of True and False Allegations. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, r. 2015, roč. 12, s. 171-184.
- RESIC, P. A. The Trauma of Rape and the Criminal Justice System. *The Justice System Journal*, 1984, roč. 9, č. 1, s. 52-61.
- SHAPLAND, J.; HALL, M. What Do We Know About the Effects of Crime on Victims? In: *International Review of Victimology*, 2007, roč. 17, s. 175-217.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 4700 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
- VÁLKOVÁ, H.; GRIVNA, T. Nový zákon o obětech trestné činnosti a jeho význam pro aplikační praxi. In: *Trestněprávní revue*, 2013, č. 4, s. 83-87.

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.  
jan.provaznik@law.muni.cz  
Masarykova univerzita, Právnická fakulta  
Veveří 158/70  
600 11 Brno  
Česká republika

# PRÁVO OBETE NA OCHRANU PRED OPAKOVANOU VIKTIMIZÁCIOU<sup>1</sup>

Sergej Romža

Univerzita Pavla J. Šafárika v Košiciach , Právnická fakulta

## **Anotácia**

Právo obete na ochranu pred druhotnou, či opakovanou viktimizáciou je integrálnou súčasťou katalógu práv obetí trestných činov, ktoré obetiam trestných činov explicitne priznáva novokoncipovaný zákon o ochrane a podpore obetí trestných činov.

Okruh prostriedkov, prostredníctvom ktorých sa poskytuje ochrana obetiam trestných činov, pred opakovanou viktimizáciou, nachádza svoje normatívne ukotvenie v rôznych právnych prameňoch, ktoré nadobúdajú interdisciplinárny charakter.

Práve vzájomná konzistentnosť jednotlivých prostriedkov ochrany obetí, ako aj spôsob a forma ich normatívneho vyjadrenia, v rôznych normatívnych prameňoch, predstavuje zásadnú výzvu pre aplikačné orgány poskytujúce ochranu obetiam trestných činov.

## **Annotation:**

The victim's right to protection against secondary or repeated victimization is an integral part of the catalog of the rights of victims of crime, which explicitly recognizes the victims of the newly created law on the protection and support of victims of crime. The range of means by which victim protection is afforded, prior to repeated victimization, finds its normative anchorages in various legal sources that have an interdisciplinary character. It is precisely the mutual consistency of the various means of protecting victims, as well as the way and form of their normative expression, in the various normative sources, a fundamental challenge for the application bodies providing protection to the victims of crime.

## **Kľúčové slová:**

obeti; druhotná viktimizácia; opakovaná viktimizácia; práva obetí; zásady ochrany a podpory obetí; odškodnenie obetí trestných činov; poškodený; svedok; oznamovateľ; psychológ; právo na obhajobu; princíp kontradiktórnosti.

## **Keywords:**

victim; secondary victimization; repeated victimization; the rights of victims; the principles of victim protection and support; compensation of victims of crime; damaged; witness; notifier; psychologist; the right of defense; the principle of contradictory.

## **Úvodom**

Z historického hľadiska, pozornosť trestnoprávnej jurisprudencie sa koncentrovala predovšetkým na postavenie obvineného, resp. osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, čo je do

---

<sup>1</sup>Táto práca bola podporovaná agentúrou na podporu výskumu a vývoja, na základe Zmluvy č. APVV-16-0362.

určitej miery logické, a to vzhľadom na normatívne vymedzenie účelu trestného konania. Jednoducho pozornosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov je koncentrovaná na náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov. Na „vyváženie“ tohto záujmu orgánov činných v trestnom konaní a súdov o páchatel'ov trestných činov, zákonodarca v uplynulom období vypracoval ucelený systém procesných záruk a práv, ktoré priznáva obvinenému.

Téma obetí, ich práv a procesného postavenia, sa dostáva do popredia politického, akademického a legislatívneho záujmu až v období, posledných tridsiatich rokov a to v súvislosti s uvedením si potreby uplatňovania prvkov restoratívnej justície v trestnom práve.<sup>2.</sup>

Žiada sa poznamenať, že záujem o obeť trestného činu, resp. o poškodeného, nemožno však vnímať zjednodušene, len cez prizmu restoratívnej justície. Naopak v historickom kontexte možno pozorovať premenu trestnoprávneho vzťahu a pohľadu jeho subjektov. Dnes sa všeobecne uznáva, že subjektom tohto vzťahu je na strane jednej štát a na strane druhej páchatel'. Nebolo to tak vždy.<sup>3.</sup> V minulosti to bol poškodený (obeť), ktorý stál na mieste štátu.<sup>4.</sup> Postupne však štát, celkom preberá úlohu, ktorá pôvodne prislúchala poškodenému. Záujmy obete sa podriaďujú záujmom štátu a štát prestáva o obeť javiť záujem, s výnimkou prípadu, keď osoba obete poslúžila ako prameň dôkazu.<sup>5.</sup>

## I.

### Ochrana obetí trestných činov v práve Európskej únie

Ochrana obetí trestných činov predstavuje jednu z hlavných priorít Európskej únie. Prostredníctvom Charty základných práv Európskej únie sú štáty vyzývané, aby aktívne ochraňovali obeť trestných činov. Ochrana obetí v jednotlivých členských štátoch Európskej únie je rôzna. Kým v niektorých štátoch je na vyššej úrovni (napr. Nemecko) v iných zaostáva.<sup>6.</sup>

Na základe záverov Rady v Tampere, bol v roku 2000 predložený návrh Rámcového rozhodnutia o postavení obetí v trestnom konaní. Na základe tohto návrhu bolo v roku 2001 prijaté Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní.<sup>7.</sup> Predmetné Rámcové rozhodnutie, v čl. 1 definovalo obeť ako fyzickú osobu, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty, a to priamo spôsobenú konaním alebo nekonaním, ktoré je porušením trestného práva členských štátov. Vzhľadom na to, že sa vyskytli problémy s definíciou obete, v zmysle predmetného Rámcového rozhodnutia, Súdny dvor na prejudiciálnu otázku, či sa má vzťahovať v trestnom konaní vo všeobecnosti na akúkoľvek osobu postihnutú trestným činom, dal odpoveď, že pojem „obeť“ nezahŕňa právnické osoby.<sup>8.</sup>

Predmetné Rámcové rozhodnutie zároveň v čl. 2, stanovilo pre jednotlivé členské štáty povinnosť zabezpečiť, aby obeť mali reálne a primerané postavenie v ich trestnoprávnom systéme. Z obsahu predmetného Rámcového rozhodnutia zároveň vyplýva pre jednotlivé členské štáty, zabezpečiť ich ochranu pred sekundárnou viktimizáciou.<sup>9.</sup>

Najzásadnejším právnym predpisom, ktorý upravuje záruky Európskej únie v oblasti ochrany obetí trestných činov, je smernica 2012/29/EÚ, o obetiach trestných činov. Účelom tejto smernice je zaistiť, aby obetiam trestných činov boli poskytnuté informácie, podpora a ochrana a im bolo umožnené zúčastniť sa na trestnom konaní.

<sup>2</sup>DANKOVÁ, K.: Pojem trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte. In: JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol.: Poškodený a obeť trestného činu z trestného právneho a a kriminologického pohľadu; PRAHA; LEGES; 2012; s. 108.

<sup>3</sup>NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné; I. obecná část; 6. přepracované vydání; Praha; Wolters Kluwer ČR; 2010; s. 345.

<sup>4</sup>STORCH, F.: Řízení trestní rakouské; I. díl; Praha; Wolters Kluwer; 2011; s. 41.

<sup>5</sup>GRÍVNA, T.: Soukromá žaloba v trestním řízení; Praha KAROLINUM; 2005; s. 27.

<sup>6</sup>KLIMEK, L.: Základy trestného práva Európskej únie; Bratislava; Wolters Kluwer; 2017; s. 149.

<sup>7</sup>Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní. Ú. v., L. 82/1, 22.3.2001.

<sup>8</sup>IVOR, J., KLIMEK, L.; ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky; Žilina; EUROKÓDEX; 2013; s. 475.

<sup>9</sup>TOMÁŠEK, M.: Europeizace trestního práva; Praha; LINDE; 2008; s. 359.

Smernica vyžaduje, aby s obeťami trestných činov bolo zaobchádzané s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie. V prípade, ak je obeťou trestného činu dieťa, hlavný ohľad má byť braný na najlepší záujem dieťaťa.<sup>10</sup>

Predmetná Smernica, v porovnaní s Rozhodnutím Rady EÚ 2001/220/SVV, precizuje pojem obete trestného činu, keď za obeť je považovaná:

- nielen fyzická osoba, ktorej bola v dôsledku spáchaného trestného činu spôsobená ujma, vrátane fyzickej, mentálnej, či emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody;
- ale rovnako tak aj rodinný príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.

Podľa predmetnej Smernice, osoba je považovaná za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchatel – zistený, zaistený, stíhaný alebo odsúdený, ako aj bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi.

Predmetná Smernica zaručuje obeti nasledovné právo:

- právo byť vypočutý;
- právo na ochranu počas vyšetrovania trestného činu;
- právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom;
- právo na právnu pomoc;
- právo na prístup k službám na podporu obetí;
- právo na informácie o svojom prípade;
- právo na tlmočenie a preklad;
- právo na náhradu škody;
- právo na náhradu výdavkov, ktoré obeti vznikli v dôsledku aktívnej účasti na trestnom konaní;

## II.

### K podstate práva obete na ochranu pre opakovanou viktimizáciou

Závazky vyplývajúce, pre jednotlivé členské štáty, z obsahu Smernice 2012/29/EÚ, boli do nášho právneho poriadku transponované zákonom č. 274/2017 Z.z. , o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Predmetný zákon nepochybne posilňuje status obetí trestných činov, keď komplexným spôsobom kodifikuje práva, ktoré im doposiaľ priznávali rôzne normatívne pramene a zároveň nanovo koncipuje viaceré tak procesné ako aj mimoprocesné práva.

Predovšetkým sa žiada pozitívne zhodnotiť rozhodnosť zákonodarcu pri vyriešení vzťahu medzi obeťou trestného činu podľa predmetného osobitného zákona a jej procesným statusom podľa trestného poriadku, keď v ust. § 3 ods. 6 cit. zákona, explicitne deklaruje, že „*obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením*“.

Pozitívne sa v tejto súvislosti žiada zhodnotiť rovnako snahu zákonodarcu definične vymedziť kľúčový pojmový aparát tohto zákona.

Osobitne uvedené platí pokiaľ ide o definičné vymedzenie pojmu obeť<sup>11</sup>, obzvlášť zraniteľná obeť<sup>12</sup>, ale rovnako tak, definičné vymedzenie pojmu druhotná<sup>13</sup> a opakovaná viktimizácia.<sup>14</sup>

<sup>10</sup>c.d. v poznámke č. 6, s. 150.

<sup>11</sup>Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov: „*obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody*“.

<sup>12</sup>Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov „*obzvlášť zraniteľnou obeťou je 1. dieťa. Dieťaťom sa rozumie osoba, mladšia ako osemnásť rokov a ak nieje vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak. 2. osoba staršia ako 75 rokov; 3. osoba so zdravotným postihnutím; 4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi; trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia. 5. obeť*

V kontexte avizovaného pojmového aparátu sa žiada osobitnú pozornosť venovať k pojmu „**obzvlášť zraniteľnej obeť**“.

Cit. zákon pojem „obzvlášť zraniteľnej obeť“ objasňuje prostredníctvom rôznych sygnifikantných znakov, ktoré sú naviazané na vek osoby (či už ide o dieťa – osoba mladšia ako 18 rokov alebo ide o osobu staršiu ako 75 rokov), na zdravotný stav osoby, na určité kategórie trestných činov, či spôsob spáchania trestného činu z dôvodu príslušnosti obeť k určitej marginalizovanej skupine.

V konečnom dôsledku ide aj o sygnifikantné znaky, ktoré sú naviazané na obeť trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie. Aby som bol adresný, ide o kritérium, ktoré zákonodarca vtelil do ust. § 2 ods. 1 písm. c) bod 6 cit. zákona.

Zákonodarca v súvislosti s identifikáciou „obeť, iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie“ poskytuje v cit. ust. určitý manuál kompetentným orgánom prostredníctvom **sygnifikantných referenčných znakov**. Medzi referenčné znaky patrí:

- individuálne posúdenie obeť a jej osobných vlastností;
- vzťah obeť k páchatelovi alebo jej závislosť od páchatela;
- ako aj druh, povaha a okolnosti spáchaného trestného činu.

Som toho názoru, že jednotlivé referenčné kritériá, určené na identifikáciu obeť, u ktorej hrozí riziko opakovanej viktimizácie sú príliš štrukturované a abstraktné, čo vo svojich dôsledkoch zakladá reálne riziko širokej subjektívnej úvahy kompetentných orgánov. Avizované riziko je o to závažnejšie, že na priznaný status „obzvlášť zraniteľnej obeť“ sú naviazané procesné práva, ktoré tejto obeť priznáva Trestný poriadok, nevyhnutným dôsledkom čoho je kolízia – konkurencia medzi procesnými právami obeť a právom obv. na obhajobu.

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že obmedzenie práva na obhajobu obvineného, ktoré je integrálnou súčasťou práva na spravodlivé súdne konanie, podľa čl. 6 ods. 1, ods. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, je možné len v nevyhnutnom rozsahu a predvídateľným spôsobom.

K uvedenému Európsky súd pre ľudské práva, ako aj Ústavné súdy konštantne judikujú, že „*vzhľadom k dôležitému postaveniu, aké zaujíma v demokratickej spoločnosti právo na riadny chod spravodlivosti, môže byť akékoľvek opatrenie obmedzujúce práva obhajoby prijaté len vtedy, ak je absolútne nevyhnuté. Ak postačuje za daných okolností menšie obmedzenie, je potrebné ho použiť. Zásada spravodlivého konania totiž vyžaduje, aby bola nájsená rovnováha medzi záujmami poškodených a ďalších osôb a obhajoby.*“<sup>15</sup>

Predmetný zákon, priznáva obeť trestných činov, okrem iného, aj pomerne rozsiahly katalóg práv a medzi inými aj právo na ochranu pred druhotnou alebo opakovanou viktimizáciou, ktoré je normatívne ukotvené v § 8 ods. 1 – 4.

V tejto súvislosti, ako pozitívum predmetného zákona hodnotím skutočnosť, že priznanému právu obeť koreluje povinnosť OČTK a súdov a iných subjektov poskytujúcich pomoc obeť,

---

*trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery. 6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistené na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatela, druhu alebo povahy a okolnosti spáchaného trestného činu.“*

<sup>13</sup>Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. f) zákona č. 274/2017 Z.z. o obeť trestných činov „*druhotnou viktimizáciou* je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obeť, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov.“

<sup>14</sup>Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. g) zákona č. 274/2017/ Z.z. o obeť trestných činov „*opakovanou viktimizáciou* je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatela, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrašovaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeť, pomstením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obeť alebo psychickú integritu obeť.

<sup>15</sup>Porov.: Nález Ústavného súdu ČR, zo dňa 12.10.1994, sp. zn.: P2. ÚS 4/94. Rovnako porov. rozsudok ESĽP vo veci KOSTOVSKI, z roku 1989; A – 166; vo veci DELCOURT z roku 1970; A – 11; vo veci DELTA z roku 1990; A – 1991 a vo veci SAIDI; z roku 1993, A – 261 – C.

postupovať tak, aby ich činnosť nespôsobovala obetiam druhotnú viktimizáciu a za tým účelom sú povinné prijímať účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii.

Na tento účel (za účelom zabezpečenia prevencie pred opakovanou viktimizáciou), zákon o obetiach trestných činov, v ust. § 8 ods. 2, ukladá povinnosť OČTK a súdom „*používať vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ak to ich priestorové možnosti umožňujú*“.

V tejto súvislosti som toho názoru, že prijatie účinných opatrení, ktoré majú reálne zabrániť riziku opakovanej viktimizácie obetí, nemožno podmieňovať (nemôže závisieť) existujúcimi technickými podmienkami povinných subjektov, nakoľko je vecou – povinnosťou – kompetentných OČTK a súdov prijať také technicko – organizačné opatrenia, ktoré by viedli k naplneniu priznaného práva obetiam trestných činov. V opačnom prípade takéto ustanovenie nadobúda obsolentný charakter. Naopak som toho názoru, že predmetný zákon, by mal byť adresnejší a explicitne ustanoviť aspoň základné organizačno – technické požiadavky – parametre, na takéto priestory, ktoré by garantovali možnosť reálneho naplnenia priznaného práva obetiam. Prípadné organizačno – technické nedostatky – obmedzenia u povinných subjektov, bolo možné riešiť, z legislatívno – technického hľadiska, derogačnou klauzulou, ktorá by takýmto subjektom poskytla krátke prechodné obdobie na prijatie adekvátnych organizačno – technických opatrení.

Som toto názoru, že je elementárnou povinnosťou kompetentných OČTK a súdov, eliminovať nežiaduci kontakt medzi páchatelmi trestných činov a ich obeťami, nielen počas realizovaných procesných úkonov v úradných miestnostiach, ale aj bezprostredne pred realizáciou procesných úkonov, v priestoroch ktoré tvoria ich súčasť, či príslušenstvo.

Zákon o obetiach trestných činov, v ust. § 8 ods. 4, zároveň, za účelom reálneho naplnenia priznaného práva obetí na ochranu pre opakovanou viktimizáciou, priznáva kompetentným orgánom (súdom) oprávnenie rozhodovať o uložení osobitných opatrení, podľa osobitného predpisu, ktorým je ust. § 82 Trestného poriadku.

Vo vzťahu k priznanej kompetencii súdov ukladať obvinenému, ktorý bol ponechaný na slobode alebo sa prepúšťa z väzby na slobodu, primerané povinnosti a obmedzenia, nemožno namietat a nemožno namietat ani proti spôsobu akým zákonodarca, v ust. § 82 ods. 6 Tr. por., rieši prípadnú kolíziu medzi uloženými primeranými obmedzeniami obvinenému a právom na styk obvineného s poškodeným, ktoré mu bolo priznané v civilnom procese.

Nad rámec uvedeného v záujme posilnenia ochrany obetí trestných činov, pred opakovanou viktimizáciou, de lege ferenda, by bolo namieste zväžiť možnosť podmieňovať prijatie surogátov väzby, podľa § 80 ods. 1 psím. a) – c), § 81 Tr. por., u obvineného, ktorý spáchal trestný čin voči obzvlášť zraniteľnej obeť, existenciou výnimočných okolností prípadu, podľa § 80 ods. 2 Tr. por. ,

Záverečná kritická poznámka sa vzťahuje ku konštrukcii novelizovaného ust. § 135 ods. 3 Tr. por., keď zákonodarca ďalší výsluch osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou, v prípravnom konaní podmieňuje súhlasom jej zákonného zástupcu.

Nazdávam sa, že naviazanie možnosti opätovného výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov, na súhlas jej zákonného zástupcu, robí možnosť takéhoto výsluchu nereálnou, nakoľko žiaden zákonný zástupca z dôvodu existencie osobných – citových väzieb na takúto osobu, nie je objektívne spôsobilý vyhodnotiť mieru potenciálneho, či reálneho rizika – hrozby, sekundárnej viktimizácie, z dôvodu jej opätovného výsluchu.

Som toho názoru, že konštruktívnejším riešením, popísanej procesnej situácie je naviazať možnosť opätovného výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov v prípravnom konaní, podľa ust. § 135 ods. 3 Tr. por., na súhlas dozorového prokurátora, ako je tomu v prípade, podľa ust. § 135 ods. 1, 2 Tr. poriadku.

## **Záver**

Predmetný zákon o obetiach trestných činov vytvára pevné základy – pevný zákonný rámec pre podporu, ochranu a odškodňovania obetí trestných činov. Napriek uvedenému v jeho štruktúre možno identifikovať niektoré systémové, či fragmentárne nedostatky, ktoré je potrebné de lege lata adresne identifikovať a analyticky spracovať, s ambíciou tieto synteticky, de lege ferenda, zapracovať do obsahu predmetného zákona, a tak zvýšiť úroveň ochrany, ktorú poskytuje obetiam trestných činov.

### Zoznam použitej literatúry

- DANKOVÁ, K.: Pojem trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte. GRÍVNA, T.: Soukromá žaloba v trestním řízení; Praha KAROLINUM; 2005.
- IVOR, J., KLIMEK, L.; ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky; Žilina; EUROKÓDEX; 2013.
- JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestního činu z trestného právního a a kriminologického pohledu; PRAHA; LEGES; 2012.
- KLIMEK, L.: Základy trestného práva Európskej únie; Bratislava; Wolters Kluwer; 2017.
- 2NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné; I. obecná část; 6. přepracované vydání; Praha; Wolters Kluwer ČR; 2010.
- STORCH, F.: Řízení trestní rakouské; I. díl; Praha; Wolters Kluwer; 2011
- TOMÁŠEK, M.: Europeizace trestního práva; Praha; LINDE; 2008.
- Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obětí v trestnom konaní. Ú. v., L. 82/1, 22.3.2001.

Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov: „*obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škody alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody*“.

Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov „*obzvlášť zraniteľnou obeťou je 1. dieťa. Dieťaťom sa rozumie osoba, mladšia ako osemnásť rokov a ak nieje veck osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak. 2. osoba staršia ako 75 rokov; 3. osoba so zdravotným postihnutím; 4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi; trestného týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia. 5. obeť trestného činu spáchaného násillim alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery. 6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolnosti spáchaného trestného činu.*“

Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. f) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov „*druhotnou viktimizáciou je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obeťam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov.*“

Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. g) zákona č. 274/2017/ Z.z. o obetiach trestných činov „*opakovanou viktimizáciou je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatel'a, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstiením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obeť alebo psychickú integritu obeť.*

Porov.: Nález Ústavného súdu ČR, zo dňa 12.10.1994, sp. zn.: P2. ÚS 4/94. Rovnako porov. rozsudok ESLP vo veci KOSTOVSKI, z roku 1989; A – 166; vo veci DELCOURT z roku 1970; A-11; vo veci DELTA z roku 1990; A – 1991 a vo veci SAIDI; z roku 1993, A – 261 – C.

### Kontaktné údaje autora:

doc. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD.  
email: sergej.romza@upjs.sk  
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika  
Právnická fakulta, Katedra trestného práva  
Kováčska ul. č. 26, 041 75 KOŠICE  
Slovensko

# NÁHRADA NEMAJETKOVÉ ÚJMY SEKUNDÁRNÍCH OBĚTÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Katarína Rusinková

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

**Abstrakt:** When the new Civil code came into force in the Czech Republic, there were enacted also noticeable changes as regards legal arrangements in the field of reparation of non-material damage caused by bodily harm or death. In the previous legislation, there were embodied rigorous rules not allowing further differentiation, but contemporary trend aims to make the compensation more appropriate and the emphasis is put on individual approach. As concerns secondary victims pursuing the reparation claims, the case-law of the Constitutional Court and the Supreme Court has formulated criteria helping to determinate the height of compensation. The paper provides reflection on the new concept of non-material damage compensation in relation to secondary victims and points out key elements of judicial practice.

**Abstrakt:** V České republice došlo s účinností nového civilního kodexu k zásadním změnám v úpravě pravidel pro odškodnění nemajetkové újmy způsobené ublížením na zdraví či úmrtím. Oproti předchozímu zakotvení stanovujícím striktní pravidla bez možnosti další diferenciaci v návaznosti na okolnosti konkrétního případu směřuje současný trend k co největší adekvátnosti kompenzace s důrazem na individuální přístup. U obětí tzv. sekundárních, které se jako poškození připojí k trestnímu řízení s nárokem na náhradu nemajetkové újmy způsobené zásahem do osobní integrity oběti primární, byla proto judikaturou formulována kritéria pro určení výše této náhrady. Příspěvek je věnován zamyšlení nad novou koncepcí náhrady nemajetkové újmy ve vztahu k sekundárním obětem a poukázání na klíčové aspekty jejího uvedení do soudní praxe.

**Klíčové slová:** non-material damage, secondary victim, adhesive procedure, criteria

**Klíčové slová:** nemajetková újma, sekundární oběť, adhezní řízení, kritéria

## 1 ÚVOD

Účinnost nového civilního kodexu<sup>1</sup> zapříčinila v českém prostředí zásadní změny na poli odškodňování nemajetkové újmy způsobené ublížením na zdraví či úmrtím. Příklon od původní striktní paušální úpravy k uplatnění soudcovského uvážení při rozhodování o náhradách vyvolal mnoho otázek, na které reagovala judikatura vyšších soudů formulací doporučení pro praxi, kdy tato mají představovat vodítka pro prvostupňové rozhodování o nárocích v adhezním řízení. Vzhledem k tomu, že trestní soud je v adhezním řízení povinen postupovat co se odůvodňování týče se stejnou péčí jako civilní soud rozhodující o náhradě škody v občanskoprávních věcech a že adhezní výrok tak musí stejně jako jakékoli jiné meritorní rozhodnutí soudu snést test ústavnosti<sup>2</sup>, je příslušným doporučením formulovaným jako kritéria posuzování třeba věnovat velkou pozornost. Sjednocení soudní praxe a postupů používaných v dokazování týkajícím se adhezních nároků však samozřejmě není věcí, která by nastala jako mávnutím kouzelného proutku, ale procesem trvajícím několik let.

## 2 NEMAJETKOVÁ ÚJMA, SEKUNDÁRNÍ OBĚŤ A ADHEZNÍ ŘÍZENÍ

Obsah nemajetkové újmy tvoří příkoří, které se projevuje jinde než na majetku, například v osobní sféře. Nepřímo však může mít i majetkové důsledky. Vliv na formu zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu a v případě peněžitého zadostiučinění na jeho výši může mít to, zda a v jaké míře na straně škůdce existuje zavinění.<sup>3</sup> Vyjádření nemajetkové újmy v penězích je však obecně problematické, nakolik je problematická kvantifikovatelnost duševních stavů.

<sup>1</sup> Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

<sup>2</sup> Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30.3.2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11.

<sup>3</sup> HENDRYCH Dušan a kol. *Právnický slovník*. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 627.



Již samotný termín sekundární oběť naznačuje, že újma způsobená této oběti bude odrazem újmy, která byla způsobena oběti primární. Nazývá se proto újma reflexní či odvozená, v zahraničí rovněž dalšími podobnými způsoby, například ve francouzském právu škoda způsobená „oklikou“ (*par ricochet*).<sup>4</sup> V případě sekundární oběti se tedy jedná o osobu, která utrpí psychickou újmu či šok jako důsledek toho, co se přihodilo osobě, která byla porušením právní povinnosti postížena bezprostředně.<sup>5</sup> Jak lze dovodit z uvedeného, přesná definice či taxativní výčet sekundárních obětí neexistují, může jít prakticky o kohokoli, kdo újmu způsobenou oběti primární důvodně pociťuje jako osobní neštěstí. Typicky jsou sekundárními oběťmi osoby blízké nebo další osoby s vazbou na primární oběť, může však jít i o osoby jiné, například o svědka nehody či svědka násilného činu. Objektem ochrany při poskytování náhrady nemajetkové újmy sekundárním obětem jsou zejména rodinné vztahy a obdobné sociální vztahy s dalšími blízkými osobami, které se vyznačují určitou kvalitou a intenzitou, a jejich rozvoj.

Do adhezního řízení, které je částí trestního řízení, v níž se rozhoduje o nárocích na náhradu škody, nemajetkové újmy či o bezdůvodném obohacení, vstupuje sekundární oběť v momentě, kdy se chce připojit se svým nárokem, jako poškozený. V české právní úpravě se musí poškozený s nárokem k trestnímu řízení připojit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Je povinen doložit důvod a vyšší požadovaného nároku.<sup>6</sup>

Smyslem adhezního řízení je, aby mohl být nárok poškozeného uplatněn snažší a rychlejší cestou než v situaci, kdy by se za tímto účelem samostatně zahajovalo řízení občanskoprávní. Podstatnou část informací týkajících se nároku poškozeného totiž obstarají samy orgány činné v trestním řízení v rámci dokazování – například výpovědi sekundárních obětí v procesním postavení svědků se často týkají i charakteru vztahu s obětí primární. Pokud podklady pro rozhodnutí o nároku, který poškozený uplatňuje, nejsou dostatečné a zároveň tomu nebrání důležité důvody, jako například potřeba rozhodnout bez zbytečných průtahů, která je patrná zejména ve vazebních věcech, sdělí soud poškozenému, jakým způsobem má podklady doplnit a určí mu k tomu lhůtu. Zároveň je na zvážení soudu, zda případně doplní dokazování sám.

### **3 ZÁSADNÍ PROMĚNA ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY**

Na přístup evropských států k nárokům sekundárních obětí měla na nadnárodní úrovni podstatný vliv Rezoluce (75) 7 o náhradě za ublížení na zdraví nebo usmrcení přijatá Výborem ministrů Rady Evropy dne 14. března 1975.<sup>7</sup> S cílem snížit rozdíly mezi právními řádů jsou zde uvedeny zásady, které by členské státy Rady Evropy měly mít legislativně na zřeteli. Podle zásady č. 19 Rezoluce (75) 7 má být náhrada za nemajetkovou újmu (duševní utrpení) vzniklou v důsledku usmrcení primární oběti přiznávána manželovi, dítěti, rodiči a snoubenci/snoubence usmrcené primární oběti, to vše za podmínky, že mezi pozůstalým a primární obětí existovalo v době její smrti hluboké citové pouto.

Vodítka pro náhradu nemajetkové újmy sekundárních obětí jsou obsažena i v kompilaci doporučení nazvané Principy evropského deliktního práva (PETL) vytvořené Evropskou skupinou deliktního práva. Dle čl. 10.301.1. PETL má náhrada nemajetkové újmy náležet osobám s blízkým vztahem k primární oběti, která utrpěla smrtelné zranění či zranění velmi závažné.<sup>8</sup> Okruh oprávněných osob zde není omezen na rodinné příslušníky, náhrada nemajetkové újmy tak může náležet i osobám, které k primární oběti nemají vztah v právní rovině.<sup>9</sup>

K legislativnímu zakotvení náhrady nemajetkové újmy sekundárním obětem v českých podmínkách došlo zákonem č. 47/2004 Sb., kterým bylo do občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. doplněno ustanovení § 444 stanovující ve svém odst. 3 paušální náhradu nemajetkové újmy pozůstalým primárním obětem, a to ve výši 240.000 Kč pro pozůstalého manžela, dítě nebo rodiče,

<sup>4</sup> ELISCHER, David. Citová újma, ztráta naděje, reflexní újma, újma na kráse, budoucí škoda aneb pojetí újmy ve francouzském právu. *Zdravotnické fórum*, 2012, č. 4, s. 28.

<sup>5</sup> ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 6, s. 216.

<sup>6</sup> § 43 odst. 3 zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

<sup>7</sup> Výbor ministrů Rady Evropy. *Rezoluce (75) 7 o odškodnění za ublížení na zdraví nebo usmrcení* [online]. [cit. 20. 2. 2018].

<sup>8</sup> European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law* [online]. [cit. 20. 2. 2018].

<sup>9</sup> VLASÁK, Michal. *Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku*. Jurisprudence, 2009, roč. 18, č. 4, s. 40 a násl.

případně jinou osobu blízkou žijící ve společné domácnosti, 175.000 Kč pro pozůstalého sourozence a 85.000 Kč pro každého z rodičů při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte. Ústavní soud však judikoval, že daná úprava „je natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému. Proto nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti“.<sup>10</sup> Domáhání se vyšších částek z titulu ochrany osobnosti tedy bylo častým jevem.

Aktuálně platný občanský zákoník č. 89/2012 Sb. koncept paušálního odškodnění opouští a ve svém § 2959 stanovuje, že v případě usmrcení či zvláště závažného ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželů, rodičů, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Pokud není možné výši náhrady takto určit, subsidiárně se pro její stanovení použijí zásady slušnosti. Díky tomu, že nový občanský zákoník žádnou konkrétní výši náhrady nestanoví, důvod souběžného uplatnění nároků (i z titulu ochrany osobnosti) odpadá. Novou koncepcí náhrady nemajetkové újmy sekundárním obětem lze tedy charakterizovat pomocí následujících znaků:

- Rozšíření oproti předchozí právní úpravě – tehdy byli odškodňováni pouze pozůstalí, muselo tedy dojít ke smrti, zatímco nyní je okruh situací rozšířen i na zvláště závažné ublížení na zdraví.
- Rozšíření okruhu osob oprávněných žádat náhradu – předchozí úprava stanovovala u blízkých osob, které nebyly taxativně vyjmenovány, podmínku vedení společné domácnosti s usmrceným. Oproti tomu je stávající úprava benevolentnější a vychází z obecného výkladu pojmu osoba blízká v občanském zákoníku.<sup>11</sup> Měly by tedy být zahrnuty všechny osoby, které pojilo s primární obětí citové pouto takové kvality, která si zaslouhuje právní ochranu, přičemž jeho zpretrhání vyvolalo újmu takové intenzity, že je nutné ji odškodnit.
- Přiklon od paušalizace k individualizaci, kdy nová úprava se snaží o co největší adekvátnost přiznané náhrady.

#### **4 (NE)KVANTIFIKOVATELNOST DUŠEVNÍCH STAVŮ**

Pojem „duševní útrapy“, který je použit v ustanovení občanského zákoníku dopadajícím na náhradu nemajetkové újmy, nemá jednoznačnou definici. Kromě psychické bolesti sekundární oběti v některých případech popisují i ztrátu chuti žít, vtíravé myšlenky, nedůvěru k okolnímu světu či obavy z budoucnosti.<sup>12</sup> Za účelem sjednocení výkladu tohto pojmu byla judikaturou vymezena kritéria pro určování výše náhrad, přičemž v úvahu je kromě nich samozřejmě třeba brát i kauzalitu mezi vznikem příslušného stavu u sekundární oběti a jednáním škůdce, aby se předešlo situaci, kdy bude škůdce zavázán k náhradě nemajetkové újmy, která byla zapříčiněna stavem vzniklým u sekundární oběti z jiných důvodů.

Půdu pro formulaci kritérií pro určování výše náhrad připravil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 22.12.2015, sp. zn. I.ÚS 2844/14, kde uvedl, že při úvaze o přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je nezbytné přihlížet k funkci daného institutu při ochraně osobnosti, kdy tato je především satisfakční a preventivně-sankční. Dále je pak nutné zkoumat míru zavinění a konkrétní okolnosti daného případu, a to jak právní, tak skutkové. Ústavní soud také zdůraznil nutnost zabývat se postojem osoby, která za škodu odpovídá.

Na výše uvedený náleží Ústavního soudu navázal rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.4.2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, ve kterém byla již kritéria formulována konkrétně s tím, že je nutné je zvažovat jak na straně obětí (primární a sekundární), tak na straně pachatele. V prvním

<sup>10</sup> Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4.5.2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/2004.

<sup>11</sup> § 22 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů: „Osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“

<sup>12</sup> HÁNĚLOVÁ, Kristýna. (R)evoluce v odškodňování duševních útrap? *Trestněprávní revue*, 11-12/2015, s. 264.

případě sem patří intenzita vztahu mezi poškozeným a blízkými osobami, věk poškozeného a blízkých osob, existenční závislost a případné poskytnutí jiné satisfakce ze strany odpovědné osoby. Stran existenční závislosti je nutné současně poukázat na to, že nemá být vnímána primárně z hlediska ekonomického, ale spíše z hlediska faktu, že sekundární oběť ztrácí jistou péči, podporu a ochranu.<sup>13</sup> Kritérii zohledňovanými na straně pachatele jsou postoj k události, dopad události do jeho duševní sféry, majetkové poměry a míra zavinění, eventuálně míra spoluzavinění primární oběti.

Nejvyšší soud ve svém nálezu sp. zn. 4 Tdo 1402/2015 rovněž uvedl, že duševní útrapy je třeba posuzovat primárně z pohledu průměrného člověka a případné snížení či zvýšení přiznávané náhrady lze odůvodnit pouze okolnostmi, které jsou řádně doloženy a prokázány poškozeným. Jako základní rozpětí pro stanovení výše náhrady v typovém případě nejbližších osob bylo doporučeno 240.000 Kč až 500.000 Kč, pokud jsou popsána kritéria neutrální (například standardní kvalita vzájemných vztahů či ničím nevybočující přístup pachatele).

Neutralitu však nelze bez dalšího dovodit, pokud nejsou rozhodné okolnosti prokázány dostatečně, jak zdůraznil i Ústavní soud ve svém dalším nálezu, když judikoval, že „*jedině pečlivé uvážení všech kritérií pro určení výše náhrady nemajetkové újmy umožní stanovit její adekvátní kompenzaci.*“<sup>14</sup> V případě, že tedy soud nemá k dispozici dostatečné množství důkazů pro to, aby mohl přiznat a řádně odůvodnit konkrétní výši nároku, nezbyvá, než poškozeného s jeho nárokem odkázat do občanskoprávního řízení. Pokud je prokázána neutrální úroveň kritérií, ale poškozený si nárokuje vyšší částku než takovou, která neutrální úrovni odpovídá, nárok se mu přízná alespoň zčásti a do občanskoprávního řízení je odkázán s jeho zbytkem, neboť je nutné zohledňovat to, že v trestním řízení je primárním účelem to, aby bylo co nejrychleji rozhodnuto o vině a trestu a provádění dalšího dokazování pouze za účelem exaktního vyčíslení nároku poškozeného, který on sám nedoložil, by bylo s požadavkem rychlosti řízení v rozporu.<sup>15</sup>

## **5 ZÁVĚR**

Problematika nepřímé nemajetkové újmy ve vztahu k sekundárním obětem je v českém právním řádu relativně novou materií a soudy se s ní vzhledem ke změnám, které rekodifikace soukromého práva přinesla, musí ještě vypořádat. Pro dosažení co možná největší adekvátnosti přiznávaných náhrad jsou nyní vztahy mezi primárními a sekundárními oběťmi více zkoumány, ať již ve světle důkazů, které získávají samy orgány činné v trestním řízení, nebo důkazů, které předloží poškozený sám či na výzvu soudu. Některé kritické hlasy v souvislosti s novou koncepcí uvádějí, že důkladnější analyzování vztahů či případný požadavek doložení určitých skutečností mohou být pro oběť zdrojem sekundární viktimizace, dle názoru autorky však tomu tak není a výraz zájmu soudu o individuální okolnosti a individuální případ jako takový může na oběť v postavení účastníka řízení působit naopak pozitivně. Situace přitom rozhodně nemá vypadat tak, že v případě nedoložení žádných speciálních podkladů například u rodinného příslušníka či jiné osoby blízké, kdy alespoň tato blízkost bude provedeným dokazováním prokázána, by takový člověk automaticky neobdržel v adhezním řízení žádnou náhradu. V těchto případech se zpravidla usuzuje na střední, čili průměrnou kvalitu vzájemných vztahů, od které se náhrada odvíjí, pokud dokazováním nevyjdou najevo žádné kontroverzní skutečnosti, které by tento průměr zpochybňovaly. Povinnost tvrzení se tak bude především vztahovat na požadované náhrady, které rozmezí doporučené Nejvyšším soudem přesahují. U nedovozování neutrality deklarovaného Ústavním soudem nejsou tedy ani tak myšleny případy členů blízké rodiny, osob žijících ve společné domácnosti, resp. těch osob, které by i dle předchozího zakončení měly nárok na paušální náhradu, ale zejména se striktně týká jiných osob udávajících blízký vztah s primární obětí, pro který ale zároveň neposkytují dostatečný podklad a tento podklad není ani jinak v rámci dokazování přítomen. Je také nutno zdůraznit, že výčet kritérií není výčtem doslovným a nemá se tak v kombinaci s doporučeným rozmezím náhrad stát nástrojem pro jakoukoli opětovnou paušalizaci, ale spíše má sloužit jako vodítko, aby soud věděl, čím se zabývat a v jakých bodech je třeba adhezní výrok rozsudku náležitě odůvodnit. V případě, že

<sup>13</sup> RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy*, 11/2016. s. 383.

<sup>14</sup> Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9.8.2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15.

<sup>15</sup> § 229 odst. 1, odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

některá z kritérií nejsou pro danou konkrétní situaci relevantní, je vhodné alespoň je v odůvodnění zmínit a uvést tuto skutečnost, aby nebyla jen mlčky opomenuta.

Lze tedy uzavřít, že není pochyb o to, že téma náhrad nemajetkové újmy sekundárních obětí v adhezním řízení s sebou přináší mnoho otázek, které budou zodpovězeny až v průběhu dlouhodobějšího vývoje praxe. O určité sjednocení postupu okresních, krajských a vrchních soudů usiluje Nejvyšší soud, který provádí soustavný monitoring jejich činnosti.<sup>16</sup> Novou koncepci však lze považovat za krok správným směrem, přestože otázka kompenzace ani za její pomoci nemusí být vždy vyřešena vyčerpávajícím způsobem. Jako „odrazový můstek“ pro soudcovské rozhodování však poslouží více než dobře.

#### **Použitá literatura:**

ELISCHER, David. Citová újma, ztráta naděje, reflexní újma, újma na kráse, budoucí škoda aneb pojetí újmy ve francouzském právu. *Zdravotnické fórum*, 2012, č. 4, s. 21-30.

HÁNEĽOVÁ, Kristýna. (R)evoluce v odškodňování duševních útrap? *Trestněprávní revue*, 11-12/2015, s. 264-270.

HENDRYCH Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy*, 11/2016. s. 381-387.

VLASÁK, Michal. *Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku*. Jurisprudence, 2009, roč. 18, č. 4, s. 40-49.

ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 6, s. 216-219.

Výbor ministrů Rady Evropy. *Rezoluce (75) 7 o odškodnění za ublížení na zdraví nebo usmrcení* [online]. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804f2a17>.

European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law* [online]. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>,

*Nejvyšší soud systematicky monitoruje činnost českých soudů na trestním úseku při rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy, způsobené trestnou činností*. Nejvyšší soud [online]. publikováno 12.4.2016 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: [http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS\\_new/ns\\_web.nsf/web/Prověřenostamedia~TiskovezpravyNejvysihosoudu~Nejvyssi\\_soud\\_systematicky\\_monitoruje\\_cinnost\\_ceskych\\_soudu\\_na\\_trestnim\\_useku\\_pri\\_rozhodovani\\_v\\_adheznim\\_rizeni\\_\\_o\\_narocich\\_na\\_nahradu\\_nemajetkove\\_ujmy\\_\\_zpusobene\\_trestnou\\_cinnosti~?openDocument&lng=CZ](http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/web/Prověřenostamedia~TiskovezpravyNejvysihosoudu~Nejvyssi_soud_systematicky_monitoruje_cinnost_ceskych_soudu_na_trestnim_useku_pri_rozhodovani_v_adheznim_rizeni__o_narocich_na_nahradu_nemajetkove_ujmy__zpusobene_trestnou_cinnosti~?openDocument&lng=CZ).

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30.3.2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11.

Nález Ústavního soudu ze dne 22.12.2015, sp. zn. I.ÚS 2844/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4.5.2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/2004.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9.8.2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.4.2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

#### **Kontaktní údaje:**

Mgr. Katarína Rusinková

Katarina.Rusinkova@law.muni.cz

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra právní teorie

Veveří 158/70

611 80 Brno

Česká republika

---

<sup>16</sup> *Nejvyšší soud systematicky monitoruje činnost českých soudů na trestním úseku při rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy, způsobené trestnou činností*. Nejvyšší soud [online]. publikováno 12.4.2016 [cit. 20. 2. 2018].

## ROZHODOVACIA ČINNOSŤ SÚDOV VO VZŤAHU K POŠKODENÝM OSOBÁM

Eva Sihelniková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Medzi subjekty trestného konania sa v zmysle § 10 ods. 11 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný poriadok“ v príslušnom gramatickom tvare) zaraďuje ten, „kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti.“ V skorších štádiách trestného konania hovoríme o subjekte trestného konania, pričom pre konanie pred súdom už Trestný poriadok používa označenie strany. Ustanovenie § 10 ods. 11 Trestného poriadku vymedzuje, že stranou sa rozumie ten, proti komu sa trestné konanie vedie, poškodený, zúčastnená osoba a prokurátor. V predmetnom ustanovení je ďalej definované, komu zákon priznáva rovnaké postavenie ako strane.

Subjektom a v konaní pred súdom a jednou zo strán je aj poškodený. Trestný poriadok v § 46 definuje poškodeného ako „osobu, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.“ Osoba nestráca postavenie poškodeného ani v prípade, ak jej páchatel' spôsobenú škodu nahradil ešte pred tým, ako vôbec došlo k začatiu trestného konania, resp. ak tak páchatel' urobil v jeho priebehu.<sup>1</sup> Postavenie poškodeného môže mať nie len fyzická, ale aj právnická osoba. Postavenie poškodeného upravujú aj rozhodnutie Rady z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/JHA), ďalej smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.<sup>2</sup>

Škodou spôsobenou trestným činom sa v zmysle vyššie citovaného ustanovenia rozumie nie len ublíženie na zdraví alebo majetková škoda poškodeného, ale aj morálna a iná škoda v širšom slova zmysle, teda môže ísť prakticky o akýkoľvek zásah do práv poškodeného, ktoré sú chránené zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“ v príslušnom gramatickom tvare). Poškodeným je aj ten, komu nevznikol nárok na náhradu škody. Môže ísť taktiež o subjekt, ktorého práva a právom chránené záujmy boli „len“ ohrozené.<sup>3</sup> Krajský súd v Žiline sa k pojmu škoda vyjadril vo svojom rozhodnutí zo dňa 22. januára 2011 sp. zn.: 1To/10/2011-427 nasledovne: „Je zřejmé, že trestnoprávny pojem „škoda“ je obsahovo výrazne širší a obsiahlejší ako pojem „škoda“ v práve súkromnom. Trestné právo, a to predovšetkým v zmieňovanom ustanovení § 46 ods. 1 Tr. por., totižto vychádza z pojmu škoda, resp. definuje jeho obsah nie v zmysle dnes už v Európe postupne prekonanej a prekonávanej predstavy o škode ako zásahu výlučne do majetkových práv poškodeného, ale nazerá na škodu modernejším, vyspelo-európskym chápaním ako na protiprávny zásah do materiálnych i nemateriálnych práv, pričom výsledkom takéhoto zásahu môže byť logicky nielen ujma materiálna (majetková či peňažná), ale aj ujma nemateriálna (imateriálna), teda ujma či škoda, ktorá sa neprejaví vo sfére materiálnej, ale vo sfére inej, tvorenej všetkými ostatnými právami inej, nie – materiálnej, povahy, ktorým právny poriadok priznáva právnu ochranu a ich porušenie resp. zásah do takýchto práv sankcionuje. Trestný poriadok teda vníma škodu ako škodu majetkovú, morálnu a inú, pričom obsahovo odkazuje na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ a „iná škoda“, vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému zavineným protiprávnym konaním sankcionovaným normami trestného práva, treba

<sup>1</sup> R III/1967

<sup>2</sup> <http://www.epi.sk/eurokodex-komentovane-ustanovenie/Eurokodex-komentar-k-p-46-zakona-301-2005-Z-z-1.htm> [cit. 2018-02-09]

<sup>3</sup> ČENTĚŠ, J. a kol: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 164.

*vnímať ako pojmy, ktoré sú v priamej súvislosti so všeobecným pojmom „nemajetková, resp. imateriálna ujma“ v práve civilnom, t.j. pojmom, ktorý je obsahovo natoľko rôznorodý, ako sú obsahovo rôznorodé zákonné práva o slobody, ktoré podliehajú zákonnej ochrane a zásah do ktorých je právom sankcionovaný (spravidla vo forme príkazu takýto zásah odstrániť/napraviť/zastaviť). S ohľadom na tieto skutočnosti, t.j. predovšetkým s ohľadom na imateriálny charakter týchto chránených práv, možno takúto (nemajetkovú) ujmu, ktorá takýmto porušením vznikla, peňažne len zmierniť, v žiadnom prípade však nie reparaovať, to s ohľadom na charakter týchto práv nie je možné (protiprávny zásah, ktorým došlo k porušeniu zdravia či cti fyzickej osoby, nie je možné peniazmi, resp. peňažnou reparáciou napraviť, peňažná náhrada slúži len na prípadné zmiernenie následkov takéhoto konania).“*

V trestnom konaní rozlišujeme medzi poškodenými, ktorí majú nárok na náhradu škody podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku a poškodenými, ktorí takýto nárok nemajú. Aj poškodení bez nároku na náhradu škody však majú procesné práva podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku. Medzi procesné práva poškodeného patrí udeľovanie súhlasu s trestným stíhaním v taxatívne vymedzených prípadoch, nazeranie do spisu a jeho preštudovanie, zároveň má poškodený právo informovať sa o stave trestného konania. Medzi jeho ďalšie práva patrí napr. podávanie návrhov na vykonanie dôkazov ako aj ich samotné predkladanie, vyjadrovanie sa k jednotlivým dôkazom, účasť na hlavnom pojednávaní, verejnom zasadnutí týkajúcom sa dohody o vine a treste alebo o odvolaní, takisto má poškodený právo predniesť záverečnú reč a taktiež podávať opravné prostriedky v rozsahu, ktorý mu ustanovuje Trestný poriadok. Poškodený ďalej môže podať žiadosť, aby bol informovaný pre prípad, že obvinený bude prepustený z väzby alebo z výkonu trestu, prípadne z väzby alebo z výkonu trestu ujde ako aj v ďalších prípadoch uvedených v § 46 ods. 8 Trestného poriadku. Poškodený má v dôsledku transponovania smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 právo na sprievod dôverníka. Ide o inštitút, ktorý bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený od 01.01.2016. Dôverníkom môže byť len fyzická osoba spôsobilá na právne úkony. Túto osobu si vyberá sám poškodený, nakoľko jej prvoradou úlohou je poskytnúť poškodenému najmä psychickú pomoc. Dôverník nemá procesné práva, nemá právo zasahovať od priebehu vykonávaného úkonu, avšak je povinný zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v priebehu trestného konania. Trestný poriadok zároveň v § 48a, v ktorom je upravený inštitút dôverníka taxatívne vymenúva osoby, ktoré si poškodený ako dôverníka zvoliť nemôže. Ide o sudcu, prokurátora, obvineného, obhajcu, svedka, znalca alebo tlmočníka, ktorí vystupujú v danom trestnom konaní.

Poškodený sa môže dať v trestnom konaní zastupovať splnomocnencom. Na rozdiel od obhajcu obvineného, splnomocnencom nemusí byť len osoba zapísaná v zozname advokátov, ale môže ísť o akúkoľvek fyzickú osobu, ktorá je plne spôsobilá na právne úkony. Uvedené však neplatí v prípade, ak sa v trestnom konaní prejednávajú utajované skutočnosti, vtedy môže byť splnomocnencom poškodeného len advokát alebo osoba, ktorá je oprávnená oboznamovať sa s utajovanými skutočnosťami na danom úseku.<sup>4</sup> Ďalšie obmedzenie stanovuje vo vzťahu k splnomocnencovi § 53 ods. 2 Trestného poriadku, nakoľko v zmysle tohto ustanovenia nemôže byť na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí splnomocnencom taká osoba, ktorá naň môže byť predvolaná ako svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ. Predmetné obmedzenie vychádza z možného konfliktu záujmov. V rámci svojho postavenia je splnomocnenec oprávnený predkladať návrhy na vykonanie dôkazov, podávať žiadosti a opravné prostriedky. Splnomocnenec je zároveň oprávnený byť prítomný pri všetkých úkonoch, na ktorých sa môže zúčastniť poškodený.

Ako už bolo uvedené vyššie, jedným z práv poškodeného je uplatnenie nároku na náhradu škody. Poškodený môže navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku, alebo v trestnom rozkaze, uložil obžalovanému povinnosť nahradiť škodu. O tomto ako aj ďalších právach, je poškodený poučený pri výsluchu. Predmetná časť poučenia používaného od 01.01.2018 znie nasledovne: *„Podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku ako poškodený, máte právo podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá Vám bola spôsobená trestným činom, ste tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu. Návrh musíte ako poškodený uplatniť si najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu*

<sup>4</sup> ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie Bratislava: EUROKODEX, 2017. s. 189

škody uplatňuje. Podľa § 46 ods. 4 Trestného poriadku takýto návrh nemožno podať, ak bolo o nároku už rozhodnuté v civilnom procese alebo inom príslušnom konaní.“

Obsahové náležitosti takéhoto návrhu sú minimálne, nakoľko v ňom musí byť uvedený len dôvod a výška uplatňovaného nároku, pričom tento nárok možno upresniť až do doby, kým sa súd neodoberie na záverečnú poradu. O riadne uplatnenom nároku na náhradu škody sa rozhoduje v tzv. adhéznom konaní. Adhézne konanie prebieha súčasne s trestným konaním. V zmysle § 278 Trestného poriadku by súd mal spravidla uložiť v odsudzujúcom rozsudku obžalovanému povinnosť nahradiť škodu, ktorá poškodenému vznikla v dôsledku jeho konania. Obligatórne tak súd robí vždy, keď je výška uvedená v skutkovej vete, ktorá je súčasťou výrokovej časti rozhodnutia. Podmienkou na také rozhodnutie je, že poškodený musí svoj nárok uplatniť včas, a to najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Uvedené vyplýva jednak z § 46 ods. 3 Trestného poriadku, avšak k danej problematike sa vo svojom rozhodnutí 3To/21/2012 zo dňa 14. júna 2012 vyjadril aj Krajský súd v Žiline, a to nasledovne: *Ak poškodený uplatní nárok na náhradu škody, ale nie včas t.j. najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania - § 46 ods. 3 Trestného poriadku, súd na hlavnom pojednávaní vyhlási do zápisnice o hlavnom pojednávaní uznesenie podľa § 256 ods. 4 Trestného poriadku, ktorým vysloví, že poškodený nárok na náhradu škody v trestnom konaní už uplatňovať nemôže. Také uznesenie sa osobitne nevyhotovuje, nie je proti nemu prípustná sťažnosť a nebráni poškodenému vo výkone procesných práv podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku. V rozsudku potom súd nerozhoduje o náhrade škody, a to ani odkazom poškodeného na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.“* V zmysle judikatúry, pokiaľ ide o rozsah priznávanej náhrady škody, súd je viazaný výškou nároku, ktorý si poškodený uplatnil. *„Pri rozhodovaní o nároku na náhradu škody v trestnom konaní je súd viazaný návrhom poškodeného do tej miery, že nemôže priznať poškodenému viac, ako svojím návrhom požadoval.“*<sup>5</sup> K uplatneniu nároku na náhradu škody poškodeným sa vo svojom rozhodnutí I. ÚS 18/06 vyjadril aj Ústavný súd Slovenskej republiky: *„Podľa § 43 ods. 2 Trestného poriadku poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola trestným činom spôsobená, je oprávnený tiež navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu. Z doterajšej judikatúry všeobecných súdov, ako aj z znenia § 43 ods. 2 Trestného poriadku je jednou zo základných podmienok pre vyslovenie povinnosti nahradiť škodu, aby poškodený svoj nárok uplatnil voči určitej osobe - obžalovanému. Z uvedeného vyplýva, že vo veci poškodeného sa konanie začína uplatnením si nároku na náhradu škody voči určitej osobe, ktorej určitosť je vyjadrená najskôr vznesením obvinenia.“*

Prekážkou na priznanie nároku na náhrady škody poškodenému môže byť teda to, že nárok nebol uplatnený včas, nebol uplatnený riadne, ako aj skutočnosť, že mohlo dôjsť k jeho premlčaniu. K premlčaniu a spočívaniu premlčacej doby sa judikatúra vyjadruje nasledovne: *„Ak poškodený uplatnil v trestnom konaní nárok na náhradu škody spôsobenej mu trestným činom a v tomto začatom konaní riadne pokračoval, premlčacia lehota sa zastaví a v priebehu tohto konania neplynie. Po skončení trestného stíhania, v ktorom nedošlo k uloženiu povinnosti nahradiť uplatnenú škodu a poškodený bol vyrozumený o skončení stíhania, beh premlčacej doby pokračuje.“*<sup>6</sup> Najvyšší súd Českej republiky sa vo svojom rozhodnutí zo dňa 24. mája 2006, sp. zn. 25 Cdo 2478/2004 vyjadruje presnejšie: *„Pokiaľ poškodený podá návrh v období, ktoré pripúšťa Trestný poriadok, je riadne podaný z hľadiska doby podania návrhu; aby však takýto návrh spĺňal náležitosti riadneho návrhu poškodeného na náhradu škody v adhéznom konaní a mal za dôsledok spočívanie plynutia premlčacej doby, musí z neho byť zrejme, z akých dôvodov, v akej výške a voči komu sa uplatňuje. Za riadne uplatnenie nároku preto súdna prax nepovažuje napríklad vyjadrenie poškodeného v tom smere, že sa pripája k trestnému konaniu s požiadavkou na náhradu škody, ako bude orgánmi činnými v trestnom konaní zistená. Obdobne je treba uviesť, že riadnym uplatnením nároku na náhradu škody v adhéznom konaní nie je samotné podanie trestného oznámenia, ak neobsahuje požiadavku, aby konkrétnej osobe bola uložená povinnosť na náhradu škody v určitej výške.“*

Pokiaľ ide o preukazovanie existencie nároku na náhradu škody, z nálezu Ústavného súdu zo dňa 18. júna 2014 sp. zn. II ÚS 655/2013-48 vyplýva, že splnomocnenec poškodeného môže klásť otázky „v rozsahu uplatnených práv“, teda otázky vzťahujúce sa k uplatnenému nároku, smerujúce k skutočnostiam, ktorých zistenie je podmienkou na úspešné uplatnenie nároku

<sup>5</sup> R 35/1980

<sup>6</sup> R 31/1974

poškodeného. Ústavný súd v predmetnom rozhodnutí uviedol nasledovne: „Pre poškodeného je zásadným preukázanie, či sú naplnené predpoklady zodpovednosti osoby, voči ktorej sa vedie trestné konanie, za spôsobenú škodu. Práve z dôvodu, že poškodený, resp. jeho splnomocnenec nenahrádzajú orgán činný v trestnom konaní, môžu sa otázky poškodeného, resp. jeho splnomocnenca vzťahovať len na protiprávnosť konania osoby, voči ktorej smeruje právo na náhradu škody, tzn. k zisteniu, či došlo k protiprávnemu konaniu a kto toto protiprávne konanie spáchal.“ Medzi konaním obvineného a spôsobeným následkom v podobe ujmy, ktorá vznikla poškodenému, musí existovať kauzálny nexus.

Nárok poškodeného na náhradu škody možno v trestnom konaní zaistiť za podmienky, že existuje dôvodná obava, že jeho uspokojenie bude neskôr marené alebo sťažované.<sup>7</sup> Nárok poškodeného však možno zaistiť výhradne v čase po vznesení obvinenia a to na majetku obvineného, na majetkových právach obvineného v právnickej osobe, v ktorej má obvinený majetkovú účasť ako aj na ďalších majetkových právach uvedených v § 50 ods. 1 Trestného poriadku. „Majetkom obvineného je všetko, čo je vo vlastníctve obvineného. Patria doň najmä hnutelné a nehnuteľné veci, prípadne spoluvlastnícky podiel obvineného na takýchto veciach, ako aj pohľadávky a iné majetkové práva. Ostatnými majetkovými právami obvineného sú všetky práva obvineného oceniteľné v peniazoch. Ide najmä o pohľadávky a ich prislúšenstvo, práva na plnenia zo zmlúv, práva k ochranným známkam, práva k priemyselným vzorom, licenčné práva, autorské práva a pod.“<sup>8</sup>

Skutočnosť, že nárok poškodeného možno zaistiť až v štádiu po vznesení obvinenia vyplýva jednak priamo z § 50 ods. 1 Trestného poriadku ale aj z uznesenia Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici Kv 55/2010-103 zo dňa 03.10.2011 : *Návrhy a žiadosti na zaistenie majetku „budúceho obvineného“ podané predtým, ako bolo voči konkrétnej osobe postupované podľa § 206 ods. 1 Tr. poriadku, nie je možné uznať za procesne účinné a teda za také, ktoré by vyvolávali potrebu, hoci aj negatívneho rozhodnutia v zmysle § 50 Tr. poriadku. Návrh - žiadosť poškodenej osoby predchádzajúci vzneseniu obvinenia treba hodnotiť len ako podnet na to, aby orgány prípravného konania vedené svojou zákonnou povinnosťou podnikli kroky na zistenie a zaistenie príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Od žiadnej osoby, ktorej svedčí podozrenie z trestnej činnosti, resp. ktorej účasť na trestnej činnosti deklarujú akty a úkony orgánov činných v trestnom konaní, nie je možné spravodlivo požadovať, aby sama iniciatívne označovala dôkazy a skutočnosti svedčiace v jej neprospech, prípadne veci získané trestnou činnosťou pre účely trestného konania dobrovoľne vydávala a tým poskytovala dôkazy o svojej vine. Opačný prístup by popieral ústavnú garanciu prezumpcie neviny a práva na (osobnú) obhajobu, v zmysle ktorých nikto nesmie byť donucovaný k sebaobvineniu. Prijatie procesnej skutočnosti, že obvinený odmietol označiť miesto uloženia, či spôsob použitia peňažných prostriedkov, ktoré predstavujú príjem z trestnej činnosti, za dôvod pre využitie zaisťovacieho inštitútu v § 50 Tr. poriadku, by znamenalo postih obvineného za to, že v trestnom konaní uplatňoval ústavou zaručené právo nevypovedať, čo v podmienkach právneho štátu nie je možné akceptovať. Existencia vecného (napr. záložného) práva tretej osoby k veci (majetku) obvineného, ktorý má predstavovať predmet zaistenia, nepredstavuje zákonnú prekážku pre rozhodnutie v zmysle § 50 Tr. poriadku.“*

Na záver ešte stručne k viazanosti „civilného“ súdu rozhodnutím o vine. Keďže účelom trestného konania je zistenie trestnej činnosti a potrestanie páchatela, v prípade, že vykonané dokazovanie nepredstavuje v danom prípade podklad pre také rozhodnutie, ktorým by bola obžalovanému zároveň uložená povinnosť nahradiť škodu, resp. by bolo v tomto smere potrebné vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré by bolo nad rámec účelu trestného konania, odkáže súd poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na civilné konanie, resp. na konanie pred iným príslušným orgánom. Súd môže rozhodnúť tak, že nárok na náhradu škody poškodenému prizná len sčasti, a so zvyškom ho odkáže na iné konanie. V prípade, že je obžalovaný oslobodený spod obžaloby, súd obligatórne odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na civilný proces alebo na konanie pred iným príslušným orgánom. Pokiaľ ide o možnosť podať opravný prostriedok voči takémuto rozhodnutiu, poškodený nepatrí medzi subjekty oprávnené podať odvolanie proti výroku o vine. K viazanosti súdu, ktorý rozhoduje o nároku poškodeného v civilnom konaní sa

<sup>7</sup> Pozri § 50 Trestný poriadok

<sup>8</sup> <http://www.epi.sk/eurokodex-komentovane-ustanovenie/Eurokodex-komentar-k-p-50-zakona-301-2005-Z-z.htm> [cit. 2018-02-13]



Ústavný súd Slovenskej republiky vyjadril vo svojom rozhodnutí zo dňa 29.05.2014, sp. zn. III. ÚS 507/2013 nasledovne: „V civilnom konaní si konajúci súd nemôže urobiť úsudok o tom, či boli naplnené znaky skutkovej podstaty určitého trestného činu. [...] Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu sprenevery je daná okrem iného prisvojením si cudzej veci. Následkom protiprávneho konania musí byť vznik škody (... a spôsobí tak na cudzom majetku škodu...). [...] Ak teda okresný súd v trestnej veci právoplatne rozhodol o tom, že sťažovateľka spáchala trestný čin sprenevery, potom záväznosť jeho rozsudku pre súdy v civilnom konaní podľa § 135 ods. 1 OSP znamená aj záväznosť v otázke existencie zavineného protiprávneho konania sťažovateľky, vzniku škodlivého následku a príčinnej súvislosti medzi nimi. [...] Ak za daných okolností krajský súd a najvyšší súd v konaní o náhradu škody vychádzali zo skutkových a právnych záverov plynúcich zo súvisiacej trestnej veci, nemožno podľa názoru ústavného súdu ich postoj nič vyčítať, pretože podľa § 135 ods. 1 OSP závery trestného konania boli civilné súdy povinné rešpektovať. Uvedený záver by platil aj v prípade, že by sa v civilnom sporovom konaní krajský súd a najvyšší súd so závermi z trestnej veci nestotožňovali.“

## OBETE ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU V KONTEXTE TRESTNÉHO ČINU OBCHODOVANIA S ĽUĎMI (§ 179 TZ)<sup>1</sup>

Tomáš Strémy, Natália Hangáčová, Lukáš Turay

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstract:** As we move into the next century, organised crime and its activities continue to be an issue. The most typical organised crime activities include drug dealing, extortion, murder-for-hire and trafficking in human beings.<sup>2</sup> or the most part, the Slovak Republic became a target of these activities after 1989, and the events that took place during this period led to radical changes in the civic, economic, social, and political life in the country. On the first day of January 1990, on the fourth day after he was elected president, Václav Havel (president of the then Czechoslovakia) announced an amnesty for nearly 80 per cent of the convicted offenders in the country. Twenty thousand offenders, approximately 8000 of which were Slovaks, would be released from Czechoslovak prisons, creating ideal conditions for the birth of organised crime in Slovakia.

**Abstrakt:** Problematika organizovaného zločinu a jeho aktivít je aktuálna aj v súčasnom tisícročí. I keď niektoré ich aktivity skôr poznáme z mnohých akčných filmov či seriálov, zrejme by nebolo vhodné podliehať ilúzii, že tieto praktiky sa odohrávajú len v rámci týchto kontúr. Medzi typické aktivity organizovaného zločinu patrí predovšetkým: obchodovanie s drogami, výpalníctvo, nájomné vraždy a obchodovanie s ľuďmi. Slovenská republika bola terčom týchto aktivít predovšetkým po roku 1989. Udalosti z tohto obdobia viedli k radikálnym zmenám v oblasti spoločenského, ekonomického, sociálneho a politického života. 1. 1. 1990, na štvrtý deň po zvolení za prezidenta, vyhlásil Václav Havel (prezident vtedajšieho Česko-Slovenska) amnestiu, ktorá sa vzťahovala na takmer 80 % odsúdených. Väznice vo vtedajšom Československu malo opustiť 20-tisíc delikventov, približne 8-tisíc zo Slovenska. Práve tieto podmienky boli živnou pôdou pre vznik organizovaného zločinu na Slovensku.

**Key words:** victims of organized crime, trafficking in human beings, court decisions, offenders, victims' livelihood mechanism, offender's contact with a victim.

**Kľúčové slová:** obeť organizovaného zločinu, obchodovanie s ľuďmi, rozhodnutia súdov, páchatelia, mechanizmus zlákania obeť, kontakt páchatel'a s obeťou.

### 1 ORGANIZOVANÝ ZLOČIN V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Problematika organizovaného zločinu a jeho aktivít je aktuálna aj v súčasnom tisícročí. I keď niektoré ich aktivity skôr poznáme z mnohých akčných filmov či seriálov, zrejme by nebolo vhodné podliehať ilúzii, že tieto praktiky sa odohrávajú len v rámci týchto kontúr. Medzi typické aktivity organizovaného zločinu patrí predovšetkým: obchodovanie s drogami, výpalníctvo, nájomné vraždy a **obchodovanie s ľuďmi**. Slovenská republika bola terčom týchto aktivít predovšetkým po roku 1989. Udalosti z tohto obdobia viedli k radikálnym zmenám v oblasti spoločenského, ekonomického, sociálneho a politického života. 1. 1. 1990, na štvrtý deň po zvolení za prezidenta, vyhlásil Václav Havel (prezident vtedajšieho Čes-

<sup>1</sup> Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu APVV č. 16-0471. This article was supported scientific project APVV no. 16-0471.

<sup>2</sup> TURAYOVÁ, Y. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminológie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, vydavateľské oddelenie., 2005, 156-157 s.

ko-Slovenska) amnestiu, ktorá sa vzťahovala na takmer 80 % odsúdených. Väznice vo vtedajšom Československu malo opustiť 20-tisíc delikventov, približne 8-tisíc zo Slovenska. Práve tieto podmienky boli živnou pôdou pre vznik organizovaného zločinu na Slovensku.

## **1.1 ORGANIZOVANÝ ZLOČIN A PRÁVNA ÚPRAVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE**

Organizovaný zločin nie je doménou len Slovenskej republiky, ale jeho znaky by sme mohli nájsť od Ďalekého východu cez Rusko, Ukrajinu, cez Stredný východ, Európu až po Latinskú a Severnú Ameriku. Rok 2005 predstavoval v ponímaní trestného práva na Slovensku prelomový rok. V tomto roku prebehla kompletná rekodifikácia trestných kódexov. Národná rada Slovenskej republiky prijala zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len „Trestný zákon“) a zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len „Trestný poriadok“). Legislatívne zmeny sa nevyhli ani ustanoveniam, ktoré sa dotýkajú organizovaného zločinu a obchodovania s ľuďmi. V tomto smere bola legislatíva v Slovenskej republike významne ovplyvnená predovšetkým Dohovorom OSN o boji proti medzinárodnému organizovanému zločinu, ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 2002. Práve tento dohovor významne ovplyvnil definíciu zločineckej skupiny, ktorú upravuje § 129 ods. 4 Trestného zákona: *„Zločineckou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.“*

Z legálnej definície zločineckej skupiny v podmienkach Slovenskej republiky je zrejmé, že musí spĺňať nasledujúce znaky:

- musí byť štruktúrovaná,
- má najmenej tri osoby,
- existuje počas určitého časového obdobia,
- koná koordinovane,
- koná s cieľom spáchať jeden alebo viac zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie.

Počas nášho výskumu sme dospeli k zarážajúcemu zisteniu. Do dnešného dňa nebol v Slovenskej republike nikto odsúdený ako člen zločineckej skupiny.<sup>3</sup> Túto konštatáciu môžeme vysloviť na základe rozhovorov (či už formálnych alebo neformálnych) s expertmi, aj na základe informácií priamo od odsúdených páchatel'ov.

## **2 ŠTATISTIKY**

Na úvod je potrebné ozrejmiť právnu úpravu, ktorá bola účinná v Slovenskej republike počas jej fungovania.

### **2.1 PRÁVNA ÚPRAVA DO ROKU 2005**

Do roku 2005 bol v Slovenskej republike účinný Trestný zákon č. 140/1961 v znení neskorších právnych predpisov a noviel, ktorý definoval skutkovú podstatu trestného činu v § 246. Jej znenie bolo do určitej miery odlišné od súčasného stavu *de lege lata*.

---

<sup>3</sup> Stav k 30. 9. 2017.

§ 246 Obchodovanie s ľuďmi

- (1) Kto s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, od ktorej je iná osoba závislá, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, odoberania orgánov či tkanív alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.
- (2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme osobu mladšiu ako 18 rokov, hoci aj s jej súhlasom, na účel jej prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, odoberania orgánov či tkanív alebo iných foriem vykorisťovania.
- (3) Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá:
- a) ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 proti vôli iného,
  - b) ak spácha taký čin na osobe mladšej ako 15 rokov,
  - c) ak spácha taký čin ako člen organizovanej skupiny, alebo
  - d) ak takým činom získa pre seba alebo pre iného značný prospech.
- (4) Odňatím slobody na osem rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá:
- a) ak činom uvedeným v odseku 1 alebo 2 spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, smrť alebo iný obzvlášť závažný následok,
  - b) ak takým činom získa pre seba alebo pre iného prospech veľkého rozsahu, alebo
  - c) ak spácha taký čin v spojení s organizovanou skupinou pôsobiacou vo viacerých štátoch.**
- (5) Odňatím slobody na dvanásť rokov až pätnásť rokov alebo výnimočným trestom sa páchatel' potrestá, ak čin uvedený v odseku 1 alebo 2 spácha ako člen zločineckej skupiny alebo ním spôsobí smrť viacerých osôb.

Uvedená právna úprava bola účinná do roku 2005. Zo znenia tejto skutkovej podstaty možno vyvodiť záver, že zákonodarca v tomto prípade nerobil rozdiel v tom, či obeť bola zneužívaná na sexuálne služby (prostitúciu) alebo na formu nútenej práce. Trestná sadzba bola rovnaká a páchatel' sa dopúšťal rovnakého trestného činu.

## 2.2 PRÁVNA ÚPRAVA PO ROKU 2005

V roku 2005 prišlo v Slovenskej republike v oblasti trestného práva k zásadným zmenám. Boli prijaté nové trestné kódexy. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov a noviel a Trestný poriadok zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov a noviel. Prijatie týchto právnych predpisov malo zásadný vplyv aj na definíciu skutkovej podstaty obchodovania s ľuďmi, ktorá v §179 ustanovila nové, pozmenené a doplnené znenie skutkovej podstaty.

§ 179 Obchodovanie s ľuďmi

- (1) Kto s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, únosu, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia

zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme dieťa, hoci aj s jeho súhlasom, na účel detskej prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane detskej pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, nezákonnej adopcie, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2:

- a) a získa ním pre seba alebo pre iného väčší prospech,
- b) a vydá takýmto činom iného do nebezpečenstva ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti,
- c) ako verejný činiteľ,
- d) na chránenej osobe,
- e) z osobitného motívu, alebo
- f) závažnejším spôsobom konania.

(4) Odňatím slobody na dvanásť rokov až dvadsať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2:

- a) a získa ním pre seba alebo pre iného značný prospech,
- b) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo iný obzvlášť závažný následok, alebo
- c) ako člen nebezpečného zoskupenia.**

(5) Odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2:

- a) a získa ním pre seba alebo pre iného prospech veľkého rozsahu,
- b) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb.

Ak sa zameriame na porovnanie oboch skutkových podstát zistíme, že Slovenská republika nemá legislatívne rozdelené (respektíve nejde o dve rozdielne skutkové podstaty), ak sa obeť tohto trestného činu využíva na nútenú prostitúciu alebo na nútenú prácu. V rámci projektu FINOCA je pre nás dôležitá skutková podstata podľa § 179 ods. 1, ods. 4 písm. c). Práve táto je zameraná na obchodovanie s ľuďmi v kombinácii s organizovaným zločinom. **V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že podľa našich informácií zatiaľ nikto nebol za takýto trestný čin v Slovenskej republike odsúdený.**<sup>4</sup> Tento záver si dovoľujeme vysloviť po konzultácii so Zborom väzenskej a justičnej stráže, ktorý v súčasnosti neeviduje žiadneho odsúdeného za uvedený trestný čin. Ďalej na základe štatistík, ktoré sú k dispozícii na stránkach Ministerstva vnútra SR, Polície Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky. Podali sme tiež žiadosť podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám na Ministerstvo vnútra SR a Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky. V prípade Ministerstva vnútra SR sme dostali informáciu, že danú štatistiku nevedú. Generálna prokuratúra nás odkázala na ich stránku, kde sú každoročne zverejňované štatistiky o páchaní trestnej činnosti na Slovensku. V daných štatistikách bolo uvedené, že nikto za takýto trestný čin nebol odsúdený. Preto sme boli nútení zamerať sa na jednotlivcov.

Naše obavy potvrdili aj neformálne rozhovory s ľuďmi, ktorí sa venujú obeť trestných činov. Informovali nás, že v rámci Slovenskej republiky stíhame náborárov a nie organizované skupiny.

---

<sup>4</sup> O informácie sme požiadali.

Tento fenomén môže byť spôsobený aj povahou páchatel'ov. Z prípadov, ktoré sme mali možnosť preštudovať, sa nám preukázalo, že páchatelia sú prevažne zo slabších sociálnych skupín. V rámci náboru nevyužívajú komplikované mechanizmy trhu, nezakrývajú svoju nelegálnu trestnú činnosť inými podnikateľskými aktivitami.

Štatistické údaje sa nám podarilo získať z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a Zboru väzenskej a justičnej stráže. Predmetné informácie sme zoradili do prehľadnej tabuľky.

<b>§ 179 (zák. č. 300/2005 Z. z. účinného od 1. 1. 2006)</b>	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>	<b>2010</b>	<b>2011</b>
<b>ukončené trestné stíhanie známych osôb</b>	3	4	7	3	12	12
<b>z toho ženy</b>		1	1		1	2
<b>mladiství</b>						
<b>uzavretá dohoda o vine a treste prokurátorom</b>			1	1	3	1
<b>obžalované osoby</b>	2	2	3	1	6	2
<b>z toho ženy</b>		1			1	
<b>mladiství</b>						
<b>vek 18 – 19</b>						
<b>vek 22 – 24</b>			1			
<b>vek 25 – 29</b>			1			
<b>vek 30 – 39</b>	2	2				1
<b>vek 40 – 49</b>			1	1		1
<b>vek 50 a viac</b>						
<b>recidivisti</b>	2	1	2		2	
<b>zločinecká skupina</b>						

§ 179 (zák. č. 300/2005 Z. z. účinného od 1. 1. 2006)	2012	2013	2014	2015	2016	30. 6. 2017	Σ
ukončené trestné stíhanie známych osôb	28	12	20	22	27	28	178
z toho ženy	7	2	5	7	3		
mladiství	2		1		4		
uzavretá dohoda o vine a treste prokurátorom	9	4	5	11	5		
obžalované osoby	10	4	13	10	15	24	92
z toho ženy	2	2	3	1	2		
mladiství			1		4		
vek 18 – 19		1					
vek 22 – 24		1	1				
vek 25 – 29	3	1					
vek 30 – 39	6	1	5	7	8		
vek 40 – 49	1		4	1	1		
vek 50 a viac			2	2	2		
recidivisti	1	1	1	4	8		
zločinecká skupina							

Tabuľka 1: Štatistické údaje o trestnom čine § 179 TZ v rokoch od 2016 do 30.6.2017

Zo získaných údajov vyplýva, že po rekonštrukcii trestného práva na Slovensku sa Slovenská republika učila narábať s novoupravenou skutkovou podstatou. Čo sa týka ukončených trestných stíhaní, slovenská polícia mala najnižšiu úspešnosť ukončených trestných stíhaní v rokoch 2006 (3) a v roku 2009 (3). Celkový vývoj postihovania takéhoto konania však môžeme vnímať pozitívne. Od roku 2006, keď bola táto skutková podstata zavedená v rámci rekonštrukcie trestného práva, zaznamenávame (až na určité výnimky rokov 2006, 2009, 2013, 2015) postupný nárast ukončených trestných stíhaní. Takisto možno konštatovať, že sa v poslednom období (od roku 2012) využíva dohoda o vine a treste uzavretá s prokurátorom.

Čo sa týka recidivistov, vo väčšine prípadov boli títo páchatelia prvopáchatelmi v trestnej činnosti. Najväčší nárast recidivistov SR zaznamenala v roku 2016, keď recidivisti tvorili takmer 30 % trestne stíhaných osôb. Organizovaný zločin nebol prítomný ani v jednom prípade. Pohlavie páchatelov – väčšinu tvorili muži, páchateliek – žien bolo najviac v roku 2012 (7) a v roku 2015 (7).

Dôvodov, prečo sa v pomerne malom množstve začne trestné stíhanie pre trestný čin obchodovania s ľuďmi, je zrejme viacero. Jedným z hlavných dôvodov môže byť značná podobnosť so skutkovou podstatou kupliarstva, ktorá je upravená v § 367 TZ takto:

#### *§ 367 Kupliarstvo*

- (1) Kto iného zjedná, pohne, zvedie, využije, získa alebo ponúkne na vykonávanie prostitúcie, alebo kto koristí z prostitúcie vykonávanej iným, alebo umožní jej vykonávanie, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*
- (2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha taký čin závažnejším spôsobom konania.*
- (3) Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 na chránenej osobe.*
- (4) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1:
  - a) a získa ním pre seba alebo pre iného značný prospech, alebo*
  - b) ako člen nebezpečného zoskupenia.**
- (5) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.*

V aplikačnej praxi teda často dochádza k problémom, že nie je jednoznačná zhoda v kvalifikácii skutku v rámci polície a prokuratúry. Teda či ide o obchodovanie s ľuďmi alebo o kupliarstvo.

### **3 ANALÝZA VYBRANÝCH ROZSUDKOV SÚDOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

#### **3.1 SLUCHOVO POSTIHNUTÝ**

C. E. bol odsúdený pre pokračovací zločin obchodovania s ľuďmi na trest odňatia slobody vo výmere 4 roky a 8 mesiacov so zaradením na výkon trestu odňatia slobody, zaraďuje sa do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia a bol mu vymeraný peňažný trest vo výmere 5 000 EUR. Pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, bude mu uložený náhradný trest odňatia slobody vo výmere štyri mesiace.



Skutku sa odsúdený dopustil tým, že v rokoch 1999 do 31. 10. 2011 využíval a zneužíval zlú sociálnu situáciu minimálne 15 sluchovo postihnutých osôb. Využíval ich zložitú životnú situáciu a skutočnosť, že ako sluchovo hendikepovaní nemali dostatočnú príležitosť sa zamestnať a boli odkázaní len na invalidný dôchodok, ktorý často nestačil na pokrytie základných životných potrieb. Pod príslubom dobrého zárobku ich zlákal na žobranie formou predaja hračiek a suvenírov tak, že ich naviedol, aby v rôznych reštauračných zariadeniach prezentovali svoje postihnutie so žiadosťou o odkúpenie nimi ponúkaných hračiek a suvenírov za sumu niekoľkonásobne väčšiu, ako bola ich skutočná hodnota s tým, že ide o pomoc pre sluchovo postihnuté osoby. Prebiehalo to nasledujúcim spôsobom: *Sluchovo postihnutá osoba vstúpila do podniku a na stôl položila plyšovú hračku s textom, že zakúpením tejto plyšovej hračky (v hodnote cca 5 EUR) kupujúci podporí sluchovo postihnutých ľudí. Po uplynutí približne 5 minút táto osoba hračky pozbierala spolu s prípadným príspevkom.* Tieto hračky predávali na území Slovenskej republiky v rôznych reštauračných zariadeniach v rôznych mestách, najmä v Bratislave, Trnave, Trenčíne, Žiline, v Piešťanoch, Nových Zámkoch, v Banskej Bystrici.

Na tento účel odsúdený tieto osoby opakovane privázał a prechovával v Taliansku, Rakúsku alebo vo Švajčiarsku. Vyžobané peniaze v nezistenej sume mu museli všetci odovzdať. Z tohto im vyplácal len malú časť sľúbenej odmeny a poskytoval im len základné životné potreby pri náročnej, opakovanej, dlhotrvajúcej a dennej námahe, pričom ich odrádzal od návratu k bežnému spôsobu života, viackrát ich nútil k vyšším ziskom tak, že na nich kričal, aby viac pracovali a hrozil im násilím.

V uvedenom období si vytypoval niektoré zo sluchovo postihnutých dievčat a, využijúc nepriaznivú sociálnu situáciu nepočujúcich, ich zlákal na prostitúciu. Tieto dievčatá vykonávali prostitúciu na rôznych miestach na území Talianskej republiky zvyčajne denne od 18.00 h do 6.00 h sedem dní v týždni. Všetky takto zarobené peniaze museli odovzdať. Zo získaných peňazí hradil nepočujúcim ubytovanie, stravu, dopravu a zvyšok v nezistenej sume si ponechával pre svoju potrebu, za prostitúciu ženy nedostali žiadnu odmenu, pričom ich odrádzal od návratu na územie SR, nútil ich k vyšším ziskom tak, že na nich kričal, aby viac pracovali a hrozil im násilím.

### **3.2 CESTA DO TALIANSKA**

Na obžalovaného P. B. (ďalej len obžalovaný) bola podaná obžaloba pre obzvlášť závažný zločin obchodovania s ľuďmi podľa § 179 ods. 1, ods. 4 písm. b/ Trestného zákona na tom skutkovom základe, že v presne nezistenom čase v októbri 2013 v Prešove (mesto na východe Slovenskej republiky) využil zlú sociálnu a finančnú situáciu P. G. (ďalej len poškodená) a pod zámienkou dobre platenej práce čašníčky a upratovačky v Talianskej republike ju zlákal a na vlastné náklady prepravil svojím motorovým vozidlom do Talianskej republiky, do mesta Bolzano a následne do mesta San Severo, kde ju v presne nezistenom čase od októbra 2013 do marca 2014 pod vyhrážkami, že ju v Talianskej republike nechá bez finančných prostriedkov, prinútil k prostitúcii, v dôsledku čoho P. G. trpí od návratu na územie Slovenskej republiky v máji 2014 posttraumatickou stresovou poruchou s časom liečenia nad 42 dní.

Tento prípad sa odohral na území Slovenskej republiky a Talianskej republiky od októbra 2013 do marca 2014. Priebeh daného prípadu zrejme najlepšie popisuje samotná výpoveď poškodenej.

Poškodená vo svojej výpovedi uviedla, že obžalovaný v čase, keď mala ísť do Talianska, jej povedal, že bude pracovať ako upratovačka a čašníčka. Mala sľúbených 500 – 700 EUR. Jej motiváciou odísť do Talianska bola túžba po zmene. Povedal jej, že nie je prvá, ktorú tam berie,

a všetky boli zatiaľ spokojné. Akú prácu tieto ženy vykonávali, to nevedela. Do Talianska ju zaviezol obžalovaný autom. Spolu s ním tam išiel aj jeho švager menom Ján. Jeho švager tam s nimi bol niekoľko dní, potom si našiel prácu a odišiel. Prišli do mesta Bolzano. V tomto meste najprv bývali v aute asi tri týždne. Následne odišli do mesta San Severo.

Čo sa týka osobnej hygieny, poškodená uviedla, že v meste Bolzano vykonávali hygienu tak, že chodili pešo na charitu, tam sa aj najedli a vonku si umývali zuby. Prácu si zháňali tak, že ona a obžalovaný chodili po hoteloch. Jeho švager zostal v aute. Obžalovaný jej hovoril, že pre ňu bude zháňať prácu upratovačky a čašníčky. K prvému kontaktu s mužom (zákazníkom) došlo tak, že asi po týždni sa na parkovisku zoznámili s jedným mužom, ktorý ich pozval na kávu. Poškodená sa potrebovala osprchovať a oprasť si veci. Obžalovaný sa ho spýtal, či je to možné u neho. Ten s tým súhlasil. Žiadala obžalovaného, aby ju odviezol k tomu neznámemu mužovi, ale ten odmietol. Povedal jej, že ten muž ju odvezie. Tak sa aj stalo. Muž z Maroka ju odviezol k sebe. Žil v bytovke na prízemí a mal tam aj spolubývajúceho. Povedal jej, nech kľudne ide do sprchy a odišiel zaniešať veci dole, aby sa vyprali. Po osprchovaní počula, že niekto otvoril dvere, táto osoba už bola nahá a v sprche ju tento muž zneužil. Snažila sa mu brániť, ale nedalo sa. Potom mu povedala, nech zavolá Jánovi a tento ju odviezol na parkovisko, kde spávali. Tam videla, že muž **odovzdal obžalovanému sumu 30 EUR**. Keď prišiel obžalovaný k nej, povedala mu, že mala robiť upratovačku, čašníčku. Čo to má znamenať, že ju zneužil a povedala mu, že si mala vyprať len veci? Obžalovaný jej na to povedal, že potrebujú peniaze a bol veľmi drzý.

V tomto období mala takýmto spôsobom pohlavný styk ešte s 2 mužmi. Jeden muž tmavej pleti, ktorý jej vyplatil 30 EUR a s jedným aziatom, ktorý zaplatil 50 EUR. Poškodená vypovedala, že sa obžalovaného bála. Hovoril jej, že ju tam nechá samu. Vravel, že potrebujú peniaze.

V decembri poškodená dokonca videla aj zoznam, ktorý si viedol obžalovaný. V tomto zozname bol počet zákazníkov a koľko peňazí získal (či už ich dostal obžalovaný alebo peniaze, ktoré musela obžalovanému dať ona od zákazníkov).

Následne sa všetci presunuli do San Severa. Spočiatku bývali v aute, potom peniaze minuli na benzín a jedlo. Obžalovaný sa začal zoznamovať s kamarátmi. Od týchto kamarátov si začal požičiavať peniaze, pričom tieto peniaze musela vracať poškodená tým spôsobom, že mala s nimi pohlavný styk. K počtu týchto mužov uviedla, že v novembri to boli piati.

Potom sa ubytovali v hoteli Villa. Tam jej obžalovaný hovoril, že bude robiť pouličnú prostitúciu. Nechcela to, chcela sa vrátiť domov, že to robiť nebude. Bol k nej drzý, protivný. Hovoril jej, že to bude robiť, lebo inak ju nechá samu. Povedal, že potrebujú peniaze, na čo mu ona povedala, aby si našiel prácu. Jej vzťah k obžalovanému v tej dobe bol ako k otcovi. Aj keď on si myslel, že ho miluje, toto však nebola pravda. Trikrát za mesiac s ním mala sex, ale nie dobrovoľný. Prinútil ju k tomu násilím. Bol jej tým odpornejší, že jej pripomínal prvého muža, dával jej aj prášok. Vravel jej, že je to vitamín.

Bola tam od decembra až do polovice januára 2014, prostitúciu vykonávala aj počas menštruácie. Denne mala 7 – 10 zákazníkov a niekedy zarobila 350 až 400 EUR. Asi 5-krát poskytla sex aj po telefóne. Denný rituál bol taký, že ráno vstala, obliekla sa a obžalovaný ju odviezol na dohodnuté miesto o siedmej ráno. Nechal ju tam do večera do ôsmej, deviatej. Keď prišiel, povedal jej, aby mu dala peniaze. Povedal jej aj to, že keď ju budú kontrolovať policajti, má povedať, že je v zahraničí dobrovoľne. Aj keď v tom čase mala internet, nemohla ho využívať, lebo obžalovaný bol stále pri nej.

15. januára 2014 sa vrátili na Slovensko a potom znova odcestovala do Talianska. Prečo tak urobila, uviedla, že jej obžalovaný sľúbil riadnu prácu. On by ju aj zabil, prehováral ju, že nebude robiť prostitúciu. Pri druhej návšteve Talianska sa tam zdržali do mája 2014 a obžalovaný platil ubytovanie za oboch. Každý týždeň 210 EUR.

Obžalovaný bol v minulosti 4-krát trestaný (v roku 1991 za krádež, v roku 1995 tiež za krádež, v roku 2002 pre trestný čin poškodzovania cudzej veci. V poslednom prípade bol odsúdený v Českej republike v roku 2007).

Súd pri rozhodovaní vychádzal predovšetkým z výpovede poškodenej a zo znaleckých posudkov. Nakoniec obžalovaného odsúdil na 4 roky nepodmienečne.

## **4 MÉDIA A OBCHODOVANIE S ĽUĎMI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE**

### **4.1 REPORTÁŽ ODVYSIELANÁ V TV MARKÍZA 13. 7. 2017 (REPORTÁŽ KRISTÍNA KOVEŠOVÁ)**

Reportáž zachytávala aktivity rumunskej žobráckej mafie na území Slovenskej republiky. Táto skupina zarába predovšetkým na hendikepovaných ľuďoch. Výber tejto skupiny zrejme nie je náhodný. Cieľom je vzbudiť u okoloidúcich ľútosť s tým, aby im dali vyšší finančný príspevok. Ráno ich odvezú do centra mesta, nechajú ich tam žobrať a následne im všetky takto vyzbierané peniaze vezmú.

Reportérka televízie niekoľko týždňov monitorovala aktivity vybraných profesionálnych žobrákov z Rumunska. U niektorých sa ukázalo, že svoje postihnutie predstierajú, aby získali viac peňazí. Samotná reportérka však konštatovala, že zatiaľ čo niektorí žobráci svoje postihnutie predstierajú, iní sú práve kvôli nemu zneužívaní. V prvej časti reportáže poukázala na invalidného žobráka, ktorému chýbali obidve dolné končatiny. Pri prvých otázkach, ktoré smerovali k tomu ako sa vlastne na Slovensko dostal, a kde má šéfa, jednoducho neodpovedal. Následne sa priznal, že Bratislava nie je jeho prvá destinácia. V minulosti bol v Budapešti a vo Viedni. Poprel však, že by vykonával žobranie. Reportérka sa snažila tomuto mužovi pomôcť, ale len čo opätovne spomenula slovo šéf, už jej nič nepovedal, a snažil sa ujsť.

Viacerí ľudia však hovorili o jednom mužovi, ktorý by mal mať na starosti všetkých profesionálnych žobrákov v Bratislave. Niektorí hovorili aj o mužovi v klobúku, ktorého úloha spočívala v dohliadaní na týchto žobrákov. Reportérke sa dokonca podarilo muža (zodpovedajúceho popisu) nájsť. Pri konfrontácii s tvrdeniami, že ich má na starosti, všetko poprel. Tvrdil, že nikoho nepozná. Reportáž však obsahuje výpoveď svedka, ktorý jednoznačne naňho poukázal. Taktiež obsahuje kamerové záznamy, ktoré zachytávajú, ako sa pohybuje v miestach, kde žobráci vykonávajú svoju aktivitu.

Reportérka sa po tomto rozhovore rozhodla tohto muža sledovať. Na druhý deň ráno ho videla (a ešte jedného) v prítomnosti falošného žobráka a aj muža, ktorý nemal dolné končatiny. Našla ich pred ubytovňou neďaleko električkovej zastávky. Každý nastúpil inými dverami a následne išli smerom do centra. Tam vyložili muža na vozíku a nechali ho žobrať. Po úvodných pokynoch žobrákovi, išli na nákupy a kávu. Stále však boli v blízkosti miesta, kde sa nachádzal aj žobrák.

Reportáž obsahuje aj stanovisko hovorca Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave. Vyjadril sa takto:

*Uvedenému druhu trestnej činnosti venujú útvary v pôsobnosti Okresného riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave dlhodobo náležitú pozornosť. Keďže je v našom záujme, aby sa občania, ako aj návštevníci mesta nestávali obeťami tohto druhu trestnej činnosti, boli aj na základe medializovaných informácií prijaté opatrenia zo strany príslušných útvarov Policajného zboru zvýšené opatrenia zamerané proti tomuto druhu trestnej činnosti. Charakter úkonov, ako aj opatrení vykonaných zo strany útvarov Policajného zboru vo vzťahu k uvedenému druhu trestnej činnosti z taktického hľadiska konkretizovať nebudeme.*

Po opätovnej konfrontácii muža v klobúku, začal reagovať agresívne. Dokonca sa začal vyhrážať, že kameramanovi rozbije kameru.

Podľa informácií reportérky ide o dobre organizovanú skupinu viacerých stupňov. Reportáž obsahuje aj výpovede viacerých svedkov, ktorí popisujú, že sa ráno stretne veľká skupina osôb, ktorá sa neskôr rozdelí. Každý má rozdelené svoje teritórium. Niektorí idú na zastávky, iní do vybraných mestských štvrtí.<sup>5</sup>

#### **4.2. PROJEKT MINISTERSTVA VNÚTRA SR A OBČIANSKEHO ZDRUŽENIA – [WWW.SUPERZAROBOK.SK](http://WWW.SUPERZAROBOK.SK)**

V roku 2015 Ministerstvo vnútra SR sa zameralo aj na problematiku obchodovania s ľuďmi. Spoločne s občianskym združením *Brániť sa opláť* vytvorilo fiktívnu webovú stránku [www.superzarobok.sk](http://www.superzarobok.sk). Táto fiktívna webová stránka ponúkala možnosť lukratívneho zárobku v zahraničí. Tieto zárobky však mali u potencionálnych záujemcov jasne evokovať, že ide o podvod.<sup>6</sup> Tento internetový odkaz sa šíril najmä prostredníctvom sociálnych sietí (predovšetkým prostredníctvom facebookovej reklamy) a bol rozdistibuovaný takmer 700 000 Slovákom. Predmetná stránka obsahovala niekoľko znakov, že ide o podvrh. Ako prvým bol aj titulok na tejto stránke, ktorý znel WORKS4JU. Druhým indikátorom mohlo byť to, že fiktívna agentúra mala sídlo na adrese, ktorá neexistuje. Ďalším „lievikom“, ktorý mal odradiť potenciálneho záujemcu (obeť), bol formulár. V tomto fiktívnom formulári si zvolil miesto výkonu svojej brigády s počtom mesiacov, ktoré chcel odpracovať.<sup>7</sup> V ďalších krokoch, v rámci tohto formulára, mal poskytnúť e-mailové adresy dvoch najbližších osôb. Po úspešnej registrácii osobám, ktoré tieto kroky splnili, došiel e-mail, ktorý im odhalil, ako ľahko sa môžu stať obeťami trestného činu obchodovania s ľuďmi. Rovnaký e-mail prišiel aj osobám, ktoré táto osoba uviedla ako najbližšie. V týchto e-mailoch bol aj odkaz na stránku, ktorá poskytuje informácie, ako predchádzať podobným situáciám. Cieľom bolo zistiť, koľko osôb klikne na internetový odkaz. Táto kampaň zaznamenala šokujúce výsledky. Za asi 3 a pol dňa na túto stránku zahliadlo 40 000 ľudí. Zaregistrovalo sa 2 200 ľudí. Zaujímavosťou bola reakcia slovenských médií, ktoré aj napriek upozorneniu sa vyhýbali širokej medializácii. Cieľom tejto kampane bolo poukázať na hrubú neznalosť, predovšetkým mladých ľudí, na problematiku obchodovania s ľuďmi. Práve oni sa môžu stať ľahkou obeťou tohto stále rozšíreného fenoménu.

<sup>5</sup> Celá reportáž je k dispozícii na webovej stránke: <https://www.youtube.com/watch?v=Y6RdygWF5ww>.

<sup>6</sup> Predmetná stránka ponúkala platy v rozmedzí 2 000 – 3 000 EUR.

<sup>7</sup> Aj v týchto prípadoch existovali na slovenské pomery nereálne situácie, keď si osoba behom dvoch mesiacov mala podľa tejto fiktívnej stránky zarábať 4 000 EUR.

Práve spomínaný projekt je jasným dôkazom, že Slovenská republika má aktívny prístup k tejto problematike.

## **5 VYHODNOTENIE DOTAZNÍKOV PÁCHATELIA – PÁCHATELIA**

Vďaka spolupráci so Zborom väzenskej a justičnej stráže sa nám podarilo osloviť 4 odsúdených, ktorí nám poskytli tieto informácie.

### I

Prevažným účelom vykorisťovania bola prostitúcia, v jednom prípade išlo o dve ženy, pričom jedna sa tomuto remeslu venovala už dlhší čas. V minulosti pracovala v zahraničí, a to na území viacerých štátov, ako prostitútka. Páchateľ spolupracoval so svojím rodinným príslušníkom (švagor), ktorý ho do páchania trestnej činnosti mal údajne zainteresovať úmyselne, ale bez vedomia páchatelia. Páchateľ v dotazníku uviedol, že v jeho prípade je za jeho skutok v plnej miere zodpovedná obeť, a teda žena, ktorá mala v danej oblasti s prostitúciou predchádzajúce skúsenosti.

Táto obeť mala údajne dohodnúť podmienky v kasíne, kde sa vybrali dve dievčatá a páchateľ so švagrom (údajne bez vedomosti páchatelia o predmete dohadovania).

Páchateľ bol zatiahnutý do uvedenej trestnej činnosti podľa jeho názoru z dôvodu, že mal k dispozícii jednak motorové vozidlo a vodičské oprávnenie, ktoré bolo potrebné na páchanie uvedenej trestnej činnosti.

Páchateľ uviedol, že sa v minulosti nikdy nevenoval tomuto typu podnikania (obchodovanie s ľuďmi – prostitúcia), nikdy nebol ani nespáchal trestný čin podobného typu (napr. kupliarstvo), naopak bol odsúdený za majetkovú trestnú činnosť (krádež).

Páchateľ sa nevedel vyjadriť k ostatným otázkam, ktoré mu boli položené, pretože nikdy nespupracoval ani nepôsobil v rámci organizovanej skupiny. Páchateľ sa považuje za obeť, pretože údajne nemal vedomosť o páchaní uvedenej trestnej činnosti a ani sa na nej nepodieľal, v predmetnej sfére sa nepohyboval.

### II

Podarilo sa nám vyzbierať dva dotazníky od páchatel'ov, ktorí páchali trestnú činnosť spoločne, a to na účel výkonu prostitúcie maloletej obeť. Dôležitou informáciou je, že páchatelia boli súrodenci – bratia. Páchateľ bol odsúdený za obchodovanie s ľuďmi – jedna maloletá obeť, avšak v dotazníku, ktorý nám vyplnil, uviedol, že obchodovanie s ľuďmi – ženami realizoval na štyroch obetiach, za zvyšné tri odsúdený nebol.

Jeden z uvedených páchatel'ov uviedol, že nebol v minulosti trestne stíhaný za žiaden súvisiaci trestný čin alebo iný trestný čin. Páchaniu tejto trestnej činnosti pred jej odhalením sa venoval veľmi krátky čas, a to 5 dní. Zároveň uviedol, že nebol členom žiadnej organizovanej skupiny. Pôsobil ako prevádzkač. Medzi základné požiadavky na výkon tohto typu „podnikania“ uviedol, že je potrebné mať kontakty a dobré známosti. Na svoju činnosť nepotreboval zriadiť žiadne legálne podnikanie. Čo sa týka ICT technológií uviedol, že používal predovšetkým mobilný telefón. Zabezpečoval transport zo Slovenskej republiky do Anglického kráľovstva. Pri svojom podnikaní potreboval zakúpiť letenky do Anglicka. Pracoval ako mäsiar. Nikdy si nepožičal žiadne finančné prostriedky, ktoré by boli použité na páchanie predmetnej trestnej činnosti. Páchateľ uviedol, že sa pokúšal o rozšírenie svojho „businessu“, čoho výsledkom bolo obchodovanie až so štyrmi obeťami. Z

dotazníka vyplýva, že všetky predmetné obete boli maloleté. Nikdy sa nedostal do situácie, že by mu došli peniaze potrebné na páchanie trestnej činnosti.

Finančné prostriedky potrebné na úhradu súdnych trov nepotreboval, pretože mu bol pridelený štátny advokát v Anglicku. Platba od obetí prebiehala na dennej báze, platba bola realizovaná v hotovosti od samotných žien, a to 50 % z vybratej sumy. Tieto peňažné prostriedky boli vyplácané v hotovosti a pri ich výbere neboli využité žiadne ICT technológie. Klienti platili týmto pracovníčkam – obetiam 50 – 100 libier/žena/klient.

Páchateľ zabezpečil obetiam ubytovanie vo svojom 5-izbovom dome. Medzi náklady patrili predovšetkým letenky, oblečenie a zabezpečenie bývania. ICT technológie žiadnym spôsobom neznižili náklady na výkon predmetnej trestnej činnosti. Keďže páchatateľ pracoval ako mäsiar, príjem z trestnej činnosti bol doplnkový.

Na otázku, koľko peňazí dostával od jednotlivých zákazníkov, uviedol sumy: 30 libier až 150 libier. V dotazníku uviedol aj sadzobník služieb.

Jedna obeť (v priemere) poskytla sexuálne služby desiatim (10) osobám za jednu noc, následne v dotazníku páchatateľ uviedol, že jedna obeť bola schopná poskytnúť sexuálne služby až 100 klientom za týždeň.

Finančné prostriedky z tejto trestnej činnosti investoval naspäť do rodiny, lebo má 4 deti. Odmietol nám však povedať, do čoho presne investoval takto získané peniaze. Páchateľ mal v úmysle zakúpiť rodinný dom s cieľom poskytnúť ubytovanie obetiam, ktoré pre neho vykonávali sexuálne služby, aby ich mal pod kontrolou. ICT technológie nemali žiaden dosah na jeho profit z tejto trestnej činnosti. Páchateľ nevyužíval žiadne moderné technológie ani na nábor obetí, ani na prezentovanie služieb poskytovaných jeho obeťami. Využíval iba mobilný telefón, keďže ako uviedol, kontakty na klientov mal od svojich známych. V odpovediach na dotazník uvádzal nekonzistentné odpovede.

### III

Ďalším respondentom bol brat odsúdeného (v tejto správe uvedený pod číslom II), ktorý na rozdiel od predchádzajúceho páchatateľa mal udelenú podmienku za porušenie predpisov na úseku cestnej premávky v spojení s porušením trestného zákona (t. j. autonehoda). Do uvedenej trestnej činnosti sa mal respondent dostať omylom. Z dostupných informácií vyplýva, že ho do uvedenej trestnej činnosti zatiahol jeho brat. Respondent rovnako nefungoval ako člen organizovanej skupiny, trestnú činnosť vykonával iba s bratom. Taktiež ako jeho brat, nezriadiť si žiadne legálne podnikanie na zakrytie svojej trestnej činnosti. Páchateľova výpoveď sa zhodovala s výpoveďou jeho brata, aj čo sa týka skutočností, že dôležitou súčasťou vykonávanej činnosti boli kontakty od známych, aby mali komu ponúkať sexuálne služby poskytované svojimi obeťami. Jeho úlohou v spolupáchateľstve s bratom bolo zabezpečovanie kontaktov. V súvislosti s touto trestnou činnosťou si nepožičal žiadne finančné prostriedky. Nikdy sa nedostal do situácie, že by mu finančné prostriedky chýbali. Rovnako ako v prípade brata ho zastupoval štátny advokát v Anglickom kráľovstve.

### IV

Štvrtý respondent sa venoval obchodovaniu s ľuďmi v súvislosti s núteným žobraním – realizoval vývoz obetí do Nemecka. Tomuto typu trestnej činnosti sa venoval 2 – 3 roky. V minulosti nikdy nebol uznaný za vinného za rovnaký trestný čin alebo za iný trestný čin.

Páchateľ spolupracoval ešte s jednou osobou, ktorá chodievala do Talianska ešte skôr ako s touto trestnou činnosťou začali. Páchateľ uviedol, že páchatelia boli viacerí, a teda tvorili skupinu, ale každý robil sám pre seba, a teda každý vykonával všetky činnosti spojené s výkonom danej trestnej činnosti, k rozdeleniu výslovných úloh medzi páchatateľmi nedošlo.

Páchateľ pracoval prevažne ako šofér a dokonca uviedol, že aj sám vykonával žobranie. Páchateľ taktiež nepotreboval zriadiť žiadne legálne podnikanie s cieľom zakryť svoje aktivity. Medzi schopnosti potrebné na výkon tohto podnikania uviedol, že je potrebné vodičské oprávnenie a keďže vývoz ľudí na žobranie realizoval do Nemecka, bolo potrebné z jeho strany ovládať nemecký jazyk a byť komunikatívnym na získanie nových klientov.

Páchateľ nemusel prekonávať žiadne prekážky, ktoré by mu bránili vstupu do tohto typu trestnej činnosti. Uviedol, že jeho pozícia sa v rámci skupiny nezmenila. Pri páchaní trestnej činnosti nevyužíval internet ani žiadnu inú formu ICT technológie. Po celý čas pôsobil na pozícii šoféra. Prevažal troch ľudí a im aj zabezpečil bývanie u neho doma. Jediným jeho výdavkom boli pohonné hmoty. Páchatelia sa zbierali na zaplatenie pohonných hmôt a taktiež si delili výdavky na úhradu stravného. Čo sa týka začiatočného kapitálu, tento získal od obetí. Páchateľ aj predal veci v záložni, a tak získal nejaký kapitál na začatie trestnej činnosti. Na zaplatenie súdnych výdavkov sa skladala celá jeho rodina, aby mu bola zabezpečená právna ochrana. Aj v súčasnosti, keď je páchatel' vo výkone trestu odňatia slobody, ho rodinní príslušníci podporujú. Čo sa týka prerozdeľovania finančných prostriedkov uviedol, že každý mal to, čo si vyžobral, jediné výdavky navyše boli potrebné na pokrytie nákladov (t. j. benzín a bývanie). Strava bola zabezpečená páchatel'om. Platba sa realizovala prostredníctvom hotovosti v mesačných intervaloch (1-krát za mesiac). Do spôsobu platby neboli zahrnuté žiadne iné osoby (žiaden kuriér ani vymáhač). Na otázku koľko finančných prostriedkov minul na to, aby sa obeť dostali na miesto určenia, uviedol sumu 120 EUR. Obchodovanie s ľuďmi nebolo jeho primárnym príjmom, jeho príjem bol tvorený hlavne štátnym opatrovateľským príspevkom (páchateľ bol nezamestnaný a žil zo štátnej podpory). Finančné prostriedky, ktoré vyzbieral od obetí väčšinou použil na jedlo (t. j. na nákup potravín) a niečo si aj odložil. Čo sa týka investície, plánoval vložiť peniaze do opravy svojho rodinného domu. Uviedol, že nebolo vôbec potrebné skrývať pravý pôvod týchto finančných prostriedkov. ICT technológie nemali žiaden vplyv na jeho výsledný profit.

## **5.1 SUMARIZÁCIA**

Páchatelia nechceli uvádzať skutočnosti, akým spôsobom páchali trestnú činnosť, ani nechceli uvádzať detaily týkajúce sa financovania a rozdelenia profitu z trestnej činnosti. Ich neochota spolupráce mohla vyplývať aj z toho, že ani jeden z nich nebol odsúdený ako člen zoskupenia, a teda nepáchali organizovaný zločin.

Odpovede respondentov si veľmi často odporovali. Jeden z respondentov najprv uviedol, že si nepožičal žiadne finančné prostriedky na začatie trestnej činnosti, následne však svoju výpoveď zmenil a uviedol, že potreboval na zriadenie peniaze, ktoré si požičal predajom vecí v záložni. Iný respondent uviedol, že obchodovanie s ľuďmi vykonával iba prostredníctvom jednej osoby – obeť, ale neskôr uviedol, že obeť, prostredníctvom ktorých uskutočňoval naplnenie skutkovej podstaty trestného činu obchodovania s ľuďmi, bolo viacero, a to konkrétne štyri ženy.

Pri výbere páchatel'ov, ktorým bol odovzdaný dotazník projektu FINOCA 2.0 sme sa zamerali na páchatel'ov, ktorí boli odsúdení za trestný čin obchodovania s ľuďmi podľa § 179 odsek 1 alebo odsek 2 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.

Zbor väzenskej a justičnej stráže poskytol informáciu, že v súčasnosti žiaden páchatel' nie je vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin obchodovania s ľuďmi ako člen organizovanej skupiny. Preto nebolo v našich silách realizovať rozhovor s páchatel'mi, ktorí by pôsobili ako členovia organizovaného zločinu. Nie je vylúčené, že niektorí z nami oslovených páchatel'ov boli členmi organizovanej skupiny páchajúcej trestný čin obchodovania s ľuďmi. Ale vzhľadom na skutočnosť, že zo spôsobu, akým sa dotazníky vo výkone trestu odňatia slobody zbierali, mohli mať odsúdené osoby obavu, že v prípade, ak prezradia skutočnosti nasvedčujúce tomu, že páchali uvedenú

trestnú činnosť ako členovia organizovanej skupiny, mohlo by dôjsť k prekvalifikovaniu ich trestného činu na trestný čin s vyššou trestnou sadzbou.

## 6.1 VYHODNOCOVANIE DOTAZNÍKOV – EXPERTI

I

Aj po vynaloženej snahe s ohľadom na úzku špecifikáciu témy bolo veľmi komplikované vybrať expertov, ktorí by sa venovali danej problematike. Oslovili sme profesora psychológie na FF UK, znalca ministerstva spravodlivosti, ktorý je pracovníkom znaleckého ústavu pre psychológiu a psychiatriu, vykonáva znaleckú činnosť v oblasti forenznej psychológie, robí znalecké posudky a výskum v oblasti forenznej psychológie. Jeho profesijné zameranie je klinický a forezný psychológ, ktorý sa v minulosti venoval väčšinou skupinám organizovaného zločinu. Najmä organizovaným skupinám zo stredného, južného Slovenska a Bratislavy. Venoval sa aj veľkým a známym organizovaným skupinám, ako napr. Sýkorovci, Piťovci, Šátorovci, Takáčovci a posudzoval aj jedného z navýznamnejších a najplyvnejších vodcov slovenského podsvetia – Mikuláša Černáka. Uvedol, že podľa jeho informácií ani jeden z týchto páchatelov, ktorých mal možnosť posudzovať, nebol obvinený z obchodovania s ľuďmi. Uvedené tvrdenie podporujú štatistické údaje, ktoré nám boli poskytnuté zo strany Ministerstva vnútra SR, prokuratúry, polície a Zboru väzenskej a justičnej stráže. A teda skutočnosť, že organizované skupiny v podmienkach SR nie sú páchatelmi trestného činu obchodovania s ľuďmi.

Vo väčšine prípadov boli páchatelia obvinení zo založenia a zosnovania organizovanej skupiny, z vydierania a vrážd, prípadne drogovej trestnej činnosti, ale profesor si nespomínal na prípady, že by niekedy bol niektorý z páchatelov trestne stíhaný za trestný čin obchodovania s ľuďmi. Organizované skupiny pôsobili na území SR a boli prísne hierarchicky usporiadané – vydieranie, nútená ochrana, prostitúcia, šírenie drog. V prevládajúcej väčšine páchatelia boli slovenskej národnosti, pričom bol jeden prípad ukrajinského štátneho občana, ktorý bol obvinený z trestného činu nájomnej vraždy, konanie bolo voči nemu zastavené.

Ich aktivity súvisiace s prostitúciou súviseli s poskytnutím vynútenej ochrany prostitútkam pracujúcim na voľnej nohe, ktorým vnútili ochranu a z titulu tejto ochrany si následne nárokovali určitú časť ich zárobku. Prostitúcia bola vykonávaná výlučne na území SR. Neuskutočňovali nábor prostitútok, naopak, ako bolo uvedené, dané obeť už boli prostitútkami a následne im tieto organizované skupiny, ktoré boli profesorom posudzované, vnútili ochranu. Prostitútky boli vo väčšine prípadov pod vplyvom drog, pretože tieto organizované skupiny predávali drogy. Predávali ich aj predmetným prostitútkam za zvýšené sumy, a tak donútili obeť k zvýšenej prostitúcii. Ako dôsledok im nanútili ochranu, za ktorú považovali výplatu časti profitu.

Brali si podiel zo zisku, a teda činnosti. Vyzbieranie profitu mali na starosti radoví členovia skupín – vymáhači, teda osoby, ktoré mali v rámci organizovanej skupiny nižšie postavenie. Každý z nich mal pridelených niekoľko prostitútok, ktoré vykonávali sexuálne služby v obydlíach patriacich organizovanej skupine.

Profesor zároveň uviedol, že si nespomína, že by médiá podávali informácie o páchaní trestného činu obchodovania s ľuďmi v súvislosti s organizovanou skupinou.

Potvrdil nám, že vo svojej profesijnej kariére sa nestretol s tým, že by páchatel, ktorý pôsobil ako člen organizovanej skupiny, bol trestne stíhaný za trestný čin obchodovania s ľuďmi. Vyskytovali sa prípady prostitúcie, no tieto prostitútky sa venovali tejto činnosti aj predtým, ako sa o ne začal zaujímať organizovaný zločin. Preto nám na otázky financovania a *modus operandi* prípadne iných činností, ktoré sú spojené s touto témou, nevedel uviesť ďalšie informácie.



Pokúšali sme sa spojiť aj s inými osobami zainteresovanými na odhaľovaní trestnej činnosti špecializujúcej sa na trestný čin obchodovania s ľuďmi, ale neboli sme v uvedenom časovom horizonte úspešní.

Zúčastnili sme sa na rozhovoroch aj s pracovníkmi Informačného centra pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi (založeného Ministerstvom vnútra SR), ktorí nám však nevedeli na konkrétne otázky odpovedať, vzhľadom na skutočnosť, že sa primárne venujú obetiam tejto trestnej činnosti a v plnej miere nás odkázali na ich internetovú stránku, ktorá poskytuje informácie od obetí predmetnej trestnej činnosti.

## **7 ŠTRUKTÚRA TRHU**

Ak chceš poznať, poznaj najprv jeho obeť. Táto téza je zrejme pravdivá. Pri vypracovaní tejto časti záverečnej správy sme čerpali informáciu predovšetkým z rozhovorov s pracovníkmi Informačného centra pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi a s ľuďmi praxe. Významnou pomocou pre nás boli aj údaje získané z každoročného vyhodnocovania Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi.<sup>8</sup> Tento projekt zastrešuje Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Pilotná fáza Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi (ďalej len „program“) sa realizovala v rámci Národného akčného plánu boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2006 – 2007. Jeho aktualizácia a pokračovanie sa realizovali v rámci Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2008 – 2010 a Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011 – 2014. Nový Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015 – 2018 bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky a schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 52 zo 4. februára 2015 bez pripomienok.

Obeťou sa na účely programu rozumie:

- občan Slovenskej republiky,
- občan Európskej únie, alebo
- štátny príslušník tretej krajiny,

u ktorého je dôvodné podozrenie, že sa na území Slovenskej republiky alebo v zahraničí stal obeťou obchodovania s ľuďmi.

Subjekty realizácie programu:

- národný koordinátor pre oblasť boja proti obchodovaniu s ľuďmi, ktorým je určený štátny tajomník Ministerstva vnútra Slovenskej republiky,
- zástupcovia ministerstva, určených ústredných orgánov štátnej správy a samosprávy,
- mimovládne organizácie a medzinárodná organizácia.

Obsah programu:

Pre obeť je obsahom programu zabezpečenie najmä:

- izolácie z kriminálneho prostredia,
- legalizácie pobytu na území Slovenskej republiky v prípade cudzinca,
- pomoci pri dobrovoľnom návrate do Slovenskej republiky, resp. do krajiny pôvodu v prípade cudzinca,
- finančnej podpory,
- sociálnej pomoci,

---

<sup>8</sup> [http://www.minv.sk/?program\\_podpory\\_a\\_ochrany\\_obeti](http://www.minv.sk/?program_podpory_a_ochrany_obeti).

- psychosociálneho poradenstva,
- psychoterapeutických služieb,
- právneho poradenstva,
- zdravotnej starostlivosti,
- rekvilifikačných kurzov.

Ak sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, je vytvorená možnosť poskytovania komplexnej starostlivosti počas celého trvania trestného konania.

Správy, ktoré každoročne vyhodnocujú program, tvoria neocenieľný zdroj informácií nielen o obetiach, ale aj o páchateloch trestných činov.

## **7.1 PROFIL PÁCHATEĽA**

Zo získaných informácií vieme, že najčastejšie je páchatelom týchto trestných činov muž. Toto pohlavie prevládalo v každom roku vyhodnocovania programu (pozri tabuľku ďalej). Jedným z dôvodov je skutočnosť, že ženy sú menej reflektovanými páchatelmi v rámci celej spoločnosti a táto skutočnosť teda zákonite nemohla obísť ani problematiku obchodovania s ľuďmi. Ak aj obeť identifikovala ako náborárku ženu, nezriedka išlo o kombináciu spolu s mužským páchatelom.

pohlavie	2011	2012	2013	2014	2015	2016
muž	23 (2-krát muž aj žena)	15	26	26	22	16
žena	9 (2-krát muž aj žena)	2 (spolu s mužom)	4	8	2	0

Páchatelia sa v prevažnej miere v rámci demografického prostredia sústreďujú na obce. Pokiaľ by sme sa zamerali na vzdelanosť obetí, zistíme, že väčšinu obetí tvoria osoby predovšetkým so základným vzdelaním.

## **7.2 MECHANIZMUS ZLÁKANIA OBETE**

Mechanizmus zlákania obeť závisí od konkrétnej krajiny. Spoločné je však to, že obchodníci sú akoby vždy o krok vpred, hľadajú stále nové a nové taktiky, ako dosiahnuť súhlas obeť a následne ju vykorisťovať. Páchatelia pri týchto činnostiach využívajú špecifiká každej krajiny, pretože každá krajina je iná. V rámci Slovenskej republiky možno konštatovať, že páchatelia využívajú predovšetkým nepriaznivú sociálnu situáciu najmä vo východnom regióne Slovenskej republiky. Vo väčšine prípadov je teda hlavným dôvodom nábora pracovná príležitosť (či už v zahraničí alebo na Slovensku) a vidina lepšieho zárobku. Sociálna situácia súvisí aj s druhým najčastejším prípadom. Páchatelia sa zameriavajú na ľudí bez domova. Vylákajú ich do väčších miest alebo do zahraničia na nútené žobranie. Páchatelia často nemajú zábrany a na nútené žobranie využívajú aj obeť, ktoré trpia fyzickým hendikepom (amputované končatiny, hluchonemí), aby pôsobili na okoloidúcich pre vyššie získanie peňazí.

### **7.3 KONTAKT PÁCHATEĽA S OBEŤOU**

Ak by sme sa zamerali na spôsob náboru, tak vo väčšine prípadov páchatelia nevyužívajú ICT technológie. Ak ich využívajú, je to primárne prostredníctvom mobilného telefónu, ktoré je však vždy v kombinácii s osobným kontaktom. Využívanie sociálnych sietí sa preukázalo len v jednom prípade, a to v roku 2013. Nízka využiteľnosť týchto novodobých trendov zrejme súvisí s regionálnym rozložením páchatelov a obetí trestných činov. V rámci Slovenskej republiky sú chudobnejšie regióny prevažne na východe krajiny. Častým spôsobom náboru je aj únos obeť, keď páchatel svoju obeť vyláka a následne prostredníctvom násilného donútenia odvezie za hranice alebo do iných regiónov v rámci Slovenskej republiky. **V oblasti spôsobu náboru obeť najčastejšie uvádzali osobný kontakt.**

### **7.4 SLOVENSKÁ REPUBLIKA – KRAJINA NÁBORU**

Na základe preštudovaných štatistík možno dospieť k názoru, že Slovenská republika je predovšetkým krajinou náboru. Túto konštatáciu možno vyvodiť predovšetkým zo skutočnosti, že len zriedka je Slovenská republika plánovanou cieľovou destináciou alebo krajinou, kde nakoniec obeť skončia. Ako vhodnú krajinu pre zdroj tovaru Slovenskú republiku predurčuje aj zlá sociálna situácia v niektorých regiónoch. Najohrozenejšie skupiny obetí sú predovšetkým osoby so základným vzdelaním a zo sociálne slabšieho prostredia. V rámci Slovenskej republiky sa najčastejšou obeťou stávajú ženy vo veku 18 – 30 rokov, ktoré sú slobodné a pochádzajú predovšetkým z Košického kraja (východné Slovensko), nasleduje Prešovský a Banskobystrický kraj. Najčastejšie samotného obchodníka (náborára) osobne poznajú.

### **7.5 ÚČEL VYKORISŤOVANIA**

Vykorisťovanie na Slovensku má rôzne podoby. Medzi najrozšírenejšie môžeme zaradiť predovšetkým:

- sexuálne vykorisťovanie,
- nútenú prácu,
- nútené žobranie,
- nútené sobáše.

Účel vykorisťovania sa v priebehu rokov mení. Zatiaľ čo napríklad v roku 2013 boli obeť využívané primárne na sexuálne vykorisťovanie (15), tak v roku 2016 to už bola primárne nútená práca (12). V zásade možno konštatovať, že napríklad sexuálne vykorisťovanie nie je ohraničené pohlavím danej obeť. Napríklad v roku 2016 bola zaznamenaná aj jedna mužská obeť.

## **8 FINANCOVANIE**

Na základe nami získaných informácií o financovaní možno uviesť, že páchatelia svoj zisk z tejto nelegálnej činnosti primárne využívajú na vlastný prospech, na kúpu potravín s tým, že v budúcnosti

mali v úmysle použiť získané finančné prostriedky na zariadenie bytu príp. domu, v ktorom sami bývali alebo ktorý poskytovali obetiam na vykonávanie sexuálnych služieb.

Z rozhovoru, ktorý nám poskytol významný profesor psychológie, vieme, že v prípade prostitúcie išlo väčšinou o formu nútenej ochrany. Organizované skupiny boli pôvodne zamerané na páchanie násilnej trestnej činnosti, napr. vraždy, ale aj drogovú činnosť. Ako dôsledok najmä drogovej trestnej činnosti a následným rozvojom drogových aktivít rozšírili obchod s drogami aj na prostitútky. Týmto prostitútkam predávali drogy, následne nad nimi získali kontrolu a nanútili im ochranu. Prostitútky boli nimi aj predtým, a teda žiaden nábor sa neuskutočnil, neboli využité ani žiadne ICT technológie (max. mobilný telefón). Prostitútkam boli drogy postupom času predávané za vyššie ceny, aby tým zvýšili svoju aktivitu. Výsledkom tohoto „business“ plánu bolo, že si z ich sexuálnej aktivity brali časť profitu. Páchatelia nikdy nezriaďovali legálny biznis na zakrytie svojej nelegálnej činnosti. Ich konanie bolo často impulzívne bez hlboko premyslenej stratégie. Čo sa týka transakcií, tie bolo realizované predovšetkým hotovostným prevodom. Páchatelia nevyužívali na získavanie týchto peňažných prostriedkov žiadne špeciálne technológie.

Z doteraz získaných poznatkov o organizovanom zločine zameranom na obchodovanie s ľuďmi možno vyvodit' záver, že táto oblasť kriminality má špecifiká, ktoré je možné postupne eliminovať zvýšenou aktivitou najmä v oblasti prevencie.

#### **Použitá literatúra:**

##### Publikácie:

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 1568 s. ISBN 978-80740-0394-3.
- ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2015, 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
- ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Bratislava: Eurokódex, 2016. ISBN 978-80-817-3021-4.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al.. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
- GRÍVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I. a kol.: Kriminologie 4. Aktualizované vyd., Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. S. 536 ISBN 978-80-7478-615-0.
- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia, Bratislava: Iura edition, spol. s r. o, 2008, 190 s. ISBN 978-80-87212-23-3.
- LIEBLING, A.; SHADD M., LESLEY M.: The Oxford handbook of criminology: Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 1030 ISBN 978-0-19-871944-1.
- LUBELCOVÁ, G.: Uplatňovanie mediácie v slovenských podmienkach. In. Strémy, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015, s. 72-87.
- MAŠĽANYOVÁ, D. et al. 2016. Trestné právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
- MENCEROVÁ, I.; TOBIAŠOVÁ, L.; TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné – osobitná časť. 392 s. ISBN 978-80-89122-96-7.
- POLLMANN, A.; LOHMANN, G. (eds.): Ľudské práva interdisciplinárna príručka. Bratislava: Kalligram, 2017, 560 s. ISBN 978-80-8101-960-9.
- STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, 512 s. ISBN 978-80-7502-224-0.
- STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alternatívne tresty. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 288 s. ISBN: 978-80-87576-93-9.
- ŠČERBA, Filip.: Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě. 2. Vydání. Praha: Leges, 2014, s. 464 ISBN 978-80-87576-93-9.
- ŠČERBA, F.: Trest povinnej práce a domáciho väznení: srovnání české a slovenské právni úpravy. Justičná revue, 62, 2010, č. 8-9. s. 958.

TURAYOVÁ, Y.; ČIČ Milan: Spoločnosť proti zločinu, Bratislava: VEDA Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 232 ISBN 978-80-224-1021-2.

ZÁHORA, J., KERT, R. (eds.): Obete kriminality. zborník. Bratislava: EURKODEX, 2010, 408 s. ISBN 978-80-89447-36-7.

Trestné právo ako ultima ratio-hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty. 2016, Tlačiareň ZVJS Leopoldov 259 s.

Internetové zdroje:

[http://www.ok.cz/iksp/o\\_post.html](http://www.ok.cz/iksp/o_post.html)

<http://www.rokovania.sk>.

Štatistiky Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky

Štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Štatistiky Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky

**Kontaktné údaje:**

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

E-mail: [tomasstremy@flaw.uniba.sk](mailto:tomasstremy@flaw.uniba.sk)

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

Mgr. Natália Hangáčová

E-mail: [hangacova.natalia@gmail.com](mailto:hangacova.natalia@gmail.com)

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

Bc. Lukáš Turay

E-mail: [lukasturay@gmail.com](mailto:lukasturay@gmail.com)

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

# OCHRANA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV PROSTRIEDKAMI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE<sup>1</sup>

Eva Szabová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

**Abstrakt:** The protection of victims of crime is a problem which is increasingly being given attention not only at the level of theoretical debates but also at the practical and legislative level. This finding has found its reflection in the recently adopted Act no. 274/2017 Coll. on the victims, which was adopted by the Slovak legislator. The law in question has undoubtedly fundamental importance. However, I think that, in order to be able to speak of the absolutely comprehensive protection of the most vulnerable parties involved in criminal proceedings, it is appropriate and necessary to look at the issue in question not only from the point of view of national legislation but also from the point of view of legal acts adopted by the European legislator in the area under consideration. The opening of the internal borders of the European Union has brought the possibility of free and de facto uncontrolled movement across the European territory not only for persons who have been injured by criminal offences but also for the perpetrators of these unlawful acts. On the basis of this fact, it is insufficient to provide protection for victims only in the territory of their home country. For this reason, it is more than necessary to ensure the protection of these subjects also on a broader European scale. The present contribution therefore looks at the issues of the protection of victims of crime from the point of view of European Union law, focusing specifically on a European legal tool whose primary objective is to increase the protection of victims within the internal borders of the European Union. This relatively new European instrument is the European Protection Order which was introduced into "life" by Directive No. 2011/99 / EU of 13 December 2011. However, with regard to this legal instrument in question, I would not look at positives that are relatively often associated with it, but I point to questions connected with this legal tool, which show controversial and problematic nature.

**Abstrakt:** Ochrana obetí trestných činov predstavuje problematiku, ktorej je čoraz častejšie venovaná zvýšená pozornosť, a to nielen na úrovni teoretických diskusií ale rovnako tiež na úrovni praktickej a legislatívnej. Predmetné konštatovanie našlo svoje odzrkadlenie v nedávno prijatom zákone č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov, ku ktorého prijatiu pristúpil slovenský normotvorca v roku 2017. Predmetný zákon vykazuje bezpochyby zásadnú dôležitosť a význam. Domnievam sa však, že na to, aby sme mohli hovoriť o absolútne komplexnej ochrane tých najzraniteľnejších subjektov vystupujúcich v rámci trestného konania, je vhodné a potrebné nazrieť na predmetnú problematiku nielen z pohľadu legislatívy vnútroštátnej, ale tiež z hľadiska právnych aktov prijímaných v sledovanej oblasti zo strany európskeho zákonodarcu. Otvorenie vnútorných hraníc Európskej únie totiž so sebou prinieslo možnosť slobodného a de facto nekontrolovaného pohybu po európskom teritóriu nielen pre osoby, ktoré boli poškodené trestnou činnosťou ale rovnako pre páchatelov týchto protiprávnych konaní. Vychádzajúc z uvedenej skutočnosti vyznieva poskytovanie ochrany obetiam trestných činov iba na území ich domovského štátu ako nedostatočné. Z uvedeného dôvodu je viac ako potrebné zabezpečiť ochranu týchto subjektov aj v širšom celoeurópskom meradle. Predkladaný príspevok preto nahliada na otázky ochrany obetí trestných činov z pohľadu práva Európskej únie, pričom osobitnú pozornosť sústreďuje na európsky právny nástroj, ktorého primárnym cieľom je zvyšovanie ochrany obetí v rámci vnútorných hraníc Európskej únie. Týmto relatívne novým európskym prostriedkom je Európsky ochranný príkaz ktorý bol do „života“ zavedený smernicou č. 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011. V súvislosti s predmetným právnym nástrojom však bude príspevok skôr ako na pozitíva, ktoré sú v spojitosti

<sup>1</sup> Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106

s ním pomerne často skloňované, poukazovať na otázky previazané s týmto právnym prostriedkom ochrany obetí, ktoré vykazujú sporný až problematický charakter.

**Kľúčové slová:** Ochrana obetí trestných činov, európsky ochranný príkaz, zásada obojstrannej trestnosti skutku, stalking, odmietnutie uznania európskeho ochranného príkazu, Trestný poriadok, Trestný zákon, nahradenie väzby, návrhy de lege ferenda.

**Kľúčové slová:** Protection of victims of criminal offences, European protection order, mutual recognition principle, stalking, grounds for non-recognition of a European protection order, Criminal Procedural Code, Criminal Code, replacing of detention, de lege ferenda proposals.

## 1 ÚVOD

Právny prostriedok, ktorý bol koncipovaný v oblasti ochrany obetí trestných činov na pôde Európskej únie, prostriedok vo forme európskeho ochranného príkazu, bezpochyby vedie k skvalitneniu ochrany subjektov, ktoré v rámci trestného konania požívajú osobitne zraniteľné postavenie, avšak pri detailnejšom nazretí na predmetný právny nástroj možno dospieť k niekoľkým problémom, v kontexte ktorých vyvstávajú mnohé otázky sporného charakteru. Bližšie povedané, prostredníctvom detailnej analýzy smernice č. 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze zavádzajúcej do „života“ tento európsky právny nástroj, možno identifikovať dva kľúčové aspekty vykazujúce naznačenú spornú povahu:

1. požiadavka v podobe vypracovania žiadosti o vydanie európskeho ochranného príkazu (ďalej iba „EOP“) zo strany obeť trestného činu, a
2. potreba rešpektovania zásady obojstrannej trestnosti skutku.

## 2 VYPRACOVANIE ŽIADOSTI O VYDANIE EOP ZO STRANY OBETE TRESTNÉHO ČINU A PROBLÉMY S TÝM SPOJENÉ

**Prvou spornou otázkou** súvisiacou s inštitútom európskeho ochranného príkazu je otázka spojená s podmienkami, ktorých splnenie je nevyhnutné pre poskytovanie ochrany na podklade tohto právneho nástroja, teda s podmienkami jeho vydania. Samotné vydanie európskeho ochranného príkazu totiž predpokladá kumulatívne naplnenie troch základných podmienok, ktoré veľmi zjednodušene možno pomenovať nasledovne:

- existencia ochranného príkazu vydaného zo strany štátu pôvodu poškodeného (obeť),
- danosť skutočnosti, že poškodený (obeť) sa plánuje zdržiavať mimo územia svojho domovského štátu, a
- vypracovanie žiadosti o vydanie európskeho ochranného príkazu zo strany poškodeného (obeť) adresovanej príslušnému orgánu jeho domovského štátu.

Problematickou a spornou zároveň sa javí práve podmienka uvedená na poslednom mieste, teda potreba požiadať domovský štát o vydanie európskeho ochranného príkazu. Predmetná podmienka na prvý pohľad zásadnejšiu problematickosť nevykazuje, k jej spornosti však možno dospieť až na podklade hlbšieho náhľadu na scenár, v ktorom sa môže ocitnúť osoba v postavení poškodeného. V praxi totiž môže pomerne jednoducho nastať situácia, kedy vo vzťahu k osobe poškodenej trestným činom bude zo strany príslušného justičného orgánu jej domovského štátu vydané na podklade vnútroštátneho právneho poriadku ochranné opatrenie zakazujúce obvinenému priblíženie sa k poškodenej osobe na stanovenú vzdialenosť. Vzhľadom na to, že dotknutá poškodená osoba v danom čase nepredpokladá vycestovanie za hranice svojho domovského štátu o vydanie európskeho ochranného príkazu nepožiada. Pokiaľ však zoberieme do úvahy, že predmetné ochranné opatrenia sa štandardne ukladajú aj v situácii nahrádzania väzby obvineného, trestné konanie voči obvinenému môže následne prebiehať ešte pomerne dlhé časové obdobie, počas ktorého môže na strane poškodeného nastať urgentná potreba vycestovať za hranice domovského štátu. Pokiaľ k tejto situácii pride, zostáva poškodený subjekt za hranicami svojho členského štátu de facto nepokrytý ochranou požívajúcou v štáte svojho pobytu. Smernica o európskom ochrannom príkaze totiž neposkytuje v rámci svojich ustanovení danej osobe žiadnu možnosť, ako zabezpečiť rozšírenie ochrany na územie štátu jej nového, prechodného pobytu prostredníctvom jeho justičných

orgánov. Pokiaľ teda dotknutá poškodená osoba nesplní priamo vo svojej domovskej krajine všetky podmienky, ktorých splnenie od nej vyžaduje smernica, resp. príslušné implementačné akty, jej možnosti čerpať výhody z tak dlho očakávaného ochranného nástroja zostávajú laicky povedané zmrazené. V tejto súvislosti sa natíska otázka, prečo európski normotvorcovia proklamujúci ako hlavný cieľ predmetného právneho aktu ochranu najzraniteľnejších subjektov vystupujúcich v trestnom konaní nevolili pri koncipovaní smernice o EOP mechanizmus, ktorý by vykazoval prvky nižšej náročnosti pre poškodených a ktorý by zabezpečil, že žiadna obeť vystavená nebezpečenstvu zo strany páchatela trestného činu nezostane bez ochrany len z dôvodu prekročenia vnútornej hranice EÚ?

V nadväznosti na položenú otázku možno formulovať určitý návrh de lege ferenda, ktorý nachádza svoj vzor v právnej úprave USA. Ide de facto o návrh v podobe vytvorenia akéhosi nadnárodného registra ochranných opatrení, resp. príkazov, do ktorého by príslušné orgány jednotlivých členských štátov EÚ automaticky vkladali všetky ochranné príkazy, ktoré budú z ich strany vydané. V prípade, že by sa obeť rozhodla opustiť územie svojho domovského štátu, orgánom štátu jej prechodného pobytu by následne nič nebránilo v overení existencie opatrenia daného charakteru v predmetnom centrálnom systéme a na podklade zásady vzájomného uznávania, na ktorej je postavená justičná spolupráca v EÚ, v následnom poskytnutí príslušnej ochrany aj na svojom území. V nadväznosti na navrhnutý mechanizmus je možné poukázať na to, že určitá obdoba tohto systému je aktuálne platná na území USA. Predmetný „americký“ mechanizmus je pritom uplatňovaný v súvislosti s trestnými činmi páchanými na ženách.<sup>2</sup>

### **3 POTREBA REŠPEKTOVANIA ZÁSADY OBOJSTRANNEJ TRESTNOSTI SKUTKU**

**Ďalšia sporná otázka**, ktorú možno identifikovať v súvislosti s európskym ochranným príkazom, je previazaná s potrebou rešpektovania princípu obojstrannej trestnosti skutku. Pokiaľ totiž nazrieme do smernice o EOP, konkrétne do článku 10 odsek 1 predmetného právneho aktu, dospejeme k zisteniu, že uvedené ustanovenie obsahuje taxatívny výpočet deviatich skutočností predstavujúcich dôvody pre odmietnutie uznania vydaného európskeho ochranného príkazu zo strany vykonávajúceho štátu.<sup>3</sup> Medzi predmetnými dôvodmi pritom figuruje, okrem iného, dôvod v podobe absencie obojstrannej trestnosti skutku. Bližšie povedané, dôvodom na odmietnutie

<sup>2</sup> Violence against women act (1994) – doplnenie o The full faith and credit provision (2000)

<sup>3</sup> Príslušný orgán vykonávajúceho štátu môže odmietnuť uznať európsky ochranný príkaz za týchto okolností:

- a) európsky ochranný príkaz je neúplný alebo sa nedoplnil v lehote stanovenej príslušným orgánom vykonávajúceho štátu;
- b) nie sú splnené podmienky ustanovené v článku 5;
- c) ochranné opatrenie sa týka skutku, ktorý nie je trestným činom podľa práva vykonávajúceho štátu;
- d) ochrana je odvodená od výkonu trestu alebo opatrenia, na ktoré sa vzťahuje amnestia podľa vnútroštátneho práva vykonávajúceho štátu, a týka sa konania alebo správania, ktoré podľa tohto práva patria do právomoci vykonávajúceho štátu;
- e) na osobu, ktorá predstavuje nebezpečenstvo, sa podľa práva vykonávajúceho štátu vzťahuje imunita, čo znemožňuje prijať opatrenia na základe európskeho ochranného príkazu;
- f) trestné stíhanie voči osobe, ktorá predstavuje nebezpečenstvo, za konanie alebo správanie, pre ktoré bolo prijaté ochranné opatrenie, je podľa práva vykonávajúceho štátu premĺčané a podľa jeho vnútroštátneho práva toto konanie alebo správanie patrí do jeho právomoci;
- g) uznanie európskeho ochranného príkazu by porušilo zásadu ne bis in idem;
- h) osoba, ktorá predstavuje nebezpečenstvo, nemôže byť podľa práva vykonávajúceho štátu vzhľadom na svoj vek trestne zodpovedná za konanie alebo správanie, pre ktoré bolo prijaté ochranné opatrenie;
- i) ochranné opatrenie sa týka trestného činu, ktorý sa podľa práva vykonávajúceho štátu považuje za spáchaný úplne, z väčšej alebo podstatnej časti na jeho území



uznania európskeho ochranného príkazu je tiež tá skutočnosť, že ochranné opatrenie sa týka skutku, ktorý nie je trestným činom podľa práva vykonávajúceho štátu [písm. c)]. V nadväznosti na uvedené je potrebné doplniť, že je síce pravdou, že predmetné dôvody boli zo strany európskeho zákonodarcu koncipované ako dôvody fakultatívnej povahy, no pokiaľ nazrieme na právnú úpravu Slovenskej republiky musíme nevyhnutne dospieť ku konštatovaniu, že slovenský zákonodarca považuje nedostatok obojstrannej trestnosti v spojitosti s vydaným európskym ochranným príkazom za tak zásadnú skutočnosť, že v rámci ustanovenia § 13 písm. c) zákona o európskom ochrannom príkaze<sup>4</sup> formuluje túto skutočnosť ako skutočnosť automaticky vedúcu k obligatórnemu odmietnutiu uznania vydaného príkazu. Predmetné konštatovanie je nevyhnutné vyvodiť z použitého slovného spojenia „súd odmietne uznať európsky ochranný príkaz“. Rovnaký prístup pritom volil aj zákonodarca Českej republiky, a to v rámci ustanovenia § 347 ods. 1 písm. b) zákona č. 104/2013 Sb. o medzinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných, ktorého doplnením vykonal implementáciu smernice o EOP. Na podklade uvedeného je tak potrebné konštatovať, že v súvislosti s európskym ochranným príkazom možno pozorovať návrat k prístupu, ktorý sa v rámci iných európskych nástrojov, akými sú Európsky zatýkací rozkaz či Európsky vyšetrovací príkaz<sup>5</sup>, podarilo pomerne úspešne prekonať a to prostredníctvom zakotvenia pomerne známeho zoznamu 32 trestných činov, pri ktorých sa za splnenia podmienky dotýkajúcej sa výšky trestnej sadzby skúmanie obojstrannej trestnosti skutku nevyžaduje.

Na podklade uvedeného je preto potrebné konštatovať, že v súvislosti s európskym ochranným príkazom je nevyhnuté obojstrannú trestnosť skutku, resp. jej absenciu považovať za prekážku uznania, účinnosti tohto špecifického príkazu. Vyslovené konštatovanie pritom vyznieva ako určitý paradox, keď zameriame pozornosť na fakt, že tento nový európsky nástroj sleduje ako primárny, kľúčový cieľ ochranu obetí trestných činov. Pri odstraňovaní princípu obojstrannej trestnosti sa totiž v kontexte právnych nástrojov, akým je napr. európsky zatýkací rozkaz, objavovali zo strany členských štátov silné hlasy kritiky poukazujúce sa to, že týmto krokom zasahuje EÚ značným spôsobom do ich suverénneho práva rozhodovať o tom, aké konanie by malo byť kriminalizované, teda aké konanie by malo byť považované za trestný čin. Vo vzťahu k niekoľkým druhom kriminálnych konaní nachádzajúcich sa na spornom zozname totiž existujú v národných úpravách značne odlišné prístupy, ktoré sú zdôvodňované špecifickými národnými tradíciami trestného súdnictva. To môže veľmi ľahko viesť k situácii, že štát bude musieť vydať vlastného občana inému štátu, v ktorom bude tento čeliť trestnému stíhaniu za skutok, ktorý vo vykonávajúcom štáte kriminalizovaný nie je, teda nie je trestným činom. Odporcovia vývoja smerujúceho k preklenutiu princípu obojstrannej trestnosti preto v tejto súvislosti poukazovali na porušenie zásady zákonnosti trestných činov a trestov, resp. zásady „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“ (žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona), ktorá je ústavne zakotvená takmer vo všetkých členských štátoch EÚ. V súlade s touto zásadou totiž nie je akceptovateľné, aby bolo vykonané súdne rozhodnutie týkajúce sa konania, ktoré nie je považované za trestný čin podľa práva vykonávajúceho štátu. Členské štáty tak poukazovali na to, že EÚ ich núti týmto spôsobom „zamestnávať“ svoje trestnoprávne systémy tým, že bude pomáhať trestne stíhať alebo trestať také konanie, ktoré nie je podľa ich národného práva trestným činom.<sup>6</sup> Aj napriek tomu sa však pri spomenutých inštitútoch, ako je Európsky zatýkací rozkaz či Európsky vyšetrovací príkaz, podarilo zástupcom EÚ presadiť elimináciu princípu obojstrannej trestnosti. V nadväznosti na tento fakt je o to zarážajúcejšou skutočnosť, že pri európskom ochrannom príkaze k obdobnému kroku EÚ nepristúpila. Tento prístup pritom pôsobí absolútne iracionálne, keď zoberieme do úvahy, že odstránenie obojstrannej trestnosti v súvislosti s európskym zatýkacím rozkazom je svojimi dôsledkami krokom oveľa zásadnejším – EÚ totiž týmto spôsobom de facto núti členské štáty trestne stíhať konanie, ktoré ich domovská právna úprava nekriminalizuje. Na strane druhej pri právnom nástroji, ktorého cieľom nie je trestne stíhať, ale „iba“ poskytovať ochranu obetiam trestných činov ako subjektom požívajúcim v súvislosti s trestnou činnosťou najslabšie postavenie,

<sup>4</sup> Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o európskom ochrannom príkaze“)

<sup>5</sup> Čl. 11 ods. 1 písm. g) a príloha D Smernice EP a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacím príkaze v trestných veciach

<sup>6</sup> Mitsilegas, V.: *European criminal law*. Oxford : Hart Publishing, 2009. s. 123.

už EÚ dáva členských štátom právo odmietnuť jej poskytnutie len z dôvodu nenaplnenia princípu obojstrannej trestnosti skutku.

V nadväznosti na uvedené tak zákonite vyvstáva otázka, ako môžeme ochranu predvídanú smernicou o EOP považovať za efektívnu a vôbec reálne dosiahnuteľnú, keď udelenie ochrany obeť prenasledovanej páchatelom podmieňujeme potrebou, aby štát, do ktorého obeť pred páchatelom uniká, konanie páchatela kriminalizoval rovnako ako vydávajúci štát? V tejto súvislosti si dovoľím vysloviť domnienku, že v rámci poskytovania ochrany obetiam trestných činov by mala byť postačujúca samotná informácia o tom, že páchatel je osobou, voči ktorej štát pôvodu vedie trestné konanie pre skutok kvalifikovaný jeho právnym poriadkom ako trestný čin. Uvedenú domnienku je možné oprieť o zásadu vyplývajúcu zo základného princípu justičnej spolupráce v trestných veciach, teda z princípu vzájomného uznávania rozhodnutí – ide o zásadu vzájomnej dôvery. Aj napriek tomu, že smernica o EOP explicitne na túto zásadu neodkazuje, z článkov 1 a 2 jej preambule vypovedajúcich o rešpektovaní princípu vzájomného uznávania, je podľa môjho názoru nevyhnutné dovodiť tiež uplatňovanie princípu vzájomnej dôvery. V tejto súvislosti totiž možno poukázať na právny názor teoretikov Fletchera, Lööfa a Gilmora, ktorí považujú za zřejmé, že princíp vzájomného uznávania rozhodnutí musí byť založený na dostatočnom stupni dôvery a istoty medzi členskými štátmi EÚ, a to nielen pokiaľ ide o ich trestnoprávne úpravy, či právne systémy ako také, ale tiež pokiaľ ide o správnosť ich uplatňovania. Vychádzajú pritom z základného pravidla zakotveného v zásade vzájomného uznávania, že členské štáty uznávajú a vykonávajú rozhodnutia ostatných členských štátov EÚ.<sup>7</sup> V tejto súvislosti možno doplniť, že takýto postoj ale nezastávajú iba právní teoretici, ale stretnúť sa s ním môžeme tiež v mnohých dokumentoch EÚ, ako aj v rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ. Pokiaľ ide o dokumenty Európskej rady a Komisie, princíp vzájomnej dôvery bol potvrdený ako nevyhnutný predpoklad vzájomného uznávania napríklad v Programe opatrení na vykonanie zásady vzájomného uznávania<sup>8</sup>.

Na podklade uvedeného sa možno domnievať, že vzájomná dôvera by mala fungovať medzi členskými štátmi aj v prípade poskytovania ochrany obetiam trestných činov, pričom odmietnutie jej poskytnutia len na podklade nekriminalizovania konania páchatela vo vykonávajúcim štáte de facto popiera nielen zmysel európskeho ochranného príkazu, ale rovnako tiež zmysel princípu vzájomnej dôvery. Osobitne zásadne pritom vyznieva táto skutočnosť pri trestnom čine, ktorého samotná podstata nás privádza k scenáru, v rámci ktorého budú kroky obeť trestného činu nasledované páchatelom až za hranice domovského štátu – ide o trestný čin stalkingu. Práve stalking však spadá do kategórie problematických trestných činov pokiaľ ide o kriminalizáciu tohto konania v jednotlivých členských štátoch EÚ. Podľa posledných údajov je toto konanie kvalifikované ako trestný čin v 14 členských štátoch EÚ<sup>9</sup> (vrátane SR a ČR). Pokiaľ obeť tohto špecifického trestného činu odíde do štátu nespádajúceho do danej skupiny 14 členských štátov EÚ, v zmysle smernice o EOP je pozbavená možnosti domáhať sa ochrany na podklade vydaného ochranného príkazu. Práve v kontexte stalkingu vyznieva potreba existencie obojstrannej trestnosti skutku absolútne ironicky – práve stalking je totiž jeden z trestných činov, pre ktoré bol inštitút vo forme európskeho ochranného príkazu koncipovaný. Navyše mnohé štúdie uvádzajú, že práve obeť stalkingu predstavujú najväčšiu skupinu obetí, ktorým by mal tento nový ochranný inštitút slúžiť. Vylúčenie týchto obetí z jeho dosahu nás tak zákonite privádza ku konštatovaniu o ďalšom zúžení (limitácii) skutočnej pridanej hodnoty tohto európskeho právneho nástroja.

#### **4 EURÓPSKY OCHRANNÝ PRÍKAZ VERZUS SLOVENSKÁ REPUBLIKA**

Na podklade všetkých doposiaľ zmienených informácií a poznatkov automaticky vyvstáva otázka, či smernica o EOP je prejavom skutočnej snahy EÚ smerujúcej k ochrane obetí trestných činov, alebo ide iba o snahu nasledovať celosvetový trend zvyšovania ochrany obetí trestnej

<sup>7</sup> Fletcher, M. - Lööf, R. - Gilmore, B.: *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing. 2008. s. 110

<sup>8</sup> Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2001/C 12/02)

<sup>9</sup> Rakúsko, Belgicko, Česká republika, Slovenská republika, Dánsko, Nemecko, Taliansko, Luxembursko, Malta, Holandsko, Írsko, Maďarsko, Poľsko a Veľká Británia

činnosti, resp. trend zavádzania a širšieho uplatňovania prvkov restoratívnej justície v podmienkach kontinentálneho právneho systému. Otázka obdobnej povahy pritom vyvstáva nielen v spojitosti so samotným právnym aktom EÚ, ale tiež v súvislosti s podobou implementačnej legislatívy jednotlivých členských štátov. V tomto smere je osobitne vhodné poukázať na právnu úpravu Slovenskej republiky. Slovenský zákonodarca implementoval smernicu o EOP vo forme zákona č. 398/2015 Z.z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1.1.2016. Skutočnosť, na ktorú je nevyhnutné v súvislosti s týmto implementačným právnym aktom poukázať, je skutočnosť spojená s jednou zo základných podmienok vydania európskeho ochranného príkazu, konkrétne s podmienkou, ktorú možno označiť prívlastkom kľúčová. Ide o podmienku v podobe existencie ochranného opatrenia (príkazu), ktorým sa v krajine pôvodu ukladá osobe, predstavujúcej pre poškodeného (obeť) nebezpečenstvo, niektorý z troch taxatívne vymedzených zákazov, konkrétne:

- a) zákaz vstupovať do určitých miest,
- b) zákaz kontaktu s chránenou osobou, či
- c) zákaz približovania sa k chránenej osobe na určenú vzdialenosť.

V nadväznosti na uvedené je potrebné na prvom mieste vysloviť, že v slovenskej právnej úprave sa s možnosťou uloženia niektorého z vyššie spomenutých zákazov stretávame v rámci dvoch trestných kódexov, tak v rámci Trestného poriadku, ako aj v rámci Trestného zákona. Pokiaľ ide o Trestný poriadok predmetné zákazy nachádzame obsiahnuté v ustanovení § 82 v ods. 1 písm. h), j) a k). Predmetné ustanovenie pritom priamo nadväzuje na rozhodovanie súdu o nahradení väzby - v jeho rámci obsiahnuté primerané obmedzenia a povinnosti, medzi ktorými figurujú aj tri spomenuté zákazy, na ktoré sa viaže vydanie európskeho ochranného príkazu, môžu byť totiž obvinenému uložené výlučne v prípade, kedy súd rozhoduje o nahradení väzby. Trestný poriadok pritom nepozná žiaden iný spôsob, ako docieľiť prijatie predmetného zákazu. Povedané inými slovami uloženie zákazu potrebného pre vydanie európskeho ochranného príkazu je na úrovni Trestného poriadku priamo a nevyhnutne previazané, späť s rozhodovaním súdu o nahradení väzby.

Pokiaľ ide o právnu úpravu obsiahnutú v Trestnom zákone tu sa de facto opakuje stav popísaný v súvislosti s Trestným poriadkom. Trestný zákon koncipuje tri zákazy potrebné pre vydanie európskeho ochranného príkazu v rámci ustanovenia § 51 ods. 3 písm. f) a ods. 4 písm. a). Súd pritom pristupuje k uloženiu predmetných zákazov, resp. obmedzení v súvislosti s aplikáciou iných hmotnoprávných inštitútov, konkrétne ide o:

- podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody,
- podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom,
- podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody,
- podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti,
- podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach,
- trest povinnej práce,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- ochranný dohľad, ako aj
- podmienené upustenie od potrestania.

Aj v súvislosti s právnou úpravou Trestného zákona je teda potrebné konštatovať, že uloženie zákazu potrebného pre vydanie európskeho ochranného príkazu je opätovne nevyhnutne späť so špecifickými, vymenovanými inštitútmi (ide o určitý vedľajší doplnok ich aplikovania).

Povedané inými slovami pokiaľ v rámci trestného konania nepristúpia justičné orgány k aplikácii predmetných vymedzených inštitútov, neexistuje pre poškodeného nádej na docieľenie vydania európskeho ochranného príkazu, keďže ich samostatné uloženie neprichádza do úvahy.

V tejto súvislosti je žiaduce poukázať na prístup, ktorý v tomto smere zaujal zákonodarca Českej republiky. Príslušná česká právna úprava obsiahnutá v Českom Trestním řáde totiž pozná špecifický inštitút tzv. predbežných opatrení, medzi ktorými nachádzame aj predbežné opatrenia svojou povahou korešpondujúce so zákazmi, resp. obmedzeniami, ktorých uloženie je predpokladom pre vydanie európskeho ochranného príkazu. Predmetné opatrenia definuje český zákonodarca v rámci ustanovení § 88d (zákaz styku s určitými osobami), § 88e (zákaz vstupu do obydlija) a § 88g (zákaz zdržiavať sa na konkrétnom vymedzenom mieste). Uvedené predbežné opatrenia pritom možno ukladať obdobne ako v Slovenskej republike v súvislosti s uplatnením konkrétnych trestnoprocesných (nahradenie väzby, podmienené odloženie podania návrhu na

potrestanie podozrivého a podmienené zastavenie trestného stíhania) a hmotnoprávnych inštitútov<sup>10</sup>. Čo je však v súvislosti s českým nastavením právnej úpravy podstatnejšie a čo súčasne vytvára zásadný rozdiel v porovnaní s úpravou Slovenskej republiky je skutočnosť, že uloženie predmetných zákazov, resp. predbežných opatrení prichádza v zmysle Trestného rádu do úvahy tiež samostatne, teda bez potreby súčasnej aplikácie niektorého z konkrétnych trestnoprocesných inštitútov.

V kontexte transpozície smernice o EOP je preto možné formulovať otázku, do akej miery možno považovať implementáciu, ktorú vykonala Slovenská republika za dostatočnú, resp. do akej miery dochádza v tomto smere k naplneniu cieľa primárne sledovaného európskym normotvorcom, keď okamžite v súvislosti s prvou a súčasne kľúčovou podmienkou vydania ochranného príkazu možno konštatovať jednoznačne, zrejme zúženie možnosti jeho reálneho uplatnenia.

## 5 ZÁVER

Na základe všetkých vyššie uvedených skutočností si dovoľujem vysloviť v závere domnienku, že aj napriek obrovskej snahe európskeho a slovenského normotvorcu ešte stále existuje v oblasti ochrany obetí trestných činov značný priestor pre zefektívňovanie platnej právnej úpravy. V tejto súvislosti si dovoľujem vysloviť domnienku, v zmysle ktorej by bolo vhodné zväziť de lege ferenda vykonanie novelizácie slovenských trestných kódexov, resp. zákona transponujúceho smernicu o európskom ochrannom príkaze a to napríklad aj prostredníctvom legislatívy prijímanej v oblasti ochrany obetí tak, aby možnosť vydania EOP nebola viazaná na potrebu aplikovania niektorého z vyššie uvedených či už trestnoprocesných alebo trestnoprávnych inštitútov. Domnievam sa totiž, že iba takýmto spôsobom je možné zabezpečiť, že ochrana obetí trestných činov bude môcť skutočne vykazovať atribút komplexnosti a reálnej efektívnosti.

### **Použitá literatúra:**

Analysis of the replies to the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.

Fletcher, M., Löff, R., Gilmore, B. *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2008. 235 s.

Mitsilegas, V.: *European criminal law*. Oxford : Hart Publishing, 2009. 352 s.

Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2001/C 12/02).

Rámcové rozhodnutie Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie.

Report from the Commission to the European parliament and the Council on the implementation by the Member States of the Framework Decisions 2008/909/JHA, 2008/947/JHA and 2009/829/JHA on the mutual recognition of judicial decisions on custodial sentences or measures involving deprivation of liberty, on probation decisions and alternative sanctions and on supervision measures as an alternative to provisional detention. Brussels, 5.2.2014, COM(2014) 57 final.

Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za roky 2006 až 2015.

Smernica EP a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

Van der Aa, S., Ouwerkerk, J. W. The European Protection Order: No time to waste or a waste of time? In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. vol. 19, 2011, no. 4, p. 267-287.

Violence against women act (1994)

Zákon č. 104/2013 Sb. o mezinárodnej justiční spolupráci ve věcech trestních

Zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov

---

<sup>10</sup> Podmienené odsúdenie, podmienené upustenie od potrestania s dohľadom, podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, uloženie alternatívnych trestov, rozhodnutia uskutočňované počas vykonávacieho konania spojené s ukladaním primeraných obmedzení a povinností.

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Eva Szabová, PhD.

eva.szabova@truni.sk

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

Slovenská republika

# OBETE TRESTNÝCH ČINOV A POŠKODENÍ TRESTNÝM ČINOM- STAV DE LEGE LATA A NÁVRHY DE LEGE FERENDA<sup>1</sup>

Martin Štrkolec

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

**Abstract:** The paper deals with the legal status of de lege lata victims of crime and injured parties, especially in the context of the new legislation of victims of crime. The paper also points to the possible shortcomings and imperfections of this new legislation, not to mention the examination of the current status of injured parties in the context of individual provisions of the Code of Criminal Procedure. On the basis of the paper, the author formulates proposals de lege ferenda concerning this matters.

**Abstrakt:** Príspevok sa zaoberá právnym stavom de lege lata obetí trestných činov a poškodených trestným činom, a to najmä v kontexte novej právnej úpravy týkajúcej sa obetí trestných činov. Príspevok taktiež poukazuje na možné nedostatky a nedokonalosti tejto novej právnej úpravy, pričom neopomína tiež skúmanie súčasného postavenia poškodeného trestným činom v kontexte jednotlivých ustanovení Trestného poriadku. Na podklade uvedeného v závere príspevku autor formuluje návrhy de lege ferenda týkajúce sa skúmanej oblasti.

**Keywords:** Victims of a crime, injured party, de lege lata, de lege ferenda.

**Kľúčové slová:** Obete trestných činov, poškodený trestným činom, de lege lata, de lege ferenda.

## 1. ÚVOD

Pre označenie osoby, ktorá utrpela ujmu v súvislosti s určitým trestným činom sa v odbornej literatúre používajú najmä pojmy ako obeť trestného činu, respektíve poškodený trestným činom. Kým pojem obeť trestného činu bol v doterajšej právnej terminológii považovaný za kriminologický pojem, pojem poškodený trestným činom sa spájal takmer výlučne s trestným konaním. K zdôvodneniu použitia minulého času v predchádzajúcej vete príspevku sa dostaneme v jeho ďalších častiach. Z pohľadu teórie trestného práva, respektíve kriminológie existujú viaceré možné pohľady na vzájomný vzťah oboch dotknutých pojmov. Na strane jednej je pojem obeť trestného činu pojmom širším ako pojem poškodeného trestným činom, keďže obeťou trestného činu sa rozumie aj iná osoba ako tá, ktorej bola ujma spôsobená priamo trestným činom, pričom táto osoba pociťuje následky trestného činu spravidla sprostredkovane. Následky trestného činu vo vzťahu k obeť trestného činu možno vzhliadať najmä v citovej, emocionálnej, respektíve psychickej rovine tejto osoby.

V kriminologickej literatúre sú uvedené viaceré možné spôsoby nazerania na pojem obeť trestného činu. V najextenzívnejšom poňatí sa obeťou trestného činu považuje človek alebo skupina ľudí, ktorí utrpeli akúkoľvek škodu, a to nie len tú spôsobenú trestným činom, ale aj vojnou, diskrimináciou respektíve inými prírodnými katastrofami. V extenzívnom ponímaní je obeťou osoba, organizácia, morálny alebo právny poriadok, ktorý je ohrozený, poškodený alebo zničený trestným činom. Napokon v reštriktívnom chápaní predmetného pojmu je obeťou len fyzická osoba, ktorá utrpela trestným činom akúkoľvek ujmu na živote, zdraví, majetku, cti alebo iných právach.<sup>2</sup> Vo všeobecnej kriminológii je obeť trestného činu spravidla chápaná v úzkom ponímaní. Obete trestného činu v úzkom ponímaní rozlišujeme najmä primárne, sekundárne a terciálne. Kým za

<sup>1</sup> Predložený príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu APVV-16-0362 „Privatizácia trestného práva- hmotnoprávne, procesnoprávne, kriminologické a organizačno-technické aspekty.“

<sup>2</sup> HOLCR, K. et. al.: Kriminológia. Bratislava: Iura Edition. 2008. s. 104

primárne obeť trestného činu považujeme najmä osoby priamo postihnuté trestným činom, sekundárne obeť sú blízkymi, respektíve príbuznými osobami primárnych obetí, pričom terciálne obeť sú osoby, ktorým je ujma iných osôb sprostredkovaná prostredníctvom médií.

Na strane druhej je poškodený trestným činom vo vzťahu k obeť trestného činu širší pojem, keďže poškodeným trestným činom sa môže stať tak fyzická osoba, právnická osoba, ako aj štát, kým obeťou trestného činu v úzkom ponímaní sa rozumie iba fyzická osoba. Ako už bolo vyššie naznačené, až donedávna bol pojem obeť trestného činu výlučne kriminologickou kategóriou, pričom práve pojem poškodený bol pojmom, s ktorým Trestný poriadok na normatívnej úrovni spájal konkrétne procesné oprávnenia a procesné povinnosti, a to najmä vo vzťahu k slovenskému trestnému konaniu. Už v minulosti zaznievalo množstvo hlasov volajúcich po tom, aby sa obeť trestného činu stala právnou kategóriou tak, ako tomu bolo v prípade poškodeného trestným činom. Uvedené bolo odôvodňované najmä tým, že iba legislatívnym vyjadrením pojmu obeť trestného činu bude objektívne možné tejto priznať určité oprávnenia a povinnosti, ktoré budú právom chránené a zároveň právom vynútiteľné.<sup>3</sup>

V podmienkach Slovenskej republiky bol proces, kedy sa obeť trestného činu stala právnou kategóriou zavŕšený na prelome rokov 2017 a 2018. Predtým než prejdeme k meritu predkladaného príspevku však považujeme za nevyhnutné priblížiť niektoré historické aspekty týkajúce sa procesu transformácie doktrínálneho chápania pojmu obeť trestného činu na pojem právny. Podstatný význam pre definovanie oboch rozoberaných pojmov mali závery prijaté na VII. Kongrese OSN, ktorý sa konal v Miláne v roku 1985. Na predmetnom podujatí bola okrem iných záverov prijatá aj Deklarácia základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestných činov. Valné zhromaždenie OSN túto deklaráciu schválilo ako rezolúciu číslo 40/34 z 29.11.1985, čím sa pre členské štáty OSN stala záväznou.<sup>4</sup> Na úrovni Európskej únie je potrebné poukázať najmä na stretnutie v dňoch 15.-16.10.1999 v Tampere, kde si Európska únia dala za cieľ vypracovať minimálne štandardy na ochranu obetí trestných činov týkajúce sa najmä prístupu obetí trestných činov k spravodlivosti a ich práva na odškodnenie vrátane náhrady súdnych trov.<sup>5</sup>

Na úrovni Európskej únie následne došlo k prijatiu viacerých právnych aktov upravujúcich postavenie obetí trestných činov, ktoré sa nás vzhľadom k členstvu Slovenskej republiky v Európskej únii priamo týkajú. Jedná sa najmä o Rámcové rozhodnutie Rady EÚ č. 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní, Smernicu Rady EÚ č. 2004/80/ES o odškodňovaní obetí trestných činov, a taktiež o Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti bola do slovenského právneho poriadku pôvodne úplne transponovaná zákonom č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov. Už v roku 2015 sa začali v právnom poriadku Slovenskej republiky prejavovať zmeny, ktoré so sebou priniesla transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. V rokoch 2015 a 2016 bola realizovaná čiastočná transpozícia predmetnej smernice, a to prostredníctvom zákona č. 397/2015 Z. z. ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, a to najmä vo vzťahu k úprave procesných práv poškodených v trestnom konaní.<sup>6</sup> V druhej časti predkladaného príspevku sa zameriame najmä na novelizáciu právneho poriadku Slovenskej republiky, ku ktorej už došlo úplnou transpozíciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

<sup>3</sup> HOLCR, K. et. al.: Kriminológia. Bratislava: Iura Edition. 2008. s. 105

<sup>4</sup> IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017. s. 241

<sup>5</sup> PRAVDÍKOVÁ BUČKOVÁ, E.: Postavenie poškodeného v trestnom konaní- SR verzus EÚ. In: Justičná revue. 66. 2014. č. 8-9. s. 1027

<sup>6</sup> KOVÁČOVÁ, Z.: Novinky v oblasti obetí trestných činov na Slovensku (Transpozícia smerníc Európskej únie v slovenskom právnom poriadku) .In: Justičná revue. 2017. č. 2. s. 258

## 2. OBETE TRESTNÝCH ČINOV V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V októbri roku 2017 bol v Národnej rade Slovenskej republiky prijatý zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. januára 2018 (ďalej len „zákon o obetiach“). Normatívne znenie zákona o obetiach bolo vypracované na základe programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2016-2020 v časti Trestná politika a väznenstvo, ako aj plánu legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2017 a úlohy B.4. uznesenia vlády Slovenskej republiky z 3. apríla 2013 č. 155. Ako vyplýva z vyššie uvedeného zákonom o obetiach sa vykonala úplná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV do právneho poriadku Slovenskej republiky, pričom prostredníctvom jeho prijatia sa mali komplexne upraviť práva obetí trestných činov, odškodňovanie obetí násilných trestných činov a mechanizmus podpory subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, čím sa malo posilniť postavenie obetí trestných činov v trestnom konaní.<sup>7</sup>

Podstatou a cieľom tejto časti príspevku je analýza a kritické zhodnotenie niektorých ustanovení normatívneho znenia vyššie citovaného zákona o obetiach. Z hľadiska úplnosti je však nevyhnutné dodať, že z dôvodu obmedzeného rozsahu príspevku sa zameriame len na vybrané zákonné ustanovenia novej právnej úpravy týkajúcej sa obetí trestných činov, pričom tie zákonné ustanovenia, ktoré nebudú analyzované v predkladanom príspevku budú s určitosťou predmetom našich ďalších publikačných aktivít.

V zmysle ustanovenia § 1 zákona o obetiach: „*Tento zákon upravuje práva, ochranu a podporu obetí trestných činov (ďalej len „obeti“), vzťahy medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam a finančné odškodňovanie (ďalej len „odškodňovanie“) obetí násilných trestných činov.*“ Za určitý nedostatok legislatívneho vymedzenia predmetu úpravy zákona o obetiach je možné vzhliadať napríklad to, že zákon o obetiach vo svojich ďalších ustanoveniach priamo legálne nevymedzuje to, aký trestný čin je možné považovať za násilný trestný čin. Uvedené však podľa nášho názoru nebude spôsobovať významnejšie aplikačné problémy, keďže táto skutočnosť nepriamo vyplýva z ustanovenia § 2 ods. 1 písm. d) zákona o obetiach, kde je zakotvená legálna definícia obeť násilného trestného činu pre účely zákona o obetiach. Za určitý nedostatok normatívnej úpravy zákona o obetiach možno označiť aj absenciu ustanovení, ktoré by normatívnym spôsobom dôsledne stanovovali postavenie obeť trestného činu a obeť násilného trestného činu v trestnom konaní. Zákon o obetiach síce vo svojom ustanovení § 3 ods. 6 stanovuje, že „*Obet má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením.*“, avšak je namieste sa dôvodne obávať, že toto pomerne vágne ustanovenie bude v trestnom konaní spôsobovať nemalé aplikačné problémy. Zákonom o obetiach sa totiž zaviedol legálny dualizmus postavenia obeť trestného činu a poškodeného trestným činom, pričom tieto postavenia a im prislúchajúce procesné práva a povinnosti síce v trestnom konaní môžu, ale tiež nemusia splyvať u konkrétnej fyzickej osoby. Obdobne môže potenciálne aplikačné problémy spôsobovať novozavedený dualizmus pojmu obzvlášť zraniteľná obeť podľa ustanovenia § 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach s pojmom chránenej osoby, ktorá vyplýva z príslušných ustanovení Trestného zákona.

V zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) zákona o obetiach sa obeťou trestného činu na účely zákona o obetiach rozumie: „*fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,*“ a taktiež „*príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť (...)*“. Z prvej časti tejto legálnej definície vyplýva to, čo sme už uviedli vyššie, a teda, že prijatím zákona o obetiach došlo k akémusi terminologickému dualizmu, kedy legálna definícia obeť trestného činu v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. zákona

<sup>7</sup> Dôvodová správa k zákonu o obetiach prístupná na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551>.



o obetiach prakticky splyva s legálnou definíciou poškodeného v zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku. Berúc do úvahy skutočnosť, že Trestný poriadok „obeti trestného činu“ (s výnimkou ustanovenia § 134 ods. 4, ods. 5 Trestného poriadku a ustanovenia § 262a Trestného poriadku<sup>8</sup>- pozn. autora) nepriznáva samostatné procesné oprávnenia a procesné povinnosti je možné sa dôvodne domnievať, že v praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov môžu vzniknúť aplikačné problémy týkajúce sa realizácie procesných práv a vynútiteľnosti procesných povinností zo strany obetí trestného činu v zmysle legálnej definície uvedenej v ustanovení § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. a 2. zákona o obetiach. Netreba totiž opomínať skutočnosť, že obeťou trestného činu sa v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 2. zákona o obetiach rozumie aj „*príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť (...)*“, pričom tieto osoby podľa nášho názoru automaticky nespádajú pod legálnu definíciu poškodeného trestným činom v zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku, a teda Trestný poriadok im nepriznáva samostatné procesné práva a povinnosti. Domnievame sa, že týmto osobám procesné práva a povinnosti poškodeného v trestnom konaní nemožno priznať iba na základe ustanovenia § 3 ods. 6 zákona o obetiach, o ktorom sme sa už zmienili vyššie, a to aj v kontexte skutočnosti, že Trestný poriadok tieto osoby priamo nepovažuje za osoby poškodené trestným činom. K tejto problematike sa ešte bližšie vyjadríme v ďalších častiach predloženého príspevku.

V ustanoveniach § 3 ods. 4, § 4 ods. 2, ods. 3 a ods. 5 zákona o obetiach by bolo podľa nášho názoru vhodnejšie doplniť citované ustanovenia zákona o obetiach o odkaz na (neexistujúcu) prílohu č. 1, v ktorej by boli komplexným, prehľadným, koncentrovaným a laicky dostupným spôsobom uvedené informácie o právach obetí trestných činov v písomnej podobe. Máme za to, že informácie uvedené v takejto prílohe by mohli byť obligatórne odovzdávané obeti trestného činu v písomnej podobe proti podpisu dotknutej osoby, a to pri prvom kontakte takej osoby s orgánom verejnej moci. V ustanoveniach § 5 ods. 2, ods. 3 zákona o obetiach by bolo podľa nášho názoru vhodnejšie doplniť citované ustanovenia zákona o obetiach o odkaz na (neexistujúcu) prílohu č. 2, v ktorej by boli taktiež komplexným, prehľadným, koncentrovaným a laicky dostupným spôsobom uvedené informácie o obsahu všeobecnej odbornej pomoci a špecializovanej odbornej pomoci poskytovanej obeti trestného činu v konkrétnej rovine. Máme za to, že navrhovaná forma podania informácií obetiam trestných činov by zabezpečila naplnenie účelu podania informácií obeti trestného činu lepšie ako je tomu pri súčasnom znení zákona o obetiach.

Pri analýze novej legislatívnej úpravy vzťahujúcej sa na obeť trestného činu našej pozornosti neuniklo ustanovenie § 8 zákona o obetiach, v ktorom je upravené právo obeť na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou. Na týchto miestach preto bližšie priblížime najmä náš názor na materiálnu vynútiteľnosť obsahu práva obeť na ochranu pred druhotnou viktimizáciou v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní, súdov, ako aj v činnosti subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, a to v rozsahu, v ktorom predmetné právo obeť trestného činu vyplýva z ustanovenia § 8 ods. 2 zákona o obetiach. V zmysle citovaného ustanovenia: „*Orgán činný v trestnom konaní, súd a subjekt poskytujúci pomoc obetiam postupuje tak, aby jeho činnosť nespôsobovala obeť druhotnú viktimizáciu a prijíma účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii. Na tento účel orgán činný v trestnom konaní a súd používa vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ak to ich priestorové možnosti umožňujú.*“ Zamyslieť sa je nutné najmä nad tou časťou citovaného ustanovenia, že v rámci zabránenia druhotnej viktimizácie obeť trestného činu majú orgány činné v trestnom konaní a súdy používať vhodne prispôsobené úradné miestnosti, a to vtedy, ak to ich priestorové možnosti umožňujú. Voči uvedenému ustanoveniu je možné zaujať kritické hodnotenie v dvoch smeroch. Citované ustanovenie síce pôsobí celkom v prospech obetí trestných činov, je však namieste pripomenúť, že samotným prijatím zákona o obetiach s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou automaticky nedošlo aj k rozsiahlym rekonštrukciám, respektíve prestavbám úradných miestností, ktoré pri svojej činnosti používajú orgány činné v trestnom konaní a súdy. Uvedený problém je úzko spätý s problematikou tzv. mimoprávných záruk zákonnosti. Za mimoprávne záruky zákonnosti považuje veda teórie práva najmä materiálne, duchovné a politické záruky. Všetky zmienené

<sup>8</sup> Bližšie pozri ustanovenie § 134 ods. 4, ods. 5 Trestného poriadku a ustanovenie § 262a Trestného poriadku.

kategórie mimoprávných záruk zákonnosti (materiálne nevynímajúc- pozn. autora) napriek tomu, že im nie je venovaná dostatočná pozornosť vo svojej ideálnej podobe zabezpečujú správne fungovanie právnych záruk zákonnosti, ktoré majú vplyv na aplikáciu práva spôsobom, ktorý je konformný nie len s ústavou, respektíve medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, ale najmä spôsobom, ktorý je konformný s princípmi právneho štátu, za ktorý sa Slovenská republika aj v nadväznosti na znenie článku 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky považuje. Problémy, s ktorými je Slovenská republika v oblasti materiálnych záruk zákonnosti dlhodobo konfrontovaná (o. i. problém s havarijným a nepostačujúcim stavom väčšiny úradných miestností v Slovenskej republike- pozn. autora) vyriešil navrhovateľ zákona o obetiach spôsobom u nás pomerne frekventovaným, a síce, že vhodne prispôsobené úradné miestnosti v záujme ochrany obeť trestného činu pred druhotnou viktimizáciou bude orgán činný v trestnom konaní a súd používať len vtedy, ak to jeho priestorové možnosti budú umožňovať. V prípade, ak to jeho priestorové možnosti umožňovať nebudú, ochrana obeť pred druhotnou viktimizáciou tak ako ju predpokladá ustanovenie § 8 ods. 2 zákona o obetiach ostane v rovine legislatívnej úpravy neaplikovanej a neaplikovateľnej v ich aplikačnej praxi.

Z pohľadu práva obeť na ochranu pred druhotnou viktimizáciou je nutné sa zamyslieť aj nad ustanovením § 8 ods. 3 zákona o obetiach, v zmysle ktorého: „*V záujme ochrany obeť pred druhotnou viktimizáciou možno lekárske vyšetrenie prikázať v nevyhnutnej miere a len vtedy, ak je to potrebné na účely trestného konania.*“ Z citovaného ustanovenia implicitne vyplýva, že to bude práve orgán činný v trestnom konaní, kto bude v konkrétnom prípade posudzovať nevyhnutnosť miery lekárskeho vyšetrenia obeť trestného činu, ako aj celkovú nevyhnutnosť potreby takého postupu v konkrétnom trestnom konaní, a to s najväčšou pravdepodobnosťou aj vzhľadom ku konkrétnej dôkaznej situácii. Máme za to, že orgán činný v trestnom konaní spravidla nebude disponovať dostatočnou odbornou spôsobilosťou pre posúdenie skutočnosti, či v konkrétnom prípade bude alebo nebude lekárske vyšetrenie spôsobovať obeť trestného činu druhotnú viktimizáciu. Domnievame sa, že orgán činný v trestnom konaní vzhľadom k dikcii ustanovenia § 8 ods. 3 zákona o obetiach spravidla uprednostní rozhodovanie predmetnej otázky v intenciách aktuálnej dôkaznej situácie, než skutočnej ochrany obeť trestného činu pred druhotnou viktimizáciou. Vzhľadom ku skutočnosti, že zákonom o obetiach došlo k nepriamej novelizácii Trestného poriadku spôsobom, že do jeho dikcie bolo vložené ustanovenie § 30a (zavedenie psychológa ako subjektu trestného konania v postavení tzv. pomocnej osoby- pozn. autora) máme za to, že aj rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní o tom, či lekárske vyšetrenie bude obeť trestného činu spôsobovať druhotnú viktimizáciu alebo nie by malo byť obligatórne podmienené predchádzajúcim stanoviskom psychológa. Z uvedeného dôvodu navrhujeme koniec ustanovenia § 8 ods. 3 zákona o obetiach doplniť o slová „*a to po predchádzajúcom stanovisku psychológa*“.

Analýzu a hodnotenie jednotlivých ustanovení zákona o obetiach nateraz uzavrieme úvahami týkajúcimi sa odškodňovania obeť násilných trestných činov, ktoré je upravené v ustanovení § 10 a nasl. zákona o obetiach. Z predmetných ustanovení zákona o obetiach vyplýva, že nárok na odškodnenie obeť násilného trestného činu okrem iných zákonných podmienok vzniká vtedy, ak bola obeť spôsobená ujma na zdraví (ustanovenie § 11 ods. 1 zákona o obetiach- pozn. autora), ak bola trestným činom spôsobená smrť (ustanovenie § 12 ods. 2 zákona o obetiach- pozn. autora), respektíve ak bola obeť taxatívne vymedzených trestných činov<sup>9</sup> spôsobená morálna škoda (ustanovenie § 12 ods. 3 zákona o obetiach- pozn. autora). Máme za to, že takýto rozsah odškodnenia nie je dostatočný, keďže opomína napríklad situácie, kedy je obeť násilného trestného činu spôsobená okrem ujmy na zdraví aj iná škoda, respektíve nemajetková ujma a zároveň nedôjde k smrti tejto osoby (ak dôjde k smrti osoby uplatní sa rozsah odškodnenia v zmysle ustanovenie § 12 ods. 2 zákona o obetiach, ktorý určuje výšku nemajetkovej ujmy pozostalých- pozn. autora) alebo ak sa nejedná o niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov (ako vyplýva z vyššie uvedeného v týchto prípadoch sa uplatní ustanovenie § 12 ods. 3 zákona o obetiach- pozn. autora). Vzhľadom ku skutočnosti, že súčasná legislatívna úprava Trestného poriadku, ako aj rozhodovacia prax trestných súdov týkajúca sa priznávania nemajetkovej ujmy poškodenému

<sup>9</sup> Jedná sa o trestný čin obchodovania s ľuďmi, trestný čin znásilnenia, trestný čin sexuálneho násillia, respektíve trestný čin sexuálneho zneužívania.

v trestnom konaní nie je dostatočná<sup>10</sup> máme za to, že ani odškodňovanie obetí násilných trestných činov v zmysle zákona o obetiach nie je v predmetnej otázke postačujúce.

Výhrady je možné zaujať aj k ustanoveniu § 11 ods. 3 zákona o obetiach, podľa ktorého: „*Obet' trestného činu sexuálneho zneužívania nemá nárok na odškodnenie podľa tohto zákona, ak dôjde k oslobodeniu obžalovaného spod obžaloby alebo k zastaveniu trestného stíhania z dôvodu, že obžalovaný alebo obvinený pre nedostatok veku nie je trestne zodpovedný.*“ Nie je nám celkom zrejмый úmysel zákonodarcu, ktorý v prípade sexuálneho zneužívania obeť trestného činu páchateľom, ktorý pre nedostatok veku nie je trestne zodpovedný tejto nepriznáva nárok na jej odškodnenie v zmysle ustanovení § 10 a nasl. zákona o obetiach. V praxi tak budú pravdepodobne nastávať prípady, kedy obeť trestného činu sexuálneho zneužívania, voči ktorej sa predmetného trestného činu dopustil páchateľ, ktorý v čase spáchania skutku bude mať menej ako 15 rokov veku nebude mať nárok na odškodnenie morálnej škody v zmysle ustanovenia § 12 ods. 3 zákona o obetiach, kým obeť trestného činu sexuálneho zneužívania, voči ktorej sa predmetného trestného činu dopustil páchateľ, ktorý v čase spáchania skutku bude mať viac ako 15 rokov veku už bude mať nárok na odškodnenie morálnej škody v zmysle citovaného ustanovenia zákona o obetiach. Pre daný postup zákonodarcu nevidíme racionálny dôvod, pričom bližšie odôvodnenie dotknutého ustanovenia nevyplýva ani z dôvodovej správy k zákonu o obetiach.<sup>11</sup>

### **3. POŠKODENÍ TRESTNÝM ČINOM V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

V zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku: „*Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.*“ Komparáciou citovaného ustanovenia Trestného poriadku a ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. zákona o obetiach možno ustáliť, že definícia poškodeného trestným činom na úrovni svojho legislatívneho vyjadrenia de facto splyva s definíciou obeť trestného činu (v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. zákona o obetiach- pozn. autora). Zásadný rozdiel medzi poškodeným trestným činom a obeťou trestného činu však spočíva v tom čo už bolo v úvode príspevku uvedené, a teda, že kým obeťou trestného činu môže byť výlučne fyzická osoba, poškodeným trestným činom môže byť tak fyzická osoba, právnická osoba, ako aj štát.<sup>12</sup> V tejto časti príspevku sa zameriame takmer výlučne na tie ustanovenia Trestného poriadku, ktoré sa týkajú poškodeného, a ku ktorých nepriamej novelizácii došlo prostredníctvom zákona o obetiach. V závere príspevku len poukážeme na niektoré ďalšie ustanovenia Trestného poriadku týkajúce sa procesného postavenia poškodeného, ktoré prijatím zákona o obetiach ostali nedotknuté, a to aj napriek tomu, že v právnej praxi spôsobujú nemalé interpretačné a aplikačné problémy. Analýza týchto „nedotknutých“ ustanovení Trestného poriadku, ktoré sa týkajú poškodeného však nie je vlastným predmetom predkladaného príspevku, avšak s určitou mierou bude predmetom niektorej z našich ďalších prác týkajúcich sa výlučne procesného postavenia a procesných práv a povinností poškodeného v trestnom konaní.

Zákonom o obetiach došlo k legislatívnemu zakotveniu novej základnej zásady trestného konania, a to doplnením ustanovenia § 2 Trestného poriadku o nový odsek 21, ktorý znie: „*Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.*“ Zamyslieť sa možno najmä nad druhou a treťou vetou citovaného ustanovenia, v zmysle ktorej sa trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému, pričom treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a

<sup>10</sup> TÓTHOVÁ, V.: Náhrada škody pri spôsobenej ujme na zdraví. In: Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviám a vedným disciplinám. Košice: UPJŠ v Košiciach. 2017. s. 252 a nasl.

<sup>11</sup> Dôvodová správa k zákonu o obetiach prístupná na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551>.

<sup>12</sup> IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017. s. 241

zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Keďže k doplneniu predmetnej základnej zásady trestného konania došlo prostredníctvom zákona o obetiach je možné chápať úmysel, ktorý zákonodarcu viedol k zakotveniu citovaného ustanovenia do Trestného poriadku. Pochopenie však čiastočne končí v momente, keď si uvedomíme, že kým zákon o obetiach pracuje s pojmom obeť trestného činu, Trestný poriadok pracuje s pojmom poškodený, ktorý ako to vyplýva z vyššie uvedeného je pojmom širším, keďže poškodeným je tak fyzická osoba, právnická osoba, ako aj štát. V zmysle novozavedenej základnej zásady trestného konania je však potrebné, aby sa trestné konanie sa viedlo s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému, pričom treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vospelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Z gramatického výkladu citovaného ustanovenia vyplýva, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné takto postupovať nielen v prípade poškodeného, ktorý je obeťou trestného činu v zmysle zákona o obetiach, ale taktiež v prípade splnomocneného zástupcu poškodenej právnickej osoby. V žiadnom prípade nechceme bagatelizovať „ujmu“ splnomocneného zástupcu poškodenej právnickej osoby z dôvodu, že právnickej osobe, ktorú zastupuje vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom určitá škoda. Je však namieste poznamenať, že takýto osobitný prístup k poškodenému v trestnom konaní, ktorý zároveň nie je obeťou trestného činu v zmysle zákona o obetiach nie je podľa nášho názoru nevyhnutný.

Do času prijatia zákona o obetiach bolo jedným zo zákonných práv poškodeného aj právo poškodeného na poučenie a poskytnutie osobitných informácií v zmysle ustanovenia § 49 Trestného poriadku účinného do 31.12.2017.<sup>13</sup> Predmetné ustanovenie Trestného poriadku je od 1.1.2018 nahradené stručným ustanovením § 49, v zmysle ktorého: „*Orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť podľa tohto zákona a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie.*“ Domnievame sa, že takto upravený spôsob a rozsah poučovacej povinnosti orgánu činného v trestnom konaní a súdu vo vzťahu k poškodenému v trestnom konaní nie je dostatočný. Plne si uvedomujeme, že pôvodné znenie ustanovenia § 49 Trestného poriadku účinného do 31.12.2017 bolo v určitej podobe transformované do ustanovenia § 4 Zákona o obetiach (upravujúceho právo obeť na informácie- pozn. autora). Na strane druhej je však potrebné si uvedomiť, že už vyššie spomínaný splnomocnený zástupca poškodenej právnickej osoby, ktorý nie je obeťou trestného činu v zmysle zákona o obetiach nemá za súčasnej právnej úpravy právo na takmer žiadne poučenie a informácie súvisiace s trestným konaním, keďže orgány činné v trestnom konaní a súd ho „iba“ poučia o jeho právach podľa Trestného poriadku, avšak bez bližšieho určenia spôsobu a rozsahu tejto poučovacej povinnosti. Máme za to, že za súčasnej právnej úpravy splnomocnený zástupca poškodenej právnickej osoby v trestnom konaní neobdrží ani písomnú informáciu o svojich právach v trestnom konaní. Je taktiež otáznou, akým spôsobom a v akom rozsahu ho konkrétny orgán činný v trestnom konaní a súd bude za súčasnej právnej úpravy v praxi poučovať.

Zákonom o obetiach bolo taktiež novelizované ustanovenie § 125 Trestného poriadku upravujúce konfrontáciu spôsobom, že využitie konfrontácie ako dôkazného prostriedku nie je v žiadnom prípade možné, ak ide o konfrontáciu svedka mladšieho ako 18 rokov. Domnievame sa, že absolútne vylúčenie konfrontácie v prípade svedka mladšieho ako 18 rokov nemá racionálny základ, keďže podľa nášho názoru nemožno u každého svedka mladšieho ako 18 rokov automaticky prezumovať, že by mu vykonanie konfrontácie spôsobovalo napr. druhotnú viktimizáciu. Napokon, na prípad vylúčenia konfrontácie v prípadoch, kedy by táto mohla poškodenému spôsobiť napr. druhotnú viktimizáciu pamäť ustanovenie § 125 ods. 5 druhá veta Trestného poriadku, podľa ktorého: „*Ustanovenie odsekov 1 a 2 sa nepoužijú ani v prípade svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násillia, ak hrozí nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie, najmä s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, rozumovú vospelosť alebo na vzťah k páchatelovi trestného činu alebo závislosti na ňom.*“ Na základe všetkých uvedených skutočností máme za to, že súčasné znenie ustanovenia § 125 ods. 4 nemá racionálny základ, a to ani v kontexte novoprijatého zákona o obetiach. Podľa nášho názoru sa jedná o nesystémovú novelu Trestného poriadku v uvedenom smere, pričom táto opomína situácie, kedy je konfrontácia svedkov mladších ako 18 rokov pre dosiahnutie účelu trestného konania nevyhnutná. Z rovnakých dôvodov ako sme už v texte

<sup>13</sup> Bližšie pozri ustanovenie § 49 Trestného poriadku účinné do 31.12.2017.

príspevku uviedli vyššie sa domnievame, že o tom, či konfrontácia spôsobí obeti trestného činu druhotnú viktimizáciu (a teda či prípadnú konfrontáciu takej osoby v trestnom konaní bude alebo nebude možné vykonať - pozn. autora) by mal orgán činný v trestnom konaní posúdiť po predchádzajúcom stanovisku psychológa.

Prostredníctvom zákona o obetiach došlo aj k nepriamej novelizácii ustanovenia § 287 ods. 1 druhá veta Trestného poriadku spôsobom, že slová „*Ak tomu nebráni zákonná prekážka*“ boli nahradené slovom „*Súd*“, a teda súčasné znenie citovaného ustanovenia znie: „*Súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.*“ Máme za to, že uvedená zmena ustanovenia § 287 ods. 1 druhá veta Trestného poriadku nie je zákonná, keďže podľa nášho názoru súd jednoducho nemôže rozhodnúť o povinnosti nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená v prípadoch, ak tomu bráni zákonná prekážka. Zákonou prekážkou na uloženie povinnosti obžalovanému nahradiť škodu poškodenému môže byť napríklad to, že návrh na náhradu škody nebol poškodeným včas uplatnený, že o návrhu poškodeného na náhradu škody už bolo rozhodnuté v civilnom procese alebo v inom konaní, respektíve to, že právo poškodeného je premlčané, ak sa toho obžalovaný dovoľáva.<sup>14</sup> Z uvedeného dôvodu máme za to, že za súčasného znenia by súd nemal za splnenia ostatných podmienok uvedených v ustanovení § 287 ods. 1 druhá veta Trestného poriadku rozhodnúť o povinnosti obžalovaného nahradiť škodu alebo jej neuhradenú časť, ak tomu bráni zákonná prekážka. Ak by sa súd striktne držal doslovnej dikcie citovaného ustanovenia a o povinnosti obžalovaného by za splnenia ostatných podmienok vyplývajúcich z predmetného ustanovenia Trestného poriadku rozhodol pozitívne bez toho, aby skúmal existenciu zákonných prekážok pre taký postup, postupoval by v rozpore s inými ustanoveniami Trestného poriadku, ako aj v rozpore s ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi (o. i. napr. s ustanoveniami § 100 ods. 1 a § 106 Občianskeho zákonníka - pozn. autora).

Zaujímavou otázkou je taktiež už skôr naznačená úvaha o tom, či obeť trestného činu v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 2. zákona o obetiach, teda „*príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu*“, respektíve či obeť násilného trestného činu v prípade smrti v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. d) bod 1. časť vety za bodkočiarkou zákona o obetiach, teda pozostalý manžel po zomretom, pozostalé dieťa po zomretom, pozostalý rodič po zomretom, respektíve osoba, voči ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť sú alebo nie sú subjektom trestného konania v procesnom postavení poškodeného vrátane všetkých procesných práv a povinností, ktoré poškodenému vyplývajú z jednotlivých ustanovení Trestného poriadku. Odpoveď na uvedenú otázku nie je podľa nášho názoru jednoznačná. Na strane jednej zákon o obetiach vo svojom ustanovení § 3 ods. 6 hovorí, že: „*Obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením.*“ Máme však za to, že kým obeť trestného činu v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. b) bod 2. zákona o obetiach, teda „*príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu*“ môže na základe dikcie „*ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu*“ spadať pod legálnu definíciu poškodeného trestným činom uvedenú v ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku, tak obeť násilného trestného činu v prípade smrti v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. d) bod 1. časť vety za bodkočiarkou zákona o obetiach, teda pozostalý manžel po zomretom, pozostalé dieťa po zomretom, pozostalý rodič po zomretom, respektíve osoba, voči ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť nemusia podľa nášho názoru automaticky spadať pod legálnu definíciu poškodeného v zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku, keďže pri

<sup>14</sup> ČENTÉŠ, J. et. al.: Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX. 2014. s. 568

vymenovaných obetiach nie je v citovanom ustanovení zákona o obetiach so statusom obeť násilného trestného činu automaticky spájaný vznik škody. Navyše, ak by sme sa rigorózne držali doslovnej zákonnej dikcie ustanovenia § 3 ods. 6 zákona o obetiach dospeli by sme k záveru, že pozostalý manžel po zomretom, pozostalé dieťa po zomretom, pozostalý rodič po zomretom, respektíve osoba, voči ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť nie sú poškodeným trestným činom podľa ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku, keďže v zmysle predmetného ustanovenia majú v trestnom konaní procesný status poškodeného iba obeť trestných činov (ich legálna definícia je vymedzená v ustanovení § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. a 2.- pozn. autora) a nie obeť násilných trestných činov v podobe pozostalého manžela, pozostalého dieťaťa po zomretom, pozostalého rodiča po zomretom, respektíve osoby, voči ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť. Obeť násilného trestného činu je totiž v zmysle jednotlivých ustanovení § 2 zákona o obetiach pojmom odlišným od obeť trestného činu. Domnievame sa, že až právna prax ukáže, či budú jednotlivé ustanovenia Trestného poriadku týkajúce sa procesného postavenia poškodeného v nadväznosti na novú právnu úpravu zákona o obetiach orgánmi činnými v trestnom konaní aplikované jednotne alebo rozdielne. Z hľadiska zachovania právnej istoty jednotlivca, a to najmä právnej istoty týkajúcej sa predvídateľnosti postupu orgánov verejnej moci máme za to, že akákoľvek nejasná právna úprava môže potenciálne založiť právnu neistotu, čo však v právnom štáte nemôže byť akceptovateľné.

#### **4. ZÁVER**

Z doposiaľ uvedeného je nepochybné, že prostredníctvom zákona o obetiach bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený legislatívny dualizmus pojmu obeť trestného činu a pojmu poškodený trestným činom. Kým obeť trestného činu bola doposiaľ takmer výlučne pojmom kriminologickým, prijatím zákona o obetiach možno tomuto pojmu priznať tiež trestnoprávny, a to najmä trestno- procesný význam, ktorý doposiaľ požíval výlučne poškodený trestným činom v zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku. Týmto si dovoľujeme vysloviť očakávanie, že až dlhodobšia aplikácia zákona o obetiach (spolu s nepriamou novelizáciou Trestného poriadku predmetným zákonom- pozn. autora) v každodennej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov nám snád kvalifikovanejšie zodpovie otázky, na ktoré sme v tomto príspevku vyššie poukazovali. Uvedomujeme si, že v rámci predkladaného príspevku neboli analýze a následnému kritickému zhodnoteniu podrobené všetky dôležité ustanovenia zákona o obetiach, avšak stanoveným rozsahom príspevku nám to bohužiaľ nebolo umožnené. Nepochybnou však ostáva skutočnosť, že novoprijatá legislatívna úprava je vysoko aktuálna, a preto vyjadrujeme presvedčenie, že jej obsahu budeme najmä v najbližšom období naďalej bližšie venovať svoju pozornosť. Veríme, že v právnej praxi reálne dôjde k naplneniu účelu, ktorý je prijatím zákona o obetiach prostredníctvom transpozície vyššie citovaných smerníc do právneho poriadku Slovenskej republiky očakávaný, a taktiež, že prijatie predmetného zákona a jeho aplikácia v právnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov nebude predstavovať len akýsi „marketingový ťah“ slovenského zákonodarcu vo vzťahu obetiam trestných činov. Snád po určitej dobe bude možné urobiť konštatovanie, že postavenie obeť trestného činu sa aplikáciou zákona o obetiach skutočne posilnilo. Bolo by však naivné očakávať, že s aplikáciou zákona o obetiach nebudú spojené žiadne aplikačné problémy. Z uvedeného dôvodu bude dôležitou úlohou zainteresovaných subjektov analyzovať problémy, ktoré vyvstanú z aplikácie novoprijatej normatívnej úpravy v právnej praxi. Čo sa nepriamej novelizácie Trestného poriadku prostredníctvom zákona o obetiach týka je namieste poznamenať, že podľa nášho názoru práve spájaním nepriamych novelizácií Trestného poriadku s transpozíciou smerníc Európskeho parlamentu a Rady do jedného legislatívneho procesu dochádza k nesystémovým nepriamym novelizáciám Trestného poriadku. Zastávame názor, že z uvedeného dôvodu Trestný poriadok nie je novelizovaný na základe požiadaviek každodennej právnej praxe, ale najmä v súvislosti so záväzkami, ktoré Slovenskej republike vyplývajú z jej členstva v Európskej únii, čo považujeme za neprijateľné. Čo sa procesného postavenia poškodeného trestným činom týka, predmetom tohto príspevku neboli niektoré závažné aplikačné problémy súvisiace s jeho postavením v trestnom konaní. Máme namysli napríklad problematiku účasti poškodeného, respektíve jeho splnomocnenca na procesných úkonoch realizovaných v prípravnom konaní, problematiku tzv. adhézneho konania, problematiku možností aktivity poškodeného, avšak najmä jeho splnomocnenca v rámci

dokazovania na hlavnom pojednávaní, ako aj problematiku opravných prostriedkov, ktoré Trestný poriadok vo svojom súčasnom znení poškodenému priznáva. Úplným záverom si tak dovoľujeme vyjadriť presvedčenie, že sa naznačeným parciálnym problémom súvisiacim s procesným postavením poškodeného v trestnom konaní budeme venovať v budúcnosti.

**Použitá literatúra:**

ČENTĚŠ, J. et. al.: Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX. 2014.  
HOLCR, K. et. al.: Kriminológia. Bratislava: Iura Edition. 2008.  
IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017.  
KOVÁČOVÁ, Z.: Novinky v oblasti obetí trestných činov na Slovensku (Transpozícia smerníc Európskej únie v slovenskom právnom poriadku). In: Justičná revue. 2017. č. 2.  
PRAVDÍKOVÁ BUČKOVÁ, E.: Postavenie poškodeného v trestnom konaní- SR verzus EÚ. In: Justičná revue. 66. 2014. č. 8-9.  
TÓTHOVÁ, V.: Náhrada škody pri spôsobenej ujme na zdraví. In: Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedným disciplínam. Košice: UPJŠ v Košiciach. 2017.  
Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.  
Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.  
Dôvodová správa k zákonu o obetiach prístupná na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-551>

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Martin Štrkolec, PhD.  
[martin.strkolec@upjs.sk](mailto:martin.strkolec@upjs.sk)  
odborný asistent, Katedra trestného práva  
Právnická fakulta Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach  
Kováčska 26  
040 01 Košice  
Slovenská republika

## VICTIMA V CENTRE ZÁUJMU KRIMINOLÓGIE A VEDY TRESTNÉHO PRÁVA<sup>1</sup>

Yveta Turayová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

**Abstrakt:** Autorka príspevku poukazuje na spoločné a rozdielne prvky vnímania obeť (poškodeného) z pohľadu kriminológie a trestného práva. Pozitívne hodnotí prijatie zákona o obetiach trestných činov. Víta tendenciu smerovania trestnej politiky nášho štátu v duchu myšlienok restoratívnej justície.

**Kľúčové slová:** obeť, poškodený, kriminológia, trestné právo, restoratívna justícia;

**Abstract:** The author of the article points to the common and distinct elements of perceiving the victim from the perspective of criminology and criminal law. She is positively assessing the adoption of the Criminal Victims Act. She is pleased about the tendency of the direction of our state's criminal policy in the spirit of the ideas of restorative justice.

**Key words:** victim, harmed, criminology, criminal law, restorative justice;

### ÚVOD

Myšlienka, že každý z nás sa môže za určitých okolností stať páchatelom trestného činu, je všeobecne známa. Táto konštatácia možno ešte reálnejšie platí vo vzťahu k obeť resp. poškodenému trestným činom. Nikto z nás nie je imúnny voči situácii, kedy sa môže ocitnúť v pozícii obeť. Niektorí jedinci alebo skupiny ľudí majú k tomu, stať sa obeťou trestného činu, väčší alebo naopak minimálny predpoklad v závislosti od viacerých faktorov (vek, pohlavie, povahové vlastnosti, vzdelanie, sociálne zázemie, pracovná pozícia, životný štýl, komunita ľudí, s ktorými sa stretáva a ďalšie). Nebudem pokračovať v týchto beletristických úvahách, ktoré iste prebehli myslou každému a pritom nemusí mať nič spoločné s trestným právom, kriminológiou, či profesijne sa zaoberať zločinnosťou ako jedným z vážnych problémov ľudskej spoločnosti. Vašu pozornosť chcem upriamiť na obsahové vymedzenie pojmov obeť a poškodený, poukázať na ich spoločné i rozdielne črty, upozorniť na zásadný význam prijatia zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov v znení neskorších právnych predpisov a noviel a v závere príspevku navrhnúť spôsob ako aj po formálnej stránke zdôrazniť záujem štátu o ľudí, ktorí utrpeli akúkoľvek ujmu pri spáchaní trestného činu. Doplnením súčasnej právnej úpravy aj laickej verejnosti viac priblížiť tak trestný zákon a tiež trestný poriadok, ktoré slúžia na ochranu ich života, zdravia, ich záujmov a práv v akejkoľvek podobe. Aby v spoločnosti prevládol názor, že zákony chránia predovšetkým tých, ktorí ich dodržiavajú a nie tých, ktorí ich ignorujú a svojim správaním porušujú, ohrozujú a ničia životy iných.

### KRIMINOLOGICKÉ VNÍMANIE OBEŤ

Kriminológia je samostatná, empirická veda, ktorá sa zaoberá zločinom. K tomu, aby sme ale bližšie poznali čomu sa skutočne kriminológia venuje, by takéto zjednodušené a všeobecné vymedzenie iste nestačilo. Niet jednotnej definície. Väčšina z nich sa ale zhoduje v predmete kriminologického skúmania, ktorý je prítomný takmer vo všetkých definíciách. Mne najbližšia a najvýstižnejšia sa javí nasledovná: „*Kriminológia je systém empirických poznatkov a teórií o zločine, jeho príčinách a podmienkach, o páchatelovi trestného činu, obeť, o stave,*

<sup>1</sup> Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0542/17 „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“



*štruktúre, dynamike kriminality a jej prognózovaní a tiež o prevencii trestnej činnosti*“ . Tá časť kriminológie, ktorá sa venuje obeti, viktimológia, má relatívne samostatné postavenie aj v rámci vnútorného členenia kriminológie.<sup>2</sup> Je mimoriadne dynamicky sa rozvíjajúca vedný odbor, vedná disciplína, ktorá smeruje k naplneniu všetkých atribútov samostatnej vedy. Má k tomu predpoklady. Pri štúdiu právnickej a kriminologickej literatúry nemožno opomenúť skutočnosť, že spoločnosť v nedávnej minulosti (XX. storočie) venovala omnoho väčšiu pozornosť osobnosti páchatel'a ako obeti trestného činu. Domnievam sa, že jedným z dôvodov bolo hľadanie príčin kriminality vo vzťahu k páchatel'ovi. Svedčia o tom mnohé kriminologické smery a v rámci nich teórie. Výsledkom mali byť preventívne opatrenia zamerané na odstránenie biologických, sociologických, psychologických, či multifaktorálnych príčin a podmienok na strane páchatel'a, s cieľom postupnej eliminácie kriminality. Sústreďenie pozornosti na páchatel'a ako zásadný negatívny prvok pri spáchaní trestného činu viedlo k „podceneniu“ alebo určitej nevšímavosti voči obeti, ktorá utrpela ujmu. Až v päťdesiatych rokoch minulého storočia sa zásluhou izraelského advokáta Benjamina Mendelsohna, amerického psychiatra Frederica Werthmana a nemeckého kriminológa Hansa von Hentiga, dostala obeť do pozornosti akú si zaslúži. Práve von Hentig definoval *obeť ako osobnosť, ktorej bolo objektívne narušené jej právo a subjektívne túto situáciu prežíva s nevoľou a bolesťou*.<sup>3</sup> Obeť v kriminologicko-viktimologickom vnímaní má viacero podôb. Podľa subjektu, t.j. podľa odpovede na otázku: Kto je obeťou ? Kto je predmetom ochrany, predmetom výskumu rozoznávame tri základné druhy obetí: *v najširšom ponímaní* je ním človek alebo skupina ľudí, ktorí utrpeli akúkoľvek ujmu spôsobenú spáchaním trestného činu, ale aj živelnou pohromou, rasovou a inou diskrimináciou, terorizmom, vojnu; *v užšom ponímaní* sú obeťou fyzické a právnické osoby, ktoré utrpeli ujmu na živote, zdraví, majetku a ďalších právach spáchaním trestného činu a *v najužšom zmysle slova* z kriminologicko-viktimologického pohľadu je obeťou len jednotlivec (fyzická osoba), ktorý utrpel trestným činom akúkoľvek ujmu. V rámci týchto troch kategórií obetí viktimológia sústreďí svoju pozornosť na *primárne obeť* (priamo zasiahnuté kriminálnym činom); *sekundárne* (blízki primárnej obeť, rodičia, súrodenci) a napokon *terciárne obeť* (pocitujú ujmu, najmä citovú, sprostredkovane napr. cez médiá, susedia obeť). Viktimológia pri obeti upriamuje pozornosť najmä na jej bio-socio-psychologickú stránku, skúma vzťah medzi obeťou a páchatel'om trestného činu, zisťuje postavenie obeť pri konfliktnom správaní páchatel'a, ale tiež v priebehu celého trestného konania, hľadá primerané možnosti a spôsoby odškodnenia a nakoniec venuje pozornosť prevencii viktimizácie.<sup>4</sup> Vychádzajúc z uvedenej charakteristiky obeť z kriminologicko-viktimologického hľadiska je, v porovnaní s trestnoprocesným pojmom – poškodený, jednoznačne širším pojmom. Možno konštatovať, že obeť v takomto ponímaní nie je právnou kategóriou. Vyplýva to zo samotnej skutočnosti, že kriminológia a v jej rámci viktimológia je empirická, interdisciplinárna veda. Predmet svojho záujmu môže voľnejšie prispôsobovať svojim potrebám a súčasne nemusí „rešpektovať“ striktné zákonné regule. Na rozdiel od trestného práva, ktoré má podobu juristickej, normatívnej vedy.

## PRÁVNA (TRESTNOPRÁVNA) KATEGÓRIA POŠKODENÉHO

Pojem *poškodený* je právnou, presnejšie procesnoprávnou kategóriou. Má najbližšie k pojmu obeť trestného činu. Poškodeným je podľa § 46 ods.1 Trestného poriadku č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších doplnkov a noviel „...osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody ...“. V porovnaní s charakteristikou obeť by, podľa môjho názoru, bolo vhodné bližšie špecifikovať, koho má zákonodarca v postavení poškodeného na myslí. Iste fyzickú, právnickú osobu, SR, štáty EU. Som toho názoru, že by to prispelo k jednoznačnému výkladu. Súčasne v tom vidím vzájomnú reflexiu, prepojenosť, súvis medzi Trestným zákonom č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších doplnkov a noviel a vyššie uvedeným Trestným poriadkom. Účelom trestného zákona je chrániť práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy

<sup>2</sup> SVATOŠ, R.: Kriminologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s.18, ISBN 978-80-7380-389-6

<sup>3</sup> HOLCR, K. a kol.: Kriminológia. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., .2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1

<sup>4</sup> KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. I. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-71-79-813-4

spoločnosti, ústavné zriadenie SR a tiež záujmy štátov EÚ. Je na škodu veci, že len komentár k jednotlivým odsekom § 46 TP uvádza, že poškodeným môže byť aj právnická osoba, ktorej bola spôsobená napr. materiálna škoda.<sup>5</sup> Koncom XX. a začiatkom XXI. storočia sa objavili snahy obsahovo zjednotiť pojmy obeť a poškodený. Poškodeného v zmysle trestného poriadku nahradiť obeťou. Autori týchto úvah, argumentovali známou notoriou, že zákony a normy v nich majú byť formulované, nielen presne, jasne tak, aby neumožňovali príliš široký výklad, ale zároveň napísané zrozumiteľne, aby im rozumeli aj neprávni. S týmto argumentom možno bez ďalších úvah súhlasiť. Ak sa však hlbšie zamyslíme pravdepodobne by väčšina z nás dospela k záveru, že takéto riešenie by nebolo celkom vhodné a nevedlo by k zlepšeniu postavenia obeť (poškodeného) či už v súdnom procese alebo pri uplatnení náhrady škody.

## **OBEŤ V CENTRE POZORNOSTI RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE**

Myslím si, že nielen odborná, ale aj široká laická verejnosť uvítala prijatie zákona o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 274/2017 Z. z. Byť primárnou obeťou trestného činu je pre každého traumatizujúce. Často sa v krátkom okamihu mnohým ľuďom zmení celý život. Samotná obeť, jej blízki si kladú otázky a nepoznajú odpovede: Prečo práve ja (my), prečo si ma vybral, sledoval ma, čím som ho vyprovokoval (a), aký bude môj život ďalej, dá sa s tým vôbec vyrovnáť? Na tomto mieste mi dovoľte vyzdvihnúť, v poslednom desaťročí u nás najmä v súvislosti s trestnou a osobitne sankčnou politikou nášho štátu, pomerne často spomínanú restoratívnu justíciu. Jej pôsobenie vnímam v dvoch základných polohách a to vo vzťahu k páchatelovi trestného činu, a tiež vo vzťahu k obeť (poškodenému). Hovoríme o obnovujúcej justícii, ktorá presadzuje myšlienku návratu k pôvodnému stavu, iste ak je to možné, k odstráneniu respektíve k zmierneniu následkov trestného činu, pričom uprednostňuje záujmy obeť (poškodeného), jej potreby, náhradu škody, určité zadosť učinenie v podobe akéhosi zmiernenia a odpustenia.<sup>6</sup> Postupy, využívanie prostriedkov v intenciách myšlienok restoratívnej justície umožňujú zmierniť dôsledky ujmy, ktorú obeť (poškodený) prežíva počas zdĺhavého, často pre obeť mimoriadne emocionálne náročného trestného procesu. Výskumy potvrdzujú, že cieľom obeť (poškodeného) nie je vždy čo najprísnejšie potrestať páchatela,<sup>7</sup> tak ako to prezentujú médiá, ale pre samotnú, najmä primárnu obeť (poškodeného), je mimoriadne dôležité poznať odpovede na otázky, konfrontácia s páchatelom, pocit bezpečia a vnútornej „sily“ pri stretnutí s ním a tiež možnosť bez obáv vyjadriť svoje pocity. Tým, že obeť (poškodený) má príležitosť komunikovať s páchatelom má možnosť získať ak nie celkom uspokojivé, ale aspoň čiastkové informácie priamo od neho, má možnosť vnímať páchatela v inej pre neho „ponížujúcej“ situácii, prípadne prijať jeho ospravedlnenie. To všetko jednoznačne v prevažnej väčšine prípadov prispieva k zmierneniu vnútorného napätia obeť (poškodeného). Psychický život človeka, ktorý ak je vystavený dlhodobému stresujúcemu tlaku z tragickej situácie, ktorú prežil môže byť v niektorých prípadoch spúšťačom získanej duševnej choroby s celoživotnými následkami. Je iste len na zvážení jednotlivých aktérov, či podstúpia takýto proces „zmiernenia“.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov nadobudol účinnosť 1.01.2018. Zavádza do nášho právneho poriadku pojmy, ktoré v minulosti boli známe skôr viktimológii a kriminológii. Treba vyzdvihnúť, že zákon uvádza legálnu definíciu obeť (§ 2 ods. 1 písm. b), osobitnú kategóriu obzvlášť zraniteľnej obeť (§ 2 ods. 1 písm. c), obeť násilného trestného činu (§ 2 ods. 1 písm. d), trestného činu domáceho násillia (§ 2 ods. 1 písm. e), upravuje postavenie nielen primárnej, ale aj sekundárnej obeť (§ 2 písm. d) bod 1.). Treba tiež oceniť, že tvorcovia neopomenuli ani druhotnú viktimizáciu a jej zdroj (§ 2 ods. 1 písm. f), zákon poskytuje výpočet subjektov, ktoré sa tejto sekundárnej viktimizácie voči obeť môžu dopustiť. Ide o osoby, ktoré sú rozdielne od páchatela. Jedným s takýchto subjektov je tzv. osoba oznamovacích prostriedkov. Máme na mysli predovšetkým ľudí z médií, ktorí s vidinou senzácie, necitlivo informujú o tragických

<sup>5</sup> ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2017. s. 156 ISBN 978-80-8155-070-6

<sup>6</sup> TOMÁŠEK, J.: Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. s. 163. ISBN 978-80-247-2982-4

<sup>7</sup> STRÉMY, T. (ed.) : Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2017, s.15. ISBN 978-80-7502-224-0

prípadoch. Od účinnosti tohto zákona vzniká určeným subjektom povinnosť chrániť obeť pred sekundárnou viktimizáciou, ktorá môže prevýšiť dôsledky primárneho zážitku pri spáchaní trestného činu (§ 3 ods. 3). *Z hľadiska restoratívnej justície považujem za dôležité, že zákon berie do úvahy širší okruh obetí trestných činov, bez ohľadu na povahu spáchaného trestného činu, chráni ich pred zdrojmi sekundárnej viktimácie, zavádza legálnu definíciu pojmu mediácia (§ 2 ods. 1 písm. i).* Ide o širšie vymedzenie mediácie. Je irelevantné, či ide o priamu mediáciu (páchateľ sa priamo stretne s obeťou trestného činu) alebo o mediáciu nepriamu (páchateľ a obeť komunikujú prostredníctvom mediátora). Stotožňujem sa s názormi autorov, ktorí mediáciu medzi páchatelom a obeťou považujú za jeden z najdôležitejších programov restoratívnej justície.<sup>8</sup>

## ZÁVER

Kriminalita je súčasťou života každého z nás. Žijeme v spoločnosti ľudí, v ktorom každý z nás je iný. Človek sa narodí, vyrastá, dospieva, buduje si svoju cestu životom v rôznych rodinných podmienkach, do vienka dostáva genetickú, psychickú, hodnotovú, etickú, morálnu, náboženskú „výbavu“. Jeho vlastnosti sú formované alebo naopak deformované ľuďmi, s ktorými žije v spoločnej domácnosti, partnerom, spolužiakmi, kolegami, ale aj celkovou atmosférou v spoločnosti. Na základe uvedených a ďalších skutočností sa za určitých okolností môže z jedného jedinca stať, v dôsledku rozmanitých príčin, motívov, pohnútok páchatel a z iného jeho obeť. Komu treba pomôcť? Prirodzená reakcia a odpoveď na uvedenú otázku by bola: „Pomôcť treba najmä obeť“. Modernú restoratívnu justíciu možno považovať za cestu, ktorá svojou filozofiou zmiernenia, odpustenia, odškodnenia, napravenia škodlivého stavu a prostriedkami, ktoré ponúka, pomáha tak obeť ako aj páchatelovi.

Dovoľte na záver uviesť niekoľko myšlienok:

Restoratívna justícia kladie dôraz na dodržiavanie práv obetí trestnej činnosti a o ich aktívnejšie začlenenie do procesu trestnej justície. Jedným z týchto nástrojov je mediácia. Považujem ju za účinný prostriedok zmiernenia následkov trestného činu. Za úvahu preto stojí zaradiť medzi funkcie trestného práva (ochrannú, regulatívnu, preventívno-výchovnú a represívnu) aj restoratívnu, ktorá by svojim obsahom zvýraznila záujem štátu o zmiernenie, „zhojenie“ a nápravu, ak je to možné, nepriaznivých následkov spáchaného trestného činu voči poškodenému (obeť). Vyspelé demokratické štáty, ku ktorým patrí aj Slovenská republika, kladú dôraz na potreby obetí trestných činov za súčasného zachovania práv páchatel'a.

De lege ferenda by bolo vhodné § 46 ods.1 TP doplniť o presné vymedzenie tých subjektov, ktorým sa priznáva status poškodeného v trestnom konaní a zároveň doplniť toto ustanovenie aj o odkaz na zákon o obetiach trestných činov;

V rámci úvah akademickej obce zaoberajúcej sa trestným právom procesným navrhujem rozšíriť definíciu trestno-procesného vzťahu aj na poškodeného. Predovšetkým pod prizmou posilnenia postavenia poškodeného v rámci trestného procesu. V súčasnosti je trestno-procesný vzťah vnímaný len v intenciách páchatel'a (a jeho obhajca) na jednej strane a orgány činné v trestnom konaní a súd na strane druhej. Podľa môjho názoru by bolo vhodné zakomponovať do trestno-procesného vzťahu aj poškodeného, vzhľadom na jeho silnejšie postavenie v reflexii na prijatý zákon o obetiach trestných činov a odklony v trestnom konaní (v tomto kontexte mám na mysli predovšetkým zmier, ktorý bez participácie poškodeného nie je možné uzavrieť).

<sup>8</sup> STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. : Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, s. 16, ISBN 978-80-7502-075-8

**Použitá literatúra:**

- ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2017. s.156 ISBN 978-80-8155-070-6
- DIANIŠKA, G.; STRÉMY, T.; VRÁBLOVÁ, M. a kol.: Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0
- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. I. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80 71-79-813-4
- STRÉMY, T. (ed.) : Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2017, s.15. ISBN 978-80-7502-224-0
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. : Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, s. 16, ISBN 978-80-7502-075-8
- SVATOŠ, R.: Kriminologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s.18, ISBN 978-80-7380-389-6
- TOMÁŠEK, J.: Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. s. 163. ISBN 978-80-247-2982-4

**Kontaktné údaje:**

Doc.JUDr. Yvetta Turayová, CSc,  
yvetta.turayova@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Katedra trestného práva,  
kriminológie a kriminalistiky

## OCHRANA OBETÍ V KONTEXTE TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU<sup>1</sup>

Lenka Vráblová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

**Abstract:** The author examines the status and protection of victims in connection with criminal offences of extremism at the level of Slovak municipal law. It deals with the current position of the victim after the adoption of Act no. 274/2017 on victims of criminal offences and on amendments to certain acts.

**Abstrakt:** Autorka v príspevku skúma postavenie a ochranu obetí v súvislosti s trestnými činmi extrémizmu v súčasnosti, na úrovni slovenského vnútroštátneho práva. Zaoberá sa aktuálnym postavením obeť po prijatí zákona č. 274/2017 o obetiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

**Key words:** victim, extremism, protection of victims, the status of victims, Act on victims of criminal offences

**Kľúčové slová:** obeť, extrémizmus, ochrana obetí, postavenie obeť, zákon o obetiach trestných činov

### 1 ÚVOD

Extrémizmus je v uplynulých rokoch jedným z najvýraznejších problémov nie len jednotlivých krajín, ale spoločnosti ako takej, ktorý naberá na svojej intenzite. Dnešná bezpečnostná situácia vo svete a globálne problémy sú živnou pôdou pre rozmach extrémizmu a radikalizmu.

Extrémizmus a radikalizácia sú pojmy, ktoré sú v dnešnej spoločnosti skloňované na rôznych úrovniach, predovšetkým v politickej sfére. Ide o multidisciplinárny problém, ktorý je potrebný riešiť na rôznych úrovniach a v rámci spolupráce štátneho a neštátneho sektora.

Zákaz diskriminácie a princíp v rovnosti práv je zakotvený tak na vnútroštátnej úrovni, predovšetkým v Ústave SR, ako aj v medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná. K otázke rovnosti sa vyjadroval napr. aj ESLP, ako príklad môžeme spomenúť rozsudok ESLP vo veci Goodwin proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 27. marca 1996, v ktorom ESLP povedal, že tolerancia a rešpekt k rovnakej dôstojnosti všetkých ľudských bytostí predstavujú základy demokratickej pluralitnej spoločnosti. Je preto nevyhnutné sankcionovať všetky formy prejavov, ktoré rozširujú, podnecujú, podporujú či ospravedlňujú nenávisť založenú na intolerancii.<sup>2</sup>

Potreba zvýšeného boja proti extrémizmu je vyjadrená aj v Koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019<sup>3</sup>. V odbornej a politickej rozprave o tejto téme sa poukazuje predovšetkým na nutnosť prevencie pred extrémizmom, na osvetu medzi najzraniteľnejšími skupinami osôb, ktoré by mohli byť ľahko ovplyvniteľné extrémistickými názormi a na dôkladnejšie odhaľovanie a sankcionovanie trestných činov extrémizmu. Prostredníctvom tohto príspevku poukazujeme na rovnakú dôležitosť ďalšej parciálnej otázky týkajúcej sa extrémizmu a to ochrany obetí extrémizmu, pričom zdôrazňujeme, že vzhľadom na charakter danej trestnej činnosti, je potrebné zvoliť špecifický prístup k riešeniu otázky ochrany obetí tohto druhu kriminality.

<sup>1</sup> Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17- Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu

<sup>2</sup> Rozhodnutie ESLP vo veci Goodwin proti Spojenému kráľovstvu. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140 – 421). 2. vydání, s. 3503

<sup>3</sup> Dostupné online na: < <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999> > [online: 20.2.2018]

## 2 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

Na začiatok považujeme za potrebné zdefinovať kľúčové pojmy, s ktorými tento príspevok operuje. Ide predovšetkým o pojmy extrémizmu, radikalizácia a tzv. *hate crimes* alebo inak trestné činy z nenávisťi. Už spomínaná Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „koncepcia“) ponúka definície týchto pojmov, o ktorých si dovoľíme tvrdiť, že vcelku vystihujú podstatu týchto inštitútov. Podľa koncepcie extrémizmus je pojem, ktorým môžeme označiť „*konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.*“<sup>4</sup>

Naproti tomu, v prípade radikalizácie ide o „*proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti ako je vláda práva, vrodenná ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd.*“<sup>5</sup>

Trestné činy extrémizmu sú postihované aj zákonom č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v aktuálnom znení (ďalej len „TZ“). Trestnými činmi extrémizmu sú trestné činy zaradené do prvého dielu XII. hlavy Osobitnej časti trestného zákona, konkrétne v § 421 - § 424a, a trestný čin spáchaný z osobitného motívu v zmysle § 140 písm. e).

Pri trestných činoch extrémizmu môžeme skonštatovať, že ich spoločným objektom je záujem spoločnosti na ochrane základných ľudských práv a slobôd, vyplývajúcich tak z Ústavy SR, ako aj z medzinárodných dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná, dôstojnosť a rovnosť v právach bez ohľadu na príslušnosť k rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie, ako aj právo národov, národnostných skupín, etnických skupín, rasových alebo náboženských skupín na ich existenciu v ľudskej spoločnosti a právo na mier.

Extrémizmus možno považovať za veľmi nebezpečný fenomén aj z toho dôvodu, že jeho konanie a z neho vyplývajúce zámery, možno vnímať na dvoch úrovniach. Na prvej úrovni extrémizmu smeruje proti jednotlivcom alebo skupine, pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. A na úrovni druhej smeruje voči základným atribútom právneho a demokratického štátu, jeho konanie a prejavy vychádzajú „*z postojov krajne vyhrotených voči demokratickému systému, ktoré deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.*“<sup>6</sup>

Úzko s vyššie uvedenými pojmami súvisí i pojem trestné činy z nenávisťi, tzv. *hate crimes*. Ide o pojem, ktorý je viac rozšírený v zahraničí ako pojem extrémizmu. S hľadiska definičného pokrytia tohto pojmu v kontexte slovenského právneho poriadku môžeme hovoriť o nenávisťou motivovaných trestných činoch. V podmienkach Slovenskej republiky je tento pojem zosobnený § 140 písm. e), ktorý definuje osobitný motív, konkrétne, ak páchatel' spácha trestný čin z nenávisťi voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie,

<sup>4</sup> Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, s. 3. Dostupné online na: < <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999> > [online: 20.2.2018]

<sup>5</sup> Tamtiež, s. 4

<sup>6</sup> IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II. Osobitná časť, s. 612

sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.<sup>7</sup> Vzhľadom na skutočnosť, že podľa legálnej definície v § 140a patria medzi trestné činy extrémizmu aj trestné činy spáchané z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) môžeme konštatovať, že v podmienkach právnej úpravy Slovenskej republiky, je pojem *hate crimes* užší ako pojem extrémizmus.

### 3 KTO SÚ OBETE EXTRÉMIZMU?

Ako bolo vyššie uvedené, extrémizmus smeruje svojimi útokmi, okrem iného, aj na samotnú podstatu a základné piliere demokracie a právneho štátu. Obeťami extrémizmu sa jednotlivci, či už samostatne alebo ako súčasť skupiny, stávajú pre svoju skutočnú či domnelú príslušnosť k rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. Tieto diskriminačné dôvody, diferencujúce trestné činy extrémizmu od ostatných trestných činov, patria medzi základné práva, ktoré majú prináležať každej osobe, bez rozdielu.

Vzhľadom na povahu a lepšie uchopenie ústrednej línie tohto príspevku, považujeme za vhodné pomyselne rozdeliť trestné činy extrémizmu na trestné činy extrémizmu vo vlastnom slova zmysle, ktoré predstavujú práve trestné činy zaradené v XII. hlave Osobitnej časti Trestného zákona a trestné činy z nenávisťi, teda *hate crimes*, ktoré predstavujú rôznorodú trestnú činnosť, prevažne násilnú, ktorú spája osobitný motív – nenávisť voči skupine alebo jednotlivcovi z taxatívne vymedzených dôvodov v § 140 písm. e).

Podľa teórie kriminológie sa „osobnosť stáva obeťou (trestného činu- pozn. autora) vtedy, keď sú objektívne a svojvoľne narušené jej práva, a keď toto narušenie je sprevádzané silným emocionálnym prežívaním.“<sup>8</sup> Jedným z výrazných aspektov viktimológie ako vedy, ktorá tvorí súčasť kriminológie je vzťah obeť a páchatel. Vzťahy medzi páchatelom a obeťou možno rozdeliť do štyroch kategórií, konkrétne:

1. osobná angažovanosť a väzba
2. vzťah spočívajúci v kontakte páchatel a obeť pred činom
3. vzťah spočívajúci v kontakte páchatel a obeť pri čine
4. anonymita obeť<sup>9</sup>

Trestné činy extrémizmu sa vyznačujú na úrovni vzťahu páchatel a obeť tým, že medzi páchatelom a obeťou neexistuje žiaden vzťah či väzba. Páchatelovi je ľahostajná individualita obeť. Výber obeť, teda hmotného predmetu útoku, voči ktorému namieri svoje konanie závisí výlučne na charakteristikách obeť odlišujúcich ju od ostatných jedincov majoritnej väčšiny, ktoré v páchatelovi evokujú príslušnosť k skupine, voči ktorej smeruje páchatelov hnev – odlišná rasa, národnosť, náboženstvo, sexuálna orientácia a pod. Práve z tohto dôvodu možno uviesť, že trestné činy extrémizmu sa vyznačujú tzv. deindividualizáciou obeť. Teda podstatnými prvkami motivujúcimi konanie páchatel a nie sú charakterové a psychické zvláštnosti odlišujúce jednotlivca od spoločnosti (individualita), ale, práve naopak, všeobecné rysy, ktoré ho radia k určitej skupine obyvateľstva, či už je táto príslušnosť skutočná alebo domnelá.

K viktimizácii obeť dochádza, v prípade extrémistických trestných činov, konkrétne tzv. *hate crimes*, z dôvodu nemenných charakteristík obeť, ktoré sú fixné a predom dané, bez možnosti ovplyvnenia týchto charakteristík samotnou obeťou.<sup>10</sup> Ľudmila Čírtková v súvislosti s touto problematikou uvádza, že, *obeť takýchto trestných činov nemajú možnosť slobodnej voľby, nemôžu sami o sebe zvýšiť bezpečnosť svojho života a že riziká viktimizácie idú, prakticky, mimo nich.*<sup>11</sup>

V súvislosti s postavením obeť a úlohou štátu v oblasti prevencie trestnej činnosti, je namieste spomenúť i postavenie obeť trestných činov extrémizmu v rámci samotnej prevencie.

<sup>7</sup> Obdobne tento pojem definuje aj Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, s. 4. Dostupné online na: < <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999>>

<sup>8</sup> DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. Kriminológia. 3. vydanie, s. 134

<sup>9</sup> Tamtiež, s. 135

<sup>10</sup> HERCZEG, J. Trestné činy z nenávisťi, s. 151

<sup>11</sup> ČÍRTKOVÁ, Ľ. Forenzní psychologie. 2. vydanie, s. 161

V rámci kriminologickej teórie rozoznávame tzv. primárnu, sekundárnu a terciárnu prevenciu kriminality. Pre účely tohto príspevku, najmä na dokázanie skutočnosti, že obeť extrémizmu, osobitne obeť *hate crimes*, majú špecifické postavenie v celkovom súbore obetí, poukazujeme predovšetkým na sekundárnu prevenciu. Práve táto je zameraná na osoby, u ktorých je zvýšená pravdepodobnosť, že sa stanú páchatelmi a obeťami trestnej činnosti. Sekundárna prevencia je, teda, orientovaná na rizikové skupiny osôb a taktiež na elimináciu situačných kriminogénnych faktorov.<sup>12</sup> V súvislosti s týmto druhom prevencie je možné určitým spôsobom a predchádzaním istého správania docieľiť nižšiu mieru viktimity jednotlivých rizikových osôb. Uvedené však, podľa nášho názoru, nie je možné aplikovať v prípade extrémistických trestných činov ani jednej kategórie, výrazne predovšetkým pri *hate crimes*, kde dochádza k priamej interakcii medzi páchatelom a obeťou, ktoré sú predovšetkým rasovo, národnostne či etnicky motivované. Práve vzhľadom na skutočnosť, že charakteristiky, ktoré zvyšujú riziko viktimizácie, čiže riziko, že jednotlivec sa stane obeťou, v našom prípade extrémistických trestných činov, nie sú individualizované, čiže spočívajú v objektívnych skutočnostiach bez možnosti ovplyvnenia samotnou potenciálnou obeťou, obeť takýchto trestných činov nemôžu zvýšiť svoju bezpečnosť a znížiť riziko svojej viktimizácie štandardnými krokmi, ako sú napríklad zmena správania či vyhýbanie sa určitým miestam.

Proces poškodzovania obeť *hate crimes*, ako uvádza Jiří Herczeg, možno rozoznávať na troch úrovniach:

1. bezprostredná obeť
2. skupina obyvateľov
3. demokratický a právny štát<sup>13</sup>

Uvedené úrovne môžeme konkretizovať tak, že prvú úroveň predstavuje samotný hmotný predmet útoku, teda konkrétny jednotlivec, voči ktorému útok smeruje. Ide o vzájomnú interakciu, bezprostredný vzťah, medzi páchatelom a obeťou ako konkrétnou osobou.

Druhá úroveň zodpovedá konkrétnej skupine, ku ktorej obeť patrí na základe niektorého z diskriminačných dôvodov, teda pohlavie, rasa, etnikum, národnosť, národ, skupina vyznávajúca určité náboženstvo, skupina určitej sexuálnej orientácie – predovšetkým príslušníci tzv. LGBTI komunity a pod. Táto skupina je skutočným predmetom útoku, možno povedať terčom extrémizmu, pretože konanie takéhoto páchatela prioritne nesmeruje len voči obeť ako takej, teda ako konkrétnej osoby, ale voči samotnej skupine. Bezprostredná obeť je teda napadnutá z dôvodu, že je príslušníkom skupiny, pre ktorú útok predstavuje akési upozornenie, že v rámci spoločnosti, o ktorej si páchatel predstavuje, že ju reprezentuje, je nežiadúca. Útok má medzi jej ostatných príslušníkov skupiny vniesť strach a obavy o vlastné bezpečie. Práve z tohto dôvodu môžeme o extrémistických útokoch hovoriť ako o útokoch s posolstvom, kde posolstvo predstavuje práve odkaz väčšej skupine, že je v spoločnosti nežiadúca a obeť predstavuje akýsi symbol útoku.<sup>14</sup>

Tretia úroveň je zosobnená práve demokratickými a právnymi atribútmi štátu, ktoré sa snaží extrémizmus a jeho prívrženci destabilizovať a narušiť, čím sa extrémizmus stáva jedným z najnebezpečnejších nepriateľov demokracie spomedzi všetkej trestnej činnosti.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že obeť extrémistických trestných činov, predovšetkým trestných činov z nenávisti, sú rôzne a ich status obeť trestného činu je daný ich príslušnosťou ku skupine, ktorá je terčom útoku extrémistických páchatelov. Z tohto dôvodu možno konštatovať, že je obťažné zovšeobecniť obeť extrémizmu do určitých kategórií. Avšak, vzhľadom na najčastejšie extrémistické útoky, možno obeť extrémizmu rozdeliť do štyroch kľúčových skupín:

1. Rómovia
2. Židia
3. cudzinci (prevažne) s inou farbou pleti
4. majoritná populácia čeliaca útokom Rómov v rámci tzv. „opačného rasizmu“.<sup>15</sup>

Trestné činy extrémizmu sú špecifické aj tzv. reviktimizáciou, teda opakovanou resp. mnohonásobnou viktimizáciou.<sup>16</sup> Táto charakteristická črta trestných činov extrémizmu znamená, že pri bezprostrednej obeť extrémizmu je výrazné riziko opätovného útoku zo strany príslušníka

<sup>12</sup> DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. Kriminológia. 3. vydanie, s. 152-153

<sup>13</sup> HERCZEG, J. Trestné činy z nenávisti, s. 151

<sup>14</sup> Tamtiež

<sup>15</sup> SMIEŠKO, I. Internet a trestné činy extrémizmu, s. 159

<sup>16</sup> Tamtiež



(príslušníkov) extrémistických skupín, teda opakovanej viktimizácie obeť. Znova poukazujeme na to, že táto zvýšená hrozba reviktimizácie nie je daná individualitou obeť, ale charakterovými rysmi spôsobujúcimi odlišnosť od majoritnej väčšiny spoločnosti.

#### **4 ZÁKON O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV A AKTUÁLNE POSTAVENIE OBETÍ EXTRÉMIZMU PO PRIJATÍ TOHTO ZÁKONA**

Dňa 1.1.2017 nadobudol účinnosť zákon č. 274/2016 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach“). V zmysle § 2 ods. 1 písm. c) sa obeť trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násilia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery stala, na účely zákona o obetiach, obzvlášť zraniteľnou obeť. V tomto bode zákona definovanú obzvlášť zraniteľnú obeť možno, podľa nášho názoru, považovať v určitých intenciách práve za obeť *hate crimes*. Zákonodarca síce explicitne nezakotvuje pojmový znak nenávisť v rámci ustanovenia o obzvlášť zraniteľnej obeť. Aj napriek tomuto, vzhľadom na ostatné zákonné znaky a dôvody sme toho názoru, že toto ustanovenie o obzvlášť zraniteľných obetiach má pokrývať práve obeť *hate crimes*, v širšom kontexte obeť extrémizmu.

V súvislosti so zákonným zakotvením pojmu obzvlášť zraniteľná obeť, dôvodová správa k zákonu o obetiach uvádza, že u týchto taxatívne vymedzených skupín obetí zodpovedajúcich pojmu obzvlášť zraniteľná obeť je „vyššie riziko spôsobenia druhotnej a opakovanej viktimizácie, náročnejšie a citlivejšie prežívanie jednotlivých štádií trestného konania ako aj výsluchov vedených policajtmí alebo súdom. Tieto osoby sú výrazne negatívne ovplyvnené spáchaným trestným činom, často nie sú schopné zvládať ani predtým bežne vykonávané činnosti, pociťujú úzkosť, strach a bolesť.“<sup>17</sup> Práve týmto zákonodarca odôvodňuje potrebu zavedenia inštitútu obzvlášť zraniteľnej obeť.

Vzhľadom na vyššie uvedené, konkrétne na poukázanie na vyššiu mieru reviktimizácie, inak povedané opakovanej viktimizácie, poukazujeme na skutočnosť, že zákon o obetiach zakotvuje legálnu definíciu pojmu opakovaná viktimizácia. Túto v § 2 ods. 1 písm. g) definuje ako ujmu, ktorá obeť vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatela, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstnením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obeť alebo psychickú integritu obeť. Osoba, ktorá sa stala obeťou iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému, okrem iného, na základe druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu, sa rovnako považuje za obzvlášť zraniteľnú obeť.

Z tohto postavenia obetiam extrémizmu, resp. trestných činov z nenávisť, vyplývajú určité práva podľa zákona o obetiach. Medzi tieto práva patria napríklad právo na individuálne posúdenie obeť s cieľom zistiť či ide o obeť z kategórie obzvlášť zraniteľných obetí na účely zabránenia opakovanej viktimizácie, zakotvené v § 3 ods. 7. Ďalej je to právo na poskytnutie odbornej a špecializovanej odbornej pomoci (§ 5 a § 6), či právo na právnu pomoc a odškodnenie za splnenia podmienok stanovených zákonom o obetiach.

V kontexte tohto príspevku je jedným z najdôležitejších práv obeť právo obeť pred opakovanou viktimizáciou zakotvenou v § 8 zákona o obetiach. V zmysle tohto práva orgány činné v trestnom konaní, súd a subjekt poskytujúci pomoc obetiam prijíma účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii.

Zákon o obetiach tiež novelizoval trestný zákon a podstatným spôsobom i trestný poriadok. Pre účely tohto článku spomenieme novelizáciu § 140 písm. e) kedy sa medzi trestné činy spáchané s osobitným motívom zaradilo spáchanie trestného činu z nenávisť voči skupine osôb alebo jednotlivcovi z dôvodu pohlavia.

<sup>17</sup> Dôvodová správa k zákonu č. 274/2016 Z.z. o obetiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupná online: < <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488> > [online: 22.2.2018]

## 5 OCHRANA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU

Ako sme už neraz v tomto príspevku zdôraznili, a je potrebné zdôrazniť to znova, obeť extrémistických trestných činov sú v odlišnom postavení oproti obetiam inej trestnej činnosti aj vo vzťahu k ich ochrane. Vo vzťahu k prevencii nie je možné aplikovať pravidlá sekundárnej viktimizácie, ako sme spomenuli vyššie.

Tým, že bezprostredná obeť sa obeťou extrémistických trestných činov stáva takouto obeťou v dôsledku predom daných charakteristík, ktoré nedokáže ona sama ovplyvniť, sa aj ochrana takýchto obetí stavia do veľmi nevýhodnej a komplikovanej pozície.

Ochrániť obeť extrémistických trestných činov je veľmi ťažké. A to z toho dôvodu, že v dnešnej radikalizujúcej sa spoločnosti existujú skupiny, ktoré útočia proti všetkému, čo sa akokoľvek vymyká zo vzorca ich normálnosti. Inak povedané, škála potenciálnych obetí je príliš široká, pričom títo jedinci sú ohrození z dôvodu čerpania a využívania vlastných základných ľudských a občianskych práv.

Pravdepodobnejšou a, podľa nášho názoru, účinnejšou cestou ochrany týchto obetí je prevencia vzniku radikálnych nálad a myšlienok medzi obyvateľmi. Čiže cesta ochrany nie cez „stranu obeť“ ale cez „stranu páchatela“. Ak v spoločnosti dokážeme do čo najvyššej miery eliminovať radikálne a extrémistické názory a prejavy, de facto ochránime potenciálne obeť pred ich viktimizáciou. Možno teda povedať, že v prípade extrémistických trestných činov by sa ako jednou z najúčinnějších a najdôležitejších metód pri ochrane bezprostredných obetí, skupín aj samotného štátu a jeho demokratických a právnych atribútov, javí práve sekundárna prevencia. Sekundárna prevencia prostredníctvom svojho zamerania na rizikové skupiny potenciálnych páchatelov môže znížiť riziko rozširovania extrémistických názorov. Je potrebné, hlavne formou edukatívnej činnosti, predovšetkým na úrovni základnej školskej dochádzky a stredného školstva, šíriť povedomie o nebezpečenstve extrémizmu, o ľudských právach a rovnosti ľudí.

Ďalšou možnosťou ako ochrániť obeť extrémizmu, znova „cestou“ páchatela, je zvýšená aktivita polície, či už ako hliadok v mestách alebo pri konkrétnych extrémistických stretnutiach a aktivitách väčšieho alebo menšieho rozmeru. Je potrebné, aby polícia reagovala urýchlene na takéto aktivity, ktoré by mohli viesť k trestnej činnosti.

V neposlednom rade poukazujeme, v rámci ochrany obetí, aj na dôležitosť preventívnej úlohy trestných sankcií. Keďže trestná sankcia v sebe kumuluje tak represívny ako aj preventívny charakter, je potrebné, aby tresty za extrémistické trestné činy pôsobili naozaj odstrašujúcim účinkom a takýmto spôsobom zabránili potenciálnym páchatelom tejto trestnej činnosti k vykonaniu zamýšľaných protiprávnych aktivít.

Zníženie extrémistickej kriminality je jednou z priorít Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2016 – 2020.<sup>18</sup> Prevencia a eliminácia trestných činov extrémizmu je, teda, jednou z priorít aj na úrovni štátu. Je potrebné, aby všetky zložky štátu, spoločne s majoritnou väčšinou spoločnosti bojovali proti akýmkoľvek prejavom násillia, nenávisti a extrémizmu, a to s cieľom ochrániť demokratický a právny štát a všetky osoby žijúce na našom území, bez ohľadu na akúkoľvek odlišnosť, ktorou sa vyznačujú, aby mohol každý, bez strachu, využívať svoje základné ľudské a občianske práva.

## 6 ZÁVER

Z vyššie uvedeného vyplýva, že obeť sa naozaj vyznačuje špecifikami v jej postavení oproti obetiam inej trestnej činnosti. Predovšetkým máme za preukázané, že obeť extrémizmu sa vyznačuje deindividualizáciou. Teda proces viktimizácie u nej nezáleží od jej individuálnych charakteristík, ktoré ju odlišujú od iných osôb. Práve naopak, dôvodom, prečo si ju páchatel extrémistických trestných činov vybral za obeť spočíva v tom, že sú u nej prítomné určité znaky, ktoré u páchatela evokujú dojem jej príslušnosti k skupine, voči ktorej smeruje prioritne jeho hnev.

<sup>18</sup> Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2016 – 2020, s. 8. Dostupné online na: <<https://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie>> [online: 22.2.2017]

Na základe uvedeného možno skonštatovať, že primárnym cieľom páchatela je práve väčšia skupina, ktorej je jednotlivec – bezprostredná obeť – príslušníkom.

Z dôvodu vyššie uvedeného možno trestné činy extrémizmu označiť za trestné činy s posolstvom, ktoré spočíva vo vzbudení pocitov strachu u členov skupiny, pričom samotná bezprostredná obeť zohráva rolu akéhosi symbolu v takomto konaní páchatela, ktorý má pôsobiť na výstrahu ostatným členom skupiny.

Extrémizmus je problém, ktorý nemožno za žiadnych okolností ignorovať alebo podceňovať. Svojou podstatou útočí voči základným atribútom právneho štátu, podkopáva demokraciu a útočí proti celkovému demokratickému zriadeniu krajiny. Ochrana pokojného využívania základných ľudských a občianskych práv a rovnosť všetkých ľudí v týchto základných právach je jedným zo základných pilierov práve demokratického a právneho štátu. Vo svete, kde sú mier a čerpanie základných ľudských práv ohrozené, je potrebné ochrániť demokraciu na úrovni každého štátu elimináciou radikálnych nálad a extrémistických prejavov. Pretože nebezpečenstvo môže prísť ticho, nepozorovane, najskôr ignorované a potom pripustené k najdôležitejším riadiacim pozíciám v štáte, tak ako sme tomu boli svedkom v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia.

Práve z tohto dôvodu, rovnako ako aj z dôvodu ochrany jednotlivcom pred útokmi spôsobenými výkonom ich základných práv, je potrebné zintenzívniť boj proti tomuto druhu kriminality a chrániť obeť extrémistických trestných činov.

#### **Použitá literatúra:**

ČIRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.

DIANIŠKA G., STRÉMY T., VRÁBLOVÁ M. Kriminológia. 3. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405s. ISBN: 978-80-7380-620-0.

HERCZEG, J. Trestné činy z nenávisťi. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2007. 260s. ISBN: 978-80-7357-311-9.

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné II. Osobitná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646s. ISBN: 978-80-8168-585-9.

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140 – 421). 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2012. 3632 s. ISBN: 978-80-7400-428-5.

SMIEŠKO, I. Internet a trestné činy extrémizmu, Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246s. ISBN: 978-80-7380-691-0.

Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. o obetiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupná online:

< <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488> >

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, s. 3. Dostupné online na:

< <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999> >  
Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2016 – 2020, s. 8. Dostupné online na: <<https://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie>>

#### **Kontaktné údaje:**

Mgr. Lenka Vráblová  
lena.vrablova@gmail.com  
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta  
Kollárová 10  
917 01 Trnava  
Slovenská republika

## MEDIÁCIA – PROCES MEDZI PÁCHATEĽOM A OBEŤOU TRESTNÉHO ČINU

Michal Žofčák

Paneurópska vysoká škola – fakulta práva

**Abstrakt:** The author, in the forthcoming expert paper, will outline the basic ideas of applying restorative principles in the area of criminal activity. The professional contribution entitled "Meditation - the process between the offender and the victim of a criminal offense" will be the actual response to the new Act No. 274/2017 Coll. On Victims of Crime and on Amendments to Certain Acts. The Contributor will approach the importance of Mediation in Criminal Proceedings as well as the role of the mediator through knowledge gained from criminological research and the practice of probation and mediation services in the Slovak Republic.

**Abstrakt:** Autor v pripravovanom odbornom príspevku vymedzí základné myšlienky uplatňovania restoratívnych princípov v oblasti riešenia trestnej činnosti. Odborný príspevok s názvom "Mediácia - proces medzi páchatelom a obeťou trestného činu", svojím obsahom bude aktuálnou reakciou na nový zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Autor príspevku priblíži význam Mediácie v trestnom konaní ako aj úlohu mediátora získanými poznatkami z kriminologických výskumov a z praxe probačnej a mediačnej služby V Slovenskej Republike.

**Kľúčové slová:** criminal procedural law, criminal offense, offender, victim, injured, mediation, mediator, probation and mediation service

**Kľúčové slová:** trestné právo procesné, trestný čin, páchatel, obeť, poškodený, mediácia, mediátor, probačná a mediačná služba

### 1 ÚVOD

Tradičné prístupy sa v podstate sústreďujú na prísne potrestanie páchatelov, pričom sa ignorujú potreby obetí trestných činov a s použitím postavenia svedka v súdnych konaniach. Najmä výskum v posledných desaťročiach o obetiach trestných činov, poukazujú najmä na to, že obeť dostávajú príliš málo pozornosti a podpory. V poslednom období, niektoré krajiny zavádzajú osobitné právne predpisy na zlepšenie podpory obetiam.

Medzinárodný empirický výskum jasne ukazuje, že väčšina obetí, sa viac zaujíma o nápravu spôsobených škôd než o prísne potrestanie.

Restoratívna justícia predstavuje odlišný prístup k dosiahnutiu spravodlivosti ako tradičný súdny systém. Vzhľadom nato, že súdne systémy závisia od represívnych opatrení a neriešia obavy obetí, restoratívna justícia sa zameriava na nápravu škody spôsobenej trestným činom, návratu späť do spoločnosti a poskytnutie primeranej pozornosti v súdnom procese všetkým aktérom postihnutým trestným činom (páchatel, obeť, komunita).

### 2 POSTUPNÝ PRECHOD OD RETRIBUTÍVNEJ K RESTORATÍVNEJ SPRAVODLIVOSTI.

Model restoratívnej spravodlivosti sa rozvinul v poslednom desaťročí 20. storočia ako alternatíva ku klasickému modelu spoločenskej reakcie na kriminalitu v podmienkach modernej spoločnosti, reprezentovanej jej retributívnym modelom, založenom na princípe potrestania trestného činu.

Príznakom je diverzifikácia spoločenského prístupu ku kriminalite, ktorý bol ovplyvnený vývojom kriminality, kriminológiou i trestnej politiky a skúseností s jej aplikáciou. Nejde o alternatívu nahradenia retributívneho modelu (kárný prístup), ale skôr o prístup komplementárny, ktorý možno využiť na istý typ páchatel'a. Ideovo ide o nové princípy a inštitúty, ktoré sú dôležité najmä ich predpokladmi účelného uplatnenia modelu v praxi.

Primeranosť a efektívnosť jej aplikácie veľmi úzko súvisí s dobrým porozumením jej konceptuálnych argumentov, ako aj praktických podmienok jej aplikácie. Do popredia sa začína dostávať téma trestnej politiky a kritické reflektovanie jej účinnosti. Výsledkom sú dve tendencie. Jednou je posilňovanie trestania, snaha o zvýšenie efektívnosti a rýchlosti trestania, ako aj sprísňovanie sankcií a miery uväzňovania.

Kritické vnímanie modelu kárnej spravodlivosti<sup>1</sup> sa opiera o problematiku uväzňovania, ako hlavnej spoločenskej reakcie na kriminalitu, na základe reflektovania jeho neočakávaných nežiadúcich efektov. Tieto negatívne efekty možno zhrnúť do troch základných argumentov : **prizonizácie, imobilizácie, stigmatizácie.**

„Restoratívna<sup>2</sup> justícia je proces, v ktorom sa všetky strany s hmotným záujmom na konkrétnom trestnom čine zídu, aby sa kolektívne uzniesli na tom, akým spôsobom sa vyrovnajú s následkami tohto trestného činu a jeho dôsledkami pre budúcnosť.“

Stav restoratívnej justície na Slovensku ešte len vo vývoji a hľadá si svoje miesto medzi právnymi odvetviami alebo uplatnenie v právnom systéme Slovenskej Republiky.

*Pojmom restoratívny proces sa označuje proces, v rámci ktorého poškodený a obeť, a pokiaľ je to potrebné, iná osoba alebo člen spoločnosti (komunity), ktorý bol postihnutý trestným činom, sa aktívne podieľa na spoločnom posúdení príčin trestného činu a jeho následkov s cieľom nájsť spoločné riešenie.* Takto ju definoval Úrad organizácie spojených národov pre drogy a kriminalitu vo svojej publikácii,<sup>3</sup> ktorá má za cieľ podporiť v jednotlivých členských krajinách implementáciu a rozvoj trestnoprávnej reformy. Dokonca odborná verejnosť prezentuje názor, že vo svojej podstate nejde výlučne o reformu trestnoprávneho súdnictva, ale ide o spôsob transformácie celého právneho systému, rodinného života, správania sa v pracovnom prostredí, v politike, ktorej cieľom je zmena v zabezpečovaní spravodlivosti v spoločnosti, a teda vo svete (napr. Zehr H., Braithwaite J.). V zmysle restoratívneho chápania trestania úlohou štátu je vytvárať také podmienky, aby priamo dotknuté strany (obeť, páchateľ a komunita) mohli mať riešenie vzniknutého konfliktu v čo možno najväčšej možnej miere vo vlastných rukách.<sup>4</sup>

Je potrebné konštatovať, že pri aplikácii restoratívneho procesu, je táto oblasť v poslednom desaťročí na Slovensku dosť vyčerpávajúco rozobratá nie len odborníkmi z oblasti práva ale aj odborníkmi z radov pomáhajúcich či doplňujúcich odvetví akými sú napr. kriminológia sociológia, psychológia a pod.

## **1.1 Ukotvenie alternatívnych postupov do oblasti Trestného práva**

V trestnom procese sa preto počíta nielen s aktívnou úlohou obvineného, ale taktiež s individuálnym zohľadnením záujmov a potrieb obeť trestného činu a ďalších dotknutých subjektov, pričom kladie dôraz na odstránenie konfliktu medzi nimi, čo je, samozrejme, aj v širšom verejnom záujme.

Koncepcia restoratívnej justície je teda chápaná ako úsilie po obnovení trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov.

V tomto zmysle ide o kvalitatívne nové ponímanie zodpovednosti za riešenie problémov kriminality, ktoré sa už nesústreďuje iba v resp. jeho orgánov, ale rovnako v rukách tých, ktorých sa

---

<sup>1</sup> znamená, že ide o retributívny model spravodlivosti. Tento modernistický model ako spoločenskej reakcie na kriminalitu vyrástol najmä z talianskej trestno-právnej školy formujúcej sa liberálnej koncepcie právneho štátu. Je založený na rovnováhe zločinu a trestu. Jadrom je navodenie rovnováhy medzi ujmom, ktorá bola spôsobená páchateľom a ujmom ktorá bude následne spôsobená páchateľovi (obmedzením práv). Jadrom modelu spoločenskej reakcie na kriminalitu je trest, ktorý má symbolicky odčiniť minulosť a preventívne chrániť budúcnosť pred nežiadúcim správaním.

<sup>2</sup> Model restoratívnej alebo obnovujúcej spravodlivosti (z ang. restore - obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu) je založený na snahe "zahojiť rany obeť, páchateľa a spoločnosti spôsobené trestným činom.

<sup>3</sup> DANDURAND, Y. - GRIFFITHS, C. T.: Handbook on Restorative Justice Programmes. Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2 s. 105. ISBN 978-92-1- 133754-9.

<sup>4</sup> VYSUDIL, F: Restoratívna justícia definícia a modely Societaset iurisprudentia. 2015, ročník III., č. 1, s. 198-215. ISSN 1339-5467.

to bezprostredne týka. Presadzovanie prvkov restoratívnej justície do koncepcie rozhodnutí trestného konania je hľadania nových foriem, trestnej spravodlivosti, ktoré boli iniciované zásadnými ekonomickými zmenami po roku 1989. Výsledkami zmien trestnej politiky je vytvorenie podmienok na široké uplatnenie alternatívnych spôsobov prejednávania a rozhodovania v trestných veciach. Pri vypracovaní rôznych foriem odklonov a zjednodušených konaní by sa malo rešpektovať odporúčanie Výboru ministrov členských štátov Rady Európy vo veci zjednodušenia konania č. R (87/18) prijaté dňa 17. 9. 1957.

Použitie odklonov („*diversion*“) pritom nesmie vylučovať docielenie štandardného trestného konania. Je vecou jednotlivých štátov a ich exekutívy, v akej forme a akým spôsobom implementujú do svojich trestných kódexov jednotlivé inštitúty, resp. prvky restoratívnej justície.

K podpore restoratívnej justície sa prihlásil zákonodarca pri príprave a tvorbe koncepcie rozhodnutí v re kodifikovanom Trestnom poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. v znení noviel), keď v dôvodovej správe sa uvádza, že cieľom restoratívnej justície je okrem iného dosiahnuť stav, aby sa podstatná časť trestných vecí vybavovala mimo hlavného pojednávania, a to už v štádiu prípravného konania.

Pre úplnosť vecí je potrebné poznamenať, že aj samotná koncepcia rozhodnutí vo forme odklonov, prešla určitým vývojom, ktorý sa zavŕšil prijatím nového Trestného poriadku zákonom č. 301/2005 Z. z., keď do Trestného poriadku bol inkorporovaný inštitút konania o dohode o vine a treste a inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.<sup>5</sup>

Procesné alternatívy, a to vo forme odklonených rozhodnutí v trestnom konaní tvoria základný pilier restoratívnej justície. Cieľom restoratívnej justície vrátane procesných alternatívnych spôsobom riešenia trestných vecí, je v konečnom dôsledku alternatívne potrestanie páchatela trestného činu, predovšetkým trestom bez odňatia slobody.

Osobitne v súvislosti s procesnými alternatívami sa žiada pripomenúť že podstatou a zmyslom alternatív je napomôcť spravodlivému, avšak zároveň k rýchlemu riešeniu trestných vecí, ktorý by zohľadňoval záujmy všetkých subjektov dotknutých trestných činov, dosiahnutý špecifickým procesným postupom bez konania formálne náročného a komplikovaného hlavného pojednávania.

V konečnom dôsledku teda možno konštatovať, že jednotlivé procesné alternatívy (odklony) riešenia trestných vecí, znamenajú posilnenie procesných práv poškodeného, ktorý s vysporiadaním svojho nároku nemusí čakať na skončenie trestného stíhania, prípadne sa spoliehať na zdĺhavé súdne vymáhanie nároku na náhradu škody. Medzi hlavné dôvody, ktoré viedli k rozšíreniu alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, patrí snaha individualizovať trestný postih pozitívne motivovať páchatela trestných činov, aktívne zapojiť do riešenia trestných vecí osoby poškodené trestnou činnosťou, riešiť preťaženie súdov a OČTK, znížiť ekonomickú náročnosť trestného konania v konečnom dôsledku nájsť účinné formy prevencie kriminality. To všetko pri zachovaní vysokých nárokov vecnú správnosť a spravodlivosť rozhodovania. To znamená, že pri zavádzaní jednotlivých foriem procesných alternatív do trestného konania je dôležitý balanc vyváženie celospoločenského záujmu na strane jednej a individuálneho záujmu dotknutých subjektov na strane druhej.

Jednoducho reštitúcia narušených spoločenských vzťahov spáchaných trestným činom, je natoľko efektívna, nakoľko sú uspokojené oprávnené záujmy všetkých dotknutých subjektov trestného konania.<sup>6</sup>

Samozrejme, zákonodarca pri kreovaní normatívnych podmienok, za splnenia ktorých možno uplatniť konkrétnu formu procesnej alternatívy, sledoval tak generálny cieľ, ktorý je spoločný pre všetky procesné alternatívy, ako aj individuálny konkrétny účel, ktorý je vlastný tomu-ktorému procesnému rozhodnutiu a ktorý adresne poskytuje dotknutým procesným subjektom konkrétne procesné benefity.

Primárne medzi procesné alternatívy, teda medzi tzv. odklony v trestnom konaní radíme: zmier, podmienené zastavenie trestného stíhania (PZTS), podmienené zastavenie trestného

<sup>5</sup> ROMŽA, S.: Konkurencia procesných alternatív. In.: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha; Leges, 2017, 113-114 s.

<sup>6</sup> ROMŽA, S.: Konkurencia procesných alternatív. In.: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha; Leges, 2017, 118 s.

stíhania spolupracujúceho obvineného (PZTSSO), dohoda o vine a treste a sekundárne tu radíme aj trestný rozkaz.<sup>7</sup>

Trestno-procesná jurisprudencia sa zhoduje v tom, že súčasná koncepcia procesných alternatív v trestnom konaní nepriznáva tak poškodenému, ako aj obvinenému právny nárok domáhať sa rozhodnutia o odklonoch, aj keď mu prizná právo podať návrh na vybavenie vecí takýmto spôsobom, teda iniciovať vydanie odkloného rozhodnutia. Inak povedané, odklonné rozhodnutia nie sú nárokovateľné.

Doterajšie poznatky a skúsenosti aplikačnej praxe avizujú nejednotnosť v prístupe a posudzovaní možnosti vybaviť vec alternatívnym spôsobom rozhodnutia. Jednoducho v súčasnosti nemožno spoľahlivo a objektívne ustáliť prečo prokurátor v prípade jedného obvineného, napriek tomu, že boli splnené všetky normatívne podmienky pre alternatívne vybavenie vecí, nevyhovie návrhu podnetu obvineného na takéto rozhodnutie a v prípade iného obvineného takémuto návrhu vyhovie. Nieкто by možno povedal, že tak to v živote chodí. Jedným z dôvodov takéhoto nekonzistentného prístupu prokurátora je absencia adekvátneho kontrolného mechanizmu ich rozhodovania o tom, či určitú vec vybaví alternatívnym spôsobom. Takýto prístup prokurátora k uplatňovaniu jednotlivých procesných alternatív je v rozpore so zásadou rovnosti občanov, deklarovanou v čl. 12 ods.1,2 Ústavy SR, ktorej cieľom je poskytnúť ochranu občanom proti diskriminácii zo strany orgánov verejnej moci, ale rovnako tak v rozpore s princípom právnej istoty, ktorý zakladá predvídateľnosť správania orgánov verejnej moci pri aplikácii právnych noriem, tak ako to v konečnom dôsledku judikoval aj Ústavný Súd vo svojom náleze PL. ÚS 15/1998; PL US 8/04.

Jednoducho v takýchto procesných situáciách je potrebné uplatniť ústavne konformný výklad zákona.

Navrhovaný spôsob riešenia nastolených aplikačných problémov vytvára objektívny korektív subjektívnym úvahám prokurátora pri rozhodovaní o aplikácii alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, čím sa vytvára priestor pre nastolenie stavu právnej rovnováhy medzi oprávnenými záujmami trestným činom dotknutých osôb a celospoločenskými záujmami deklarovanými predovšetkým v ustanovení § 1 TP, ako záujem na náležitom zistení všetkých trestných činov a spravodlivom potrestaní ich páchatelov.

## **1.2 Obet' a poškodený**

Pre stúpcov trestnej viktimológie je predmet viktimológie najčastejšie vymedzený trestným právom: viktimológia skúma obeť skutkov, ktoré sú podľa zákona trestnými činmi. Výskumná agenda tohto viktimologického smeru pozostáva z problémov týkajúcich sa príčin trestných činov a úlohy obeť v trestnom konaní. Trestná viktimológia skúma tiež dynamickú interakciu medzi obeťou a páchatelom. Trestná viktimológia mala od začiatku skutočný záujem o netrestajúce riešenia trestných činov (ako napr. mediácia), ktoré sú podľa jej predstaviteľov v záujme obeť aj páchatelov. Pre priekopníkov tejto viktimológie si páchatelia a obeť rovnako zaslúžia humanitárnu starostlivosť. S týmto názorom možno súhlasiť, avšak len vtedy, ak starostlivosť o páchatelov nie je v rozpore so starostlivosťou o obeť. Z úzkeho ponímania vychádza aj definícia obeť, ktorú v roku 1987 prijalo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov v rámci Deklarácie základných princípov spravodlivosti pre obeť trestných či nov a zneužitia právomoci: „*Obeť znamenajú osoby, ktoré individuálne alebo kolektívne utrpeli ujmu, vrátane fyzického alebo psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty alebo závažného porušenia ich základných práv z dôvodu konania alebo nekonania, alebo pre porušením vnútro štátnych trestných zákonov platných v členských štátoch, vrátane tých zákonov ktoré ustanovujú trestnosť zneužitia právomoci.*”<sup>8</sup>

Dôležité je v tejto súvislosti zdôrazniť, že náš právny poriadok nepozná právnu kategóriu obeť trestného činu. Trestné právo pozná pojem poškodený, ale ten sa len sčasti prekrýva s

<sup>7</sup> PROKEINOVÁ, M.: Odrasť restoratívnej justície v aplikačnej praxi. In.: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha; Leges, 2017, 150s

<sup>8</sup> In: Spravodlivosť pre obeť. Príručka k aplikácii Deklarácie základných princípov spravodlivosti pre obeť trestných činov a zneužitia právomoci. Bratislava 2000, s. 139.

pojmom obeť trestného činu, ktorý sa používa v medzinárodných dokumentoch, v kriminologickej a viktimologickej literatúre. Trestné právo pritom preferuje poškodených, ktorí utrpeli majetkovú, finančne vyčísliteľnú škodu. Pojem poškodený je užší ako pojem obeť v širšom ponímaní. Je užší v tom, že pojem obeť zahŕňa nielen osoby, ktoré utrpeli ujmu v priamej súvislosti s trestným činom, ale aj v nepriamej súvislosti. Nepatria sem napríklad obeť sekundárnej viktimácie (ak nie je trestným činom). Za obeť sa (na rozdiel od poškodených) považujú aj najbližší členovia rodiny poškodeného, ale aj osoby, ktoré boli na jej starostlivosť odkázané a takisto osoby, ktoré utrpeli ujmu, keď obeť prišli na pomoc, resp. ktoré sa akokoľvek snažili zabrániť priamej viktimácii. Niektorí autori považujú za potrebné, aby sa v budúcnosti obeť trestného činu stala právnou kategóriou. Podľa nich len tak možno zabezpečiť, aby mala zákonom priznané práva a tomu zodpovedajúce povinnosti, ktoré by mohli byť právnymi prostriedkami chránené a presadzované.

### 1.3 Mediácia v trestnom konaní

Samotná mediácia v trestnom konaní je prípustná len v prípadoch menej závažných trestných činov, ktorých presné vymedzenie je špecifikované v trestnom poriadku. Podstatou mediácie v trestnom konaní je mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným a je ponúkaná obidvom stranám ako alternatívna možnosť riešenia sporu, ktorú je možné aplikovať iba na základe dobrovoľnej účasti, t.j. na základe **obojstranného súhlasu**. Takéto konanie riešenia sporu v trestnom konaní prichádza do úvahy len v prípade od momentu vznesenia obvinenia, až po moment rozhodnutia súdu vo veci samej.

Mediácia má neformálny charakter a úlohou mediátora je vytvárať priestor, ako sa dohodnúť na rýchlom a pre obe strany prijateľnom spôsobe náhrady škody, ktorá vznikla v súvislosti s vykonaným trestným činom. Účasť na mediácii je na rozdiel od účasti v súdnom konaní **fakultatívna**. Výsledkom mediácie môže byť napríklad uzavretie dohody o náhrade škody, alebo zmier.

Právna úprava mediácie je v trestnom práve zakotvená v zákone č. 301/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov a v zákone č. 550/2003 Z.z. v platnom znení. Podľa uvedenej právnej normy, je v súčasnosti mediácia v trestnom práve vykonávaná prostredníctvom probačných a mediačných úradníkov, ktorí sú koncepčne a metodicky riadení pre svoj výkon prostredníctvom ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Probačný a mediačný úradník vykonáva činnosť v štátnozamestnaneckom pomere a jeho služobným úradom je súd. Z ustanovenia § 6 ods.5 zákona č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení neskorších zákonov, je probačný a mediačný úradník oprávnený zisťovať stanovisko strán trestného konania k podmienenému zastaveniu trestného stíhania, zmiernu, uloženiu trestu nespojeného s trestom odňatia slobody a k iným úkonom vykonávaným pri probácii a mediácii. Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný riadiť sa pokynmi predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.

Na uvedenom základe je teda možné vysloviť záver, že probačný a mediačný úradník, podľa platnej právnej legislatívnej úpravy, je v súčasnosti vo svojej podstate riadený predsedom senátu, alebo samosudcom a v prípravnom konaní prokurátorom. Mediátor pri vykonávaní svojej funkcie je sprostredkovateľom komunikácie medzi poškodeným a obvineným, stanovuje pravidlá rokovania, uľahčuje komunikáciu strán, tým, že sa snaží napomáhať stranám obojstranne porozumieť, hľadá zárodky prieniku spoločných riešení, je neutrálny, nerozhoduje, dohliada na priebeh mediácie bez zakázaných prvkov, usporadúva informácie tak, aby boli nápomocné k úspešnému uzavretiu mediácie, spracováva písomnú dohodu medzi stranami. Ak dôjde po ukončení mediácie k spoločnej dohode medzi poškodeným a obvineným, výsledkom býva uzavretie Dohody o náhrade škody, na základe ktorej predseda senátu, alebo samosudca a v prípravnom konaní prokurátor, spracuje uznesenie o podmienenom zastavení trestného stíhania obvineného s určením skúšobnej doby (§ 216 Tr. poriadku), alebo o zastavení trestného stíhania obvineného „zmierom“ (§ 220 Tr. poriadku). Pre súčasnú európsku trestnú politiku malo zásadný význam Odporúčanie Rady Európy č. 2/87/18 prijaté Výborom ministrov Rady Európy, ktoré sa týka zjednodušenia trestného procesu. Odporúča päť foriem vybavovania trestných vecí, medzi ktoré patrí aj zmier.

Uzavretie zmiernu, medzi poškodeným a obvineným, je ďalšou alternatívou, ako možno ukončiť mediačné konanie. Ak poškodený s obvineným v konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov,



uzavrú zmier, môže prokurátor po splnení podmienok ustanovených v § 220 Tr. poriadku rozhodnúť o schválení zmiernosti a trestné stíhanie zastaviť. Podmienkou uplatnenia uvedeného postupu je, že obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je trestne stíhaný a nie sú dôvodné pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne, obvinený nahradil škodu, alebo uzavrel dohodu o náhrade škody, zložil v prospech účtu súdu a v prípravnom konaní v prospech účtu prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na verejnoprospešné účely a s prihliadnutím na osobu a doterajší život obvineného možno schválenie zmiernosti a zastavenie trestného stíhania považovať za dostačujúce.

## **2 ZÁVER**

Vzhľadom na skutočnosť, že v Slovenskej republike v súčasnosti vykonávajú mediáciu v trestnom práve len mediálni úradníci, ktorí sú zamestnancami súdov a ich činnosť je podmienená riadením predsedom senátu, samosudcom, alebo v prípravnom konaní prokurátorom, ako aj na skutkovú podstatu, že počet takýchto mediátorov je obmedzený, bolo by podľa názoru autora článku vhodné, spoločnými silami, t.j. v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, Asociáciou mediátorov Slovenska a vybranými Vysokými školami, so zameraním na výučbu práva, pripraviť novelu zákona o mediácii v trestnom práve, v ktorej by sa mali posilniť jednak právomoci mediátorov v trestnom konaní, rozšíriť možnosti alternatívnych trestov pre obvinených, ale hlavne, aby mediáciu v trestnom práve mohli vykonávať aj mediátori (podnikatelia), ktorí nie sú v štátno-zamestnaneckom pracovnom pomere. Toto spoločné úsilie, ktoré by malo byť zavŕšené návrhom úpravy zákona o mediácii v trestnom konaní, prinesie podstatné zrýchlenie riešenia trestných činov formou mediácie, odbremenia sa justičné orgány od riešenia trestných činov, ktoré je možné riešiť prostredníctvom mediácie a hlavne z ušetrených finančných prostriedkov, ktoré sú určené pre jednotlivé súdy, môže dôjsť k skvalitneniu práce súdov formou zavádzania nových pomôcok pre justíciu, môžu sa zvýšiť platy sudcov a zamestnancov súdu a pod. Na druhej strane, dôjde k posilneniu postavenia a k rozšírenému pôsobeniu mediátorov, ktorí určite vykonajú v prospech občanov Slovenskej republiky kvalitnú a neoceniteľnú službu, urýchlí sa proces riešenia trestných sporov mimosúdnou cestou a v konečnom dôsledku prispieje takáto novela o mediácii v trestnom práve k vytváraniu nových pracovných príležitostí pre mediátorov.

### **Použitá literatúra:**

- DANDURAND, Y. - GRIFFITHS, C. T.: Handbook on Restorative Justice Programmes. Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2. ISBN 978-92-1- 133754-9,
- HOLÁ, L.: Mediácie a možnosti využití v praxi. Praha: Grada Publishing 2013 ISBN: 978-80-247-4109-3
- PROKEINOVÁ, M.: Odrasť restoratívnej justície v aplikačnej praxi. In.: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha; Leges, 2017,
- ROMŽA, S.: Konkurencia procesných alternatív. In.: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha; Leges, 2017,
- STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konf. Trnava: Leges, 2015, 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5
- STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konf. Praha: Leges, 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5
- SVÁK, J. – BALOG, B.: Orgány ochrany práva, Bratislava, 2017. ISBN 978-808168-698-6
- VYSUDIL, F.: Restoratívna justícia definícia a modely Societaset iurisprudentia. 2015, ročník III., č. 1, ISSN 1339-5467
- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

**Kontaktné údaje:**

JUDr. Michal Žofčák

Judr.michal.zofcak@gmail.com

Paneurópska vysoká škola, Právnická fakulta

Tomašíková 20

821 02 Bratislava

Slovenská republika

**BRATISLAVA LEGAL FORUM**  
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

**2018**

